প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰাঞ্জল ধাৰা

[ত্ৰয়োদশ শতাব্দীৰ শেষ ভাগৰপৰা
উনবিংশ শতাব্দীৰ আদি ভাগলৈ]

শ্ৰীতিলক চন্দ্ৰ মজুমদাৰ, এম-এ
অধ্যাপক নগাঁও ছোৱালী কলেজ
নগাঁও অসম।

STA RARY
ASSAM

মডাৰ্ণ ষ্টোৰ্চ
নগাঁও : অসম

Prachin Asamiya Sahityar Pranjal Dhara

A collection of critical articles on the different aspects of early Assamese literature (from late thirteenth century to early nineteenth century) by Prof Tilak Chandra Majumdar Nowgong Girls College and published by Mrs. Anima Kar Modern Stores Nowgong.

প্ৰকাশিকা
শ্ৰীমতী অনিমা কৰ
মডাৰ্ণ ষ্টোৰ্চ
নগাঁও

প্ৰথম প্ৰকাশ
৫২২ শঙ্কৰাব্দ, ইং ১৯৭১ চন।

মূল্য —৬·

মুদ্ৰক
শ্ৰীবীৰেন্দ্ৰনাথ চক্ৰবৰ্তী
পূৰ্বোদয় প্ৰেছ
১০, কৈলাস বোস ষ্ট্ৰীট
কলিকতা-৬

অসমীয়া সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিৰ বিদগ্ধ সমালোচক
শিক্ষাগুৰু ডক্টৰ মহেশ্বৰ নেওগদেৱৰ
শ্ৰীকৰকমলত

লেখকৰ নিবেদন

সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী অধ্যয়নৰ ভাবিয়াৰ আৰু পৰিৱৰ্ত্তিৰ অনুৰূপে ৰচিত হ'ল আমাৰ এই ক্ষুদ্ৰ প্ৰবন্ধনি। অসন্দিগ্ধচিত্তে স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব যে কোনো জাতিৰ সৰ্ব দিশ স্পষ্টভাৱে জানিবলৈ বা বুজিবলৈ সেই জাতিৰ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী অধ্যয়ন কৰাটোৱেই প্ৰশস্ত পথ। জাতিৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক, ধাৰ্মিক, শিক্ষানৈতিক, সাংস্কৃতিক বুৰঞ্জীৰ লগত সাহিত্যৰ সম্পৰ্ক নিবিড়। আৰু সেই বাবেই জাতীয় সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী চৰ্চা কৰাটো সকলো জাতিৰ লোকৰ প্ৰধান কৰ্তব্য আৰু দায়িত্ব হৈ পৰিছে। অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী কেইবাগৰাকীও সমালোচক পণ্ডিতে ভিন্ ভিন্ দৃষ্টিভঙ্গিৰে ৰচনা কৰি জাতীয় সাহিত্যৰ কীৰ্তিস্তম্ভ নিৰ্মাণ কৰিছে। তথাপি এতিয়ালৈকে অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰকৃত ইতিহাস ৰচিত হোৱা বুলি আমি কব পৰা হোৱা নাই। কেইবা শ বছৰ পূৰ্বৰ গৌৰৱময় প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ উজ্জ্বল আৰু সমুজ্জ্বল চিত্ৰ অংকন কৰা হৈছে বুলি কবলৈ বাধা আছে। কিয়নো একাদশ শতিকাত গঢ় লোৱা অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্য ত্ৰয়োদশ শতিকা মানৰপৰা অতি সুন্দৰ আৰু চহকী ৰূপত ৰচিত হোৱা সত্বেও আজিকোপতি এখন এনে সম্পূৰ্ণ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কৰা হোৱা নাই। আজিৰ গৱেষণাৰ যুগত সমগ্ৰ ভাৰতে ভাষাভাষাৰ সাহিত্যৰ ইতিহাস ৰচিত হোৱাটো নিশ্চয় বাঞ্ছনীয়।

এইখিনিতে কোৱা উচিত হব যে প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস ৰচনা কৰা আমাৰ গ্ৰন্থৰ উদ্দেশ্য নহয়, যাতোন প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ গৌৰৱোজ্জ্বল ধাৰা কেইটিৰ চিত্ৰ অংকন কৰাহে। কোনো প্ৰকৃত ধাৰাবাহিকভাৱে সাহিত্যৰ ধাৰা কেইটি প্ৰকাশ নোহোৱা কাৰণে লক্ষ্য ৰাখি আমি 'প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰোজ্জ্বল ধাৰা' বুলিহে কবি উলিয়াইছোঁ। অৱশ্যে আমি স্বীকাৰ কৰোঁ যে আমাৰ আলোচ্য ধাৰাকেইটিয়ে অসমীয়া সাহিত্যৰ সকলো গ্ৰন্থ আৰু গ্ৰন্থকাৰক সামৰি লব পৰা নাই। আৰ্থিক অৱস্থা ভাৰাক্ৰান্ত হোৱাত অত বিষয়ৰ সম্পৰ্কীয় অনেক কথাও পৰিহাৰ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছোঁ। ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাৰ সাহিত্যৰাজিৰ তুলনাত প্ৰাচীনতাৰ কাৰণে অসমীয়া মহাভাৰত, ৰামায়ণ, নাটক, গদ্য প্ৰভৃতিয়ে কেনে গৌৰৱোজ্জ্বল আসন অলংকৃত কৰিব পাৰিছে তাৰ সম্যক

আলোচনা আমাৰ গ্ৰন্থত কৰিব বিচাৰিছোঁ। প্ৰায় আলোচনাত আৱশ্যক বুলি প্ৰাচীন আৰু মধ্যভাৰতীয় আৰ্য সাহিত্যৰ সংক্ষেপ পৰিচয় প্ৰথমতে দি তাৰ পিছত অসমীয়া সাহিত্য আৰু সাহিত্যিকৰ লগত পাঠক-পাঠিকাক সাক্ষাৎ কৰাবলৈ যত্ন কৰিছোঁ। যত্ন জ্ঞানেৰে ইমানবোৰ কথা ৰচনা কৰাত ঊনৈশ বিশ বা দোষ-ত্ৰুটি যে নঘটিছে তেনে কথা আমি দৃঢ়ভাৱে ঘোষণা কৰিব নোৱাৰোঁ। সদাশয় পাঠক পাঠিকা আৰু সমালোচকে দোষ ত্ৰুটিসমূহ আঙুলিয়াই দি গ্ৰন্থকাৰক উৎসাহ আনন্দ দান কৰিব বুলি আশা ৰাখিলোঁ।

বিভিন্ন বিষয়ৰ আলোচনাত অসমীয়া সাহিত্যৰ খ্যাতনামা সমালোচক ড ৺বাণীকান্ত কাকতি ৺কালিৰাম মেধি ৺দেৱেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱা নিৰ্ভীক সমালোচক ৺ডিম্বেশ্বৰ নেওগ ড ৺বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা, ড শ্ৰীমহেশ্বৰ নেওগ, ড শ্ৰীসত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা প্ৰভৃতি আলোচকৰ নানা পুথিৰ ওচৰ চাপিছোঁ। পণ্ডিতবৰ্গৰ সিদ্ধান্তসমূহ জুকিয়াই চাই কেতিয়াবা যদি কৰবাত কোনো মতৰ অনৈক্য চকুত পৰিছে—যিটো যুক্তিসঙ্গত বিবেচিত হ'ব বুলি ভাবিছোঁ, তাক গ্ৰহণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছোঁ। এইসকলৰ উপৰিও অসমীয়া বঙলা আৰু সংস্কৃত সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কৰা অনেক গ্ৰন্থকাৰৰ গ্ৰন্থৰ পৰাও আৱশ্যকীয় আহৰণ গ্ৰহণ কৰা হৈছে। আমাৰ গ্ৰন্থ বৃক্ষ ৰূপি ডালে পাতে, ফলে-ফুলে জাতিকাৰ কৰি তুলিবলৈ যিবোৰ গ্ৰন্থৰ ওচৰ চাপিছোঁ সেই গ্ৰন্থ সমূহৰ সুবিজ্ঞ ৰচকসকলৰ প্ৰতি সশ্ৰদ্ধ কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিছোঁ। অধ্যাপনাৰ অভিজ্ঞতাৰে পুথিখন ৰচিত হৈছে। আমাৰ গ্ৰন্থই ছাত্ৰ ছাত্ৰীৰ অন্তৰত সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী অধ্যয়নৰ অনুৰাগ সঞ্চাৰিত কৰিব পাৰিলে আমাৰ শ্ৰম সাৰ্থক হৈছে বুলি ভাবিম। বিশেষকৈ গুৱাহাটী আৰু ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বি এ আৰু এম এ শ্ৰেণীৰ অসমীয়া বিষয় অধ্যয়ন কৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক যথেষ্ট পৰিমাণে বিভিন্ন আলোচনাৰাজিয়ে সহায় কৰিব পাৰিব বুলি আমাৰ বিশ্বাস।

স্বীকৃতি :

প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ [illegible] ধাৰা' ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰত বিভিন্ন জনৰ পৰা লাভ কৰা শ্ৰম আৰু উপকাৰৰ কথা স্বীকাৰ নকৰিলে আমাক অকৃতজ্ঞতাৰ দোষে স্পৰ্শ কৰিব। বিশেষকৈ সহকৰ্মী অসমীয়া বিভাগৰ অধ্যাপক শ্ৰীকৃষ্ণ ৰায় বৰা আৰু সংস্কৃত বিভাগৰ মুৰব্বী অধ্যাপক শ্ৰীমহেন্দ্ৰ নাথ শইকীয়াৰ পৰা বিভিন্ন বিষয়ৰ আলোচনা সম্পৰ্কত লেখক বহু উপকৃত হৈছো। অধ্যক্ষ শ্ৰীযুত মহেশচন্দ্ৰ দেৱগোস্বামী, অধ্যাপক শ্ৰীঅপূৰ্ব শৰ্মা অধ্যাপক শ্ৰীপৰীক্ষিত হাজৰিকা, বন্ধুবৰ শ্ৰীকৃষ্ণচন্দ্ৰ কলিতা, [illegible] [illegible] সত্ৰৰ বিভিন্ন সাধু সজ্জন শঙ্কৰদেৱৰ জন্মপীঠ পুণ্যভূমি বটদ্ৰৱাৰ সত্ৰাধিকাৰ শ্ৰীযুত পূৰ্ণকান্ত গোস্বামী, নগাঁও [illegible] সাপ্তাহিকৰ সম্পাদক শ্ৰীযুত নীলকান্ত দেৱমহন্ত প্ৰভৃতিৰ পৰা উৎসাহ উদ্দীপনা, দিহা পৰামৰ্শ [illegible] নানা কামৰ সহায় সাৰথি লাভ কৰা বাবে তেওঁলোক সকলোলৈকে লেখকৰ শলাগ থাকিল।

[illegible] কাকতৰ কাম সম্পূৰ্ণ কৰি দি শ্ৰম কৰাৰ বাবে [illegible] উপমা দেৱী, [illegible] শৰ্মা, ভৃগু বৰুৱা আৰু নিৰুপমা শইকীয়ালৈ [illegible]।

নগাঁৱৰ [illegible] স্বত্বাধিকাৰী শ্ৰীমতী অনিমা [illegible] অকৃপণ সহায়ৰ বাবে আন্তৰিক ধন্যবাদ জনালোঁ।

[illegible] চন্দ্ৰ মজুমদাৰ

নগাঁও ছোৱালী কলেজ
নগাঁও অসম

বিষয় সূচী

পুৰাণ সাহিত্য

পুৰাণ পৰিচয়—অসমীয়া পুৰাণ সাহিত্য—প্ৰাক্ বৈষ্ণৱ যুগৰ পুৰাণ—বৈষ্ণৱ যুগৰ পুৰাণ—বৈষ্ণৱ যুগৰ অবৈষ্ণৱ বা শৃঙ্গাৰিক কবিৰ ৰচনাত পুৰাণ সাহিত্য—শঙ্কৰদেৱৰ পৰবৰ্তীকালৰ পুৰাণ সাহিত্য। (পৃষ্ঠা ১-২২)

মহাভাৰতীয় সাহিত্য

মহাকাব্য মহাভাৰত ৰচনাৰ আদি কথা—অসমীয়া মহাভাৰত ৰচনা—অসমীয়া ব্যাস ৰামসৰস্বতীৰ পূৰ্বৰ বা প্ৰাক্ বৈষ্ণৱ যুগৰ মহাভাৰত সাহিত্য—বৈষ্ণৱ যুগৰ মহাভাৰত সাহিত্য অসমীয়া ব্যাস ৰামসৰস্বতী—ৰামসৰস্বতী দুজন নে? ৰামসৰস্বতীৰ সময়ৰ আন মহাভাৰত কাব্য—উত্তৰ বৈষ্ণৱ যুগৰ বা ৰামসৰস্বতীৰ পৰবৰ্তী কালৰ ভাৰত সাহিত্য—অপ্ৰসিদ্ধ কবি সাহিত্যিকৰ মহাভাৰত ৰচনা। (পৃষ্ঠা ২৩ ৪২)

ৰামায়ণী সাহিত্য

মহাকাব্য ৰামায়ণ আৰু প্ৰাচীন ভাৰতীয় ৰামায়ণী সাহিত্যৰ চমু পৰিচয়—ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাৰ ৰামায়ণত অসমীয়া ৰামায়ণৰ স্থান—অসমীয়া ৰামায়ণ ৰচনা—প্ৰাক্ বৈষ্ণৱ যুগৰ ৰামায়ণ সাহিত্য—অসমীয়া আদি ৰামায়ণ ৰচক মাধৱ কন্দলী হৰিবৰ বিপ্ৰ কন্দলীৰ পৰবৰ্তী কালৰ ৰামায়ণ সাহিত্য—বৈষ্ণৱ যুগ—বৈষ্ণৱ যুগৰ অবৈষ্ণৱ কবিৰ হাতত ৰামায়ণ—শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ অসমীয়া ৰামায়ণ সাহিত্য—অপ্ৰসিদ্ধ ৰামায়ণী সাহিত্যিক। (পৃষ্ঠা ৪৩ ৬৩)

নাট্য সাহিত্য

প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যত নাটকীয়তাৰ আভাস—প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাত নাট্য সাহিত্য—মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাত নাট্য সাহিত্য—নব্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাসমূহত নাট ৰচনাৰ উদ্ভৱ—অসমীয়া নাটকৰ জন্ম কথা আৰু শঙ্কৰদেৱ শঙ্কৰদেৱৰ নাটসমূহ—অসমীয়া প্ৰথম নাট চিহ্ন যাত্ৰা—মাধৱদেৱৰ নাট্য সাহিত্য ঝুমুৰা—শঙ্কৰদেৱৰ পথাৰ অনুগামী নাট্যকাৰসকলৰ নাট্য সাহিত্য—নাট্য সাহিত্যৰ অৱক্ষয় যুগ অপ্ৰধান নাট্যকাৰ মণ্ডলী। (পৃষ্ঠা ৬৪ ৯২)

গীতি সাহিত্য

অসমীয়া লোক গীতৰ আভাস—বৈষ্ণৱ যুগৰ আংশিক গীত আৰু শংকৰী গীতিৰ বিদ্যমানতা—শংকৰ মাধৱৰ বৰগীত আৰু অন্য (নৃত্য গীত - শংকৰোত্তৰ যুগৰ গীত। (পৃষ্ঠা ৯৩-৯৮)

গদ্য সাহিত্য

গদ্য সাহিত্যৰ জন্ম—ভাৰতীয় গদ্য সাহিত্যৰ ইতিহাস—প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য সাহিত্যত গদ্য—মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য সাহিত্যত গদ্য—ভাৰতীয় প্ৰদেশৰ ভাষাৰ গদ্য আৰু অসমীয়া গদ্যৰ স্থান নিৰ্ণয়—অসমীয়া গদ্যৰ সূচনা সুৰ লয় যুক্ত শংকৰী গদ্য—অসমীয়া গদ্যৰ গৌৰৱময় অধ্যায় ভট্টদেৱ—ধৰ্মপুথিৰ নিৰ্দিষ্ট আৰু প্ৰাঞ্জল গদ্য ৰূপ—স্বতন্ত্ৰ সত্তা যুক্ত স্বচ্ছন্দ গতিৰ গদ্য – (ক) বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ গদ্য (খ) সত্ৰীয়া সমাজৰ গদ্য চৰিত পুথি—সাহিত্য শ্ৰীহীন অসমীয়া গদ্য পুথি (১) মুখ বাগৰা সাহিত্যৰ গদ্য মন্ত্ৰ সাহিত্য (২) বিজ্ঞান পুথিৰ গদ্য (৩) কাকত পত্ৰৰ গদ্য। (পৃষ্ঠা ৯৯-১৩৮)

চৰিত সাহিত্য

চৰিত বা জীৱনী সাহিত্যৰ উদ্ভৱ—অসমীয়া চৰিত সাহিত্যৰ প্ৰধান প্ৰধান পুথিৰ সংক্ষিপ্ত পৰিচয় পদ-চৰিত অপকৃষ্ট পদ চৰিত [illegible] চৰিত কথা চৰিত অপকৃষ্ট কথা চৰিত। (পৃষ্ঠা ১৩৯-১৪০)

পুৰাণ-সাহিত্য

পুৰাণ-সাহিত্য

পুৰাণ-পৰিচয়ঃ প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য্য সাহিত্যত পুৰাণৰ স্থান অতি ব্যাপক আৰু উল্লেখযোগ্য। এই পুৰাণসমূহ জনসাধাৰণৰ চিত্তবিনোদক নানান অলৌকিক অসম্ভৱ কথাৰে ভৰপূৰ। প্ৰাচীন মনোৰঞ্জক কাহিনী যি গ্ৰন্থত লিপিবদ্ধ কৰা হৈছে সেই গ্ৰন্থসমূহকে পুৰাণ বুলি অভিহিত কৰিব পাৰি। সাহিত্য সৃষ্টিৰ আদিম অৱস্থাৰপৰাই ভাৰতীয় সাহিত্য-সংস্কৃতিত পুৰাণৰ বীজ অঙ্কুৰিত হৈ থকাৰ সঙ্কেত পোৱা গৈছে। আনকি বৈদিক সাহিত্যতো পুৰাণৰ উল্লেখ পৰিদৃষ্ট হয়। পুৰাণসমূহৰ উৎপত্তিৰ মূল কথা স্পষ্ট বুজিব নোৱাৰিলেও ইয়াৰ যে বেদ সম্মত তাক কোৱাৰ যুক্তি আছে। কোনো কোনো সমালোচক পণ্ডিতৰ মতে পুৰাণ বেদৰ পৰিপূৰক গ্ৰন্থ। পুৰাণ-ভক্ত এক শ্ৰেণী সমালোচকৰ মতে পুৰাণসমূহ হেনো বেদ ৰচনাৰ পূৰ্বে সৃষ্টি হৈছিল। বৰ্তমানৰ বিজ্ঞান ভিত্তিক আলোচনাত এনে কথা কিমানদূৰ যুক্তিসঙ্গত তাক থাটাং কব নোৱাৰি।

বৈদিক সাহিত্য প্ৰসঙ্গত আৰ্য্যসমাজৰ যি চাৰিবেদৰ কথা কোৱা হয় সেই বেদসমূহৰ ওপৰত স্ত্ৰী, শূদ্ৰ, আচাৰহীন ব্ৰাহ্মণ তথা অন্ত্যজাতিৰ কোনো লোকৰ অধিকাৰ নাছিল। ভগৱানৰ সৃষ্টিত, তেওঁৰ দৃষ্টিত সকলো সমান। অথচ মানুহে শ্ৰেণী বিভাগেৰে একশ্ৰেণীৰ ওপৰত আধিপত্য বিস্তাৰৰ সুবিধা আদায় কৰিবলৈ সেই শ্ৰেণীক প্ৰাপ্য সম্পদৰপৰা বঞ্চিত কৰি ৰাখিছিল। সেইকাৰণেই বেদ অধিকাৰৰ গোড়া প্ৰাচীৰ ভঙ্গ কৰিবলৈ পুৰাণ-পুথিৰ উদ্ভৱ অত্যাৱশ্যকীয় হৈ উঠিছিল নিশ্চয়। পুৰাণৰ পথ সমগ্ৰ জনৰ পথ। পুৰাণৰ বক্তা সূতজাতীয়া বক্তা। পুৰাণ গ্ৰন্থই হেজাৰ হেজাৰ বছৰৰ পূৰ্বে আদি কালিৰ জনশিক্ষাৰ অভিযান আৰম্ভ কৰি থৈ গৈছে।

পুৰাণৰ ৰচক বুলিলে বেদব্যাসৰ কথা মনলৈ আহে। অৱশ্য পুৰাণ ৰচক-ৰূপেই নহয়—প্ৰাচীন প্ৰায় শাস্ত্ৰৰ ৰচকৰূপে বেদব্যাসকে লগ পোৱা যায়। বেদ-বিভাগ, মহাভাৰত ৰচনা, পুৰাণ ৰচনা কেৱল একজন ব্যক্তিৰদ্বাৰা সম্পন্ন কৰা

কথা সম্ভৱপৰ হ'ব পাৰে জানো? বেদ আৰু মহাভাৰতৰ কথা বাদ দি অকল পুৰাণসমূহ ইমান বিস্তাৰিত যে এজন লোকৰদ্বাৰা ইমান কাৰ্য্য সমাধা কৰাটো কেতিয়াও সম্ভৱপৰ কথা হ'ব নোৱাৰে। গতিকে উক্ত গ্ৰন্থৰ ৰচক সম্পৰ্কে আমি কব যে বেদব্যাসৰ পৰৱৰ্তী বিভিন্ন ৰচকে পুৰাণসমূহ ৰচনা কৰি ব্ৰহ্মাণ্ড বিখ্যাত মহৰ্ষি বেদব্যাসৰ নামত ভণিতা পেলাইছে। নাইবা আমি এইদৰেও কব পাৰো বেদব্যাসৰ বংশটোৱে বেদৰপৰা আৰম্ভ কৰি পুৰাণ ভাৰত পৰ্য্যন্ত গ্ৰন্থসমূহ ৰচনা কৰি বেদব্যাসক ৰচয়িতা পাতি থৈছে।

বৈদিক সাহিত্যত পুৰাণ শব্দ আৰু পুৰাণৰ শ্লোক কেইটামান আছে, কিন্তু কোনো পুৰাণ গ্ৰন্থৰ নামোল্লেখ নাই। প্ৰাচীন ভাৰতীয় প্ৰসিদ্ধ মহাকাব্য মহাভাৰতত পুৰাণৰ উল্লেখ আছে। মহাভাৰতত পুৰাণৰ স্পষ্ট উল্লেখৰপৰা বুজিব পাৰি যে মহাভাৰতৰ পূৰ্বে পুৰাণ গ্ৰন্থৰাজি উদ্ভৱ হৈছিল। গতিকে খৃ পূ ৫ম শতাব্দীৰ পূৰ্বে পুৰাণ ৰচনা কৰা হৈছিল বুলি বুজিব পাৰি। প্ৰাচীন পুৰাণসমূহ অধ্যয়ন কৰিলে বুজা যায় যে আদিতে পুৰাণ মাথোন এখনহে আছিল। মৎস্য পুৰাণে উক্ত কথা সমৰ্থন কৰে। কালক্ৰমত সেই একেখন পুৰাণেই মানুহৰ মনে গ্ৰহণ কৰিব পৰাকৈ অষ্টাদশ খণ্ডত বিভক্ত হয় আৰু সেই কাৰণেই পুৰাণ বুলিলে এক বৃহৎ সাহিত্যৰ কথা মনৰ দাপোনত ভাহি উঠে। আনকি পিছলৈ পুৰাণ হৈ পৰে শতাধিক। অলেখ পুৰাণৰ কথা স্বীকাৰ্য্য হলেও পুৰাণৰ বিভিন্ন লক্ষণ পৰ্য্যালোচনা কৰি পুৰাণসমূহক দুটা ভাগত ভগাই (১) 'মহাপুৰাণ' আৰু (২) 'উপ-পুৰাণ' নামকৰণ কৰা হৈছে। আদিতে লিখা মৌলিক কথাৰ আখ্যানযুক্ত পদ্যৰ গ্ৰন্থৰাজি 'মহাপুৰাণ' আৰু উক্ত পুৰাণসমূহৰ আধাৰত পিছলৈ সৃষ্টি হোৱা পুৰাণসমূহ 'উপপুৰাণ' নামে জনাজাত হয়।

অষ্টাদশ মহাপুৰাণসমূহ হ'ল—

(১) বৈষ্ণৱ বা সাত্ত্বিক পুৰাণ: বিষ্ণু, পদ্ম, ভাগৱত, বৰাহ, নাৰদ, আৰু গৰুড় পুৰাণ।

(২) ব্ৰাহ্ম বা ৰাজসিক পুৰাণ: ব্ৰহ্ম, মাৰ্কণ্ডেয়, ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত, ভবিষ্য, বামন আৰু ব্ৰহ্মাণ্ড পুৰাণ।

(৩) শৈৱ বা তামসিক পুৰাণ: শিৱ, অগ্নি, কূৰ্ম, স্কন্দ, লিঙ্গ, আৰু মৎস্য পুৰাণ।

অষ্টাদশ উপপুৰাণ বুলিলে সনৎকুমাৰ, নৰসিংহ, বায়ু, শিৱধৰ্ম, আশ্চৰ্য্য, নাৰদ,

নন্দিকেশ্বৰ, উশনস্, কপিল, বৰুণ, শাম্ব, কালিকা, মহেশ্বৰ, কল্কি, দেৱী, পৰাশৰ, মাৰীচ আৰু সূৰ্য্য পুৰাণৰ কথা কোৱা হয়।

প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য্য ভাষাৰ সাহিত্যত পুৰাণ গ্ৰন্থৰ পৰিসৰ বিশেষ মনকৰিবলগীয়া। জনসাধাৰণৰ মনক পৰিতৃপ্ত কৰিব পৰা বিভিন্ন পুৰাণসমূহ ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহত ৰচিত হবলৈ ধৰিলে। বিশেষকৈ ভক্তি আন্দোলন সাফল্যমণ্ডিত কৰি তুলিবলৈ মধ্য যুগৰ কবি-সাহিত্যিকসকলে পুৰাণৰ কাহিনীৰ অৱলম্বনত নানা সাহিত্য ৰচনা কৰে আৰু ইয়াৰ ফল স্বৰূপেই পুৰাণ সাহিত্যই ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাৰ কাব্য নাট, গীত পদ সকলো দিশকে জ্যোতিষ্মান কৰি তুলিলে।

অসমীয়া পুৰাণ-সাহিত্য : তন্ত্ৰ মন্ত্ৰৰ দেশ প্ৰাচীন কামৰূপ নানা সংস্কৃত শাস্ত্ৰ চৰ্চাৰ প্ৰধান কেন্দ্ৰ হৈ পৰিছিল। সংস্কৃত মহাকাব্য ৰামায়ণ, মহাভাৰত আৰু বিভিন্ন পুৰাণৰ লগত প্ৰাচীন অসমীয়া কবি সাহিত্যিকসকলৰ সম্বন্ধ ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত আছিল। ৰাজন্যবৰ্গ আৰু জনসাধাৰণৰ মনত মহানন্দৰ জোৱাৰেৰে পৰম মঙ্গল সাধন কৰাৰ উদ্দেশ্যৰ বশৱৰ্তী হৈ ভাৰতীয় মহাগ্ৰন্থসমূহ অসমীয়াৰ শ্ৰেষ্ঠ কবিসকলে স্বকীয় ভাষাত ৰূপদান কৰিবলৈ ত্ৰয়োদশ শতাব্দীৰপৰা প্ৰচেষ্টা চলায় আৰু সেই প্ৰচেষ্টাৰ ফলত ৰামায়ণ-মহাভাৰত আৰু বিভিন্ন পুৰাণসমূহৰ পদানুবাদেৰে অসমীয়া ভাষা সাহিত্য মহীয়ান কৰি তুলিছিল। নানা পুৰাণ আৰু উপপুৰাণৰ অনুবাদৰ আৰু এইবোৰৰ কাহিনীৰ আলম লৈ ৰচনা কৰা বিভিন্ন কাব্য, নাট, গীত আদিত প্ৰাচীন অসমীয়া কবি সাহিত্যিকসকলৰ সাহিত্যিক প্ৰতিভাৰ স্ব পৰিচয় [illegible]। অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস অধ্যয়ন কৰোঁতাসকলে স্বীকাৰ কৰিব যে শঙ্কৰদেৱৰ অভ্যুদয়ৰপৰা অসমত নৱ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰৱৰ্তিত হৈ ব্যাপকতা লাভ কৰে। বৈষ্ণৱ আন্দোলন সাফল্যমণ্ডিত কৰি তুলিবলৈ সৰ্বসাধাৰণৰ চিত্তাকৰ্ষক আৰু আমোদজনক পদ পুথিৰ আৱশ্যকতা অনুভৱ কৰি মহাপুৰুষে পুৰাণ সাহিত্যৰ ওচৰ চাপে। পুৰাণৰ [illegible] লৈ উপযোগী পুৰাণৰ পদ ভাঙনি কৰিবলৈ লোৱাৰ উপৰিও বিভিন্ন পুৰাণৰ কাহিনীৰ আলমত কাব্য, নাট, গীত, ঘোষা ৰচনা কৰিবলৈ লয়। মহাপুৰুষৰ এই আন্দোলনত আৰু উদ্গনি কৰা আৰু অনেক বৈষ্ণৱ কবিয়ে পুৰাণ সাহিত্য ৰচনা কৰাৰ কাৰ্য্যত ব্ৰতী হৈ পৰিল। কেৱল বৈষ্ণৱ কবিসকলেই নহয় অবৈষ্ণৱ কবি [illegible] [illegible] পুৰাণৰ

পদ পুথি আৰু গীত ৰচনা কৰাৰ কথা অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীয়ে সগৌৰৱে ঘোষণা কৰিছে।

প্ৰাক্ বৈষ্ণৱ যুগৰ পুৰাণ: প্ৰকৃততে বৈষ্ণৱ যুগত অসমীয়া পুৰাণ সাহিত্য ভৰপক অৱস্থাপ্ৰাপ্ত হয় যদিও, এটা কথা স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে পুৰাণাশ্ৰয়ী কাব্যৰ মঙ্গল উকলি প্ৰাক্‌বৈষ্ণৱ যুগতে ধ্বনিত হৈছিল। কমতাপুৰ-নৃপতি দুৰ্লভনাৰায়ণৰ ৰাজত্বৰ সময়ৰ হেমন্ত কবি বা হেমসৰস্বতীৰ নাম পুৰাণ-সাহিত্যিক বুলি প্ৰথমে লব লাগিব। হেমসৰস্বতীৰ সৰ্ব শাস্ত্ৰ পণ্ডিত' পিতৃ ৰুদ্ৰ সৰস্বতী দুৰ্লভনাৰায়ণৰ ৰাজবিষয়া। ইতিহাসৰ কাল বিচাৰ কৰি দুৰ্লভনাৰায়ণক ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষছোৱা আৰু চতুৰ্দশ শতিকাৰ আগভাগৰ নৃপতি বুলি ঠাৱৰ কৰা হৈছে। আমাৰ আলোচ্য কবি দুৰ্লভনাৰায়ণৰ কালৰ কবি যে হয় তাক স্বীকাৰ কৰাত অসুবিধা নাই। হেমসৰস্বতীৰ প্ৰণয়ন কৰা দুখ'ন পুথি পোৱা হৈছে। দুয়োখন পুথি পুৰাণ কাহিনীৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত (১) 'প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ' আৰু (২) হৰ-গৌৰী সম্বাদ'। হৰি বা বিষ্ণুৰ মহত্ব অতি প্ৰাঞ্জল ৰূপত প্ৰকাশ পোৱা এশ পদযুক্ত গ্ৰন্থ 'প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ'। পুথিখন হেম সৰস্বতীয়ে 'বামন পুৰাণ চাই' ৰচনা কৰা বুলি উল্লেখ কৰিছে।

'পদবন্ধে তেঁহো প্ৰচাৰ কৰিলা
বামন পুৰাণ চাই।'

কিন্তু মন কৰিব লগীয়া কথা যে অষ্টাদশ পুৰাণৰ অন্তৰ্গত বামন পুৰাণত হেমসৰস্বতীয়ে প্ৰহ্লাদ-হিৰণ্যকশিপুৰ বিষয়ে যি বৰ্ণনা দাঙি ধৰিছে তাক পোৱা নাযায়। সেই সময়ত হয়তো 'বামন পুৰাণ' নামৰ কোনো পুৰাণ বা উপ পুৰাণ কবিয়ে পাই তাৰপৰা কাহিনী গ্ৰহণ কৰি কাব্যখন ৰচনা কৰাৰ কথা ভাবিব পাৰি। এশৰো অধিক পুৰাণ প্ৰচলিত থকা কেৱল আটাইবোৰ পুৰাণ যে পোহৰলৈ অহা নাই এই কথা পাহৰিলে ভুল কৰা হব।

'অত দেখো ব্যাপ্ত জল-স্থল গিৰিবন।
সৰ্বভূত সৰ্বাতে আছন্ত নাৰায়ণ।
তুমি আমি আদি কৰি তিনিও ভুৱন।
সৰ্বাতে আছন্ত হৰি হৃদিকা ভেদত।'—বুলি হৰিৰ লীলা-মাহাত্ম্য আৰু ভক্তৰ প্ৰতিপাল কৰি 'হৰি ৰক্ষা কৰে যাক মাৰে তাকে কোনে',

—প্ৰবচনেৰে বিষ্ণুৰ উপাসক প্ৰহ্লাদৰ জয় ঘোষণা কৰা উক্ত হেম সৰস্বতীক' আদি বৈষ্ণৱ কবি বুলি অসমীয়া সাহিত্যই আদৰণি জনাব পাৰে।

৮৯১ পদযুক্ত 'হৰ গৌৰী সম্বাদ' নামৰ আখ্যান পুথিত হেমসৰস্বতীয়ে হিৰণ্যকশিপুৰ বধ, তাৰকাসুৰৰ যুদ্ধ, শিৱৰ তপস্যা, কামদেৱ ভস্ম, হৰ-গৌৰীৰ বিবাহ, কাৰ্ত্তিক জন্মৰ বিৱৰণ দাঙি ধৰিছে। 'কালিকা পুৰাণ' আৰু 'নৃসিংহ পুৰাণৰ' আলমত 'হৰ-গৌৰী সম্বাদ'ৰ কাহিনী ৰচনা কৰা হৈছে।

বৈষ্ণৱ যুগৰ পুৰাণঃ বৈষ্ণৱ যুগ পুৰাণ সাহিত্যৰ যুগ। বৈষ্ণৱ যুগৰ প্ৰধান হোতা মহান শিল্পী মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ দিনৰে পৰাহে অসমীয়া পুৰাণ সাহিত্য বিচিত্ৰ ৰূপত জিলিকি উঠিছিল। জনসাধাৰণৰ চিত্ত জয় কৰাৰ কাৰণে বিশেষ কাহিনী উপযোগী তেনেবোৰ কাহিনীক ভাৰতীয় পুৰাণবোৰে সামৰিছে আৰু সেইবাবে পুৰাণ সাহিত্য উচ্চ-স্তৰৰ লোকসকলৰ পৰা নিৰক্ষৰ লোকলৈকে সকলোৰে অতি আদৰণীয়, আকৰ্ষণীয় আৰু চিত্তাকৰ্ষক হৈ পৰিছে। নৱ বৈষ্ণৱ আন্দোলন গণ আন্দোলন। এই আন্দোলনে এক জনজাগৰণধাৰা সৃজিত জীৱৰ মাজত থকা উচ্চ-নীচ ভেদাভেদ ভাব দূৰীভূত কৰি 'যত জীৱ তত শিৱ' মন্ত্ৰেৰে আৰু 'কুকুৰ চাণ্ডাল গৰ্দ্দভৰো আত্মাৰাম'—মহান বাণীৰে সমগ্ৰলোকক দিব্য জ্যোতিকণা লাভ কৰাবলৈ সমৰ্থবান হৈছিল। বৈষ্ণৱ আন্দোলন সফলকাম কৰি তুলিবলৈ ধৰ্ম-প্ৰৱৰ্তক বা প্ৰচাৰকসকলৰ কাৰণে পুৰাণ গ্ৰন্থৰ ওচৰত শৰণাগত হোৱা অত্যাৱশ্যকীয় হৈ পৰিছিল আৰু সেয়েহে এক শ্ৰেণীৰ চিত্তশোধক কবিয়ে পুৰাণৰ জনপ্ৰিয় কাহিনীৰ আধাৰত কাব্য, নাট, গীত ৰচনা কৰি নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মক সজীৱ আৰু সবল কৰি তুলিবলৈ কঠোৰ শ্ৰম কৰে। অসমৰ নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰৱৰ্তক শঙ্কৰদেৱে বিষ্ণু মাহাত্ম্য প্ৰচাৰৰ কাৰণে পুৰাণ বৃক্ষজুপিৰ তলত বিশ্ৰাম লৈ তাৰ বিভিন্ন উপাদানেৰে অসমীয়া সাহিত্য ফুলনি সুবাসিত কৰি থৈ গৈছে। শঙ্কৰদেৱৰ সহিত অসমীয়া জাতি, ভাষা, সাহিত্য, ধৰ্মই চিৰজ্যোতিৰ্ময় ৰূপ পালে। শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্ম জনগণৰ ধৰ্ম তেওঁৰ ভাষা জনগণৰ, তেওঁৰ সাহিত্য জনগণৰ, তেওঁৰ সংস্কৃতি জনগণৰ আৰু শঙ্কৰদেৱৰ আন্দোলন জনগণৰ। সেয়েহে জনসাধাৰণৰ হৃদয় পৰিচালিত কৰিব পৰা অসংখ্য পুৰাণৰ আখ্যানৰ লগত অসমীয়া কাব্য, নাট, গীত, বৰগীত, ভটিমাৰ ৰচক শঙ্কৰদেৱক যি কোনো মুহূৰ্তত দেখিবলৈ পোৱা যায়। 'মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ', 'গৰুড় পুৰাণ', 'ব্ৰহ্মপুৰাণ' আৰু বিশেষকৈ 'ভাগৱত পুৰাণ'

তেওঁৰ অসমীয়া গ্ৰন্থবোৰৰ আধাৰ গ্ৰন্থ। ভাগৱতৰ পদানুবাদ শঙ্কৰদেৱৰ এক সাৰ্থক প্ৰচেষ্টা আৰু মহান কীৰ্তি। শঙ্কৰদেৱৰ পুৰাণাশ্ৰয়ী বিভিন্ন গ্ৰন্থৰাজিৰ সংক্ষেপ আলোচনাৰ দুৱাৰ মুকলি কৰি চোৱা যাওক—

'হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান,' 'ৰুক্মিণীহৰণ,' 'ভকতি প্ৰদীপ,' 'অনাদিপাতন,' 'নিমিনৱসিদ্ধ সংবাদ,' 'অজামিল উপাখ্যান' 'গজেন্দ্ৰোপাখ্যান,' 'অমৃত মন্থন, 'বলিছলন' আৰু দশমৰ 'কুৰুক্ষেত্ৰ' মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ পুৰাণৰ আলমত ৰচনা কৰা পদ-পুথি।

হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান—কাব্যিক গুণেৰে অলংকৃত 'হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান' আৰু 'ৰুক্মিণী হৰণ' কাব্য মহাপুৰুষৰ অসমীয়া কাব্য সাহিত্যলৈ আগবঢ়োৱা মূল্যবান অৱদান। নৃপতি-তিলক হৰিশ্চন্দ্ৰই বিষ্ণুক শ্ৰেষ্ঠ দেৱতা জ্ঞান কৰি পূজাৰ নৈবেদ্য গণেশলৈ আগনবঢ়াই বিষ্ণুলৈ আগবঢ়োৱাত অলেখ অপাৰ অমঙ্গলৰ সন্মুখীন হৈ শেষত কেনেকৈ পৰম পদ লাভ কৰি বৈকুণ্ঠ প্ৰাপ্ত হ'ল তাকে 'হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান' কাব্যত দেখুৱা হৈছে। লগতে পাঠক পাঠিকাৰ মনোগ্ৰাহীকৈ বশিষ্ঠ-বিশ্বামিত্ৰৰ যুদ্ধৰ বৰ্ণনা ভাগো কবিয়ে দাঙ্গি ধৰিছে। কাব্যৰ মুখ্য উদ্দেশ্য বিষ্ণুৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব জনসমাজত প্ৰতিপন্ন কৰা। কবিয়ে কাব্যৰ মূল গ্ৰহণ কৰিছে মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণৰপৰা।

'মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণৰ কথাকে প্ৰধান।
পয়াৰ ৰচিবো হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান॥'

ৰুক্মিণী-হৰণ—মহাভাৰতৰ পৰিশিষ্ট 'হৰিবংশ' আৰু মহাভাগৱতৰ মিশ্ৰণেৰে 'মধু মিশ্ৰ-দুগ্ধ-ধাৰ' মিলাৰ পৰাকৈ ৰচনা কৰি অসমীয়া কাব্য সাহিত্যলৈ আগবঢ়োৱা সৰাতোকৈ মহান উপহাৰ 'ৰুক্মিণী হৰণ' কাব্য।

"একে হৰিবংশ কথা অমৃত সাকাত।
আৰো ভাগৱত কথা মিশ্ৰ দিলো তাত।"

মহাপুৰুষে দুয়োখন মহাগ্ৰন্থৰপৰা কাহিনী গ্ৰহণ কৰিছে যদিও কাব্যৰ বৰ্ণনা আৰু ৰচনা-ৰীতি প্ৰণালীবদ্ধ আৰু নিখুঁত হোৱাত সকলোৰে কাৰণে তেনেই আদৰণীয় হৈ পৰিছে। নায়ক-নায়িকাৰ প্ৰকৃত প্ৰেম, বৃদ্ধ পিতা-মাতা ভীষ্মক-শচীপ্ৰভাৰ জীয়ৰী বিয়া দিয়াৰ কল্পনা-জল্পনা আৰু কৰ্তব্য, ৰুক্মিণীৰ সাত্ত্বিকতা আদি সৈতে বৰ্ণনা কাব্যখনিত বেচ ৰসাল আৰু আমোদজনক ৰূপে চিত্ৰিত হৈছে। নিঃসন্দেহে অসমীয়া কাব্য উদ্যানত 'ৰুক্মিণী-হৰণ' মৰহা-নমৰা এপাহ পাৰিজাত।

‘ভকতি প্ৰদীপ’, ‘অনাদি পাতন’, ‘নিমি-নৱসিদ্ধ-সংবাদ’ শঙ্কৰদেৱে প্ৰণীত ভক্তিতত্ত্ব বিষয়ক গ্ৰন্থ। ভকতিৰ মূল তত্ত্ব শ্ৰীকৃষ্ণ-অৰ্জুনৰ আলোচনাৰদ্বাৰা ভক্ত কবিয়ে ব্যক্ত কৰিছে ‘ভকতি প্ৰদীপ’ত। বিষ্ণুৰ বাহিৰে আন দেৱতাক পূজা দিয়া ব্ৰাহ্মণ একজনৰ লগত কথা পাতি চাণ্ডালনীয়ে অপবিত্ৰ হোৱা বুলি গঙ্গাত ১০৮ বাৰ ডুব মাৰি সহস্ৰবাৰ বিষ্ণুৰ নাম স্মৰণ কৰি শৰীৰ আৰু মন শুদ্ধ কৰা কথাৰ সংবাদ অৰ্জুনৰ আগত কৃষ্ণই দিছে। ‘ভকতি প্ৰদীপ’ৰ মূল গ্ৰন্থ ‘গৰুড় পুৰাণ’ৰপৰা লোৱা বুলি বুজিব পাৰি।

“শুনা সভাসদ পাপ কৰিবা উদ্ধাৰ।
গৰুড় পুৰাণ কৃষ্ণ অৰ্জুন সংবাদ॥
ভকতি প্ৰদীপ নাম মহন্তৰ গতি।
কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰে কহে শঙ্কৰ সম্প্ৰতি॥”

ভাগৱতৰ তৃতীয় স্কন্ধৰ লগত বামন পুৰাণৰ কথাৰ সংযোগ কৰি ‘অনাদি পাতন’ত পৃথিৱীৰ সৃষ্টি-স্থিতি-প্ৰলয়, প্ৰকৃতি, চৈধ্য ভুৱন সপ্ত পাতাল, সপ্ত পৃথিৱী, চৌবিশ তত্ত্ব, জ্যোতিশ্চক্ৰ গ্ৰহ-নক্ষত্ৰ ৰথা, মহেশ্বৰৰ ভগৱানৰ আসন প্ৰভৃতি তথ্যপূৰ্ণ বৰ্ণনা শঙ্কৰদেৱে চিত্ৰিত কৰিছে। সৃষ্টিৰ গূঢ় তত্ত্ব ৰহস্যৰ এখনি উজ্জ্বল ছবি প্ৰাঞ্জল ভাষাত কবিয়ে অঙ্কন কৰি দেখুৱাইছে। ইয়াৰ উপৰিও মহাপুৰুষে ভাগৱতৰ অষ্টম স্কন্ধৰ অনুবাদ কৰোঁতে বামন পুৰাণৰপৰা কিছু কিছু বৰ্ণনা সংযোগ কৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়। ‘নিমি-নৱসিদ্ধ সংবাদ’ পুথিত নৱসিদ্ধলৈ প্ৰশ্নিছে—

‘কোন ভাগৱত ধৰ্ম, ভক্ত বুলি কাক।
কোন মায়া, কেনিবা উপায়ে তৰে তাক॥
কাক বুলি ব্ৰহ্ম, কৰ্মযোগ কাৰ নাম।
অৱতৰি কেমতে কৰে কোন কাম॥
কোন মূল ধৰ্ম অন্তকৰ কোন গতি।
এহি নৱ গোটা প্ৰশ্ন পুছিলা নৃপতি॥”

উক্ত নটা প্ৰশ্ন আলোচনাইছে আৰু এই প্ৰশ্ন আৰু উত্তৰ দাৰ্শনিক প্ৰণালীৰে উত্তৰ হোৱা কথোপকথনৰ মাজেদি আধ্যাত্মিক আৰু ভক্তিতত্ত্ব প্ৰচাৰ কৰা হৈছে। ভাগৱতৰ ১১শ স্কন্ধৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি এই কাব্য ৰচিত হৈছে। ইয়াত কাব্যগুণৰ বল নাই, কিন্তু গভীৰ দাৰ্শনিক কথাৰ সৰল প্ৰকাশ আছে। ‘অনাদিৰ

উপাখ্যান', 'গজেন্দ্ৰ উপাখ্যান 'অমৃত মন্থন', 'বলি ছলন', আৰু 'কুৰুক্ষেত্ৰ' উক্ত পাঁচখন পুৰাণৰ আখ্যানৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰি ৰচনা কৰা কাব্য।

'অজামিল উপাখ্যান' ভাগৱত পুৰাণৰ ষষ্ঠ স্কন্ধৰ অন্তৰ্গত। হৰি নামৰ মাহাত্ম্যৰে মহাপাপী অজামিলে কেনেকৈ যমদূত বা কালৰ হাতৰপৰা প্ৰাণ পালে তাকে এই আখ্যানত বুজোৱা হৈছে। অষ্টম স্কন্ধ' ভাগৱতৰ কাহিনীৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত 'গজেন্দ্ৰোপাখ্যান'ত গ্ৰাহৰ পাশৰপৰা গজেন্দ্ৰই বিষ্ণুৰ নাম স্মৰণৰদ্বাৰা কেনেকৈ মুক্তি পালে তাৰ বৰ্ণনা, 'অমৃত মন্থন'ত লক্ষ্মীৰ উৎপত্তি আৰু স্বয়ম্বৰ, মোহিনী বেশেৰে শ্ৰীকৃষ্ণৰ অমৃত বিতৰণ দেৱাসুৰৰ যুদ্ধ, বলিৰ নিধন আৰু বিষ্ণুৰ মোহিনী ৰূপত ভোলানাথ মহাদেৱৰ ভোল যোৱা আমোদজনক কথাৰ চিত্ৰ আৰু 'বলিছলন'ত বলিৰ স্বৰ্গ বিজয়, বলিৰ যজ্ঞলৈ গৈ বামনৰ তিনিপদ ভূমি প্ৰাৰ্থনা বলিৰ ভূমিদান, দৈত্য আৰু বিষ্ণুৰ পাৰিষদৰ মাজত হোৱা যুদ্ধ আৰু বলিৰ মুক্তিৰ বিষয়ে মনোমোহা বিৱৰণ মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে ৰূপায়িত কৰিছে। পয়াৰ দুলড়ী, ছবি, লেছাৰী বিভিন্ন ছন্দেৰে বৰ্ণনা কৰা আখ্যান বিষয়ৰ উক্ত কাব্যবোৰত কবিয়ে স্বকীয় প্ৰতিভাৰ ৰহণ ৰঞ্জিত কৰি কাব্যবোৰ অসমীয়া পাঠকৰ অতি আপোন কৰি তুলিছে।

সবাতোকৈ সৰবৰহী দশম স্কন্ধ ভাগৱতৰপৰা 'কুৰুক্ষেত্ৰ' মহাপুৰুষে সুকীয়াকৈ প্ৰণয়ন কৰি উলিয়াইছে। যাদৱবাসীৰ লগত শ্ৰীকৃষ্ণৰ কুৰুক্ষেত্ৰলৈ গমন, গোপ গোপী, নন্দ যশোদাৰ লগত শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু বলৰামৰ সাক্ষাৎ দ্ৰৌপদীৰ প্ৰশ্ন অনুসৰি কৃষ্ণমহিষীসকলৰ আপোন বিয়াৰ বিৱৰণ বসুদেৱৰ শ্ৰীকৃষ্ণ-স্তুতি, দৈৱকীৰ পুত্ৰ আনয়ন আদিৰ বৰ্ণনা 'কুৰুক্ষেত্ৰ'ত সন্নিৱিষ্ট।

মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে ভাগৱতৰ কেইটাও স্কন্ধ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰি ভাগৱত গ্ৰন্থ অনুবাদ কৰাৰ আদৰ্শ দাঙি ধৰে। ভাগৱতৰ ১ম, ২য়, ৩য় (আদি), ১১শ আৰু ১২শ স্কন্ধৰ সৰহ সংখ্যক পদানুবাদ শঙ্কৰদেৱৰ মহান কলমেৰে নিগৰি পৰে। তাৰোপৰি তৃতীয় ষষ্ঠ আৰু অষ্টম স্কন্ধবোৰৰপৰা আকৰ্ষণীয় কাহিনী বুটলি লৈ বিভিন্ন কাব্য ৰচনা কৰি উলিয়ায়। মনকৰিবলগীয়া যে এনে কাব্যসমূহে ভাগৱতৰ স্কন্ধবোৰৰ পূৰ্ণাঙ্গ বিৱৰণৰ আভাস দাঙি ধৰিব পাৰিছে। 'দশম'ৰ আদিছোৱাৰহে ভাঙনি শঙ্কৰদেৱৰ হাতত সম্পন্ন হয়। শঙ্কৰদেৱৰ 'উচ্ছিষ্ট ভোজন' অভিলাষী বৈষ্ণৱাচাৰ্য অনন্ত কন্দলীয়ে 'মধ্য আৰু শেষ' দশমৰ

শঙ্কৰগুৰুৰ আজ্ঞা মতে ৰচনা কৰে। মহাপুৰুষৰ 'কীৰ্ত্তন' পুথিৰ দৰে 'দশম' গ্ৰন্থ অসমীয়া জনসাধাৰণৰ অতি ভক্তিৰ পবিত্ৰ ধৰ্ম পুথি। মহাপুৰুষ বিৰচিত আদি দশমত দৈৱকী-বসুদেৱৰ বিবাহ, ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ জন্মলীলা যোগমায়া প্ৰসঙ্গ, কালীয় দমন, বিপ্ৰপত্নী-প্ৰসাদ ৰাস-লীলা, কংসবধ, গোপী-উদ্ধৱ সংবাদৰ দৰে ৰসাল বৰ্ণনা চিত্ৰিত হৈছে। আদি দশমৰ বৰ্ণনা কবিত্বপূৰ্ণ আৰু হৃদয়স্পৰ্শী। পদবোৰৰ মাজে মাজে গভীৰ দাৰ্শনিক তাৎপৰ্য্য শঙ্কৰদেৱৰ আদি দশমত বিশেষ মনকৰিবলগীয়া। পদৰ ছন্দপ্ৰবাহ একাদশ আৰু দ্বাদশ স্কন্ধ পদো শঙ্কৰদেৱে ভাঙনি কৰে। উক্ত দুই পুথিৰ পদ প্ৰকাশত যদিও বৈষ্ণৱ দাৰ্শনিক তথ্যকে মুখ্য আসনখন দিয়াৰ বৰ্ণনাও ঠেয়ে ঠেয়ে প্ৰাঞ্জল আৰু কবিত্বপূৰ্ণ।

কীৰ্ত্তন—মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰণীত গ্ৰন্থাদিৰ ভিতৰত সকলোতকৈ উচ্চ মৰ্য্যাদাৰ আসনাধিষ্ঠিত গ্ৰন্থ 'কীৰ্ত্তন' এক মহান আৰু অতুলনীয় কীৰ্ত্তি স্তম্ভ। অসমীয়া কাব্য সাহিত্য আৰু ধৰ্মৰ ক্ষেত্ৰখন ধৰি 'কীৰ্ত্তন'ক মহাপুৰুষে শ্ৰৱণ আৰু কীৰ্ত্তনৰ প্ৰাধান্য প্ৰকট কৰি দেখুৱাইছে। অসমৰ একশৰণবাদী বৈষ্ণৱৰ সকলোৰ কাৰণে 'কীৰ্ত্তন' মধ্যযুগৰপৰা আজিলৈকে অতি আদৰৰ পবিত্ৰ ভক্তি উদ্দীপক গ্ৰন্থ ৰূপে পৰিগণিত হৈ আহি আছে। নৱবিধ ভক্তিৰ ভিতৰত শ্ৰেষ্ঠ শ্ৰৱণকীৰ্ত্তনৰদ্বাৰা জনসাধাৰণৰ অন্তৰ মন শুদ্ধ পবিত্ৰ কৰি তুলিবলৈ মহাপুৰুষে ভাগৱত মহাপুৰাণৰ বিভিন্ন স্কন্ধৰ ওপৰত ভেটি দি 'কীৰ্ত্তন'ৰ বিভিন্ন খণ্ড অসীম প্ৰতিভাৰে লিপিবদ্ধ কৰিছে। কীৰ্ত্তনত সন্নিৱিষ্ট চতুৰ্বিংশতি অৱতাৰ ধ্যান বৰ্ণন, অজামিল উপাখ্যান, প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ গজেন্দ্ৰ উপাখ্যান, হৰমোহন বলিছলন (মূল ভাগৱত আৰু বামন পুৰাণ) শিশুলীলা, ৰাসলীলা, কংসবধ, গোপী উদ্ধৱ সংবাদ, কুব্জীৰ বাঞ্ছা পূৰণ, অক্ৰূৰৰ বাঞ্ছা পূৰণ জৰাসন্ধৰ যুদ্ধ, কাল যৱন বধ মুচুকুন্দ স্তুতি, স্যমন্ত হৰণ নাৰদৰ কৃষ্ণ দৰ্শন বিপ্ৰপুত্ৰ আনয়ন, দামোদৰ বিপ্ৰাখ্যান, দৈৱকীৰ পুত্ৰ আনয়ন বেদস্তুতি, কৃষ্ণলীলা মালা, শ্ৰীকৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ, ভাগৱতৰ তাৎপৰ্য্য আদি ৭০ বিষয়লৈ ভাগৱত পুৰাণৰ আধাৰত ৰচনা কৰি শঙ্কৰদেৱে স্ব প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দেখুৱাইছে। উল্লেখযোগ্য যে 'কীৰ্ত্তন'ৰ সৰহভাগ অংশই ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধ অৱলম্বিত।

'কীৰ্ত্তন'ত থকা 'নামাপৰাধ বৰ্ণনা', 'পাষণ্ডমৰ্দ্দন', আৰু '[illegible] বৰ্ণনা'ৰ মূল শঙ্কৰদেৱে ভাগৱতখনত পোৱা নাই, সিবোৰৰ মূলৰ কাৰণে আন পুৰাণ বা গ্ৰন্থ

ওচৰ চাপিব লাগে। পদ্মপুৰাণ, বৃহন্নাৰদীয় পুৰাণ, বিষ্ণুধৰ্মোত্তৰ, সূত-সংহিতা আৰু ভাগৱতৰ আলমত 'পাষণ্ড মৰ্দন', পদ্মপুৰাণৰ পৰা 'নাম অপৰাধ' আৰু ব্ৰহ্মপুৰাণৰ ৪৪—৫১ অধ্যায়ত বৰ্ণিত কাহিনীৰপৰা 'ওৰেষাৰ' পদ ৰচনা কৰা হৈছে।

'ভুকুকাত হাতী ভৰোৱা' কাৰ্যৰ কৃতকাৰ্যতাৰ ফল 'গুণমালা' ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধৰ সাৰ কাঢ়ি প্ৰণয়ন কৰা এখন অতি ক্ষুদ্ৰ অথচ অনুপম কুসুম মালা ছন্দেৰে অলঙ্কৃত গ্ৰন্থ।

মহাপুৰুষৰ নাট, গীত, বৰগীত আৰু ভটিমাসমূহ ফঁহিয়াই চালেও পুৰাণ ভাগৱতৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট দেখা যায়। উদ্ধাৰ হোৱা শঙ্কৰদেৱৰ বিৰচিত ছখন নাটকৰ ভিতৰত 'ৰাম বিজয়'ৰ বাহিৰে 'পত্নী প্ৰসাদ 'কালিয় দমন', 'কেলিগোপাল', 'ৰুক্মিণী হৰণ' আৰু 'পাৰিজাত হৰণ'ৰ কাহিনী ভাগ শঙ্কৰদেৱে ভাগৱত পুৰাণৰপৰা গ্ৰহণ কৰিছে। শঙ্কৰদেৱৰ ভাগৱত কাহিনীৰ প্ৰতি ইমান আকৃষ্ট হৈছিল যে তেওঁ একেটা কাহিনীৰ ওপৰত কাব্য ৰচনা কৰাৰ উপৰিও কীৰ্ত্তন ঘোষা বা নাটকো বিৰচিছিল, যেনে—ৰুক্মিণী হৰণ (কাব্য আৰু নাটক), বলিছলন (কাব্য আৰু কীৰ্ত্তন) অজামিল উপাখ্যান (কাব্য আৰু কীৰ্ত্তন) আদি। নাট কেখনত থকা গীত আৰু ভটিমাসমূহৰ উপৰিও অনেক বৰগীতত ভাগৱত পুৰাণৰ প্ৰতিফলন পৰিস্ফুট হৈছে। এইদৰে মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ বহুমুখী প্ৰতিভাৰ বলত প্ৰণয়ন হোৱা বিভিন্ন ৰচনাসমূহ ভালদৰে অধ্যয়ন কৰি সহজে নিৰ্ণয় কৰিব পাৰি যে শঙ্কৰদেৱৰ সৰহ সংখ্যক ৰচনাই পুৰাণৰ আশ্ৰয়ত গঢ়ি উঠিছে।

মাধৱদেৱ—মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰধান শিষ্য একান্ত মহান সাধক মহাপুৰুষ মাধৱদেৱে গুৰুজনাৰ আদৰ্শত অনুপ্ৰাণিত হৈ গুৰুৰ প্ৰদৰ্শিত পথত আগুৱান হয়। মহাপুৰুষৰ ধৰ্মত শৰণ লৈ জোৰণ দিয়া কন্যা পৰিত্যাগ কৰি ধৰ্মৰ উৎকৰ্ষ সাধনৰ সাধনাত ৰত হোৱা মহাত্যাগী মাধৱদেৱৰ দৰে ব্যক্তিৰ আদৰ্শ জগতত বিৰল। শঙ্কৰদেৱতকৈ বয়সত কুৰি বছৰ সৰু মহাপুৰুষ মাধৱদেৱে নিজৰ ব্যক্তিত্বৰ কাৰণে শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্মৰ উত্তৰাধিকাৰী হৈ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰত আত্মনিয়োগ কৰে। তেওঁ অসমীয়া সাহিত্যৰ সাধনা আৰু সেৱাৰে কাব্য, ভাওনা, বৰগীত প্ৰভৃতিক আৰু বেছি সমুজ্জ্বল ৰূপদান কৰে।

মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ ৰচনা ৰাজি ফঁহিয়াই চালেও দেখিবলৈ পোৱা যায়

তেওঁৰ গুৰুজনাৰ দৰে শ্ৰীকৃষ্ণৰ লীলা মাহাত্ম্যকেই জনসাধাৰণত প্ৰচাৰ কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছিল। গতিকে কৃষ্ণৰ মাহাত্ম্য প্ৰচাৰক শ্ৰেষ্ঠ গ্ৰন্থ পুৰাণৰ অনুবাদ সাহিত্য প্ৰণয়নৰ ক্ষেত্ৰত মাধৱদেৱ শৰণাপন্ন হোৱাটো স্বাভাৱিক কথা। তেওঁৰ পুৰাণ আশ্ৰিত গ্ৰন্থসমূহৰ সামান্য পৰিচয় দাঙি ধৰা যাওক।

মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ অনুবাদাত্মক কাব্য 'ৰাজসূয়'ৰ মূল ভাগৱতৰ দশমস্কন্ধৰ ৭০—৭৫ অধ্যায়। ভাগৱতৰ উপৰিও কবিয়ে 'ৰাজসূয়' কাব্যৰ মূলৰূপে মহাভাৰতৰ 'সভাপৰ্বত' বৰ্ণিত ৰাজসূয় কাহিনী আৰু মাঘ পণ্ডিতৰ 'শিশুপাল বধ' গ্ৰন্থত বৰ্ণিত কাহিনী গ্ৰহণ কৰিছে বুলি ভাবিব পাৰি। যুধিষ্ঠিৰ যুগুতিৰে শ্ৰীকৃষ্ণৰ সহায়ত ৰাজসূয় যজ্ঞ পাতিবলৈ আয়োজন কৰা, পাপী জৰাসন্ধক ভীমৰ হতুৱাই শ্ৰীকৃষ্ণই বধ কৰি বন্দী ৰজাসকলক মুক্তি দিয়া আৰু জৰাসন্ধ নিধনত নিষ্কণ্টক হৈ যুধিষ্ঠিৰৰ ৰাজসূয় যজ্ঞ সমাপনৰ বিৱৰণেৰে 'ৰাজসূয়' কাব্য সম্পূৰ্ণ। ৰাজসূয়ৰ বিষয়বস্তু, ভাব ভাষা, ৰচনা ৰীতি, অলংকাৰ আদি বিচাৰ কৰি এইখনি উচ্চ-পৰ্যায়ৰ অনুবাদ কাব্য বুলি কোৱাত বাধা নাই। 'স্কন্দ পুৰাণ'ত "ভাগৱত মিশ্ৰ দিয়া কথা শংকৰত" বুলি শংকৰদেৱে আজ্ঞা দিয়াত মাধৱদেৱে 'জন্ম ৰহস্য'ৰ পদ ৰচনা কৰে। চৰিতৰ মতে চিলাৰায়ে শংকৰদেৱক 'জন্ম ৰহস্য'ৰ পদ কৰিবলৈ কোৱাত শংকৰদেৱে বৰপেটাতে সৈ মাধৱদেৱৰ হতুৱাই 'জন্মৰহস্য' লিখায়। মাধৱদেৱৰ 'নাম মালিকা' নাম মাহাত্ম্য প্ৰকাশৰ আন এখনি গ্ৰন্থ।

পুৰাণ ভাৰত স্মৃতি আগমক চাই।
নানা গ্ৰন্থ সংগ্ৰহ কৰিলা এক ঠাই।

বুলি মাধৱদেৱে উল্লেখ কৰা 'নাম মালিকা'ৰ মূল পুৰুষোত্তম গজপতিৰ 'নাম মালিকা' পুথি হলেও এই গ্ৰন্থত পুৰাণ আখ্যানৰ সোঁত পাবলৈ পাব।

মাধৱদেৱৰ বিৰচিত 'নাম-ঘোষা' মহাপুৰুষৰ কীৰ্তন পুথিৰ দৰে অসমীয়া ধৰ্ম আৰু সাহিত্য বিষয়ক এখনি মহাগ্ৰন্থ। অসমৰ বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ৰ কাৰণে 'নাম-ঘোষা' ৰত্ন। ভক্তিৰ অপূৰ্ব বৰ্ণনাৰ আৰু সাহিত্যিকসকলৰ কাৰণে উচ্চ স্তৰৰ অনুকৰণীয় আহৰণৰ কাব্য। নামঘোষা সাজোঁতে অনেক ঠাইত মাধৱদেৱে ভাগৱত, বৃহন্নাৰদীয় পুৰাণ, পদ্ম-পুৰাণ, বামন-পুৰাণ, স্কন্দ-পুৰাণ, বিষ্ণু-পুৰাণ, ব্ৰহ্মাণ্ড-পুৰাণ আদিৰ আধাৰত ৰচনা কৰিছে।

মাধৱদেৱৰ আন এখন নাট 'অৰ্জুন ভঞ্জন' (ঝুমুৰা) মূল ভাগৱত-পুৰাণ। মাধৱদেৱৰ বিভিন্ন নাটৰ ভিতৰত [illegible] [illegible] অসমীয়া নাটৰ [illegible]

শঙ্কৰদেৱৰ আদৰ্শত ৰচনা কৰা নাট। 'দধিমথন' নাটৰ ভটিমা আৰু গীত কেইটাৰ বাহিৰেও মাধৱদেৱৰ কিছুমান বৰগীতত ভাগৱত-পুৰাণৰ ছাঁ পৰিলক্ষিত হয়।

বৈষ্ণৱাচাৰ্য অনন্ত কন্দলী: শঙ্কৰী যুগৰ অসমীয়া বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ ভিতৰত হাজোৰ মাধৱ দেৱালয়ৰ বিপ্ৰৰ ৰত্ন তনয় হৰিচৰণ বা অনন্ত কন্দলীৰ নাম-কীৰ্তি বৈষ্ণৱ কবি বিচাৰত শঙ্কৰ-মাধৱৰ পিছত আৰু ভাগৱতৰ পদ ৰচকৰ বিচাৰত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ পিছতে লব লাগিব নিশ্চয়। পিতৃকুল অনুসাৰে মহাভাগৱত শাস্ত্ৰে কৃষ্ণে উপজাইলা কিছু মতি" বুলি নিজৰ পৰিচয় আগবঢ়োৱা অনন্ত কন্দলীৰ জীৱনব্যাপা সাধনা যেন ভাগৱত চৰ্চা আৰু ভাগৱত শাস্ত্ৰ প্ৰণয়ন। ভাগৱতী ধৰ্ম আৰু সাহিত্যৰ কাৰণে অনন্ত কন্দলীয়ে আগবঢ়োৱা উপহাৰবোৰে আমাৰ কথাৰ প্ৰমাণ সুন্দৰভাৱে দিব। কন্দলীৰ মুক্তিবাদ, পাণ্ডিত্য, জ্ঞান-স্পৃহা, কবি-প্ৰতিভা, ত্যাগ, ভক্তিৰ প্ৰগাঢ়তা সঁচাকৈয়ে বিস্ময় মানিবলগীয়া।

অনন্ত কন্দলীৰ অনন্ত সাধনা আৰু কবি প্ৰতিভাৰ গুণত ৬ষ্ঠ স্কন্ধৰ 'বৃত্ৰাসুৰ বধ', দশমস্কন্ধ ভাগৱতৰ 'মধ্য' আৰু 'অন্তছোৱা' আৰু দশম আৰু হৰিবংশৰ কাহিনীৰ মিশ্ৰণেৰে ৰচনা কৰা 'কুমৰ হৰণ' কাব্য অসমীয়া পুৰাণ সাহিত্যই লাভ কৰিছে।

মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ 'উচ্ছিষ্ট ভোজন'ৰ হাবিয়াসৰ ফলস্বৰূপে অমূল্য গ্ৰন্থ ভাগৱত দশমৰ বেছি অংশ অৰ্থাৎ মধ্য আৰু শেষ ছোৱা অনন্ত কন্দলীয়ে ৰচনা কৰি সাহিত্যিক যশস্যাৰ মুকুট পৰিধান কৰিছে। হাজোৰ হয়গ্ৰীৱ মাধৱমন্দিৰত ভাগৱত পাঠ কৰি হৰিনামৰ ধ্বনিৰে সকলোকে স্বৰ্গীয় জ্যোতি বিতৰণ কৰা ৰত্ন পাঠকৰ পুত্ৰ অনন্ত কন্দলীৰ ভাগৱত শাস্ত্ৰত থকা ব্যুৎপত্তি আৰু কবিত্ব শক্তিৰ গুণত মহাপুৰুষ শঙ্কৰৰ আস্থা অনন্ত, অসীম আৰু সেইবাবেই দশমৰ বাকী থকা দুছোৱা কন্দলীক প্ৰণয়ন কৰিবলৈ আজ্ঞা দিয়ে। গুৰুৰ আজ্ঞা শিৰোধাৰ্য কৰি কন্দলীয়ে দশমৰ বাকী থকা অংশ ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণই বান্ধৱ উদ্ধৱৰ লগত কুঁজীৰ ঘৰলৈ যোৱাৰপৰা আৰু দৰিদ্ৰ দামোদৰ বিপ্ৰৰ আখ্যানলৈ—এই ছোৱাৰে 'মধ্য দশম' আৰু যদুবংশ শিৰোমণি শ্ৰীকৃষ্ণ কুৰুক্ষেত্ৰলৈ যোৱাৰপৰা যদুবংশৰ অৱসান প্ৰভৃতিৰে বিপ্ৰপুত্ৰ আনয়নলৈ—এই ছোৱাৰে অন্তদশম সমাপ্ত কৰি প্ৰচুৰ কীৰ্তিৰ আসনত বহিছে। কন্দলীৰ দশমত মনকৰিবলগীয়া যে মূল গ্ৰন্থ ভাগৱতকৈ শঙ্কৰদেৱৰ লিখনিৰ প্ৰভাৱহে বেছি সমুজ্জল হৈ উঠিছে। দশমৰ

অন্তৰ্গত প্ৰায় খণ্ডই শঙ্কৰদেৱে তেওঁৰ 'ৰুক্মিণী হৰণ' কাব্য আৰু 'কীৰ্ত্তন' পুথিৰ বিভিন্ন ঘোষাত অতি আকৰ্ষণীয় আৰু ৰসপূৰ্ণকৈ লিখি থৈ গৈছে। বৈষ্ণৱ গুৰুজনাৰ পদাঙ্ক অনুসৰণ কৰা বৈষ্ণৱ ভক্ত কবি কন্দলীৰ দশমৰ অনুবাদত শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰভাৱ পোনপটীয়াভাৱে পৰিলক্ষিত হয়। আনকি শঙ্কৰদেৱৰ স্বপ্ৰতিভাৱে অঙ্কন কৰা মূল ভাগৱতত নথকা বেদনিধি, হৰ্যাক্ষিনী বাই, শশীপ্ৰভা আদিৰ চৰিত্ৰও অনন্ত কন্দলীৰ দশমত ঠাই পাইছে। কিন্তু 'ভাগৱতৰো মস্তকৰ' হোৱা 'বেদস্তুতি'ৰ পদানুবাদত অনন্ত কন্দলীয়ে নিজৰ পাণ্ডিত্য, শাস্ত্ৰপটুতা আৰু দাৰ্শনিক যুক্তিবাদৰ সুপৰিচয় ব্যক্ত কৰিব পাৰিছে।

ভাগৱতৰ ষষ্ঠ স্কন্ধৰ শেষ ছোৱাৰপৰা মূল গ্ৰহণ কৰি অনন্ত কন্দলীয়ে অসমীয়া সাহিত্যলৈ আগবঢ়োৱা আন এখন কাব্য 'বৃত্ৰাসুৰ বধ'। অত্যাচাৰৰ চূড়ান্ত শিখৰত উঠা বৃত্ৰাসুৰক দধীচি মুনিৰ আত্মত্যাগৰ ফলত মুনিৰ অস্থিৰে নিৰ্মিত বজ্ৰেৰে কেনেকৈ নিধন কৰি দেৱতাসকলক শান্তিৰ মুখ দেখুৱালে তাকে অতি ৰসাল আৰু সজীৱ ৰূপত 'বৃত্ৰাসুৰ বধ'ত কবিয়ে বৰ্ণনা কৰিছে।

অসমীয়া সমাজৰ অতি নিখুঁত ছবি একখনি নিৰ্ভাঁজ ৰূপত অঙ্কন কৰা 'কুমৰ হৰণ' অনন্ত কন্দলীৰ অসমীয়া সাহিত্যলৈ আগবঢ়োৱা সৰ্বাতোকৈ শ্ৰেষ্ঠ অৱদান। ভাগৱত আৰু হৰিবংশৰপৰা বিষয়বস্তু গ্ৰহণ কৰি ৰচনা কৰা এইখনি জনসাধাৰণৰ এক আকৰ্ষণীয় আৰু মনোগ্ৰাহী কাব্য। ঊষা-অনিৰুদ্ধৰ প্ৰণয়, কুম্ভাণ্ড-কন্যা চিত্ৰলেখাৰ কাৰ্য্যকলাপ, অনিৰুদ্ধ কুমৰৰ হৰণ, হৰিহৰৰ যুদ্ধ, শেষত ঊষা অনিৰুদ্ধৰ মংগল বিবাহত পৰিণত হোৱা বিষয়বস্তুকে 'কুমৰ হৰণ' কাব্যই শঙ্কৰদেৱৰ 'ৰুক্মিণী হৰণ' কাব্যৰ দৰে অসমীয়া সাহিত্যত সোণালী আসন দাবী কৰিব পাৰিছে।

ৰত্নাকৰ কন্দলী, শ্ৰীধৰ কন্দলী—মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ সান্নিধ্যলৈ অহাৰ সৌভাগ্য লাভ কৰা আৰু আন দুই-চাৰিজন বৈষ্ণৱ কবিয়েও আৰু দুই চাৰিখন পুৰাণ সম্বন্ধীয় সাহিত্য ৰচনা কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। মহাপুৰুষৰ 'কীৰ্ত্তন' পুথিত 'সহস্ৰ নামবৃত্তান্ত' আৰু 'ঘুনুচা কীৰ্ত্তন' নামৰ দুটা খণ্ড সুমুৱা আছে। উক্ত খণ্ড দুটা শঙ্কৰদেৱৰ ৰচিত নহয়। 'সহস্ৰনাম বৃত্তান্ত' ৰত্নাকৰ কন্দলী আৰু 'ঘুনুচা কীৰ্ত্তন' শ্ৰীধৰ কন্দলীয়ে ৰচনা কৰা পুথি। 'সহস্ৰনামবৃত্তান্ত'ৰ কবি [illegible] ৰত্নাকৰ কন্দলী বৈষ্ণৱ সমাজৰ এগৰাকী পণ্ডিত আছিল বুলি চৰিত-পুথিত কয়। পুথিখনিৰ মূল কবিয়ে গ্ৰহণ কৰিছে পদ্মপুৰাণৰপৰা। [illegible]

ভনিতাযুক্ত 'ধৰ্মনাৰায়ণ সম্বাদ' পুৰাণ-আশ্ৰয়ী পুথি। ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱে স্কন্দ পুৰাণৰপৰা মূলতৈ ৰচনা কৰা 'গীতা কীৰ্তন' আৰু 'ব্ৰহ্মগীতা' গ্ৰন্থ দুখনিও সুকবিশেখৰ ৰত্নাকৰ কন্দলীৰ বুলি ভাবিছে।

'কাণখোৱা' পুথিৰ ৰচক শ্ৰীধৰ কন্দলীৰ 'ঘুনুচা কীৰ্তন'ৰ সম্পৰ্ক 'স্কন্দ পুৰাণ'ৰ বৰ্ণনাৰ লগতহে স্থাপন কৰিব পাৰি। 'কীৰ্তন'ৰ অন্তৰ্গত খণ্ড হলেও 'ঘুনুচা-কীৰ্তনে' ৰত্নাকৰ কন্দলীৰ 'সহস্ৰনামবৃত্তান্ত'ৰ দৰে 'কীৰ্তন'ত সোমা পোৱা নাই।

সাৰ্বভৌম ভট্টাচাৰ্য—শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱৰ চৰণত শতকোটিবাৰ নমস্কাৰ জনোৱা সাৰ্বভৌম ভট্টাচাৰ্যই 'ক্ষুদ্ৰ স্বৰ্গখণ্ড' আৰু 'বৃহৎ স্বৰ্গখণ্ড' নামৰ দুখনি গ্ৰন্থ পদ্মপুৰাণ, ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত পুৰাণ, সাত্বততন্ত্ৰ গ্ৰন্থ আদিৰ আলমত ৰচনা কৰে। সাৰ্বভৌম কামৰূপৰ শ্ৰেষ্ঠ অহংভাবাপন্ন শাক্ত পণ্ডিত আছিল, কিন্তু নানা তীৰ্থ ভ্ৰমি, শাস্ত্ৰ অধ্যয়ন কৰি বৈষ্ণৱগুৰু শঙ্কৰদেৱৰ লগত তৰ্কত পৰাজয় হৈ শঙ্কৰদেৱত শৰণ লয়।

'সাৰ্বভৌম ভট্টাচাৰ্য জ্যোতিষত সাৰ।
দেৱী উপাসক আছিলোহো দুৰাচাৰ॥
শঙ্কৰৰ সঙ্গে বহু বাদক কৰিলোঁ।
বাদে ভঙ্গ হৈয়া শাস্ত্ৰ পঢ়িবাক গৈলোঁ॥"

কাশী, বাৰাণসীত শাস্ত্ৰ অধ্যয়ন কৰিবলৈ গৈ তেওঁৰ গুৰুৰ মুখৰপৰা যেতিয়া—

পূৰ্ব্ব দিশে নিজ শক্তি হৰি অৱতাৰ।
নিজ যশ ধৰ্ম কীৰ্তি ভকতি প্ৰচাৰ॥
নামত শঙ্কৰ হৈব শূদ্ৰ কুলে জাত।
ব্ৰহ্মা হৰ আদি দেৱো জন্মিব তথাত॥

—বুলি শুনিলে তেতিয়া আপোন দেশলৈ ঘূৰি আহি শঙ্কৰদেৱত শৰণ লয়।

বৈষ্ণৱ যুগৰ অবৈষ্ণৱ বা [illegible] কবিৰ ৰচনাত পুৰাণ সাহিত্য :

শঙ্কৰদেৱে প্ৰৱৰ্তিত আৰু প্ৰচাৰিত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু সাহিত্যই অসমৰ ইমূৰৰপৰা সিমূৰলৈ [illegible] বিয়পি পৰিল যদিও সমসাময়িক কোনো কোনো কবি সাহিত্যিকে শঙ্কৰৰ স্পৰ্শ লাভ কৰাৰ সুযোগ নাপালে। সেই সকল কবিয়ে বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ প্ৰভাৱৰপৰা দূৰত থাকি সাহিত্য ৰচনা কৰি

চীন অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ পাতত কেউতি লভাইছে। বৈষ্ণৱ
াম্প্ৰদায়ৰ বাবত পৰি হোৱা বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ সকলো ৰচনা ভক্তিৰসৰ প্ৰবাহত
ইত। কিন্তু অবৈষ্ণৱ কবিসকলৰ ৰচনাবোৰত ভক্তিৰসৰ চিকিমিকি পৰাৰ
চানো সত্ত্বেও নাই, যাখান লৌকিক ৰসেৰে সৰ্বসাধাৰণক চমৎকৃত কৰি
চাণাৰ প্ৰয়াসহে বৰ্তমান। অবৈষ্ণৱ কবিসকলৰ ভিতৰত পঞ্চদশ আৰু ষোড়শ
তাব্দীৰ কবি পীতাম্বৰ, দুৰ্গাবৰ, মনকৰ আৰু সুকবি নাৰায়ণদেৱৰ নাম
শেষ উল্লেখযোগ্য।

নামনি অসমৰ বৰপেটাত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে পৰশাপত নাৰায়ণ ঠাকুৰক
হাপুৰুষৰ "ইটো বাখ্যা উত্তম আছয় কোন নৰ।"—বুলি প্ৰশ্ন কৰাত
ানন্দ জনক নাৰায়ণ ঠাকুৰে উত্তৰ দিছিল "—আছে একজন পীতাম্বৰ
ম কবি।" যথা অসমত সেই সময়ছোৱাত শঙ্কৰদেৱৰ যশ কীৰ্তি বিয়পি
ৰাৰ আগে পীতাম্বৰ কবিৰ নাম-যশ নামনিৰ বৰপেটা অঞ্চলত বিস্তৃতভাৱে
াপ্ত হৈছিল বুলি নাৰায়ণ ঠাকুৰৰ উক্তিৰপৰা অনুমান কৰিব পাৰি।
দ্বিতীয়ে ক্ষুদ্ৰ কে'মান ভাবিছিল সেইবিলাকে নাৰায়ণ ঠাকুৰে পীতাম্বৰৰ ৰচনাৰ
া কাল্পনিক গোষ্ঠযুক্ত উক্তি দাঙি ধৰাত ভক্ত কবি শঙ্কৰদেৱে পীতাম্বৰক পুৰাণ
জ্ঞ কবি বুলি ভাবি 'ধৰ্ম ধৰিবাক নিচিটো মোহে যোগ্য লোক বিবেচনা ক'ৰ.ল।

'উষা পৰিণয়'ৰ পীতাম্বৰ কবিয়ে 'ভাগৱত'ৰপৰা দশমস্কন্ধৰ পদ শঙ্কৰদেৱে
ৰপেটালৈ যোৱাৰ কিছুদিন পূৰ্বে যে ৰচনা কৰিছিল তাক নিশ্চয়কৈ বুলিব
াৰি। জয়ানন্দ ঠাকুৰৰ মুখত পীতাম্বৰৰ ভাগৱতৰ দশমস্কন্ধৰ পদ শঙ্কৰদেৱে
ঢ়িবলৈ পোৱাৰ কথাই ইয়াৰ দৃঢ় প্ৰমাণ। পীতাম্বৰৰ ভাগৱত ১৫৩০ ৪০ খৃঃ
ময়ত ৰচনা হোৱা বুলি কোৱাৰ যুক্তি অসঙ্গত নহয়। ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধ
লিখিও কুমাৰ সমৰসিংহৰ আজ্ঞামতে পীতাম্বৰে মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণৰপৰা 'নিজ দেশ
াষা ছন্দে 'চণ্ডী আখ্যান'ৰ পদ ৰচনা কৰে।

পদ্মাপুৰাণ—মনকৰ, দুৰ্গাবৰ, নাৰায়ণদেৱ, [illegible], ষষ্ঠীবৰ :

বিশ্বসিংহ (১৫১০—১৫৪০) নৃপতিৰ আমোলৰ কবি মনকৰ। দুৰ্গাবৰ
সিংহ আৰু নৰনাৰায়ণ (১৫৪০—১৫৮৪) মহাৰজাৰ আমোলৰ কবি। পশ্চিমে
েয়ান কবি ষোড়শ শতাব্দীৰ। কলা দেশীয় উজানৰ কবি সুৰকাণ্ডীয় হাতেৰে
মনসাদেৱীৰ স্তৱৰ জৰিয়তে পদ্ম-পুৰাণৰ আখ্যান ৰচিত হৈছে। পদ্মাপুৰাণৰ

আখ্যানেৰে মনকৰে 'মনসাকাব্য' আৰু দুৰ্গাবৰে 'বেউলা আখ্যান' অতি আকৰ্ষণীয়কৈ প্ৰাঞ্জল ভাষাত ৰচনা কৰে। 'পদ্মাপুৰাণ'ৰ আখ্যান ৰচয়িতা-সকলৰ মাজত সুকবি নাৰায়ণদেৱ সৰ্বজনপ্ৰিয়। নাৰায়ণদেৱৰ কাব্য অতি বৃহৎ আৰু সুবাস্ত। সুকবিৰ পদে ওজাপালি অনুষ্ঠানৰ মাজত অতি জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰিছে আৰু কামৰূপৰ গাঁৱে ভূঞে 'ওজাপালি'ৰ মুখত 'সুকনান্নী ৰ পদ আজিও শুনিবলৈ পোৱা যায়। সুকবিদেৱ কামৰূপৰ কোনো ঠাইৰ লোক বুলি তেওঁৰ কাব্যৰ ভাষা আৰু কামৰূপত ওজাপালি অনুষ্ঠানৰ বহুল প্ৰচলনৰপৰা বুজিব পাৰি। বাসন্তৰীয়া বংশৰ ব্ৰাহ্মণ বুলি পৰিচয় দিয়া গুৱালকুছিৰ লোকসকলে নাৰায়ণদেৱক লৈ গৌৰৱ বোধ কৰে আৰু আজিও সাতদিন সাতৰাতি ধৰি মনসা পূজাত এই পৰিয়ালৰ ব্ৰাহ্মণসবে পদ্মাপুৰাণৰ পদ গায়। তেওঁলোকৰ দ্বাৰা ৰক্ষিত পুথিখন হেনো সুকবিদেৱৰ বিৰচিত স্ব অক্ষৰৰ পুথি।

ড সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱে কোচবিহাৰৰ ৰাজকীয় পুথিভঁড়ালত বিদ্যানাথ নামৰ কবি এজনৰ ৰচিত 'পদ্মাপুৰাণ এখনৰ কথা 'অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত'ত উল্লেখ কৰিছে। স্বৰ্গীয় ডিম্বেশ্বৰ নেওগদেৱে 'অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী'ত ষষ্ঠীবৰ নামৰ এজনা শ্ৰীহট্টৰ কবিয়ে অসমীয়া ভাষাত পদ্মাপুৰাণৰপৰা মনসা কাব্য ৰচনা কৰাৰ কথা জনাই থৈ গৈছে। বঙলা সাহিত্যৰ সমালোচক দুই একে প্ৰাচীন কামৰূপী ভাষাৰ গোন্ধ পাই ষষ্ঠীবৰক বঙলা সাহিত্যৰ ইতিবৃত্তৰপৰা বাদ দিয় উচিত বুলি ভাবিছে।

শঙ্কৰদেৱৰ পৰৱৰ্তী কালৰ পুৰাণ-সাহিত্য :—শঙ্কৰী যুগত পুৰাণ সাহিত্যৰ চৰ্চা আৰু ৰচনাই অসমীয়া সাহিত্য আকাশ মুখৰিত কৰি তুলিছিল। বিশেষকৈ শঙ্কৰদেৱে নিজে পুৰাণ সাহিত্যৰ ওপৰত বেছি গুৰুত্ব দি পুৰাণ আশ্ৰিত গ্ৰ ৰচনা কৰি নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ মতবাদ প্ৰচাৰ কৰিবলৈ লোৱাত তেওঁৰ সান্নিধ্যলৈ অহা সকলো লোকে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ কাৰণে সাহিত্য ৰচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰাত পুৰাণ সাহিত্যই ব্যাপকতা লাভ কৰিলে। মহাপুৰুষৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণৰ পিছতো পৰম বৈষ্ণৱ কোনো গুৰু বা তেওঁৰ শিষ্য সকলৰদ্বাৰা বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ মতবাদ প্ৰচাৰিত হৈ থাকিল। লগতে তেওঁলোকে পুৰাণ সাহিত্যক প্ৰাণৱন্ত কৰি ৰাখিবলৈ যত্নও কৰিলে। শঙ্কৰদেৱৰ পিছৰ কবি-সাহিত্যিকে কেবাখনো পুৰাণৰ অনুবাদ আৰু কোনো কোনো পুৰাণৰ কাহিনীৰ আধাৰত নানা কাব্য, নাট আদি ৰচনা কৰি উত্তৰ-বৈষ্ণৱ যুগৰ পুৰাণ সাহিত্যৰ সম্ভাৰ অক্ষুণ্ণ ৰাখি থৈ গৈছে। উত্তৰ

বৈষ্ণৱ যুগৰ পুৰাণৰ অনুবাদৰ আটাইতকৈ মনকৰিবলগীয়া কথা যে এই যুগত গদ্য সাহিত্যতো ভাগৱত পুৰাণৰ বিষয়বস্তু লিপিবদ্ধ হ'ল। শংকৰদেৱৰ নাট্য সাহিত্যৰ অনুকৰণত এই কালত কেইজনমান নাট্যকাৰে নাট 'অংকীয়া ৰচনা কৰে। প্ৰায়বোৰ নাট ভাগৱত পুৰাণৰ বিষয়বস্তুৰ ওপৰত লিখিত। এইবোৰত শংকৰদেৱৰ প্ৰভাৱৰ অনুকৰণ স্পষ্ট হৈ উঠিছে। নাট্যকাৰসকলৰ ভিতৰত ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতা, ৰামচৰণ ঠাকুৰ, দ্বিজভূষণ দৈত্যাৰি ঠাকুৰ প্ৰভৃতিৰ নাম উল্লেখযোগ্য।

কালসংহতিৰ প্ৰৱৰ্তক গোপাল আতাই শংকৰদেৱৰ দশমৰ প্ৰভাৱ পেলাই 'জন্মযাত্ৰা', 'উদ্ধৱযান' আৰু 'নন্দোৎসৱ' নামৰ তিনিখন নাট ভাগৱতৰ কাহিনীৰে, মাধৱদেৱৰ ভাগিন ৰামচৰণ ঠাকুৰে 'কংসবধ', 'দ্বিজভূষণে 'অজামিল উপাখ্যান', দৈত্যাৰি ঠাকুৰে নৃসিংহ যাত্ৰা আৰু গুৰুচৰণৰ ৰচনা কৰি অসমীয়া নাট্য সাহিত্যত পুৰাণৰ প্ৰভাৱ অবিচ্ছিন্ন কৰি থৈ যায়।

ভট্টদেৱ :-ষোড়শ শতাব্দীৰ দ্বিতীয়াৰ্দ্ধত আবিৰ্ভাৱ হোৱা বিজ্ঞ কৃতি বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টাচাৰ্যই কথা বা গদ্যত ভাগৱত পুৰাণ অনুবাদ কৰে। শংকৰদেৱ মাধৱদেৱ, কন্দলী ব্যাসকলি প্ৰভৃতি প্ৰতিভাধৰ সাহিত্যিকসকলৰ পদ্য সাহিত্যৰ এটি প্ৰবল সোঁত প্ৰবাহিত হৈ থকা সময়ত ভট্টদেৱে ধৰ্মীয় কাহিনীক গদ্যৰূপ দান কৰি প্ৰাচীন অসমীয়া গদ্য সাহিত্যক ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহৰ ভিতৰত উচ্চ মৰ্য্যাদাৰ আসন দিলায়। দামোদৰ মহাপ্ৰভু গুৰুৰ আজ্ঞা শিৰোধাৰ্য্য কৰি 'স্ত্ৰীশূদ্ৰে মূৰ্খলোকে' বুজিব পৰাকৈ সেই কাৰণে ভক্ত ভাগৱত আৰু সংক্ষেপে কথা ৰূপত প্ৰণয়ন কৰি উলিয়ায়।

গোপালচৰণ দ্বিজ :—শ্ৰীমন্ত শংকৰ চন্দ্ৰ দাস দিয়া গোপালচৰণ দ্বিজ মহাপুৰুষৰ আদৰ্শত অনুপ্ৰাণিত হৈ ভাগৱতৰ চতুৰ্থ স্কন্ধৰ অৰ্থাৎ অংশত থকা সাংখ্য দৰ্শন, সৃষ্টিতত্ত্ব, বিদুৰ উদ্ধৱ আৰু উদ্ধৱ মৈত্ৰেয় সংবাদৰ বিৱৰণ দিয়াৰ উপৰিও আৰু বহুত গ্ৰন্থ সংগ্ৰহৰ বিশদ ৰচনা কৰি থৈছে। তেওঁৰ আনখন গ্ৰন্থ 'হৰিবংশ'ত বিষ্ণুপুৰাণ আৰু ভাগৱত পুৰাণ'ৰ সংমিশ্ৰণ ঘটিছে।

কল্যাণচন্দ্ৰ :—কল্যাণচন্দ্ৰ নামৰ এজন কৰিয়ে চতুৰ্থ স্কন্ধ ভাগৱতৰপৰা 'সতীৰ চৰিত্ৰ' আৰু 'পৃথুৰ চৰিত্ৰ' অতি মনোমোহাকৈ ৰচিছে। আকৌ আৰু এজন কল্যাণচন্দ্ৰ দ্বিজে ৰামসৰস্বতীৰ পুত্ৰ বুলি পৰিচয় দি ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত পুৰাণৰপৰা 'ৰাধা চৰিত'ৰ পদ ৰচিছে।

অনিৰুদ্ধ কায়স্থ :—মাধৱদেৱৰ ভাতৃ দামোদৰৰ নাতি অনিৰুদ্ধ কায়স্থ ১৬০২ খৃ ত ৰঘুদেৱৰ উৎসাহ উদ্দীপনাত 'পঞ্চমস্কন্ধ' ভাগৱত অসমীয়া অনুবাদ কৰে। 'দ্বিতীয়স্কন্ধ' ভাগৱতো অনিৰুদ্ধৰদ্বাৰা অনূদিত হয়।

হৰিদেৱ :—হাজোত জন্মগ্ৰহণ কৰা কবি এজনেও বৰপেটাত থাকি শ্ৰীম শঙ্কৰদেৱৰ পদাঙ্ক অনুসৰণ কৰি ভাগৱত পুৰাণৰ 'পঞ্চমস্কন্ধ' অনুবাদ কৰে হৰিদেৱে শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰক ভগৱানৰূপে অৱতাৰ হোৱা বুলি কৈছে আৰু দ্বিজক দামোদৰক গুৰু বুলি উল্লেখ কৰিছে।

কেশৱ কায়স্থ :—শঙ্কৰদেৱৰ ভাতৃ বনগঞ্জাগিৰিৰ নাতি কেশৱ কা ভাগৱতৰ সপ্তম আৰু অষ্টম স্কন্ধৰ কিছু অংশ আৰু নৱম স্কন্ধৰ সম্পূৰ্ণ পদ লি সমাপন কৰিছে। কেশৱ কায়স্থৰ পাণ্ডিত্য, শাস্ত্ৰজ্ঞান আৰু কবিত্ব শক্তি পৰিচয় তেওঁৰ ৰচনাত সুস্পষ্ট হৈ পৰিছে।

ভাগৱতমিশ্ৰ ভাগৱতাচাৰ্য্য, বিষ্ণুভাৰতী দামোদৰদেৱৰ শি ভাগৱত মিশ্ৰৰ 'বিষ্ণুপুৰাণ', হৰিদেৱ গুৰুৰ শিষ্য ভাগৱতাচাৰ্য্যৰ ভাগৱ পুৰাণক আশ্ৰয় কৰি ৰচনা কৰা 'ভাগৱত-কথা সূত্ৰ' আৰু শ্ৰীবিষ্ণু ভাৰতী চতুৰ্থ স্কন্ধৰ বিষয় বস্তুৰ ওপৰত ৰচনা কৰা 'ধ্ৰুৱ চৰিত্ৰ' আৰু দ্বাদশস্কন্ধ ভাগৱত সাৰ স্বৰূপ 'ভাগৱত ৰত্ন নামৰ গ্ৰন্থ দুখনি শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থ।

ভাগৱত পুৰাণৰ বাহিৰেও ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণ, ধৰ্মপুৰাণ আদিৰ পদ যুগত অসমীয়া ভাষাত কোনো কোনো কবিয়ে ৰচনা কৰি উলিয়ায়। বিশেষ আহোম ৰজা ৰাণীসকলৰ অনুপ্ৰেৰণাত এনেবোৰ পুৰাণ সাহিত্যই গা ক উঠে। কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্ত্তী নামৰ এজনাৰদ্বাৰা 'ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণ' অনূদিত হ আহোম স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহ, শিৱসিংহ, 'বৰৰজা ফুলেশ্বৰী', আৰু অম্বিকাদেৱী প্ৰশস্তিযুক্ত পুৰাণখনিত ৰাধা আৰু কৃষ্ণৰ প্ৰেম আৰু ৰাসক্ৰীড়াৰ বৰ্ণনাই প্ৰাধা লভিছে। অষ্টাদশ শতিকাৰ প্ৰথমাৰ্দ্ধত ৰচনা কৰা কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্ত্তীৰ ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণৰ কাহিনীৰ আলমত 'শঙ্খচূড় বধ' আন এখনি ৰসাল কাব ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণৰপৰা দুৰ্গেশ্বৰ দ্বিজে প্ৰকৃতি খণ্ড, কলাৰাম দ্বিজে কৃষ্ণ জন্মখণ্ড ৰতিকান্ত দ্বিজে ব্ৰহ্মখণ্ড, প্ৰকৃতি খণ্ড আৰু কৃষ্ণজন্মৰ খণ্ডৰ কি অংশৰ পদানুবাদ কৰে। লক্ষেশ্বৰ, নৰোত্তম আৰু দুৰ্গেশ্বৰ দ্বিজ ধৰ্ম অংশৰ পদ অনুবাদক। যশোধৰ দ্বিজ নামৰ এজনেও ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্তপুৰাণৰ প ভাঙিছিল।

কবিচন্দ্ৰ দ্বিজ নামৰ এজন কবিয় 'সপ্তবাণ ৰসচন্দ্ৰ শক বৎসৰত (অৰ্থাৎ ৫৭ শকত) ধৰ্মপুৰাণখনৰ পদ ৰচনা কৰে। "হেন শিৱসিংহ ৰায়, প্ৰসিংহ পিতৃকায় অম্বিকা জননী জগমাও। তিনিও জগত ধাৰ্মী শিৰোমণি কবি নি, যথ নামে শোভন বস্তাও।" কাব্য ৰচনা প্ৰসঙ্গত কবিয়ে পাইছে। ভূদেৱ গোস্বামী নামৰ [illegible] পাট মন্ত্ৰ অধিকাৰ এজনে পুৰাণখনৰ উত্তৰ খণ্ডৰ অন্তৰ্গত (বিষ্ণু অংশ পদ, কৰ্চিনাথ কন্দলীয়ে কি পুৰাণ' আৰু 'মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডীৰ পদ, ভুবনেশ্বৰ বাচস্পতীয়ে নাৰদীয় পুৰাণ, দ্বিজ নাৰায়ণে 'নাৰদীয় পুৰাণ' অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰি সমীয়া পুৰাণ সাহিত্য চহকী আৰু মৰ্যাদাশালী কৰি তুলিছে। এইবোৰৰ পৰিও লক্ষ্মীনাথ দ্বিজৰ 'ধৰ্মপুৰাণ', দ্বিজৰত্ননাথ আৰু মধুসূদন মিশ্ৰৰ 'চণ্ডী পাখ্যান', কামদেৱ দ্বিজৰ বৈষ্ণৱ পুৰাণৰ অন্তৰ্গত বৰ পুৰাণখনৰ দিনা তলা' আদি অনেক ক্ষুদ্ৰ ক্ষুদ্ৰ পুথিয় এই পুৰাণ সাহিত্যৰ প্ৰসঙ্গত উল্লেখ কৰণীয়া। এনে ক্ষুদ্ৰ কাব্যবোৰৰ উপৰিও বিভিন্ন নাট্যকাৰৰ হাতত 'কুমৰ ৰণ, হৰমোহন', 'নৃসিংহ যাত্ৰা', 'উষাহৰণ', 'পুৰুষাৰ্থ', 'স্যমন্তক হৰণ', আদি ভিন্ন নাট্য পুৰাণৰ ভিত্তি বস্তুৰে গঢ় লৈছিল।

ওপৰত আলোচিত মূল পুৰাণৰ অনুবাদ আৰু মূল পুৰাণ কাহিনীৰ ওপৰত কৰি ৰচিত হোৱা বিভিন্ন গ্ৰন্থৰ উপৰিও অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী আৰু কইখনমান সন্দেহযুক্ত মূলৰ পুৰাণাশ্ৰিত গ্ৰন্থৰ উল্লেখ পোৱা যায়। এই গ্ৰন্থসমূহৰ পৰ্কে কিছুমান সমালোচকে বাস্তৱ বা কাল্পনিক সংস্কৃত পুৰাণৰ লগত স্থাপন কৰিব খোজে। যেনে ধৰণৰ বিভিন্ন পুৰাণ আৰু সংহিতাৰ আধাৰত ৰচিত ৰামসৰস্বতীৰ মত সংযোজিত 'ব্যাসাশ্ৰম' গ্ৰন্থ। সাগৰ খৰি দৈৱজ্ঞনাথ ৰচিত '[illegible] ম পুৰাণ'ৰ আধাৰত ৰচিত। এই বৃহৎ পুৰাণ এতিয়াও উদ্ধাৰ হোৱা নাই। ৰ আৰু পাৰ্বতীৰ বিবাহ বৰ্ণনাৰে অসমীয়াত এখনি সৰু 'কালিকা পুৰাণ' আছে। যাৰ মূল সংস্কৃত কালিকা পুৰাণ হব পাৰে। কোচ ৰাজকোঁৱৰ [illegible] চিত 'অগ্নিপুৰাণ' নামৰ এখনি পুথিত কেনেকৈ এজন জীয়া মানুহে ৰজকন্যা-নত বিবাহ পাতিছিল তাৰে বৰ্ণনা আছে। সংস্কৃত মূল পুৰাণত অৱশ্যে ই আখ্যান পোৱা নাযায়। এনেবোৰ আৰু বহুতো সৰু সৰু পুৰাণাশ্ৰিত কাহিনী অসমীয়াত পোৱা যায়, যিবোৰৰ মূলৰ সম্পৰ্কে অল্পাধিক আৰু পৰিচিত পুৰাণৰ লগতহে সম্বন্ধৰ চেষ্টা কৰিবলগীয়া হয়। ড° [illegible]

শৰ্মাদেৱে এনেবোৰ পুৰাণ কেতিয়াবা ৰচিত হৈছিল নে বুলি প্ৰশ্নজনিত সন্দে উপস্থাপন কৰিব খোজে।

অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস অধ্যয়ন কৰি চাই বুজিব পাৰি যে অসমী সাধু ভাষাই গঢ় লোৱাৰ দিনৰেপৰা সাহিত্যৰ বিভিন্ন উপাদানবোৰ অসমীয়া পুৰাণ সাহিত্যৰে পৰিপুষ্ট হৈ পৰিছিল। জনসাধাৰণৰ অতি আমোদজনক চিত্তাকৰ্ষক কাহিনীৰে পুৰাণ সাহিত্যবোৰ সৃষ্টি হোৱা বাবে খৃষ্টীয় ত্ৰয়োদশ শতিকাৰপৰা অষ্টাদশ শতিকালৈ এই সুদীৰ্ঘ কাল ডোখৰত অসমীয়া কাব্য, নাট কথা, গীত, ঘোষা আদিৰ জৰিয়তে পুৰাণ সাহিত্য প্ৰাণৱন্ত আৰু চিৰসেউজবুলায় হৈ আছে। আনকি পুৰাণৰ প্ৰভাৱ বৰ্তমান সাহিত্যিকসকলৰ ৰচনাতে জাজ্বল্যমান।

মহাভারতীয় সাহিত্য

মহাভাৰতীয় সাহিত্য

মহাকাব্য মহাভাৰত ৰচনাৰ কিছু কথা : লাখতকৈ অধিক শ্লোক সন্নিবিষ্ট 'মহাভাৰত' ভাৰত তথা বিশ্বৰে এক অতুলনীয় বিস্তৃত বৰ্ণনাৰ অদ্ভুতপূৰ্ব 'মহাকাব্য'। প্ৰাচীন ভাৰতীয় বিভিন্ন গ্ৰন্থসমূহে মহাভাৰতক 'ইতিহাস' বা 'সংহিতা' বুলিহে উল্লেখ কৰি গৈছে। দুই '[illegible]' পক্ষৰ বিবাদৰ বিষয় বাস্তৱ কাহিনী এটাৰ ওপৰত ভেটি দি 'ভাৰতগ্ৰন্থ' পোন প্ৰথমে প্ৰণয়ন কৰা হৈছিল বুলি ঠাৱৰ কৰা হৈছে আৰু সেইবাবে গ্ৰন্থখনক 'ইতিহাস' বুলিহে সম্ভৱত কোৱা হৈছিল। কালৰ গতিত [illegible] প্ৰৱক্তাসকলে '[illegible] কাহিনী' সংযোজিত কৰাত ধৰিলে। আনকি কুৰু পাণ্ডৱৰ কাহিনীৰ লগত সম্পৰ্ক নথকা অনেক পাৰ্শ্ব কাহিনীও ভাৰত গ্ৰন্থৰ অন্তৰ্ভুক্ত হ'ল যাৰ ফলত গ্ৰন্থই বৰ্দ্ধিত ৰূপ গ্ৰহণ কৰিলে আৰু ইয়াৰ কাহিনীৰ মূল্য যথেষ্ট পৰিমাণে উচ্চ স্তৰৰ হৈ পৰিল। 'নল দময়ন্তী', 'দুষ্মন্ত শকুন্তলা', 'সাবিত্ৰী-সত্যবান' আদি আখ্যান মূল গ্ৰন্থৰ লগত সম্পৰ্কবিহীন কথা। এনেবোৰ বস্তুক স্ব কল্পনাৰ চমৎকাৰপূৰ্ণ বৰ্ণনাৰ সমাবেশত ঐতিহাসিক মূল্য কিছু পৰিমাণে নিম্ন হৈ 'মহাভাৰত' মহাকাব্যৰ লক্ষণযুক্ত হৈ পৰিল। সেইবাবে আলংকাৰিকসকলে মহাভাৰতক ৰামায়ণৰ [illegible] মহাকাব্য বুলি গণ্য কৰিলে। ইতিহাস, উপাখ্যান দৰ্শন, ধৰ্মনীতি আৰু অৰ্থনীতি, সমাজনীতি প্ৰভৃতি বিষয় লগতে কাব্য সাহিত্যৰ মহৎগুণৰ অপূৰ্ব যোগৰ বাবে 'মহাভাৰত' সমগ্ৰ ভাৰতীয়ৰ অতি আদৰণীয় আৰু চিত্তাকৰ্ষক অমূল্য মহাকাব্য হৈ পৰিল। 'এনেকুৱা 'ভাৰত'ত নাই যি 'ভাৰত' গ্ৰন্থত পাবলৈ নাই' —বুলি ভাৰতীয়ৰ মাজত এষাৰ কথা আছে। ভাৰতৰ সৰ্বদৈশিক সামাজিক, ধাৰ্মিক, অৰ্থনৈতিক, ঐতিহাসিক, দাৰ্শনিক আদি সকলো বিষয় সমাৱেশে সমৃদ্ধ মহাগ্ৰন্থই ভাৰতীয়ৰ ওপৰত গভীৰ প্ৰভাৱ পেলোৱাটো স্বাভাৱিক।[১]

---

[১] The epics are history myth and folklore, and the ageless quality of their appeal, the influence of moral, ethical and religious values they contain have shaped the daily lives of millions of men and women for generations. (The Collective Dream of a Continent Anil De Silva.)

পণ্ডিতসকলৰ বেছিভাগৰ মতে খ্ৰীষ্ট পূৰ্ব চতুৰ্থ শতাব্দীৰপৰা খ্ৰীষ্টীয় চতুৰ্থ শতাব্দীৰ ভিতৰত মহাকাব্য 'মহাভাৰত' ৰচিত হৈ বিস্তৃতাকাৰ ধাৰণ কৰে। কেইবা শতিকা জুৰি কেইবাজনো কবিৰ অভিজ্ঞতা আৰু পৰিশ্ৰমৰ ফলত 'মহাভাৰত' গ্ৰন্থই ৰূপ পায় বুলি কব পাৰি। অৱশ্যে মহাভাৰতৰ ৰচক বুলিলে পৰাশৰ পুত্ৰ বেদব্যাসকে বুজোৱা হয়। বেদ বিভাজক বেদব্যাসৰ সময়ৰ বিষয়ে মহাভাৰতৰ ভাষা আৰু ৰচনাৰীতি আদিক জুকিয়াই চাই এক সমস্যাত উজুটি খাবলগীয়া হয়। সি যি কি হওক বিভিন্ন ব্যক্তি বা বেদব্যাসৰ লেখনীৰ প্ৰয়েৰে যে মহাকাব্য 'মহাভাৰত' ৰচিত হৈছিল তাক অনুমান কৰি লব পাৰি।

ইতিহাসে নিৰ্ণয় কৰিব নোৱাৰা কালৰেপৰা কলা, সংস্কৃতি, দৰ্শনত চহকী ভাৰতবৰ্ষত মহাকাব্য 'ৰামায়ণ' আৰু 'মহাভাৰত'ৰ চৰ্চা বা অধ্যয়ন মন কৰিবলগীয়া। ভাৰত কাব্যৰ কাহিনী এফালে ভাৰতীয় জনসাধাৰণৰ মুখে মুখে, ঘৰে ঘৰে প্ৰচলিত আছিল আৰু আনফালে কবি সাহিত্যিকসকলৰ কাপ-মৈলামৰদ্বাৰাও ইয়াক উজ্জ্বল আৰু চিৰস্থায়ী ৰূপ দিয়া হৈছিল। পৰৱৰ্তী কালত বিভিন্ন ভাষাৰ গ্ৰন্থকাৰে প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য ভাষা সংস্কৃত, মধ্য-ভাৰতীয় আৰ্যভাষা পালি-প্ৰাকৃত অপভ্ৰংশ আৰু বিভিন্ন প্ৰাদেশিক ভাষাত মহাভাৰত অনুবাদ কৰাৰ উপৰিও ইয়াৰ আধাৰত অলেখ গ্ৰন্থ প্ৰণয়ন কৰিছে। মহাভাৰতীয় সাহিত্যৰ ধাৰা প্ৰাচীন সংস্কৃত ভাষাৰ সময়ৰপৰা আধুনিক যুগলৈকে প্ৰবাহিত হৈ আহি আছে। ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাসমূহৰ মাজত এনে এটা চহকী ভাষা নাই যি ভাষাত নেকি 'মহাভাৰত' অনূদিত হোৱা নাই বা মহাভাৰতৰ আধাৰত কোনো কাব্য, গীত, নাট আদি ৰচিত হোৱা নাই। বিশেষকৈ মধ্য যুগত বিভিন্ন ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহত জাতীয় প্ৰলেপ সনা বিভিন্ন জাতীয় কবিৰদ্বাৰা 'মহাভাৰত' অনূদিত হয়। বঙলা ভাষাৰ কাশীৰাম দাস, হিন্দী ভাষাৰ তুলসী দাস, অসমীয়া ভাষাৰ ৰাম সৰস্বতী প্ৰভৃতিৰ নাম এই প্ৰসঙ্গত চিৰস্মৰণীয়।

কৃষ্ণ দ্বৈপায়ন বেদব্যাস প্ৰণীত কুৰু-পাণ্ডৱৰ যুদ্ধৰ বৰ্ণনাৰ জৰিতে অখিল ব্ৰহ্মাণ্ডৰ সৰ্বকথাৰে পৰিপুষ্ট মহাকাব্য মহাভাৰত অষ্টাদশ পৰ্বৰ সমষ্টি। ব্যাসদেৱৰদ্বাৰা 'মহাভাৰত' কাহিনী এশ পৰ্বত ৰচনা কৰা হৈছিল। কৃষ্ণ দ্বৈপায়ন ব্যাসে মূল মহাভাৰত তেওঁৰ পাঁচজন শিষ্য,—বৈশম্পায়ন, শুক, জৈমিনি,

পৈল আৰু সুমন্তুক শিকায়। জন্মেজয়ৰ সৰ্প যজ্ঞৰ সময়ত ইয়াক বৈশম্পায়নে পাঠ কৰে আৰু সূত উগ্ৰশ্ৰবাই শুনি নৈমিষাৰণ্যত অনুষ্ঠিত শৌনকৰ বাৰ বছৰীয়া যজ্ঞত পাঠ কৰে। উগ্ৰশ্ৰবাই সমস্ত কাহিনী ওঠৰ পৰ্বত বিভাজিত কৰে। 'পৰ্বসংগ্ৰহ' প্ৰকৰণ মূল মহাভাৰতৰ পৰ্ব, অধ্যায় আৰু শ্লোকৰ সংখ্যা নিৰ্ণয়ৰ আলোচনাৰে বিষয়। ভাৰতীয় মহাগ্ৰন্থ 'মহাভাৰত' বুলিলে অষ্টাদশ পৰ্বৰ সমষ্টিকে বুজা যায়। (১) আদি, (২) সভা, (৩) বন (৪) বিৰাট, (৫) উদ্যোগ, (৬) ভীষ্ম, (৭) দ্ৰোণ (৮) কৰ্ণ, (৯) শল্য, (১০) সৌপ্তিক, (১১) স্ত্ৰী, (১২) শান্তি, (১৩) অনুশাসন, (১৪) অশ্বমেধ (১৫) আশ্ৰমিক, (১৬) মুষল, (১৭) মহাপ্ৰস্থানিক আৰু (১৮) স্বৰ্গাৰোহণ—উক্ত অষ্টাদশ পৰ্বতে 'মহাভাৰত' সমাপ্ত হলেও 'পৰ্বসংগ্ৰহ'ত 'হৰিবংশ', 'আশ্চৰ্য' আৰু 'ভবিষ্য' এই তিনি পৰ্বৰ অতিৰিক্ত উল্লেখ পোৱা যায়।

অসমীয়া মহাভাৰত ৰচনা: ভাৰতৰ বিভিন্ন প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহে মহাভাৰতৰ বিভিন্ন পৰ্ব অনুবাদ কৰি প্ৰাদেশিক ভাষা সাহিত্যক গৌৰৱময়ী কৰি তুলিছে। অসমীয়া ভাষাই এনে কাৰ্যত পিচ পৰি থকা নাছিল। বৰং প্ৰায়বোৰ ভাষাৰ তুলনাত অসমীয়া ভাষাৰ কবিয়ে মহাভাৰতৰ পৰ্ব অনুবাদ বহুদিন পূৰ্বৰেপৰা কৰিবলৈ ধৰে। শংকৰী যুগৰ পূৰ্বৰেপৰা অৰ্থাৎ চতুৰ্দশ শতিকাৰ আগভাগৰেপৰা অসমীয়া মহাভাৰতীয় কাব্য ৰচনা কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা গৈছে। কিন্তু প্ৰকৃততে মহাভাৰতৰ বিভিন্ন পৰ্বৰ অনুবাদ শংকৰী যুগতহে বিশেষ ব্যাপকভাৱে কবিসকলৰ হাতত সিদ্ধ হয়। সমগ্ৰ মহাভাৰতৰ পৰ্বসমূহৰ অনুবাদ আৰু মহাভাৰতীয় আখ্যানৰ আধাৰত বিভিন্ন গ্ৰন্থ ৰচনা কৰি বৈষ্ণৱ আৰু বৈষ্ণৱোত্তৰ যুগৰ কবিসকলে অসমীয়া মহাভাৰতীয় সাহিত্যক অধিক ঋদ্ধিশালী কৰি থৈ অমৰত্ব লাভ কৰিছে।

অসমীয়া ৰামায়ণী সাহিত্যৰ দৰে মহাভাৰতীয় সাহিত্যও অইন অইন প্ৰাদেশিক ভাষাৰ তুলনাত প্ৰাচীনতাৰ কাৰণে গৌৰৱৰ আসনত বহিব পাৰিছে। প্ৰাক্ শংকৰী যুগতে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ সেৱক কবি কেইজনমানে মহাভাৰতৰ কেইটামান কাহিনীৰ ওপৰত দুই চাৰিখন অসমীয়া গ্ৰন্থ ৰচনা কৰি থৈ যোৱাৰ প্ৰমাণ পোৱা গৈছে। কবি কেইজনাই পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা ভূপতিসমূহৰ নাম উল্লেখ কৰা কথাৰপৰা তেওঁলোক যে পূৰ্ব বৈষ্ণৱ যুগৰ কবি তাক অনুমান কৰিব পৰা যায়। দুৰ্লভনাৰায়ণ, ইন্দ্ৰনাৰায়ণ, [illegible] প্ৰভৃতি

নৃপতিসকলৰ কাল নিৰ্ণয় কৰি ঐতিহাসিক সমালোচকসকলে তেওঁলোকক ত্ৰয়োদশ বা চতুৰ্দ্দশ শতিকাৰ শাসক বুলি যুক্তি আগবঢ়াবলৈ যত্ন কৰিছে। গতিকে অসমীয়া মহাভাৰতীয় সাধু সাহিত্যৰ উদ্বোধনী উৎসৱ প্ৰাক্ বৈষ্ণৱ যুগত অৰ্থাৎ ত্ৰয়োদশ বা চতুৰ্দ্দশ শতিকাত উদ্‌যাপিত হৈছিল বুলি নি সন্দেহে কব পাৰি। এই যুগৰ তিনিজনা কবি। 'হৰিবৰ বিপ্ৰ' দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ, 'কবিৰত্ন সৰস্বতী' ইন্দ্ৰনাৰায়ণৰ আৰু 'ৰুদ্ৰকন্দলী' তাম্ৰধ্বজ ৰজাৰ আমোলৰ কবি আছিল।

মহাভাৰতৰ কাহিনীয়ে বহুযুগৰেপৰা অসমৰ জনসমাজত সমাদৰ লাভ কৰিছিল। লৌকিক জীৱনৰ লগত ঘনিষ্ঠ সম্বন্ধ থকা মহাভাৰতৰ কাহিনী অদৃষ্টবাদী ভাৰতীয় লোকৰ মনোগ্ৰাহী বা চিত্তবিনোদক নহবই বা কিয়? সেয়েহে অসমীয়া জন সাহিত্যতো মহাভাৰতৰ প্ৰভাৱ প্ৰচুৰ। পূৰ্ব বৈষ্ণৱ যুগৰ কবিসকলে জনজীৱনৰ লগত সম্পৰ্ক থকাকৈ মাথোন মহাভাৰতৰ কেইটামান আখ্যানৰ ওপৰত কেইখনমান গ্ৰন্থহে ৰচনা কৰি থৈ গৈছে। মহাভাৰতৰ আংশিক অনুবাদ বা ৰচনাৰাজিত বৈষ্ণৱযুগৰ কবিৰ দৰে কবিত্ব শক্তিৰ পৰিচয় পৰিলক্ষিত নহয়। তথাপি সেই সময়ৰ অসমীয়া ভাষাত পোন পহিলা মহাভাৰত সাহিত্য ৰচনা কৰা প্ৰয়াসত কবিকেইজনাই যে কবি প্ৰতিভাৰ চিনাকি দিব পাৰিছে তাক পাহৰিলে ভুল কৰা হব।

অসমীয়া ব্যাস ৰামসৰস্বতীৰ পূৰ্বৰ বা প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ যুগৰ মহাভাৰত সাহিত্য: হৰিবৰ বিপ্ৰ, কবিৰত্ন সৰস্বতী আৰু ৰুদ্ৰকন্দলীৰ ৰচনাই পূৰ্ব বৈষ্ণৱ যুগৰ অসমীয়া মহাভাৰত সাহিত্য পোহৰাই থৈ গৈছে। কবি তিনি গৰাকীৰ ভিতৰত হৰিবৰ বিপ্ৰৰ ৰচনা বেচি প্ৰসিদ্ধ আৰু মনকৰিবলগীয়া। চিত্তাকৰ্ষক বৰ্ণনাৰে ৰচনা কৰা 'জৈমিনীয় অশ্বমেধিক পৰ্ব'ৰ অন্তৰ্গত ৰাম-বিষয়ক গ্ৰন্থ 'লৱ-কুশৰ যুদ্ধ' কাব্য ৰচনা কৰাৰ দৰে হৰিবৰ বিপ্ৰই ভাৰত কাহিনী বিষয়ক 'বব্ৰুবাহনৰ যুদ্ধ' নামৰ গ্ৰন্থ এখনিও প্ৰণয়ন কৰে।

মহাভাৰতৰ 'জৈমিনীয় অশ্বমেধিক পৰ্ব'ৰ আখ্যানৰ অৱলম্বনত উক্ত কাব্য-ৰচক বিপ্ৰ হৰিবৰ 'গৌৰীৰ চৰণ' বন্দিত শাক্ত কবি। এওঁ কমতেশ্বৰ দুৰ্লভ-নাৰায়ণৰ আমোলৰ কবি। ইতিহাসৰ পাতত শঙ্কৰদেৱৰ ঊৰ্ধ্বপুৰুষ চণ্ডীবৰ প্ৰমুখ্যে ৭ ঘৰ কায়স্থ আৰু ৭ ঘৰ ব্ৰাহ্মণ দুৰ্লভনাৰায়ণৰ সময়ত ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষভাগ বা চতুৰ্দ্দশ শতিকাৰ আগভাগত অসমলৈ আহিছিল আৰু

সেইবাবেই আমাৰ কবিক চতুৰ্দশ শতিকাৰ বুলি কোৱাত আপত্তি থাকিব নোৱাৰে।

কবিয়ে দুৰ্লভনাৰায়ণৰ যশ গুণ মুক্তকণ্ঠেৰে গাইছে

"জয় জয় নৰপতি দুৰ্লভনাৰায়ণ ৰাজা
কমতাপুৰে ভৈলা বীৰবৰ।
সপুত্ৰ বান্ধৱে সুখে ৰাজ্য কৰন্তোক
জীয়ন্তোক সহস্ৰ বছৰ।"

'বাপ বেটা'ৰ যুদ্ধৰ অতুলনীয় বৰ্ণনাৰে পাঠক পাঠিকাক আচৰিত কৰা কাব্যত হৰিবৰ বিপ্ৰই অসমীয়া জন-জীৱনৰ যোগ লগাই ছবি অঙ্কণ কৰি কাব্য অতি চিত্তাকৰ্ষক কৰি তুলিছে। লঙ্কাৰ ৰজা ৰাৱণক নিধন কৰি শ্ৰীৰামচন্দ্ৰই সীতাক উদ্ধাৰ কৰাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি চৰৰ মুখত সীতাৰ কলঙ্ক কাহিনী শুনি সীতাক লক্ষ্মণৰ যোগে পুনৰায় নিৰ্বাসন দিয়া, বাল্মীকিৰ আশ্ৰমত সীতাৰ আশ্ৰয়, আশ্ৰমত লৱ কুশ পুত্ৰৰ জন্ম পাই তাহঁত ডাঙৰ হৈ শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ অশ্বমেধ যজ্ঞৰ ঘোঁৰা বন্দী কৰি ৰখাত তাৰ পৰিণতি স্বৰূপে পিতৃ ৰাম আৰু পুত্ৰ লৱ কুশৰ মাজত লগা তুমুল ৰণৰ বিৱৰণেৰে হৰিবৰৰ '[illegible] 'লৱ কুশৰ যুদ্ধ' কাব্য গ্ৰন্থ। কিন্তু কবিয়ে সংস্কৃত কাব্যৰ দুৰ্বলতাবোৰ আঁতৰাই ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰিছে, যদিও ঠায়ে ঠায়ে জনসাধাৰণৰ উপভোগ্য অযোধ্যাজনৰ ৰুচিৰ চিত্ৰ পৰিস্ফুট কৰিবলৈ যত্নপৰ হৈছে। পূৰ্বত বৰ্ণিত সীতাৰ পুনৰ উদ্ধাৰ বৰ্ণনা, লোকৰ অপবাদেৰে সীতাৰ গৰ্ভ চাকি খোৱা, ঘোঁৰা যুঁজৰ বৰ্ণনা, বীৰৰসৰ বিভিন্ন পৰ্যায়ত আদিত কবিৰ স্বকীয় প্ৰতিভা জিলিকি উঠিছে।

'উক্ত ধৰণৰ অনুবাদক পৰৰ বাক্যৰ 'লৱ কুশৰ যুদ্ধ'তকৈ পিছত লিখা 'বভ্ৰুবাহনৰ যুদ্ধ' ৬০৫ পদযুক্ত ছবি, দুলড়ী, ঝুমুৰী ছন্দেৰে অলংকৃত হৰিবৰ বিপ্ৰৰ আন এখনি উৎকৃষ্ট আখ্যানৰ গ্ৰন্থ। মণিপুৰ অধিপতি বভ্ৰুবাহনে অৰ্জুনৰ নেতৃত্বত ফিৰোৱা যুধিষ্ঠিৰৰ অশ্বমেধ যজ্ঞৰ ঘোঁৰা বন্দী কৰিলে। বভ্ৰুবাহনৰ মাতৃ চিত্ৰাঙ্গদাই এই খবৰ জানি অৰ্জুনক বভ্ৰুবাহনৰ পিতৃ বুলি কৈ ঘোঁৰা এৰি দিবলৈ কলে। পিতৃৰ সাক্ষাৎ লাভ কৰাৰ সুযোগ দেখি আনন্দত উদ্বেলিত হৈ বভ্ৰুবাহনে ঘোঁৰা ঘূৰাই দিবলৈ গৈ অৰ্জুনৰ দ্বাৰা অপমানিত হ'ল। অৱশেষত অৰ্জুন-বভ্ৰু দুই পিতাপুত্ৰৰ মাজত ঘোৰ ৰণত অৰ্জুনৰ বিনাশ হয়। শ্ৰীকৃষ্ণৰ আজ্ঞাত অৰ্জুনৰ প্ৰাণ পুনৰ সজীৱ হৈ উঠিল

আৰু 'পিতা-পুত্ৰ-মাতৃ' ত্ৰয়ৰ স্বপৰিচয়ত আনন্দৰ লোঁৰ নিগৰি পৰে। এয়ে 'বভ্ৰুবাহনৰ যুদ্ধ' কাব্যৰ কাহিনীভাগ।

বিভিন্ন ছন্দ অলঙ্কাৰৰ প্ৰয়োগ আৰু বীৰ, কৰুণ, হাস্য আদি ৰসৰ সমাৱেশৰ দ্বাৰা কাব্যখনি সৌন্দৰ্যপূৰ্ণ হৈ উঠিছে। সৰ্বসাধাৰণৰ উপযোগী কৰি তুলিবলৈ কৰা প্ৰয়াসত মাজে মাজে মূলৰ কথাক লৰচৰ যে কৰা নাই এনে কথা কব নোৱাৰি। সুনিপুণ কবিসকলৰ অনুবাদত এই কথা দৃষ্ট হবই। যোগ বিয়োগ তেওঁলোকৰ কবিত্বৰ ধৰ্ম। সেইবুলি মূলৰ ঘটনাক বিকৃত হবলৈ কেতিয়াও নিদিয়ে।

ভাৰতৰ অশ্বমেধিক পৰ্বৰপৰা কাহিনী গ্ৰহণ কৰি ৰচনা কৰা আন এখনি 'তাম্ৰধ্বজৰ যুদ্ধ নামৰ গ্ৰন্থৰ কথা সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীবোৰত উল্লেখ কৰা হৈছে। কাব্যখনিৰ ভণিতাত হৰিবৰ বিপ্ৰ, মাধৱ কন্দলী আৰু মাধৱৰ নাম দেখিবলৈ পোৱা যায়। জৈমিনীয় আখ্যানৰ ৰচক হিচাবে হৰিবৰ বিপ্ৰই অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসত সবাতোকৈ ওখ আসনত বহিব পাৰিছে হেতুকে 'তাম্ৰধ্বজৰ যুদ্ধক হৰিবৰ বিপ্ৰৰ ৰচিত পুথি বুলি কোৱাটো অসমীচীন নহব যেন ভাবোঁ।

মহাভাৰতৰ আখ্যানৰ অৱলম্বনত কাব্য ৰচনা কৰা আন দুজনা প্ৰাক্‌বৈষ্ণৱ কবি হ'ল কবিৰত্ন সৰস্বতী আৰু ৰুদ্ৰকন্দলী। কবিৰত্ন সৰস্বতী দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ পুত্ৰ ইন্দ্ৰনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা কবি আছিল বুলি তেওঁৰ স্বলেখনীৰপৰা বুজিব পাৰি।

> 'নৃপশিৰোমণি দেৱমহামানী দুৰ্লভনাৰায়ণ ৰাজা।
> নিতে পুত্ৰৱন্ত পালিলা সততে পৃথিৱীৰ যত প্ৰজা॥
> তাহান তনয় ভৈলা ধৰ্মময় ইন্দ্ৰনাৰায়ণ দেৱ।
> মহাবীৰ ধীৰ স্বভাৱে গভীৰ নিতে কৃত্য হৰিসেৱ॥

ইন্দ্ৰনাৰায়ণৰ আমোলৰ কবি কবিৰত্নক চতুৰ্দশ শতিকাৰ প্ৰথমাৰ্দ্ধৰ কবি বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। দুৰ্লভনাৰায়ণৰ প্ৰশংসাৰ পাত্ৰ চক্ৰপাণি শিকদাৰৰ 'অতি ভক্তনয়' তনয় কবিৰত্ন সৰস্বতীৰ জন্ম ঠাই বৰপেটা অঞ্চলৰ 'ছোটশিলা গ্ৰাম'। মহাভাৰতৰ দ্ৰোণপৰ্বৰ অন্তৰ্গত 'জয়দ্ৰথ-বধ' নামৰ পদ-পুথি কবিৰত্নৰ ৰচিত গ্ৰন্থ। 'জয়দ্ৰথ-বধ' কাব্যত কবিৰত্নই উল্লেখ কৰিছে যে তেওঁ আদিপৰ্বৰপৰা 'শকুন্তলা' আৰু 'যযাতিৰ আখ্যান' ইতিপূৰ্বে কাব্যকাৰে ৰচনা কৰিছে। তাৰ

ৰচনাতে 'জয়দ্ৰথ বধ' কাব্য ৰচনাত হাত দিছে। কবিৰত্ন ৰচনাই কবি মাধৱ কন্দলী বা হৰিবৰ বিপ্ৰৰ দৰে শ্ৰেষ্ঠ আসন দাবী কৰিব নোৱাৰিলেও তেওঁৰ বৰ্ণনা যে মনোৰঞ্জক আৰু আমোদজনক হৈ পৰিছে তাক পাহৰিব নোৱাৰি। কৈলাশ বৰ্ণনা' আতি ৰসাল আৰু চিত্তাকৰ্ষক হৈ পৰিছে।

'ফুলিল সেৱালী   পৰে হালি জালি   ফুল ভৰ ভাগে ডাল।
দেখয় শোভন   বিচিত্ৰ উদ্যান   ফুলে তথা সৰ্বকাল।
বড় মনোহৰ   মন্দাৰ কুসুম   পাৰিজাত তথা আছে।
বন অতিশয়   কুসুম পাৰৰ   দেখি ভাল গছে গছে।
ভাত কদম্বক   আছয় অশোক   তথা হাৰ কোনো কথা।
বকা পুষ্পবৰ   মালি পাইলো বৰ   মনে স ভলাৰী তথা।
বসন্ত মিলিল   আবাগৰ কোকিল   বহয় মলয় বাৱ।
ভ্ৰমৰ গুঞ্জৰি   চিত্ত চুৰি কৰি   কোকিলে কোকিল গাৱ।'

উক্ত বৰ্ণনাই সৰ্বাতোকৈ শ্ৰেষ্ঠ বৈষ্ণৱ কবি মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ 'কীৰ্তন' পুথিৰ অন্তৰ্গত হৰমোহনৰ 'দিব্য উপবন' বৰ্ণনাৰ কথা পাঠক পাঠিকাক স্মৰণ কৰাব পাৰে।

'দ্ৰোণ পৰ্ব' পৰা কাহিনী বাছি লৈ সাত্যকিৰ যুদ্ধযাত্ৰা আৰু বীৰত্বৰ বিষয়ে মঙ্গলময় বৰ্ণনাৰে 'সাত্যকি প্ৰবেশ'ৰ পদ ৰচনা কৰা কবিৰত্ন কন্দলী পূৰ্ব বৈষ্ণৱ যুগৰ কবি বুলি অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস ৰচকসকলে কৈ গৈছে। কবিৰ গ্ৰন্থক পণ্ডিতে প্ৰশংসাৰ সৈতে তেওঁৰ কাব্যক আদৰাইছে। তাৰোপৰি ৰচনাৰীতিৰ পণ্ডিত পুৰুষ বুলি অনুমান কৰা হৈছে। বৰ্ণনাৰাজি আৰু দৃষ্টান্তৰাজিৰ অসাধাৰণিক বুলি ভাবিবলগা হৈছে যেনেহলে বৰ্ণনাৰাজি আৰু তাৰলগত দৃষ্টান্তৰ ইঙ্গিতৰাজিৰ এক সময়ৰ বুলি কোৱাত আপত্তি থাকিব নোৱাৰে। অনুমিত তিথিকা কবিৰত্নকন্দলীৰ সময় বুলি অনুমান কৰিব নোৱাৰি। বিশেষ ভাবিবলগীয়া কথা যে একাৰে কবিৰত্নকন্দলীৰ ভাষা বৈষ্ণৱ যুগৰ আগতে নিব নোৱাৰি আৰু সেইকাৰণে বৈষ্ণৱ কবিতাৰ সোৱাদ তেওঁৰ কাব্যত লাভ কৰিব পাৰি। তেনেকৈ পুথিখনি বৈষ্ণৱ যুগৰ কোনো কবিৰ হাতত পৰাত এনে ৰূপ গ্ৰহণ কৰিছে।

'হেন জানি একচিত্তে শুনিয়ো কাৰক।
হৰিক ভকতি হৈব জানিব কাৰণ॥

জ্ঞানে বা অজ্ঞানে যত পাপক সঞ্চিয়া।
তাক বিনশিবা যমপুৰক বাঞ্চিয়া॥
সাত্যকি প্ৰবেশ এহি মানে সমাপতি।
হৰিৰ সেৱক ৰুদ্ৰকন্দলী বদতি॥
মহাভাৰতৰ পদ অতি মনোহৰ।
কৰ্ণ ভৰি শুনা তাক পাপ যাউক দূৰ॥

বৈষ্ণৱ যুগৰ মহাভাৰত সাহিত্যঃ অসমীয়া ব্যাস ৰামসৰস্বতী অমৃত তুল্য মহাগ্ৰন্থ মহাভাৰতৰ অনুপম কাহিনী অসমীয়া ভাষাত ৰচনা কৰি অপৰিসীম প্ৰতিভাৰ বলত অতুলনীয় গৌৰৱ মুকুট পিন্ধিবলৈ পাৰগ হোৱা কবিজনা হ'ল বৈষ্ণৱ যুগৰ সুকবি **ৰামসৰস্বতী**। অসমীয়া মহাভাৰত ৰচক ৰূপে ৰামসৰস্বতীয়ে অসমীয়া ব্যাসৰ যোগ্য আসন লাভ কৰিব পাৰিছে। কৃষ্ণ দ্বৈপায়ন বেদব্যাস ৰচিত বুলি খ্যাত সংস্কৃত মহাভাৰত মহাগ্ৰন্থ ৰামসৰস্বতীয়ে স্বকীয় প্ৰতিভাৰ বলত অসমীয়া মাত কথাৰে যি দৰে ৰচনা কৰি থৈ গ'ল তাক দেখিলে বিস্ময় মানিব লাগে। অসাধাৰণ কবিত্ব শক্তিৰে প্ৰায় সমগ্ৰ মহাভাৰতৰ আখ্যান অসমীয়া ভাষালৈ অনূদিত কৰি বহুদূৰ কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰা কবি সকলৰ ভিতৰত সৰ্বাগ্ৰণী আৰু শ্ৰেষ্ঠত্বৰ আসনত বহিব পাৰিছে ৰামসৰস্বতীয়ে। প্ৰকৃততে সংস্কৃত মহাভাৰতৰ বিভিন্ন পৰ্বৰ পদানুবাদ ৰামসৰস্বতীৰ ৰচনাৰ দ্বাৰাহে পহিলা অসমীয়া ৰূপত গঢ় লোৱা চকুত পৰে। কিয়নো পূৰ্বৰ কবি কেইজনাই দুই চাৰিটা কাহিনীৰ ওপৰতহে দুই চাৰিখন গ্ৰন্থ অসমীয়াত ৰচনা কৰি যোৱাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। অৱশ্যে ৰামসৰস্বতীয়ে যে সমগ্ৰ মহাভাৰত অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰি থৈ গৈছে তেনে নহয়। কবিয়ে নিজেই 'কুলাচল বধ'ৰ শেষত উল্লেখ কৰিছে যে ব্যাসদেৱৰ ৰচিত মূল মহাভাৰতৰ ত্ৰিশ হাজাৰ শ্লোকৰ ভিতৰত তেওঁ চৌবিশ হাজাৰ পদ ৰচনা কৰিছে। তেওঁৰ সমসাময়িক আৰু পৰৱৰ্তী কেইজনমান কবিৰ সহায় সহযোগতহে সম্পূৰ্ণ অসমীয়া মহাভাৰত গ্ৰন্থ ৰচিত হৈছে। মূল মহাভাৰত গ্ৰন্থ ৰচনা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত একাধিক বেদব্যাসৰ সামূহিক প্ৰচেষ্টাত 'মহাকাব্য' খনি সম্পূৰ্ণাঙ্গ হোৱাৰ দৰে অসমীয়া ভাৰতো পৰিপূৰ্ণ ৰূপ পোৱা প্ৰসঙ্গত একাধিক ৰামসৰস্বতীৰ কথা মনত পেলাবলগীয়া হয়। কোৱা বাহুল্য যে ৰামসৰস্বতীয়েহে মাথোন ইমানবোৰ কবিৰ ভিতৰত 'বেদব্যাস' আখ্যা পোৱাৰ যোগ্য। ৰামসৰস্বতীৰ কাহিনী ৰচনাৰ এটি বিশেষ

। কবিৰজনীয়া কথা যে মূলানুবাদৰ উপৰিও জনসাধাৰণৰ চিত্তবিনোদনৰ বেশে জনজীৱনৰ লগত সম্পৰ্ক থকা অথচ মূল কাহিনীৰ লগত সম্পৰ্ক নথকা সুৰৰ অত্যাচাৰ, উৎপীড়ন আৰু দুষ্কাৰ্যৰ ফলত অসুৰ বিনাশ হোৱা কথাৰ পৰত 'বধকাব্য' কিছুমান ৰচনা কৰি কবিয়ে [illegible] উঠাইছে।

ৰামসৰস্বতীৰ জন্ম ঠাই কামৰূপৰ অন্তৰ্গত "পচৰীয়া গ্ৰাম" বুলি বিৰাট ৰ উল্লেখৰপৰা বুজিব পাৰি। কিছুমান পণ্ডিতৰ মতে "চয়গাঁৱাতহে" বিজনাৰ জন্ম ঠাই। ভাৰতৰজনীয়া যে 'পচৰীয়া' আৰু 'চয়গাঁৱা' এই দুয়োখন ইৰে [illegible] ৰামসৰস্বতীৰ ভণিতা যুক্ত প্ৰকাশ পোৱা গ্ৰন্থ চকুত পৰে। লিপিকাৰে একমাত্ৰ কাব্যতে 'পচৰীয়া' শব্দৰ ঠাইত 'চয়গাঁৱা' লৈছে নে 'চয়গাঁৱা' ৰ ঠাইত 'পচৰীয়া' লৈছে সেই বিষয়ে নিশ্চিত মন্তব্য আগবঢ়োৱা সম্পূৰ্ণ নিষ্কণ্টক নহয়।

'পণ্ডিতৰ মাজত যাৰ অগ্ৰগণ্য' গ্ৰামেৰৰ কবি চক্ৰপাণিৰ দুই পুত্ৰ—জ্যেষ্ঠ বিচন্দ্ৰ আৰু কনিষ্ঠ অনিৰুদ্ধ ৰামসৰস্বতী। কবিচন্দ্ৰ জ্যেষ্ঠ সোদৰৰ নাম হলেও হিত্য কবিৰ শক্তিৰ প্ৰভাৱে কবিচন্দ্ৰ উপাধি অনিৰুদ্ধয়ো লাভ কৰে।

"পিতৃ মাতৃয় অনিৰুদ্ধ নাম দিলা।
কবিচন্দ্ৰ নাম মোৰ দেৱানে বুলিলা॥
ৰামসৰস্বতী নাম নৃপতি দিলন্ত।
ভাৰতৰ পদ মোক কৰা বুলিলন্ত॥"

ভাৰতৰ পদ ৰচনা কৰি প্ৰসিদ্ধলাভ কৰা ৰামসৰস্বতীয়ে যে 'ভাৰতচন্দ্ৰ' আৰু 'ভাৰতভূষণ' উপাধিৰ জয়মাল্য পৰিধান কৰিছিল তেওঁৰ ৰচনাই তাকো মাণ দাঙি ধৰে।

'ধৰ্ম ধন ধৰে ধৰ নৰ নাহি কাম্যকাল মধ্যে সাৰ'—সেইজনা শ্ৰী[illegible] গ্ৰহত অনিৰুদ্ধ ৰামসৰস্বতীয়ে কোচবিহাৰৰ বিদ্যোৎসাহী নৰনাৰায়ণ নৃপতিৰ হাৰ আৰু পৃষ্ঠপোষকতাত ৰাজসভাত ভাৰতৰ ভাৰতৰ পদ ৰচনা কৰি অমৰত্ব ভ কৰিছে। কবিয়ে মহাকাব্য ৰচনা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত পোৱা উৎসাহ উদ্দীপনা ৰু সহায়ৰ কথা উল্লেখ কৰি পুনৰ্বাৰ 'জগতত বিদ্যোৎসাহী ৰজা নাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতাৰ কথা সগৌৰৱে ঘোষণা কৰিছে।

"আমাক কৰিলা আজ্ঞা পৰম আদৰে।
ভাৰতৰ পদ তুমি কৰিয়োক আগে॥

আমাৰ গৃহত আছে ভাষ্য টীকা যত ।
নিয়োক আপোন গৃহে দিলোহো সমস্ত ॥
এই বুলি ৰাজা সবে এলধি যোৰাই ।
পঠাইলা পুস্তক সবে আমাসাৰ ঠাই ॥
ধন বস্ত্ৰ অলঙ্কাৰ দিলা বহুতৰ ।
দাস দাসী দিয়া মন বঢাইল আমাৰ ॥"

বিক্ৰমাদিত্য ৰজাৰ ৰাজসভা কালিদাস ৰত্নই উজ্জলাই তোলাৰ দৰে নৰনাৰায়ণ নৃপতিৰ ৰাজসভা ৰামসৰস্বতী কবিৰত্নই দীপ্তিমান কৰি তুলিলে। ৰামসৰস্বতী অকল যে নৰনাৰায়ণৰ (`৫৪ ১৫৮৪) ৰাজসভাৰহে সভা কবি আছিল এনে নহয়,—ৰঘুদেৱ (১৫৮১ ১৬০৩), পৰীক্ষিত নাৰায়ণ (৫৮৪ ১৬১২) আৰু ধৰ্মনাৰায়ণ (১৬১৫ ১৬৩৭) প্ৰভৃতি কেইৰাজনো কোচ ৰজাৰ সভা গুৰনি কবি হোৱাৰ সৌভাগ্যও তেওঁ লভিছিল।

বৈষ্ণৱ যুগৰ অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ মহাভাৰত আৰু বধকাব্যৰ ৰচক ৰাম সৰস্বতী যে ষোড়শ শতিকাৰ দ্বিতীয়াৰ্দ্ধৰপৰা সপ্তদশ শতিকাৰ প্ৰথমাৰ্দ্ধলৈকে এই সময় ছোৱাৰ কবি আছিল তাক তেওঁৰ লেখনীয়ে প্ৰমাণ কৰিছে। প্ৰবীণ সাহিত্যিক স্বৰ্গীয় ডিম্বেশ্বৰ নেওগদেৱে ৰামসৰস্বতীৰ কাল ১৫৫০-`৬৫০ খৃঃৰ ভিতৰত বুলি যুক্তি দৰ্শাইছে। বৈষ্ণৱ যুগৰ অপ্ৰতিদ্বন্দ্বী কবি, নাট্যকাৰ, গীতিকাৰ মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে বিভিন্ন পুৰাণৰ আশ্ৰয়ত বিভিন্ন গ্ৰন্থ ৰচনা কৰি অসমীয়া জনসাধাৰণৰ জ্ঞান চক্ষু মেল খুৱাই মুক্তি লাভৰ সন্ধান দান কৰিবলৈ চেষ্টা কৰাৰ দৰে ৰামসৰস্বতীয়েও মহাভাৰতৰ বিভিন্ন পৰ্বৰ পদানুবাদেৰে ৰজা, সভাসদ আৰু জনগণক মনৰ কলুষিতা বিদূৰ কৰি কাব্যৰস সাগৰত ডুব নিয়াবলৈ কঠোৰ শ্ৰম কৰিছিল। বঙলা সাহিত্যই কাশীদাস কৃত মহাভাৰতক লৈ যিমানখিনি গৌৰব কৰিব পাৰে—অসমীয়া সাহিত্যই ৰামসৰস্বতী বিৰচিত মহাভাৰতক লৈ ততোধিক গৌৰব কৰাৰ সুবিধা পাইছে। কিয়নো কাশীদাসৰ মহাভাৰত ১৬০২-১৬১০ খৃঃৰ ভিতৰত ৰচনা কৰা হয়। কিন্তু অসমীয়া মহাভাৰত ৰামসৰস্বতীয়ে নৰনাৰায়ণ (১৫৪০ ১৫৮৪) ৰজাৰ ৰাজত্বৰ সময়ত ৰচনা কৰিবলৈ লৈছিল। গতিকে অসমীয়া কবি জনাই কাশীদাসতকৈ প্ৰায় আঠৈছবি বছৰ পূৰ্বে ‘ভাৰত’কাব্য প্ৰণয়ন কৰিছিল বুলি নিসংকোচে অনুমান কৰিব পাৰি। এই যুগৰ ‘ভাৰত’ কাব্যবোৰত বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ অনুৰণিত হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

মহাভাৰতৰ বিভিন্ন পৰ্ব অৱলম্বনত ৰামসৰস্বতীয়ে মূল মহাভাৰতৰ আৰুও বাধি
লাভ কৰিছে যদিও সকলো সময়ত মূল সংস্কৃতৰ জনসাধাৰণৰ মনোগ্ৰাহী কৰি
লৈ যত্ন কৰা দেখা গৈছে। অসমীয়া সাহিত্যিক হিচাবে ভাৰতীয় [illegible]
লোকপ্ৰিয় কবি তুলি [illegible] কৰিলেও অনুকৃতি নাই মহাভাৰতৰ পদ অতি
প্ৰিয় কবি তোলাত কৃতিত্ব দেখুৱাইছে। মহাভাৰতৰ 'আদি পৰ্ব' ১০০০০
[illegible]। কবিয়ে নিজৰ ইচ্ছাত 'অনিৰুদ্ধ' যুগল চিন্তা দিছে। কোনো
[illegible] উল্লেখ কৰা নাই। পৰাশৰ সত্যৱতী মিলন কৌৰৱ পাণ্ডৱ জন্ম,
[illegible] দাহন, শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু অৰ্জুনৰ লগত ইন্দ্ৰৰ যুদ্ধ, দ্ৰৌপদীৰ জন্ম, বিবাহ আদি
[illegible] 'আদি পৰ্ব' সমূহ। সভা পৰ্বত (গোপীনাথ পাঠক আৰু [illegible]
[illegible] সম্পাদিত) কিন্তু অনেকেই যুধিষ্ঠিৰৰ ৰাজসূয় যজ্ঞ আৰু কৌৰৱৰ
[illegible] যুধিষ্ঠিৰ নৃপতিৰ পাশাখেলৰ কথাৰ বৰ্ণনা পাব পাৰি। ৰামসৰস্বতীৰ
[illegible] পদযুক্ত বন পৰ্বৰ অনুবাদ সৰ্বাপেক্ষা বেচি আকৰ্ষণীয় আৰু
[illegible]। 'আদি বন পৰ্ব' 'পুষ্পহৰণ পৰ্ব' (গোপীনাথৰ সম্পাদিত), সাত্ৰিকৰ
[illegible] পৰ্ব', 'বিজয় পৰ্ব', 'তীৰ্থ যাত্ৰা পৰ্ব', 'সিন্ধুৰা পৰ্ব'ই বনপৰ্বৰ ভিতৰত
[illegible] কাব্যখন মাহাত্ম্য'ত কবি পুৰস্কৃত। ইয়াৰ বাহিৰে 'কুলাচল বধ' 'বঘাসুৰ
বধ' 'ঘটাসুৰ বধ', 'অঘকৰ্ণৰ যুদ্ধ', 'জটাসুৰ বধ', 'কালকঞ্জ বধ', 'কালকুণ্ড
[illegible] বধ,' 'জম্ভাসুৰ বধ' চোৰকণ্ঠ বধ' 'পাতালী বিবাহ', খ্যাতনামা,
[illegible] আদি পদ পুথি ও সকালো', শিৱ ৰহস্য, বামন পুৰাণ আদি বিভিন্ন
পুৰাণ'ৰ পৰা মূল গ্ৰহণ কৰি ৰচনা কৰা বুলি ঠিক কৰিছে মহাভাৰতৰ 'বনপৰ্ব'ৰ
সম্পৰ্ক স্থাপন কৰি পদ বিচাৰিছে। 'বনপৰ্ব' ৰচনা কৰা সময়ত কবিয়ে
[illegible] ভৈৰৱকেপ পাই আৰু শংকৰৰ কৃপাত সমসাময়িকৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ
[illegible] ভীমৰ গুণ মুগ্ধ নৃপতিয়ে নানা পাত্ৰ ৰামসৰস্বতীক সোণাৰ খাৰু
[illegible] বিভিন্ন পণ্ডিতৰ সাৰথিৰে আৰু বেচি সুযোগ লাভ কৰি আৰু [illegible]
[illegible] পদ ৰচনা কৰাত মনোনিবেশ কৰে। 'বনপৰ্ব'ত কবিয়ে তেওঁৰ গুৰু
মুকুন্দদেৱক প্ৰণিপাত জনাইছে আৰু 'কবিচন্দ্ৰ', 'ভাৰতভূষণ' আদি
[illegible] লাভ কৰাৰ কথাও উল্লেখ কৰিছে।

বিৰাট পৰ্বৰ অনুবাদত বিৰাট ৰজাৰ ঘৰত পাণ্ডৱ গোপনে থকা অৱস্থাত
কীচকৰ দ্ৰৌপদীৰ ওপৰত অত্যাচাৰ কৰাত ভীমসেনে কীচকক
[illegible] কৰে বধ কৰা আৰু [illegible] বৰ্ণনা চিত্ৰিত কৰা হৈছে। ইয়াৰ

পৰ্ব' ধৰ্মনাৰায়ণ ৰজাৰ আমোলত ৰচনা কৰা হয়—কুৰুক্ষেত্ৰ যুদ্ধৰ উদ্যোগ বা প্ৰস্তুতিৰ বৰ্ণনাৰে। কবিয়ে অগ্ৰজ কবিচন্দ্ৰক গোবিন্দৰ উপাসক আৰু কবি চূড়ামনিক হৰিহৰৰ পূজাৰী বুলি পৰিচয় দিছে। ধৰ্মনাৰায়ণ ৰজাৰ আমোলতে ৰামসৰস্বতীয়ে 'ভীষ্ম পৰ্ব'ৰ সৰহখিনি পদ অনুবাদ কৰে। কুৰুক্ষেত্ৰ যুদ্ধৰ আৰম্ভনিৰপৰা দহদিনলৈকে প্ৰতিদিনৰ এটি চমৎকাৰ পূৰ্ণ বৰ্ণনা ইয়াত পোৱা যায়। গোপীনাথ পাঠক আৰু ৰামসৰস্বতীৰ উমৈহতীয়া কবিত্ব শক্তিৰ বলত 'দ্ৰোণপৰ্ব' অসমীয়া মহাভাৰতৰ অন্তৰ্ভুক্ত হয়। 'কৰ্ণপৰ্ব', 'গদাপৰ্ব' আৰু 'শান্তিপৰ্ব ও কবি ৰামসৰস্বতীয়ে সংস্কৃত মূল পুথিৰ লগত সম্পৰ্ক থকাকৈ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰি অসমীয়া মহাভাৰত চিৰসেউজীয়া কৰি থৈ গৈছে।

ৰামসৰস্বতী দুজন নে?—অসমীয়া 'বেদব্যাস' বুলি অভিহিত কৰা অনিৰুদ্ধ ৰামসৰস্বতী দুজন ব্যক্তি বুলি ভাবিবৰ হেতু আছে। ৰামসৰস্বতীৰ নিজৰ ৰচনাই এই কথাৰ প্ৰমাণ দাঙি ধৰিছে। মহাভাৰতৰ বিভিন্ন পৰ্বত আগবঢ়োৱা আত্মপৰিচয় ভালদৰে অধ্যয়ন কৰিলে দেখা যায় এজন ৰামসৰস্বতীয়ে 'শূদ্ৰকুলে জাত' আৰু আনজন ৰামসৰস্বতীয়ে 'ব্ৰাহ্মণৰ ঘৰে জনম লভিলো' বুলি উল্লেখ কৰি গৈছে।

'শূদ্ৰকুলে জাত হয়া পঢ়িলো শাস্ত্ৰ'—বুলি কোৱাৰ উপৰিও আদি 'বন পৰ্ব'ত কবিয়ে নিজক—

"বোলে ৰাম সৰস্বতী মই হীন জাতি।
ভক্তি ধনে মোক কিনি লোৱা লক্ষ্মীপতি॥"—

বুলি উল্লেখ কৰা কথাৰ পৰাও কবি শ্ৰেষ্ঠ ব্ৰাহ্মণকুল জাত নহয় বুলি ভাবিব পাৰি। শূদিৰে শাস্ত্ৰ পঢ়া বিধি নিষিদ্ধ। মধ্যযুগত সমাজ সংস্কাৰকসকলৰ অনুগ্ৰহত শূদ্ৰই ভাগৱত বা আন আন শাস্ত্ৰ পঢ়াৰ সুবিধাকণ লাভ কৰে। অনিৰুদ্ধ ৰামসৰস্বতীয়ে শঙ্কৰদেৱৰ অনুগ্ৰহত নৰনাৰায়ণ নৃপতিৰ ৰাজসভালৈ গৈ শাস্ত্ৰ ৰচনা কৰাৰ সৌভাগ্য লভে।

'শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ আপুনি ঈশ্বৰ নৰৰূপে জাত ভৈলা।
তাহাক নসহি ব্ৰাহ্মণসকলে ৰাজা আগে খল দিলা॥
বহুছল হৰি ধৰিয়া আনি ক্ষিতি ভাৰ দূৰ কৈলা।
এহি বলে শুনি ব্ৰাহ্মণ সবৰ কিছুমনে কোপ ভৈলা॥
আমাৰ জীৱিকা যান ভঙ্গ হোৱে এহিমনে বৰ ভয়।

এহিলে কাৰণে ইটো বিপ্ৰসবে [illegible] শঙ্কৰ নসহয়।
হেনয় মহন্ত নৰনাৰায়ণ নৃপতিত বৌকণ্ঠ।
আমাক আনিয়া আজ্ঞা কৰিলন্ত পদ কৰা ভাৰতৰ।
তাহাৰ আজ্ঞাত বিৰচিলোঁ আমি চৌবিশ হাজাৰ পদ।
মূল শ্লোক আৰ ত্ৰিশলে হাজাৰ ব্যাসৰ মুখে নিবন্ধ।

(কুলাচল বধ, ১৭৬২৬-১৭৬২৮ পদ)

এনেবোৰ উক্তি মন দি পঢ়িও কবিক ব্ৰাহ্মণ কুলজাত নহয় বুলি ভাবিবৰ থল আছে। আকৌ আন এজন ৰামসৰস্বতী যে ব্ৰাহ্মণ কবি আছিল তাক নিৰ্বিবাদে স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। মহাভাৰতৰ 'আদি পৰ্ব', 'সভাপৰ্ব, আদিত ৰামসৰস্বতীৰ 'দ্বিজ' বা 'বিপ্ৰ' পৰিচয় সুস্পষ্ট। 'কৃষ্ণক হৃদয়ে ধৰিয়া নিশ্চয় দ্বিজ অনিৰুদ্ধে ভণে।" (১৪ পদ, আদি পৰ্ব), "বিপ্ৰ অনিৰুদ্ধ বোলে নাশাৱা এনত আন কাম" (১৬৬৩ পদ, আদি পৰ্ব)। "নমো হৰি পদ তলে। দ্বিজ অনিৰুদ্ধে বোলে॥"—(১৩২৩ পদ, সভাপৰ্ব) আদি উক্তিৰপৰা ৰামসৰস্বতী উপাধিধাৰী অনিৰুদ্ধ যে ব্ৰাহ্মণ আছিল তাক নিঃসন্দেহে বুজিব পাৰি। 'দ্ৰোণ পৰ্ব'ৰ পৰাও কবিক 'ব্ৰাহ্মণৰ গৃহত জন্ম লোৱা' বুলি জানিব পৰা গৈছে। আৰু বেচি উল্লেখযোগ্য কথা যে পিতৃ ৰামসৰস্বতীক বিভিন্ন পৰ্বৰ কাৰ্যত সহায় কৰা পুত্ৰ গোপীনাথে নিজৰ পৰিচয় প্ৰসঙ্গত পাঠক গোপীনাথ বা দ্বিজ গোপীনাথ বুলি ভণিতা লগাইছে। ইয়াৰোপৰিও উপৰিপুৰুষৰ বৰ্ণনাত ৰামসৰস্বতীৰ দেউতাক ভীমসেনক 'বিপ্ৰমধ্যে সাৰোত্তম কবি চূড়ামণি যাৰ নাম [illegible] প্ৰকাশক'—বুলি 'উদ্যোগ পৰ্ব'ত গোপীনাথ কবিয়ে স্পষ্ট উল্লেখ কৰি গৈছে। গতিকে এনেবোৰ কথা লক্ষ্য কৰিলে মহাভাৰত কাব্য ৰচনা কৰা ৰামসৰস্বতী যে দুজন ব্যক্তি তাক নিৰ্ণয় কৰাত বেচি আপত্তি আছে বুলি ভাবিব নোৱাৰি।

বিশেষকৈ মূলৰ লগত সম্পৰ্কে থকাকৈ পদ অনুবাদ কৰোঁতা কবিজন ব্ৰাহ্মণ বংশজাত ৰামসৰস্বতী। এইজনা কবিয়ে 'আদি পৰ্ব' 'সভাপৰ্ব', 'উদ্যোগপৰ্ব', 'বিৰাটপৰ্ব', 'ভীষ্মপৰ্ব', 'দ্ৰোণপৰ্ব', 'কৰ্ণ পৰ্ব', 'গদাপৰ্ব' আৰু 'শান্তিপৰ্বৰ পদ সংস্কৃত মহাভাৰতৰপৰা অনুযায়ীকৈ অনুবাদ কৰে। আকৌ আনজনা মুকুন্দদেৱৰ পিতৃ ৰামসৰস্বতীয়ে 'আদিবনপৰ্ব', 'পুষ্পহৰণ বনপৰ্ব', 'মণিচন্দ্ৰ ঘোষ বনপৰ্ব', 'বিজয় পৰ্ব' প্ৰভৃতি 'বনপৰ্ব'ৰ পদ ৰচনা কৰে। ইয়াৰোপৰি '[illegible]', 'বামন-সংহিতা' আদিৰপৰা মূল লৈ ৰচনা কৰা বুলি লগত যোৱা কৰিব চিন্ত-

চমৎকাৰপূৰ্ণ বিস্ময়জনক 'বধকাব্য' সমূহো শূদ্ৰকুলৰ ৰামসৰস্বতীয়ে ৰচনা কৰা বুলি আঙুলিওৱাৰ যুক্তি সবল।

ৰামসৰস্বতীৰ সময়ৰ আন আন ভাৰত-কাব্য

পীতাম্বৰ কংসাৰি কায়স্থ ঃ কংসাৰি অনিৰুদ্ধ ৰামসৰস্বতীৰ সমসাময়িক অসমীয়া মহাভাৰতৰ পদানুবাদক। শ্ৰেষ্ঠ কায়স্থ বংশজাত কংসাৰিৰ নিজ বংশ পৰিচয়ৰ পৰা তেওঁক শ্ৰীযশোচন্দ্ৰ খাঁৰ বংশধৰ বুলি জানিব পাৰি। শ্ৰীমন্ত গাভক খাঁ আৰু তেওঁৰ পুত্ৰ, ভ্ৰাতৃ আদিৰ কথা মতে কংসাৰিয়ে ভাৰতৰ পদ ৰচনা কৰিবলৈ মানস কৰে।

শ্ৰীমন্ত গাভক খাঁ সহপুত্ৰ জয় যুত
আৰো ভ্ৰাতৃ যতেক সোদৰ।
তাহান বচন শুনি অতি শুদ্ধভাৱে পাচে
লিখিলা কায়স্থ পীতাম্বৰ॥

পীতাম্বৰ, কংসাৰিৰ আন এটা নাম। পীতাম্বৰ বা কংসাৰিয়ে মহাভাৰতৰ পদ ৰচনা কৰিবলৈ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰাত ৰামসৰস্বতীয়ে ৰজাক কৈ কংসাৰিৰ মনোবাঞ্ছা পূৰ্ণ কৰাৰ হেতুকে মহাভাৰতৰ পদ ৰচনা কৰাৰ দায়িত্ব অৰ্পণ কৰিলে আৰু এই দায়িত্ব হাতত লৈ কংসাৰি কবিয়ে 'বিৰাট পৰ্ব'ৰপৰা 'দক্ষিণ গো-গ্ৰাহ' আৰু 'উত্তৰ গো-গ্ৰাহ'ৰ কিছু অংশৰ পদ ভাঙনি কৰে। 'বিৰাট পৰ্ব'ৰ প্ৰথমাংশ অসমীয়া ব্যাস ৰামসৰস্বতীয়ে ৰচনা কৰিছিল। কংসাৰিয়ে 'বিৰাট পৰ্ব'ৰ পদো অতি মনোমোহাকৈ ৰচনা কৰি উলিয়ায়।

গোপীনাথ পাঠক ঃ অনিৰুদ্ধ ৰামসৰস্বতীৰ তনয় গোপীনাথে দেউতাকৰ মহাভাৰত পদ ৰচনা কৰাৰ প্ৰৱৰ সহায়ক হৈ আনন্দ লভিছিল। গোপীনাথে নিজ বংশ আৰু জন্ম ঠাইৰ সুপৰিচয় এইদৰে লিখি থৈ গৈছে—

'পা৹ চৌৰা নাম আছে এক গ্ৰাম ছিলাকোন নাম যাৰ।
অতি বিতোপন সৰ্বসুসম্পন্ন ছুই যেন স্বৰ্গদ্বাৰ॥
সেহি গ্ৰামেশ্বৰ মহাদেশ্বৰ ভীমসেন দ্বিজবৰ।
যাৰ যশখানি অতপি প্ৰকাশি যেন পূৰ্ণ শশধৰ॥

* * * * *

তাহান সন্ততি   ৰামসৰস্বতী   পাঠক গুৰুজনৰ।
যেন শুকশুক   অহিৰা তুৰক   আনো নাহি পটন্তৰ॥
তাহান তনয়   অতি শিশুনয়   গোপীনাথ দ্বিজবৰে।
হ্ৰস্ব দীৰ্ঘ ছন্দে   ৰচিলা প্ৰবন্ধে   কথা মহাভাৰতৰে॥'

'অতি শিশুনয়' গোপীনাথ দ্বিজবৰে সৰস্বতীৰদ্বাৰা ধৰ্মনাৰায়ণৰ আদেশত মহাভাৰতৰ পদ ৰচনা কৰাৰ সুবিধা লাভ কৰে। বিশেষকৈ সেউতাক ৰামসৰস্বতীৰ আধৰুৱা পৰ্ব আৰু সেউতাকৰ যিকোনো কামত সহায় কৰি গোপীনাথ কৃতাৰ্থ হৈছিল। 'দ্ৰোণপৰ্ব', 'সভাপৰ্ব', 'স্বৰ্গাৰোহণপৰ্ব' অতি সুছন্দে ৰচনা কৰি গোপীনাথ দ্বিজবৰে কবি পিতৃগৰাকীৰ সন্মান অক্ষুণ্ণ ৰাখিব পাৰিছে।

ৰামসৰস্বতীৰ পৰৱৰ্তী কাল বা উত্তৰ বৈষ্ণৱযুগৰ ভাৰত-সাহিত্য

বিদ্যা পঞ্চানন: চন্দ্ৰ বাণ ঘোটকৰ পিঠিত গগণ অৰ্থাৎ ১৫৭০ শকত যানাই নৈৰ পাৰৰ বৰনগৰৰ দ্বিজশ্ৰেষ্ঠ কণ্ঠভূষণ পৰম মহন্তৰ কনিষ্ঠ পুত্ৰ বিদ্যা পঞ্চাননে 'ভীষ্মপৰ্ব'ৰপৰা 'ৰথা চৰিত্ৰ' ৰচনা কৰে—"গুৰু গোপালৰ হৃদয়ত ধৰি দুই চৰণ সুন্দৰ।" ধৰ্মনাৰায়ণৰ সময়ৰ এইজনা কবিৰদ্বাৰা 'কৰ্ণপৰ্ব'ও অনূদিত হয়।

ৰাম মিশ্ৰ: কল্যাণচন্দ্ৰৰ বংশজাত হৰিভাৰতীৰ পুত্ৰ মাধৱ কন্দলীৰ দ্বিতীয় তনয় ৰাম মিশ্ৰ। উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ নাৰায়ণপুৰত কবিৰ জন্মগৃহ। আহোম ৰজা চুতাম্লা বা জয়ধ্বজসিংহৰ (১৬৪৮-১৬৬৩) ৰাজত্ব কালত ৰজা ঘৰৰ স্নেহানুগ্ৰহ লাভ কৰা কবি ৰামমিশ্ৰ। "হিতোপদেশ" আৰু "পুতলা চৰিত্ৰ" নামৰ গ্ৰন্থ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰি প্ৰতিপত্তি লাভ কৰা ৰামমিশ্ৰই ৰজা ঘৰৰ নেওগ গোঁসাইৰ আদেশত 'ভীষ্মপৰ্ব'ৰ পদো ভাঙনি কৰে।

দামোদৰ দাস, দামোদৰ দ্বিজ আৰু বিপ্ৰদামোদৰ: তিনিজনা উত্তৰ বৈষ্ণৱ যুগৰ দামোদৰ নামৰ কবিয়ে মহাভাৰতৰ পদ অনুবাদ কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা গৈছে। শ্ৰীভাগৱত ভট্টাচাৰ্যৰ 'চৰণকেলিৰে ধৰি' প্ৰণিপাত জনোৱা বৰপেটাৰ

দামোদৰদাসে মহাভাৰতৰ 'শল্যপৰ্ব' আৰু 'দ্ৰোণপৰ্ব'ৰ পদ প্ৰাঞ্জল ভাষাত অসমীয়ালৈ ভাঙে। দামোদৰ দ্বিজ আৰু বিপ্ৰ দামোদৰ নামৰ দুজনা কবিয়েও যথাক্ৰমে 'শল্যপৰ্ব' আৰু 'আদিপৰ্ব' ৰচনা কৰে। ড নেওগৰ ভাষাত—"আদি পৰ্বৰ বিপ্ৰ দামোদৰ আৰু দামোদৰ দ্বিজ একেজন মানুহ হোৱা অসম্ভৱ নহয়।"

অনিৰুদ্ধ দাস: মহাভাৰতৰ 'আদিপৰ্ব'ৰ কিছু অংশত অনিৰুদ্ধ দাসৰ ভণিতা পোৱা হৈছে। কবি মাধৱদেৱৰ ভ্ৰাতৃ দামোদৰৰ নাতি আৰু পঞ্চম স্কন্ধ ভাগৱতৰ ৰচক অনিৰুদ্ধ কায়স্থ আৰু অনিৰুদ্ধ দাস একেজনা বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। তেতিয়া হলে তেওঁ সপ্তদশ শতিকাৰ আদি ছোৱাৰ কবি।

শ্ৰীনাথ দ্বিজ: কোচ ৰজা নৰনাৰায়ণৰ বংশৰ প্ৰাণনাৰায়ণৰ আজ্ঞা পৰমাণে 'সীতাসয়ম্বৰ' ৰচনা কৰা শ্ৰীনাথ দ্বিজে শুদ্ধমনে 'দ্ৰোণপৰ্ব' আৰু 'আদি পৰ্ব' ৰচনা কৰি অসমীয়া মহাভাৰতীয় সাহিত্যত উৎকৃষ্ট আসন পাইছে। 'কামৰূপ দ্বিজকুল কুমুদিনী চন্দ্ৰ শুক্লধ্বজৰ পাঠক মহামাত্য ভবানন্দৰ জ্যেষ্ঠ সন্ততি বুলি শ্ৰীনাথে নিজৰ আত্মপৰিচয় আগবঢ়াইছে। প্ৰা নাৰায়ণৰ (১৬২৫—৬৫ খৃ", অনুপ্ৰেৰণাত কাব্য ৰচনা কৰা কবিজনাক সপ্তদশ শতিকাৰ প্ৰথমাৰ্দ্ধৰ কবি বুলি সহজে কাল নিৰ্ণয় কৰিব পাৰি।

কবি শেখৰ: কবি শেখৰে সপ্তদশ শতিকাৰ প্ৰথম দশকত কোচৰজা বীৰনাৰায়ণৰ সন্তুষ্টিৰ কাৰণে 'সিন্ধুপক্ষ বান বিধু শকেৰ সময়'—অৰ্থাৎ ১৫২৭ শকত মহাভাৰতৰ 'কিৰাত পৰ্ব'ৰ পদানুবাদ কৰে। কবিয়ে নিজৰ উপৰি পুৰুষৰ আভাস এই দৰে দিছে।

"জয়ে জয়ে বীৰ নাৰায়ণ নৰেশ্বৰ।
হুৰে জনম নৰতনু বিহাৰ নগৰে।
ভবানন্দ নামে চন্দ্ৰসেনৰ নন্দন।
নিজ ধৰ্মে ক'ত নিজ কুলেৰ মণ্ডন।
হেন মহাশয়ৰ তনয় অল্পমতি।
বোলা যায় বায় কবিশেখৰ ৰচতি।"

কবিৰাজ দ্বিজ আৰু দ্বিজৰাম: সপ্তদশ শতিকাৰ শেষ ভাগত কোচৰজা মোদনাৰায়ণ আৰু মহীন্দ্ৰনাৰায়ণৰ ৰাজত্বকালত ক্ৰমে কবিৰাজ দ্বিজে 'ভীষ্মপৰ্ব'

আৰু 'দ্ৰোণপৰ্ব'ৰ কিছু অংশ আৰু বিজবৰে 'ভীষ্মপৰ্ব' অসমীয়াত ৰচনা কৰি উলিয়ায়।

ষোড়শ শতাব্দীৰপৰা সপ্তদশ শতাব্দীলৈ এইছোৱা সময়ত মহাভাৰতৰ কবিসকলৰ ৰচনাৰ দ্বাৰা অসমীয়া মহাভাৰতে সম্পূৰ্ণাঙ্গ ৰূপ লাভ কৰিব পাৰিছে। মহাভাৰতৰ দৰে এখন স্ফীতাকাৰ মহাকাব্য এজন কবিৰ দ্বাৰা সিদ্ধ হোৱাটো সম্ভৱপৰ কথা হব নোৱাৰে। সেয়েহে ৰামসৰস্বতীৰ আৰ্হিত সমসাময়িক বা পৰৱৰ্তী কবিসকলে অসমীয়া মহাভাৰতৰ বিভিন্ন পৰ্ববোৰ ৰচনা কৰি অসমীয়া মহাভাৰতক স্বয়ং সম্পূৰ্ণ কৰি তোলে। মহাভাৰত ৰচনাৰ সোঁত সপ্তদশ শতিকাতে ওৰ নপৰিল, অষ্টাদশ উনবিংশ শতিকালৈ বিশেষকৈ আহোম যুগত মহাভাৰতৰ কেইটামান পৰ্ব আৰু মহাভাৰতৰ আখ্যানৰ অৱলম্বনত কিছুমান গ্ৰন্থ বিভিন্ন সাহিত্যিকে ৰচনা কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়।

গুৰুনাথ দ্বিজ : মহাভাৰতৰ অশ্বমেধ পৰ্বৰ কাহিনীৰে 'ধৰ্ম সংবাদ' নামৰ এখনি পুথি আহোম ৰজা শিৱসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ আদেশমতে গুৰুনাথ দ্বিজে ৰচনা কৰে বুলি স্বৰ্গীয় দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই উল্লেখ কৰিছে তেওঁৰ 'অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী'ত। ড সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই কবিক ধৰ্মনাৰায়ণ বা হৰনাৰায়ণৰ ৰাজত্ব কালৰ বুলি ভাবিছে।

শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য : মহাভাৰতৰ 'সভাপৰ্বৰপৰা কাহিনী' গ্ৰহণ কৰি শিশুপাল বধ' কাব্য ছুলড়ী, লেছাৰী, ছবি আদি ছন্দেৰে অলঙ্কৃত কৈ ৰচনা কৰি থৈ গৈছে। উপমাদি অলঙ্কাৰৰ আঁচোৰ থকা গ্ৰন্থখনত অসমীয়া সামাজিক জীৱনৰ যি প্ৰতিচ্ছবি ফুটি উঠিছে সি অতি আকৰ্ষণীয় আৰু চিত্তবিনোদক।

অপ্ৰসিদ্ধ কবি সাহিত্যিকৰ মহাভাৰত ৰচনা : ৰসাল বৰ্ণনাযুক্ত বিষ্ণুৰাম দ্বিজৰ 'দাতাকৰ্ণ'ৰ উপাখ্যান মহাভাৰতীয় কাহিনীৰ ওপৰত ৰচিত অষ্টাদশ শতিকাৰ এখনি মনোৰম গ্ৰন্থ। প্ৰতাপৱন্ত বা কলিয়া ভোমোৰা বৰফুকনলৈ প্ৰশংসাৰ বাণী আগবঢ়াই পৃথুৰাম দ্বিজে যদুবংশ নিধন হোৱাৰ কাহিনীৰে 'মুষল পৰ্ব' অসমীয়াত ৰচনা কৰে। এই শতিকাত মহাভাৰতৰ ওপৰত ভালেমান গ্ৰন্থ বিভিন্ন কবিৰদ্বাৰা প্ৰণয়ন কৰা হৈছিল। কামৰূপৰ হেঙেৰাব সৰ্বানন্দৰ নাতি লক্ষ্মীনাথ দ্বিজৰ 'শান্তিপৰ্ব', নাৰায়ণদাসৰ 'অৰ্জুন সম্বাদ', হৰিদাস বিপ্ৰৰ 'অশ্বমেধ পৰ্ব', ৰঘুবিৰায় সেন, গঙ্গাদাস সেন আৰু ভৱানীদাস সেনৰ 'অশ্বমেধ পৰ্ব' শিৱানন্দ ওজা ভৱানন্দৰ মহাভাৰতৰ পৰিশিষ্ট

হৰিবংশ', **কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীৰ** 'শকুন্তলা কাব্য', **দ্বিজ ৰঘুৰামৰ** 'আদি' 'ভীষ্ম' আৰু 'শান্তি পৰ্ব', **দ্বিজ মীননাথৰ** 'প্ৰাস্থানিক পৰ্ব' **দ্বিজ লক্ষ্মীৰামৰ** 'কৰ্ণপৰ্ব', **দ্বিজ ৰামানন্দনৰ** 'গদাপৰ্ব', **মনোহৰ দাসৰ** 'কৰ্ণপৰ্ব', **মহীনাথ শৰ্ম্মাৰ** 'অশ্বমেধ পৰ্ব' অষ্টাদশ শতিকা আৰু ঊনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথম ভাগৰ উল্লেখযোগ্য মহাভাৰতীয় সাহিত্য। **সূৰ্যখৰি দৈৱজ্ঞৰ** নামত পোৱা 'কুৰ্মাৱলী বধ', 'খটাসুৰ বধ', 'অশ্বকৰ্ণৰ যুদ্ধ' আদি ৰামসৰস্বতীৰ বধকাব্যৰ আদৰ্শত ৰচনা কৰা পদ পুথি। মহাভাৰতৰ বিভিন্ন পৰ্ব ৰচনা হোৱাৰ দৰে মহাভাৰতৰ আখ্যানৰ আলমত দুই চাৰি নাট্যকাৰৰদ্বাৰা সৃষ্টি হোৱা কেইখনমান নাটকো দেখিবলৈ পোৱা গৈছে। উদাহৰণ স্বৰূপে **কৃষ্ণদাসৰ** বভ্ৰুবাহনৰ যুদ্ধ', **মাধৱৰ** 'ভীষ্ম নিৰ্য্যাণ' **লক্ষ্মীকান্তৰ** 'সিন্ধুৰাপৰ্ব' আৰু অভিমন্যু বধ,' **ৰমানন্দৰ** 'সুভদ্ৰাহৰণ', **গোপীকান্তৰ পুত্ৰৰ** 'কৰ্ণ বধ, **লক্ষ্মীনাথদেৱৰ** 'কুলাচল বধ', **পূৰ্ণানন্দদেৱৰ** 'ভীষ্ম নিৰ্যাণ' **কৃষ্ণকান্তৰ** 'বিৰাট পৰ্ব, **উত্তমৰামৰ** 'পাণ্ডৱ-বিজয়' প্ৰভৃতিৰ নাম উল্লেখনীয়।

অসমীয়া মহাভাৰতীয় সাহিত্যবোৰ পুঙ্খানুপুঙ্খৰূপে বিচাৰ কৰি চাই সহজে ক'ব পাৰি যে ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাই স্বস্ব লিখিত ৰূপ গ্ৰহণ কৰাৰ সময়ৰেপৰা অৰ্থাৎ চতুৰ্দ্দশ শতিকাৰপৰা প্ৰাক্-বৃটিশ যুগলৈ এই সুদীৰ্ঘ পাচশ বছৰ জুৰি সমগ্ৰ মহাভাৰতৰ পৰ্ববোৰৰ অনুবাদ, মহাভাৰতীয় কাহিনীৰ সদৃশ অথবা মূলৰ লগত সম্পৰ্কহীন বিভিন্ন পদ-পুথি আৰু পৰ্ববোৰৰ কাহিনীৰ ওপৰত বিভিন্ন কাব্য, নাট আদি প্ৰণয়ন কৰি অসমীয়া কবি-সাহিত্যিকসকলে অসমীয়া মহাভাৰত সাহিত্যক সমৃদ্ধিশালী আৰু চিৰসেউজীয়া কৰি থৈ গৈছে।

ৰামায়ণী সাহিত্য

ৰামায়ণী সাহিত্য

মহাকাব্য ৰামায়ণ আৰু প্ৰাচীন ভাৰতীয় ৰামায়ণী সাহিত্যৰ চমু পৰিচয়ঃ

'যাৱৎস্থাস্যন্তি গিৰয়' সৰিতশ্চ মহীতলে।
তাৱদ্ৰামায়ণকথা লোকেষু প্ৰচাৰিষ্যতি।

সত্যদৃষ্ট ব্ৰহ্মাই বাল্মীকিক ৰামায়ণৰ সম্বন্ধে কৰা ভৱিষ্যত বাণী যে সঁচাকৈয়ে ভাৰতীয় জীৱনত ফলিয়ালে তাৰ দোহাৰিবৰ কোনো আৱশ্যক নাই। ব্ৰহ্মাৰ বাণীষাৰৰ দিনৰেপৰা ভাৰতৰ বুকুত স্থিত নৈ আৰু পৰ্বতবোৰ চিৰবৰ্তমান হৈ থকাৰ দৰে ৰামায়ণৰ কাহিনীও ভাৰতীয় লোকৰ মাজত একে সোঁতত প্ৰবাহিত হৈ আহিছে। ভাৰতীয় সভ্যতা-সংস্কৃতি, কলা সাহিত্যত প্ৰকৃত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰা মহাগ্ৰন্থসমূহৰ ভিতৰত মহাকাব্য ৰামায়ণ এক বিজয়স্তম্ভ। ৰামায়ণক 'আদিকাব্য' বুলি অভিহিত কৰা হৈছে। আৰু ইয়াৰ কবি বাল্মীকি 'আদিকবি' বুলি খ্যাত। আন এখন ভাৰতীয় মহাকাব্য মহাভাৰতক 'ইতিহাস' বুলি পহিলাতে যেনেদৰে কোৱা হৈছিল ৰামায়ণক তেনেদৰে 'ইতিহাস' বুলি কোৱা হোৱা নাছিল, কোৱা হৈছিল 'পুৰাণ' বা 'কাব্য' বুলিহে। এই ৰামায়ণ পৰৱৰ্তী কালত 'মহাকাব্য' নামে পৰিচিত হ'ল। অৱশ্যে 'ইতিহাস' নামে খ্যাত মহাভাৰতো সকলো কাব্যিক গুণেৰে অলংকৃত হোৱাত পৰৱৰ্তীকালত 'মহাকাব্য'ৰ আসনত বহিলগৈ। ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰতৰ দৰে কাব্য গুণোচিত বিস্তৃত মহাকাব্য পৃথিৱীৰ মহাকাব্য সমূহৰ মাজত অতি বিৰল। ভাৰতীয় সাহিত্য, সভ্যতা, সংস্কৃতি আৰু জাতীয় জীৱনৰ বিষয়ে সুপৰিচয় দিয়াৰ গৌৰৱ-মুকুট উক্ত মহাকাব্যদ্বয়েহে পৰিধান কৰিব পাৰিছে। ৰামায়ণ আৰু মহাভাৰতৰ ভিতৰত কোন গ্ৰন্থ প্ৰাচীন সেই বিষয়ে খাটাং সিদ্ধান্তত উপনীত হোৱাৰ পথত নানান হেঙাৰ। অৱশ্যে ৰচনা-ৰীতি, ভাষা, সমাজিক আচাৰ-নীতি আদিৰ আলোচনা

মহাভাৰতক ৰামায়ণতকৈ প্ৰাচীন বোলাৰ যুক্তি সবল।[১]

ইতিহাসে ঢুকি নোপোৱা কালত সৃষ্টি হোৱা মহাকাব্য দুখনিৰ তুলনামূলক আলোচনা বা বিচাৰৰদ্বাৰা কাব্যৰ মূল্যাঙ্কন কৰিবলৈ গ'লে ৰামায়ণৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব স্বীকাৰ কৰিব লাগিব।

মহাকাব্য ৰামায়ণৰ ৰচক আদিকবি বাল্মীকি। আমি ৰামায়ণ বুলিলে 'সপ্তকাণ্ড' যুক্ত ৰামায়ণক বুজো। খ্ৰীষ্টপূৰ্ব ৩য় বা ৪ৰ্থ শতাব্দীৰ ভিতৰত ৰামায়ণ ৰচিত হৈছিল বুলি যুক্তি বিচাৰেৰে অনুমান কৰিব পাৰি। কিন্তু বাল্মীকি মহামুনিয়ে পাঁচোটা কাণ্ডহে প্ৰণয়ন কৰিছিল বুলি পণ্ডিতসকল একমত। 'আদি' আৰু 'উত্তৰা'—নামৰ প্ৰথম আৰু শেষৰ কাণ্ড দুটি বাল্মীকি ৰামায়ণত প্ৰক্ষিপ্ত। নি সন্দেহে মধ্যৰ কাণ্ড পাঁচটি যেনে—'অযোধ্যা', 'অৰণ্য', কিষ্কিন্ধ্যা, 'সুন্দৰা' আৰু 'লঙ্কা' কাণ্ড বাল্মীকিৰ ৰচনা বুলি কব পাৰি। পৰৱৰ্তী কালত আগে আৰু গোৰে দুটা কাণ্ড সংযোগ কৰি 'ৰামায়ণ' সপ্তকাণ্ড যুক্ত কৰা হৈছে। বাল্মীকি ৰামায়ণৰ ভাষা সংস্কৃত। অৱশ্যে জনসমাজত ৰামৰ কাহিনী বাল্মীকিৰ পূৰ্বৰেপৰা প্ৰচলিত আছিল যেন লাগে। 'ৰাম নৌ ওপজোতে ৰামায়ণ লিখা' প্ৰবাদ এই প্ৰসঙ্গত চিৰস্মৰণীয়। তাৰোপৰি বাল্মীকিকৃত 'আদিকাব্য' সংস্কৃত ৰামায়ণ পণ্ডিতসকলৰ কাৰণে যিমান আকৰ্ষণীয়—সৰ্বসাধাৰণ লোকৰ কাৰণেও ৰাম কথা তিমান আকৰ্ষণীয়, মনোগ্ৰাহী আৰু সৰবৰহী। ৰামকথা আৰ্য জনসমাজৰ অতি পবিত্ৰ আৰু আপোন হোৱা বাবে অদৃষ্টবাদী ভাৰতীয়সকলৰ বাবে ৰামায়ণে ধৰ্মগ্ৰন্থ ৰূপে স্বীকৃতি পাইছে। সাহিত্য সৌন্দৰ্য পিপাসু আৰু অলঙ্কাৰিকসকলৰ বিচাৰত শ্ৰেষ্ঠ মহান মহাকাব্য ৰামায়ণ ভাৰতৰ কোটি কোটি জনগণে অতি ভক্ত আৰু পবিত্ৰ অন্তৰেৰে শ্ৰৱণ কীৰ্তন কৰি মহানন্দ লাভ কৰে। পণ্ডিত Winternitz ৰ ভাষাত "It has become the property of the whole Indian people, and as scarcely any other poem in the entire literature of the world has influenced the thought and poetry of a great nation for centuries"

---

[১] এই প্ৰসঙ্গত অষ্ট্ৰেলিয়াৰ নেচনেল বিশ্ববিদ্যালয় (কেনবেৰা)ৰ এচিয়াৰ চিভিলিজেচন'ৰ অধ্যাপক আৰ্থাৰ এল বাচামৰ উক্তি মন কৰিবলগীয়া— of the two Mahabharata is in essence the older its nuclear story having been transmitted from the shadowy period following the composition of the Rig Veda, the oldest literature of India." (The UNESCO Courier December 1967).

২৪,০০০ (চব্বিশ হাজাৰ)ৰ অধিক শ্লোক ছন্দেৰে মহৰ্ষি বাল্মীকিয়ে শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ সম্পূৰ্ণ জীৱন লীলাৰ বৃত্তান্ত বৰ্ণনা কৰা গ্ৰন্থখনেই মহাকাব্য ৰামায়ণ। ৰামায়ণ 'সাতকাণ্ড'ত বিভক্ত। (১) 'আদিকাণ্ড' (বাল্যকাণ্ড)ত ৰামৰ জন্ম আৰু বাল্যকাল, (২) 'অযোধ্যা কাণ্ড'ত অযোধ্যাৰ বিভিন্ন ঘটনা আৰু শ্ৰীৰামচন্দ্ৰলৈ দশৰথৰদ্বাৰা নিৰ্ব্বাসন দণ্ড দান (৩) 'অৰণ্যকাণ্ড'ত বনবাসত শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ, অৰণ্যত জীৱন যাপন আৰু ৰাৱণৰ দ্বাৰা সীতাহৰণ, (৪) 'কিষ্কিন্ধ্যা কাণ্ড'ত সীতা অন্বেষণত শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ বান্দৰৰ ৰাজ্য কিষ্কিন্ধ্যাত সুগ্ৰীৱৰ লগত বন্ধুত্ব স্থাপন, (৫) 'সুন্দৰাকাণ্ড'ত শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ লঙ্কাভিমুখে গমন আৰু লঙ্কাত অৱস্থান, (৬) 'লঙ্কাকাণ্ড' (যুদ্ধ কাণ্ড)ত ৰাম-ৰাৱণৰ মাজত প্ৰলয়ঙ্কৰ যুদ্ধ, যুদ্ধত ৰাৱণৰ জীৱনাৱসান আৰু শেষত সীতাক উদ্ধাৰ কৰি অযোধ্যালৈ ঘূৰি আহি ৰামচন্দ্ৰৰ ৰাজসিংহাসন অধিকাৰ আৰু (৭) 'উত্তৰা কাণ্ড'ত অযোধ্যাৰ শাসনাধিষ্ঠিত শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ, সীতাৰ বনবাস, বনবাসত লৱ কুশ পুত্ৰদ্বয়ৰ জনম আৰু বাল্য জীৱন, শ্ৰীৰামৰ অশ্বমেধ যজ্ঞ, লৱ কুশ পুত্ৰদ্বয়ৰ লগত যজ্ঞৰ ঘোঁৰা বন্দী কৰাত পিতা-পুত্ৰৰ ৰণ, অৱশেষত শ্ৰীৰাম সীতাৰ পুনৰ মিলন আৰু সীতাৰ চিৰবিদায়ৰ বিশদ বিৱৰণ সমুজ্জ্বল ৰূপত চিত্ৰিত কৰি সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ' সমাপ্ত কৰা হৈছে।

ৰাম কাহিনী অতিশয় জনপ্ৰিয় আৰু মোহনীয় আছিল আৰু সেইবাবে বিভিন্ন ভাষাৰ গ্ৰন্থকাৰে মোহ পৰিহাৰ কৰিব নোৱাৰি বিভিন্ন গ্ৰন্থত ইয়াৰ কাহিনী চিত্ৰিত কৰি থৈ গৈছে। মহাভাৰত ভাগৱত পুৰাণ, বিষ্ণু পুৰাণ, বায়ু পুৰাণ প্ৰভৃতি গ্ৰন্থত ৰামায়ণৰ কাহিনীয়ে ঠাই লৈছে। বিখ্যাত সংস্কৃত কাব্য কিছুমানতো ৰামায়ণৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট। মহাকবি কালিদাসৰ পূৰ্বৰ কবি ভাসৰ 'প্ৰতিমা নাটক'ত ৰামৰ বনবাসৰপৰা আৰম্ভ কৰি ৰাৱণক পৰাভূত কৰি সীতা উদ্ধাৰ কাৰ্যৰ অন্তত শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ ঘূৰি অহালৈকে আৰু 'অভিষেক নাটক'ত বালীৰ লগত শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ যুদ্ধৰপৰা আৰম্ভ কৰি জানকীৰ অগ্নি পৰীক্ষালৈ এই ছোৱা কাহিনী অঙ্কণ কৰা হৈছে। মহাকবি কালিদাসে 'ৰঘুবংশম্' (কাব্য), ভৱভূতিয়ে ৰাম জনমৰ পূৰ্ব বৃত্তান্তৰ 'মহাবীৰ চৰিত' আৰু সীতা বিসৰ্জনৰ পৰা আৰম্ভ কৰি লৱ কুশৰ জন্ম আৰু ৰাম-সীতাৰ মিলনক লৈ 'উত্তৰ ৰামচৰিত' আদি সংস্কৃত গ্ৰন্থ ৰচনা কৰি থৈ গৈছে। ঠিক সেইদৰে পালি-প্ৰাকৃত ভাষাতো ৰামায়ণ মহাকাব্যৰ প্ৰভাৱ স্বীকাৰ্য। পালি ভাষাৰ 'দশৰথ জাতক', প্ৰাকৃত

ভাষাত বিমল সুৰিকৃত 'পউমচৰিঅম' (পদ্মচৰিতম্), স্বয়ম্ভূদেৱৰ 'পউমচৰিউ', প্ৰবৰসেনৰ 'ৰাৱণ বহো' (সেতুবন্ধ) আদি পূৰ্ব প্ৰাদেশিক ভাষাত সৃষ্টি হোৱা ৰামায়ণ প্ৰভাব যুক্ত সাহিত্য।

ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাৰ ৰামায়ণত অসমীয়া ৰামায়ণৰ স্থান মূঠতে প্ৰাচীন কালৰেপৰা ৰাম কথাৰ এটি অব্যাহত সোঁত ভাৰতীয় বিভিন্ন ভাষা সাহিত্যৰ জৰিয়তে প্ৰবাহিত হৈ আহি আছে। মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষা সমূহৰ অন্তত নব্য ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষা সমূহৰ উদ্ভৱ হ'ল। প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহে নিজৰ নিজৰ প্ৰাদেশিক ঠাঁচত ৰামায়ণী সাহিত্য ৰচনা কৰিবলৈ উদ্যোগ কৰিলে আৰু তাৰ ফল স্বৰূপে অসমীয়া, বঙলা, হিন্দী, তামিল আদি ভাষাত ৰামায়ণ মহাকাব্য অনূদিত হবলৈ ধৰিলে। ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহৰ ভিতৰত তামিল ভাষাতে পোন প্ৰথমে ৰামায়ণ সাহিত্য গঢ়ি উঠে। নৱম শতাব্দীত কম্বানে (Kamban) তামিল ভাষাত ৰামায়ণ ৰচনা কৰি ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহৰ ভিতৰত ৰামায়ণ ৰচকৰূপে প্ৰথম স্থান অধিকাৰ কৰিছে। ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহৰ ভিতৰত ৰামায়ণী সাহিত্যত অসমীয়া ভাষাই দ্বিতীয় স্থান লাভ কৰিছে। অসমীয়া ৰামায়ণে উত্তৰ ভাৰতীয় ভাষাসমূহৰ ভিতৰত হলে প্ৰথম স্থানত সগৌৰৱে ৰহিছে। অসমীয়া জাতীয় কবি মাধৱ কন্দলীয়ে ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষভাগত অথবা চতুৰ্দশ শতিকাৰ আদি ভাগত বাল্মীকি ৰামায়ণ অসমীয়া সাজ পাৰেৰে প্ৰণয়ন কৰি মহান কীৰ্ত্তি অৰ্জন কৰিছে। বঙলা ভাষাৰ কবি কৃত্তিবাসে (কৃত্তিবাসী ৰামায়ণ) পঞ্চদশ শতাব্দীত আৰু হিন্দী ভাষাৰ কবি তুলসী দাসে (ৰামচৰিতমানস) সপ্তদশ শতাব্দীত স্বকীয় ভাষালৈ ৰামায়ণ অনুবাদ কৰে। মূঠতে ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক বা ৰাজ্যিক যি কোনো ভাষাতে মহাকাব্যৰ অনুবাদ বা মহাকাব্যৰ আধাৰত নানা পদ পুথি, নাট গীত ৰচনা কৰি জাতীয় কবি সাহিত্যিকসকলে নিজৰ নিজৰ জাতীয় ভাষাক মহিমামণ্ডিত আৰু জাকত জিলিকা কৰি থৈ গৈছে।

অসমীয়া ৰামায়ণ ৰচনা ঃ সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ ভাৰতীয় বিভিন্ন প্ৰাদেশিক ভাষা সমূহলৈ অনূদিত হৈছে। অসমীয়া ভাষাতো উক্ত সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ প্ৰাচীন কবিৰ ৰচনাৰদ্বাৰা অতি ৰসাল আৰু কাব্য গুণসম্পন্ন হৈ চিত্তাকৰ্ষক ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে। জনসমাজৰ প্ৰচলিত কথামতে অসমীয়া ভাষাৰ

ৰামায়ণ বুলিলে কন্দলী ৰামায়ণকে বুজা যায়। মন কৰিবলগীয়া যে অসমীয়া ৰামায়ণৰ মাথোন পাচোঁটা কাণ্ডহে কন্দলীৰদ্বাৰা বিৰচিত। 'আদি' আৰু 'উত্তৰা'কাণ্ড কন্দলীৰ পৰৱৰ্তী বৈষ্ণৱ কবি মাধৱদেৱ আৰু শঙ্কৰদেৱে প্ৰণয়ন কৰি অসমীয়া ৰামায়ণ সপ্তকাণ্ড যুক্ত কৰি তুলিছে। মাধৱ কন্দলী, শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱ এই তিনিজনা কবিৰ ত্ৰিশক্তিৰ সম্মিলনত ৰচিত সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণখনৰ বাহিৰেও অসমীয়া ভাষাত আৰু অনেক ৰাম কথাৰ গ্ৰন্থ বিভিন্ন কবি সাহিত্যিকৰ প্ৰতিভাৰ দ্বাৰা সৃষ্টি হয়।

অসমীয়া ভাষাৰ কবিসকলে প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰেপৰা অৰ্থাৎ অসমীয়া সাধুভাষাৰ প্ৰচলনৰ সময়ৰেপৰা ৰামায়ণী সাহিত্যৰ সেৱা কৰিছে। আনকি বাল্মীকি ৰামায়ণৰ মূলানুবাদক কবিৰাজ কন্দলী উত্তৰ ভাৰতৰ ভিতৰত সৰ্বাগ্ৰণী আৰু সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবি। পূৰ্ব-বৈষ্ণৱ যুগ, বৈষ্ণৱ যুগ আৰু বৈষ্ণৱোত্তৰ যুগ—এই তিনিযুগৰ বিভিন্ন গ্ৰন্থসমূহ অধ্যয়ন কৰিলে বিভিন্ন কবিৰ হাতৰ পৰশত ৰাম কথাৰে বিভিন্ন গ্ৰন্থ ৰচনা হোৱা কথা আমাৰ চকুত পৰে। সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত পূৰ্ব বৈষ্ণৱ যুগ বুলিলে শঙ্কৰদেৱ মহাপুৰুষৰ আবিৰ্ভাৱৰ পূৰ্ব মুহূৰ্তক বুজায়। ১৩৫০ ১৪৫০ খৃ° লৈকে এই সময়ছোৱা পূৰ্ব-বৈষ্ণৱ যুগ। প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যত বৈষ্ণৱ শ্ৰেষ্ঠ কবি শঙ্কৰদেৱ যে সকলো যুগৰ কবিসকলৰ মাজত অপ্ৰতিদ্বন্দ্বী বহুমুখী কবি সাহিত্যিক এই কথা নিৰ্বিবাদে স্বীকাৰ্য। কিন্তু পাহৰিলে ভুল কৰা হব যে অসমীয়া ভাষা সাহিত্য সেৱাৰে ভাষা সাহিত্যক আত্তিকাৰ কৰা এটি সোঁত শঙ্কৰ পূৰ্বৰ আবিৰ্ভাৱৰ এশ ডেৰশ বছৰ আগৰেপৰা প্ৰবাহিত হৈ আহি আছিল। পুৰাণ, ভাৰত, ৰামায়ণ মহাগ্ৰন্থৰ ওপৰত অসমীয়া কাব্য ৰচনা কৰা কবিসকলৰ ভিতৰত হৰিবৰ বিপ্ৰ, কবিৰত্ন সৰস্বতী, হেমসৰস্বতী, মাধৱকন্দলী আৰু ৰুদ্ৰকন্দলী উল্লেখযোগ্য। প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ যুগৰ কবি মাধৱকন্দলীয়ে ৰামায়ণৰ পদানুবাদক হিচাবে মাথোন পূৰ্ব বৈষ্ণৱযুগৰে নহয় প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ কবি সাহিত্যিকসকলৰ ভিতৰত অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ কবি বুলি স্বীকৃতি পাইছে। পূৰ্ব-বৈষ্ণৱ যুগৰ পদ পুথি ৰচকসকলৰ ভিতৰতো সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ আসনত বহি মাধৱকন্দলীয়ে শোভা বঢ়াইছে। এই যুগৰ হৰিবৰ বিপ্ৰৰ 'লৱকুশৰ যুদ্ধ' নামৰ গ্ৰন্থখনিয়েও ৰাম কথাৰ আধাৰ পাঠক পাঠিকাক দিব পাৰিছে।

প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ যুগৰ ৰামায়ণ সাহিত্য : অসমীয়া আদি ৰামায়ণ ৰচক মাধৱ কন্দলী, হৰিবৰ বিপ্ৰ :

'কবিৰাজ কন্দলী যে আমাকে সে বুলি কয়' বুলি নিজৰ পৰিচয় আগবঢ়োৱা মাধৱকন্দলী যে সঁচাকৈয়ে শঙ্কৰদেৱৰ পূৰ্ব কবি সকলৰ মাজত সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবি সেইকথা সেই সময়ৰ কাব্য সাহিত্যৰ মূল্যাঙ্কণৰ দ্বাৰা সহজতে নিৰ্ণয় কৰিবপৰা যায়। প্ৰাক্-শঙ্কৰ যুগৰ অপ্ৰতিদ্বন্দ্বী কবি মাধৱ কন্দলী। স্বয়ং শঙ্কৰদেৱেও 'অপ্ৰমাদী কবি' বুলি পূৰ্ব কবিজনাৰ যশ কীৰ্ত্তি স্বীকাৰ কৰি গৈছে। মাধৱকন্দলীয়ে তেওঁৰ ৰচনাত কাল আৰু স্থান সম্পৰ্কে কোনো কথা উল্লেখ কৰা নাই যদিও শঙ্কৰদেৱে 'পূৰ্বকবি' বোলা কথাষাৰৰপৰা আৰু ৰামায়ণখনি 'ভক্তিৰস' যুক্ত নহৈ 'কাব্যৰস'যুক্ত হোৱা কথাৰদ্বাৰা বৈষ্ণৱ যুগৰ আগৰ কবি বুলি সহজে থিৰাং কৰিব পাৰি। ইয়াৰোপৰি—

'ৰামায়ণ সুপয়াৰ শ্ৰীমহামাণিক্য যে
ৰৰাহ ৰজাৰ অনুবোধে'—বুলি লিখা কথাৰপৰা

কোনো এজন ৰৰাহী ৰজা মহামাণিক্যৰ অনুবোধত যে কন্দলীয়ে ৰামায়ণৰ পয়াৰ ৰচনা কৰিছিল তাৰ সুস্পষ্ট ইঙ্গিত পোৱা গৈছে। ৰৰাহী ৰজা সম্পৰ্কে পণ্ডিতসকল এটা সুসিদ্ধান্তত উপনীত হব পৰা নাই। জয়ন্তীয়া, ত্ৰিপুৰা, কছাৰী আদি সেই যুগৰ ভিন্ ভিন্ ৰজাৰ কথা ভিন ভিন্ সমালোচকে মহামাণিক্য প্ৰসঙ্গত মনত পেলাইছে! অসমৰ কছাৰী জাতিৰ ৰৰাহী শাখাৰ মহামাণিকা বা মহামাণিক্যই খৃষ্টীয় চতুৰ্দ্দশ শতিকাত উজনিৰ সোনাপুৰ নগৰত ৰাজধানী পাতি ৰাজ্য শাসন কৰিছিল। প্ৰত্নতাত্বিক শ্ৰীবেণুধৰ শৰ্ম্মাদেৱে আঙুলিওৱা এইজনা মহামাণিক্যৰ আমোলতে মাধৱ কন্দলীয়ে 'কাব্যৰস কিছু দি' ৰামায়ণ ৰচনা কৰাৰ কথা যুক্তিপূৰ্ণ বুলি ভাবিব পাৰি। মাধৱ কন্দলীক জয়ন্তাপুৰৰ ৰজা বুলি কৈ চতুৰ্দশ শতিকাৰ আগছোৱাৰ কবি বুলি মত পোষণ কৰা ড বাণীকান্ত কাকতীয়ে ভাষাৰ দিশ আলোচনাৰেও কন্দলী ৰামায়ণত চতুৰ্দশ শতিকাৰ অসমীয়া ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য দেখা পাইছে। গতিকে মাধৱ কন্দলী যে নিঃসন্দেহে চতুৰ্দশ শতিকাৰ কবি হ'ব এই বিষয়ে কাৰো দ্বিমত থকিব নোৱাৰে।

আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে যে উত্তৰ ভাৰতৰ প্ৰাদেশিক ভাষাত ৰচিত ৰামায়ণী সাহিত্যৰ ভিতৰত মাধৱ কন্দলীৰ ৰামায়ণে সবাতোকৈ আগ আৰু উচ্চ আসনৰ মৰ্যাদা লাভ কৰিছে। বঙলা সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কৰোঁতা দুই এজনে মাধৱ কন্দলীৰ ৰচনা আৰু কালৰ বিষয়ে সম্যক জ্ঞান নথকা

বে বোধহয় কন্দলী ৰামায়ণক উত্তৰ ভাৰতৰ প্ৰাচীনতম প্ৰাদেশিক ভাষাৰ ৰামায়ণ বুলি কোৱাৰ সুবিধা পোৱা নাই। সেয়েহে এনে স্বভাৱৰ সমালোচক কৃত্তিবাসী ৰামায়ণৰ গৌৰৱ দুন্দুভী বজোৱাৰ বাহিৰে আন কোন কথা চকুত পেলাব পৰা নাই। কৃত্তিবাসী ৰামায়ণ পাঁচালী পঞ্চদশ শতিকাৰ আৰু তুলসীদাসৰ ৰামায়ণ ষোড়শ-সপ্তদশ শতিকাৰ ৰচনা। গতিকে কাল গণকসকলে নিশ্চয় পতিয়ন যাব যে মাধৱকন্দলীয়ে এনেবোৰ ৰামায়ণতকৈ কম এশ আৰু দুশ বছৰ আগেয়ে কাব্য প্ৰণয়ন কৰি অসমীয়া ৰামায়ণী সাহিত্য ধন্য কৰি থৈ গৈছে। মন কৰিবলগীয়া যে মাধৱ কন্দলীয়ে যি কোনো কথাতে বাল্মীকি ৰামায়ণৰ আদৰ্শৰ পৰা ফালৰি কাটি যাবলৈ বিচৰা নাই। আনকি মূল বাল্মীকি ৰামায়ণৰ চকাণ্ড' থকা বাবে তেওঁ পাঁচকাণ্ডহে ৰচনা কৰিছিল। মূল ৰামায়ণৰ লগত সম্পৰ্ক কেনেদৰে ৰাখিছিল সেই বিষয়ে তেওঁ এইদৰে কৈছে—

'পুস্তক বিচাৰি যেৱে তৈতে কথা নাপাৱাহা
তেৱে সাৰ নিন্দিবা আমাক ॥' (লঙ্কাকাণ্ড)

"সাতকাণ্ড ৰামায়ণ পদবন্ধে নিবন্ধিলো লম্ভা পৰিহৰি সাৰোদ্ধৃত"—বুলি 'লঙ্কা কাণ্ডত উল্লেখ কৰা কথাটোৱে কন্দলীয়ে সাতকাণ্ড ৰচনা কৰিছিল নে পাঁচকাণ্ড ৰচনা কৰিছিল এই বিষয়ে এটা সুসিদ্ধান্তলৈ অহাত পথত বাধাৰ সৃষ্টি কৰিছে। সাতকাণ্ড' শব্দটি সম্ভৱত লিপিকাৰৰ হাতএহে লিপ্ত হৈছে, কিয়নো কন্দলীয়ে সাতকাণ্ড ৰচনা কৰা হলে নিশ্চয় সাতকাণ্ড যুক্ত কন্দলী বিৰচিত ৰামায়ণ কʼৰবাত উদ্ধাৰ হʼলহেঁতেন। লম্ভা পৰিহৰি সাৰোদ্ধৃত কথাৰ আদি আৰু শেষৰ দুটা কাণ্ডক সম্পূৰ্ণ পৰিহাৰ কৰাৰ কথা প্ৰচাৰ নোৱাৰে। অপ্ৰয়োজনীয় ৰামায়ণৰ কথা কন্দলী কবিয়ে বাদ দি অকল আৱশ্যকীয় ৰাম সম্পৰ্কীয় কথাৰে সংক্ষিপ্ত ৰূপত ৰামায়ণ ৰচনা কৰাৰ প্ৰয়াসৰ কথাহে মন কৰিব পাৰি। মন কৰিবলগীয়া অসমীয়া অনন্ত কন্দলীৰ 'পদ-ৰামায়ণ, ৰঘুনাথ মহন্তৰ 'কথা ৰামায়ণ' আদিতো 'আদি' আৰু 'উত্তৰাকাণ্ড' দুটা পৰিদৃষ্ট নহয়। আৰু ভাবিবলগীয়া যে কন্দলীৰ পৰৱৰ্তী কবিসকলে কন্দলীক অনুসৰণ কৰি বা কন্দলীৰ আদৰ্শ আগত ৰাখিহে ম কথা বিৰচিছিল। মাধৱ কন্দলীৰ আদৰ্শ কবি বাল্মীকিৰ ৰামায়ণখন প চকাণ্ডযুক্ত সেই বিষয়ে পণ্ডিতসকলৰ সন্দেহ নাই। গতিকে শ্ৰেষ্ঠ অসমীয়া কবিৰাজ মাধৱকন্দলীয়ে পাঁচকাণ্ড ৰামায়ণ ৰচনা কৰা বুলি কোৱা কথা কোনো যুক্তি অসঙ্গত নহয়।

"বাল্মীকি ৰচিলা শাস্ত্ৰ গদ্য পদ্য ছন্দে।
তাহাক বিচাৰ আমি কৰিয়া প্ৰবন্ধে॥
আপোনাৰ বুদ্ধি অৰ্থ যিমত বুজিলোঁ।
সংক্ষেপ কৰিয়া তাক পদ বিৰচিলোঁ॥

বাল্মীকিৰ সকলো কথাক মানি চলিবলৈ চেষ্টা কৰা কবিয়ে মাজে মাজে যে অসমীয়া সমাজৰ ৰুচি সম্মত বৰ্ণনা প্ৰয়োজন বোধে শব্দই শব্দই, পদে পদে বা পংক্তিয়ে পংক্তিয়ে দাঙি ধৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে সেই কথা পাঠকক কবিয়ে জনাইছে "দৈৱবাণী ছুহি ইটো লৌকিকহে কথা" বুলি। স্বভাষাৰে কৃত কাব্য সাহিত্যত জাতীয় বা সামাজিক প্ৰতিচ্ছবি পৰিস্ফুট কৰাটো সুপ্ৰতিভাসম্পন্ন কবিসকলৰ কৰ্তব্য। অসমীয়া কবি মাধৱ কন্দলীয়েও নৈসৰ্গিক বৰ্ণনাত, চৰিত্ৰৰ ৰূপ বৰ্ণনাত আৰু চৰিত্ৰৰ কাৰ্য বৰ্ণনাত জাতীয় গঢ় দি ৰঙচঙীয়া কৰি বোলাই তুলিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। চাবলগীয়া যে বাল্মীকিৰ উদ্দেশ্যৰ দৰে কন্দলীৰ উদ্দেশ্য পাঠকক ৰসাস্বাদনেৰে পৰিতৃপ্ত কৰা। কন্দলীৰ ৰাম আদৰ্শবাদী মহান পুৰুষ আৰু সীতা অকল আদৰ্শ নাৰীয়েই নহয়, শক্তিসম্পন্না সুস্থিৰা নাৰী।

বাল্মীকি ৰামায়ণৰ অনূদিত ৰামায়ণ হলেও অসমীয়া কবিৰ হাতৰ পৰশত কন্দলী ৰামায়ণ ৰূপে-ৰসে ভাবে সকলো দিশে অসমীয়া গঢ়ৰ হৈ পৰিছে। কাহিনী আৰু চৰিত্ৰবোৰ অসমীয়া ধৰুৱা আৰু সামাজিক পৰিবেশত অসমীয়াৰ অতি আদৰণীয় আৰু আপোন হৈ উঠিছে। ৰজা-মহাৰজা, বীৰ, সেনাপতি যোদ্ধা, গৃহী, সেৱক, ভক্ত সকলোবোৰ চৰিত্ৰই অসমীয়া আদৰ্শধাৰা তেনেই সজীৱতা লাভ কৰিছে। কন্দলীৰ ভাষা কথ্য অসমীয়াৰে এটি সাধু বা সাহিত্যিক ৰূপ। তেওঁৰ ভাষা শক্তিশালী আৰু অলঙ্কাৰৰ প্ৰয়োগ চিত্ৰধৰ্মী। সাধাৰণ কবি প্ৰসিদ্ধিৰ বাহিৰেও উপমা, ৰূপক, উৎপ্ৰেক্ষা আদি অলঙ্কাৰ আৰু জতুৱা শব্দাৱলীৰ প্ৰয়োগ তেওঁৰ ৰচনাৰ উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য। অলঙ্কাৰ আৰু জতুৱা শব্দাৱলীৰ কিছু মান মূলগ্ৰন্থৰ, কিছুমান স্থানীয় ভাষাৰ আৰু কিছুমান কবিৰ নিজা সৃষ্টি। কন্দলীৰ প্ৰভাৱ পৰৱৰ্তী বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ ওপৰত ব্যাপক। ভাষা, উপমা, বৰ্ণনা আৰু শব্দাৱলীয়ে তেওঁলোকক বিশেষ প্ৰভাৱান্বিত কৰিছে। কন্দলীয়ে ৰামায়ণ ৰচনা কৰি অসমীয়া ভাষাক সাহিত্যিক মৰ্য্যাদা দান নকৰা হ'লে বৈষ্ণৱ যুগৰ কবিসকলে অসমীয়া সাহিত্যৰ স্বৰ্ণযুগ সৃষ্টি কৰাত কিমান দূৰ সফলকাম হ'লহেঁতেন, ভাবিবলগীয়া কথা।

ভালদৰে ফঁহিয়াই চালে ভাৰতীয় সংস্কৃত সাহিত্যৰ ইতিহাসত বাল্মীকি ৰামায়ণে শ্ৰেষ্ঠত্বৰ আসন দাবী কৰাৰ দৰে অসমীয়া কন্দলী ৰামায়ণেও ঠিক তেনেকৈ ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাবোৰৰ ভিতৰত শীৰ্ষস্থান লাভ কৰিছে বুলি অসন্দিগ্ধে ঠাৱৰাব পাৰি।

হৰিবৰ বিপ্ৰ: প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ যুগৰ আন এজনা কবি হৰিবৰ বিপ্ৰই চন্দ্ৰনাৰায়ণৰ আমোলত 'লৱকুশৰ যুদ্ধ' নামৰ ৰাম-কথাশ্ৰয়ী এখন কাব্য ৰচনা কৰি গৈছে। কাব্যখনি মহাভাৰতৰ জৈমিনীয় অশ্বমেধিক পৰ্বৰপৰা কাহিনী গ্ৰহণ কৰি কবিয়ে ৰচনা কৰি উলিয়াইছে। মহাভাৰতৰ অশ্বমেধিক পৰ্বৰপৰা কাহিনী গ্ৰহণ কৰিলেও এইখন কাব্যই ৰামায়ণী কথাৰে সাক্ষ্য দান কৰে।

কন্দলীৰ পৰৱৰ্তী কালৰ ৰামায়ণ সাহিত্য: বৈষ্ণৱ যুগ: বিষ্ণু বা শ্ৰীকৃষ্ণৰ লীলা মাহাত্ম্য জনসমাজত প্ৰচাৰ কৰাটোৱেই যে অসমীয়া বৈষ্ণৱ কবি শঙ্কৰদেৱসকলৰ প্ৰধান আৰু প্ৰথম উদ্দেশ্য এই কথা কটকটীয়া। বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ ৰচনাৰ লগত সম্পৰ্ক ৰাখিলে দেখা যায় যে শ্ৰীকৃষ্ণৰ লীলা মাহাত্ম্য বৰ্ণনা কৰাৰ দৰে শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰো লীলা মাহাত্ম্যৰ কথা একে ৰূপতে বৰ্ণাইছে। ৰাম আৰু কৃষ্ণৰ অভেদ ৰূপ বৈষ্ণৱ কবিৰ লেখনীত সুস্পষ্ট। পুৰাণাশ্ৰয়ী কাব্যসমূহত শ্ৰীকৃষ্ণৰ যি গুণ-গৰিমা প্ৰকাশ পাইছে ৰামায়ণাশ্ৰয়ী কাব্যসমূহৰ শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰো সেই একে গুণ-মাহাত্ম্য স্থাপন কৰা হৈছে।

"ই তিনি ভুৱনে ৰামৰ চৰণ
বিনে নাহি আন গতি।
মহা ভাগৱত পুৰাণ ভাৰত
সবাৰে এই যুগুতি॥
বেদ শাস্ত্ৰ যত বিচাৰি চাহিবা
ৰাম বিনে নাহি আৰ।
কেতিক্ষণে জানা পৰম শৰীৰ
ইটো যেই সেই ধান॥"

(মাধৱদেৱ, আদিকাণ্ড)

আৰো,

"নমো নমো ৰঘুৱংশ তিলক বিষ্ণুৰ অংশ
শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ সীতাপতি।

জন্মে জন্মে ৰামে গতি ৰামত কৰোক মতি
ৰাম পাৱে থাকোক ভকতি ॥
(শঙ্কৰদেৱ, উত্তৰাকাণ্ড)

জনকবি শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, অনন্ত কন্দলী প্ৰভৃতিয়ে ভালদৰে উপলব্ধি কৰিছিল যে নিশ্চয় একেশ্বৰবাদী ভাগৱতী ধৰ্ম্ম জনসমাজত প্ৰকট কৰি তোলাৰ কাৰণে ৰাম-কাহিনীও সহায়ক হব। তাৰোপৰি শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ কাহিনী জনসমাজত বহুদিন পূৰ্বৰেপৰা প্ৰচলিত হৈ আহি থকা কথা কবিসকলে উপলব্ধি কৰিছিল।

ইতিমধ্যে মাধৱ কন্দলীৰ ৰামায়ণেও বহুল জনপ্ৰিয়তা লাভ কৰি ৰাম কাহিনীক আদৰণীয় কৰি তুলিছিল। গতিকে ৰাম মাহাত্ম্য আস্বাদনীয়, আকৰ্ষণীয় আৰু সৰ্বৰহী হোৱাটো স্বাভাৱিক কথা বুলি তেওঁলোকে ভাবি ৰাম বিষয়ক আৱশ্যকীয় পদ-পুথি ৰচনা কৰাৰ শ্ৰম কৰিবলৈ লয়। এফালে বৈষ্ণৱ সাহিত্যিকৰ উদ্দেশ্য সাধন আৰু আনফালে অসমীয়া ৰামায়ণী সাহিত্যৰ পূৰ্ণাঙ্গ ৰূপদান—এই দুয়োটা উদ্দেশ্যই বৈষ্ণৱ কবিৰ হাতত সাৰ্থকতা লাভ কৰিলে।

"ৰাম-কথা" ৰচকসকলৰ ভিতৰত বৈষ্ণৱ যুগৰ তথা অসমীয়া সাহিত্যৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ বহুমুখী প্ৰতিভাশালী অপ্ৰতিদ্বন্দ্বী কবি শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱ আৰু চিৰকৌমাৰ্যব্ৰতী মাধৱদেৱৰ নাম উল্লেখযোগ্য। 'জ্ঞানশূন্য-শিশুমতি কেশৱ কিঙ্কৰ শঙ্কৰে নিজৰ দোষ মৰিষণ কৰিবৰ বাবে বুধলোকক কৰযোৰে প্ৰাৰ্থনা জনাই 'দীৰ্ঘ হ্ৰস্ব নানা ছন্দে বিৰচিলা পদবন্ধে শেষ কথা উত্তৰাকাণ্ড'ৰ বুলি কৈ ৰামায়ণৰ কাহিনী ৰচনাৰ কামত হাত দিয়ে। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে ৰাম চৰিত বিষয়ক 'উত্তৰাকাণ্ড আৰু 'ৰামবিজয়' নাটক আৰু দুই চাৰিটা গীত, ভটিমা, ৰচনা কৰি থৈ গৈছে মাধৱ কন্দলীৰ পাঁচকাণ্ড ৰামায়ণহে অসমীয়াত দেখিবলৈ পাই বৈষ্ণৱ কবি শঙ্কৰদেৱে কন্দলী ৰামায়ণত নথকা 'আদিকাণ্ড' আৰু 'উত্তৰাকাণ্ড' সংযোগেৰে ৰামায়ণ কাব্য সম্পূৰ্ণ কৰি তুলিবলৈ নিজে উত্তৰাকাণ্ড' ৰচনা কৰিবলৈ লয় আৰু তেওঁৰ একান্ত শিষ্য চিৰকৌমাৰ্য্যব্ৰতী মাধৱদেৱক 'আদিকাণ্ড' ৰচনা কৰিবলৈ আজ্ঞা দিয়ে। ভাৰতৰ আদি মহাকবি বাল্মীকিৰ পাঁচকাণ্ড ৰামায়ণ পৰৱৰ্তীকালৰ কবিয়ে সাতকাণ্ড যুক্ত কৰি তোলাৰ দৰে অসমীয়া আদি মহাকবি কন্দলীৰ পাঁচকাণ্ড ৰামায়ণক পৰবৰ্তী কবি মাধৱদেৱ আৰু শঙ্কৰদেৱে 'আদি' আৰু 'অন্ত' দুটা কাণ্ড সংযোগ কৰি সপ্তকাণ্ডলৈ উন্নীত কৰে। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে 'উত্তৰা-

কাণ্ডৰ ভাঙনিত মূল ৰামায়ণৰ কথা যিমান দূৰ পাৰে সংক্ষেপ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। সীতাৰ নিৰ্বাসনত শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ আৰু অযোধ্যাৰ প্ৰজাবোৰৰ মাজত দেখা দিয়া অশান্তি, ৰঘুকুল শিৰোমণিৰ অশ্বমেধ যজ্ঞ, বাল্মীকি ঋষিৰ আশ্ৰমত লৱ কুশৰ সহজ সৰল পবিত্ৰ জীৱন যাপন, সীতাৰ পাতালপুৰী প্ৰৱেশ, শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ ক্ৰোধ আৰু শেষত স্বৰ্গযাত্ৰা, আদি ভক্ত প্ৰতিভাশালী কবিয়ে অতি মনোমোহাকৈ বৰ্ণনা কৰিছে।

'বিন্দু বজ্ৰ বেদ চন্দ্ৰ শাকে' অৰ্থাৎ ১৪৯০ শকত ৰচনা কৰা বুলি শঙ্কৰদেৱে নিজৰ গ্ৰন্থত উল্লেখ কৰা 'ৰামবিজয়' নাটক কবিৰ শেষ ৰচনা। এই নাটকখনি 'সীতা-স্বয়ম্বৰ' নামেও জনাজাত। 'সীতা স্বয়ম্বৰ'ৰ বিষয়ে ৰামায়ণত বৰ্ণনা থকা চিত্ৰ এখনি অতি আকৰ্ষণীয়কৈ নাট্যকাৰে নাটখনিত চিত্ৰিত কৰাত কৃতকাৰ্যতা লভিছে। অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্যিকসকলৰ ৰচিত গ্ৰন্থসমূহৰ ভিতৰত মহাপুৰুষৰ এই নাটখন অন্যতম। 'ৰামবিজয়' নাটৰ মূল 'বালকাণ্ড' ৰামায়ণ। 'ৰামবিজয়'ত নাট্যকাৰে ৰাম বিষয়ক অষ্টপদ, ভটিমা, গীত-পদ সৃষ্টি কৰিছে।

"জয় জয় ৰঘুকুল কমল প্ৰকাশক
ত্ৰাসক নাশক ভীতি।
জয় জয় নিজ জন জাতন ঘাতন
পাতন পাতক বিভি।
হৰক সৰাসন নাসন সাসন
নৃপসব মান সন্তাপে।
ছেদন ভেদন খেদন দাপে *
তাপে পলাৱত প্ৰাণে।

ইত্যাদি ৰাম বিষয়ক শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰণীত সুন্দৰ ভটিমা। নাটখনত ৰাম-বিষয়ক 'কিছুমান কাব্যিক সুধা থকা গীতো দেখিবলৈ পোৱা যায়। 'ৰামবিজয়'ৰ ভটিমা, আৰু গীতৰ উপৰিও

"শুন শুনৰে সুৰ বৈৰী প্ৰমানা নিশাচৰ নাশ নিদানা।
ৰাম-ৰায় মম সমৰক সাজিয়ে সম্বৰে কম্পি পৰানা॥"

"ছিৰিৰাম (শ্ৰীৰাম), মক্কি হৰি পাপী পামৰ, তৈৰি ভাবনা নাই"; "ৰাম মেৰি হৃদয় পঙ্কজে বৈছে"; "মন মেৰি ৰাম চৰণহি লাগু", আদি বৰগীতত ৰামৰ লীলা মাহাত্ম্যৰ কথা সোঁৱৰায়।

শংকৰদেৱৰ প্ৰধান শিষ্য, ধৰ্মৰ উত্তৰাধিকাৰী মহাপুৰুষ মাধৱদেৱে শংকৰগুৰুৰ আজ্ঞা শিৰোধাৰ্য কৰি লৈ ৰামায়ণৰ 'আদিকাণ্ড'ৰ পদ ভাঙনি কৰে। শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাল্যজীৱনৰ কথা চিৰকুমাৰ মাধৱদেৱৰ হাতত যি মনোমোহা আৰু অপূৰ্ব ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে সি সঁচাকৈয়ে অতুলনীয়। কবিয়ে "অমৃততোধিক কৰি পিয়া আৰু কৰ্ণ ভৰি" উদ্দেশ্য আগত ৰাখি 'যাৰ নামে পূৰো জগতৰ মন কাম' সেই জনাৰ চৰিত্ৰ বিশেষ পাৰদৰ্শিকতাৰে অনুবাদ কৰাত ভকতি ৰসিক বা ৰসাস্বাদন কৰা পাঠক আৰু শ্ৰোতাৰ চিত্তাকৰ্ষক হৈ উঠিছে। মূল ৰামায়ণৰ কাণ্ডটি সংক্ষেপ ৰূপত মাধৱদেৱে তেওঁৰ 'আদিকাণ্ড'ত ৰচনা কৰি উলিয়াইছে।

'কথা-গুৰু চৰিত'ৰ উল্লেখৰপৰা জনা যায় যে মহাপুৰুষ মাধৱদেৱে ৰাম-বিষয়ৰ 'ৰাম ভাওনা' নামৰ দীৰ্ঘ 'অঙ্ক এখন ৰচনা কৰি অভিনয় কৰিছিল, নাটখন হেনো সুদীৰ্ঘ আকাৰৰ অভিনয় অনুপযোগী হোৱা বাবে পিছলৈ নষ্ট কৰি পে লাৱা হয়। "ৰে মন ৰাম চৰণ ধন লেহনা। বেদ বচন শুনি ৰাম নাম বিনি, নহি নাহি ভৱকো তৰণা।", "ৰে মন, ৰাম চৰণে ৰতি লাৱত।", "মঞি লেহহোঁ ৰাম চৰণ দুজা কাহে কৰহ হামু আৱৰি পূজা"—প্ৰভৃতি মাধৱদেৱৰ ৰচিত বৰগীতত ৰাম লীলা মাহাত্ম্যৰ আভাষ পোৱা যায়।

"কামৰূপে অনুপাম হাজো হেন ৰাবগ্ৰাম
যত মহা পঞ্চ তীৰ্থ আছে"—বুলি নিজৰ আত্মপৰিচয় আগবঢ়োৱা শংকৰদেৱৰ 'উচ্ছিষ্ট ভোজন' অভিলাষী বৈষ্ণৱাচাৰ্য হৰিচৰণ বা অনন্তকন্দলী বৈষ্ণৱ যুগৰ ৰামায়ণ ৰচকসকলৰ ভিতৰত অন্যতম। শংকৰদেৱ মাধৱদেৱ দুজনা মহাপুৰুষে মাধৱকন্দলীৰ পাঁচকাণ্ড ৰামায়ণত 'আদি' 'অন্ত (উত্তৰা) দুই কাণ্ড সংযুক্ত কৰি অসমীয়া ৰামায়ণ সম্পূৰ্ণাঙ্গ কৰি তোলে। 'সাকাতে পৰম ব্ৰহ্ম জানিবা শ্ৰীৰাম'—এই সংবাদ জনসাধাৰণক জনোৱাৰ স্পৃহাৰে ভাগৱত শাস্ত্ৰ বিশাৰদ বৈষ্ণৱ কবি অনন্ত কন্দলীয়ে মাধৱকন্দলীৰ কাব্য-ৰসযুক্ত ৰামায়ণ থকা সত্বেও সেই কাণ্ড কেইটা আকৌ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম পুথিৰ আদৰ্শত বৈষ্ণৱ ৰহন ৰঞ্জিত সাজেৰে লিপিবদ্ধ কৰি উলিয়ায়। মাধৱকন্দলীৰ কাব্য-ৰসযুক্ত ৰামায়ণত "ৰামৰ সামান্য সত্ত কথা ৰথাৰত, ভকতিৰসগুণ থ'ত নৈলো যেকত।"—বুলি ভাগৱতৰ ৰস মিহলাই নতুনকৈ ৰামায়ণ ৰচনাৰ মন মেলে। আৰু তাৰে ফলস্বৰূপে ভক্ত কবিৰ কলমৰপৰা আধ্যাত্ম ৰামায়ণ নিগৰি ওলায়। অনন্তকন্দলী মনে প্ৰাণে শংকৰদেৱৰ শিষ্য, ভাগৱত ভক্ত বৈষ্ণৱ কবি। শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ কাহিনী

জনসমাজত ব্যাপকভাৱে প্ৰচাৰ হোৱা কথাটো লক্ষ্য ৰাখি শ্ৰীকৃষ্ণৰ দৰে শ্ৰীৰামচন্দ্ৰও পৰমাত্মা, পৰমপুৰুষ এই কথা অনন্তকন্দলীয়ে স্ত্ৰী-শূদ্ৰ সবাৰো মাজত প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰি ভকতি-ৰস পূৰ্ণ ৰামায়ণ ৰচনা কৰে।

"শ্লোকৰ অৰ্থক প্ৰকৃতে নুবুজে
পণ্ডিতে নকৰে বাচি।
এতেকেসে ৰাম কথা বিৰচিলো
ভকতিৰ তত্ত্ব বাচি।"

পূৰ্বকবি মাধৱকন্দলীয়ে ৰামায়ণ এখন যে ৰচনা কৰিছিল আৰু সেই ৰামায়ণৰ লগত বৈষ্ণৱাচাৰ্য অনন্তকন্দলীৰ যে মূল্যবিচাৰ আছিল সেই কথা উল্লেখ কৰি কন্দলীয়ে কিয় আন এখন ৰামায়ণ আকৌ ৰচনা কৰিবলগীয়া হ'ল তাৰ কৈফিয়ৎ দিছে—

"মাধৱকন্দলী আদি মহন্ত বিশেষ।
কথাবন্ধে ৰামায়ণ ৰচিলা অশেষ।
মঞো লিখিবোহোঁ তাসবাৰ অনুমতি।
কিন্তু প্ৰণমিয়া কিছু কহিবো ভকতি।"

কন্দলীৰ এনেবোৰ উক্তিয়ে ভালদৰে বুজায় যে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ অৰ্থে ৰাম চৰিত্ৰ অসমীয়া জনসাধাৰণৰ অতি উপযোগী হব বুলি কবিয়ে উপলব্ধি কৰিছিল আৰু সেইবাবে মাধৱকন্দলীৰ 'কাব্যৰস কিছু দিয়া' ৰামায়ণ এখনি থকা সত্বেও অনন্তকন্দলীয়ে 'ভক্তিৰস' দি আন এখন ৰামায়ণ ৰচনা কৰি উলিয়ালে। অসমীয়া আদি ৰামায়ণী কবি মাধৱকন্দলীৰ ৰামায়ণক 'চাপি ভুচটৈ ওচাবৰ' হে অভিপ্ৰায়েৰে বৈষ্ণৱ কবিজনাই ৰামায়ণ ৰচনা কৰা বুলি 'কথা-গুৰুচৰিত'ত কোৱা কথা যুক্তিসঙ্গত হয় বুলিবৰ উপায় নাই। অনন্তকন্দলীয়ে তেওঁৰ ৰামায়ণৰ কেবাঠাইতো মাধৱকন্দলীৰ ৰামায়ণ বিৰচনৰ উল্লেখ আৰু তেওঁৰ পাণ্ডিত্যৰ বিষয় দুনুতো বজোৱা কথাই আমাৰ মতৰ সুপ্ৰমাণ। তাৰোপৰি 'প্ৰণমিয়া কিছু কহিবো ভকতি' বুলিও অনন্তকন্দলীয়ে পাঠক বা শ্ৰোতাক সকিয়াবলৈ পাহৰি যোৱা নাই।

'মহীৰাৱণ-বধ' কাব্য আৰু 'সীতাৰ পাতাল প্ৰবেশ' নাট নামৰ দুখনি ৰামায়ণ আশ্ৰয়ী পুথি অনন্তকন্দলীয়ে প্ৰণয়ন কৰা বুলি দুই চাৰি সমালোচকে ভাবিছে। মন কৰিবলগীয়া যে 'মহীৰাৱণ বধ' কাব্যৰ বিষয়বস্তু বাল্মীকি ৰামায়ণ

বা মাধৱ কন্দলী ৰামায়ণৰপৰা কবিয়ে গ্ৰহণ কৰা নাই। ভাব ভাষাৰ দিশৰ পৰাও অনন্তকন্দলীৰ ৰচনাৰ ওচৰলৈ পুথিখনি আনিবৰ পথ মুক্ত নহয়। পাতালৰ ৰাৱণে পিতৃ উদ্ধাৰৰ কাৰণে ৰামৰ লগত কৰা যুদ্ধৰ বৰ্ণনা থকা বীৰ ৰস প্ৰধান কাব্যখনিৰ আখ্যানভাগ বঙলা ৰাম পাঁচালীৰ কবি কৃত্তিবাসৰ লগতহে মিলে। আমাৰ আলোচ্য কবি অনন্ত কন্দলী আৰু বঙলা কবি কৃত্তিবাস একে সময়ৰ কবি। এজনৰ ওপৰত আনজনৰ প্ৰভাৱ যুক্তিহীন কথা। গতিকে পৰৱৰ্তী কোনো কবিয়ে জনপ্ৰিয় খ্যাতিমন্ত বৈষ্ণৱ কবি অনন্তকন্দলীৰ ভণিতা পেলোৱা কথা একো অস্বাভাৱিক হব নোৱাৰে। 'সীতাৰ পাতাল প্ৰবেশ' নামৰ নাট এখনি অনন্তকন্দলীৰ প্ৰণীত বুলি ৺দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাদেৱে 'অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী'ত উল্লেখ কৰিছে। ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱেও 'অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত ত উক্ত নাটখনিৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। এই নাটখন এতিয়ালৈকে পোহৰলৈ অহা নাই। সেইবাবে 'সীতাৰ পাতাল প্ৰবেশ' নাট অনন্তকন্দলীৰ ৰচিত নাট বুলি খাটাং সিদ্ধান্তত উপনীত হোৱাৰ পথত হেঙাৰ আছি পৰে।

বৈষ্ণৱ যুগৰ অবৈষ্ণৱ কবিৰ হাতত ৰামায়ণ :

"কায়স্থ শ্ৰীধৰ, তানপুত্ৰ দুৰ্গাবৰ, বিৰচিলা গীত বিতোপন।"—মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ সমসাময়িক অথচ সান্নিধ্য লাভ নকৰা কবি দুৰ্গাবৰে পাঁচালী সাহিত্যৰ লক্ষণেৰে ৰাম বিষয়ক বিতোপন গীত ৰচনা কৰি সুখ্যাতি অৰ্জন কৰিছিল। বিশ্বসিংহ নৃপতি (১৫১৫ খ্ৰী) আৰু তেওঁৰ ওঠৰজনা পুত্ৰক শঙ্কৰৰ অৱতাৰ বাহুবল শিকদাৰৰ উল্লেখ দুৰ্গাবৰৰ মনসা কাব্য 'বেউলা আখ্যান'ত পোৱা গৈছে। গতিকে কবিক ষোড়শ শতিকাৰ বুলি কোৱাত ওজৰ আপত্তি নাথাকে। কবিৰ আত্ম পৰিচয় প্ৰসঙ্গত আছে—

'নীলাচল নামে গ্ৰাম সংসাৰত সাৰ।
আছয় পাৰ্বতী অম্বৰ কয়ঙ্কাৰ।'—

'সৰস্বতী', 'পাৰ্বতী' আদিৰ উপাসক বুলি দুৰ্গাবৰক জানিবপৰা গৈছে যদিও গীতিকাৰ যে মূলত ৰাম-ভক্ত তাক 'ৰাম-চৰণ সেৱি ৰচিলা ই গীত-ছবি দুৰ্গাবৰ মহাভক্তি মনে।'—পদৰপৰা বুজিব পাৰি। লৌকিক কথাৰ ওপৰত বেছি গুৰুত্ব দিবলৈ যোৱা বাবে গীতি কাব্যত বৈষ্ণৱ ভাবাদৰ্শ প্ৰতিফলিত হোৱাৰ

সুবিধা নঘটিল। দুৰ্গাবৰৰ 'গীতি ৰামায়ণ'ৰ মূল বাল্মীকি ৰামায়ণ নহয়, মাধৱকন্দলীৰ অসমীয়া ৰামায়ণহে। ড° নেওগে "গীতি ৰামায়ণক মাধৱকন্দলীৰ পদ ৰামায়ণৰ 'ওজাপালি' তাণ্ডৱ বুলিলেহে বেছি ৰজিতা খাব যেন লাগে" বুলি ভাবিছে। গীতিকাৰৰ পদত মৌলিক প্ৰতিভা ছত্ৰে ছত্ৰে অনুৰণিত হৈছে। 'গীতি ৰামায়ণ' জনজীৱনৰ লগত নিচেই সম্পৰ্ক থকা অতি সৰবৰহী আৰু চিত্তাকৰ্ষক পদ পুথি। অসমৰ থলুৱা 'ওজাপালি' অনুষ্ঠানবোৰে 'গীতি ৰামায়ণ'ৰ পদ গাই এসময়ত গাওঁ ভূঁই থৰকিত কৰি তুলিছিল আৰু কামৰূপ জিলাৰ দুই চাৰিখন গাঁৱত ওজাপালিৰ মুখত আজিও ইয়াৰ গীত ধ্বনিত হোৱা দেখা যায়।

ধনশ্ৰী, অহিৰ, গুজৰী আদি বিভিন্ন ৰাগ উল্লেখিত 'গীতি ৰামায়ণ'ৰ মাথোন পাঁচোটা কাণ্ডহে দেখিবলৈ পোৱা গৈছে—'অৰণ্য', কিষ্কিন্ধ্যা', সুন্দৰা, লঙ্কা', আৰু 'উত্তৰা'কাণ্ড। 'অৰণ্যকাণ্ডৰ' আৰম্ভনিতে 'অযোধ্যাকাণ্ড'ৰ কথা 'তৈলা সমাপতি' বুলি উল্লেখ কৰাৰপৰা কবিয়ে 'অযোধ্যাকাণ্ড'ও যে ৰচনা কৰিছিল তাক নিঃসন্দেহে বুজিব পাৰি। 'উত্তৰাকাণ্ড' ৰচনা কৰা দুৰ্গাবৰে 'বালকাণ্ড'ও ৰচনা কৰিছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। বৰাৰি, ৰামগিৰি, পটমঞ্জৰী, ভাটিয়ালী, বসন্ত সুহাই, মল্লাৰি, মেঘমণ্ডল, মেৰমোহন, শ্ৰীগন্ধকালি, মাৰৱাৰ, দেৱজিনি, আকাশমণ্ডলী, বেলোৱাৰ আদি বিভিন্ন ৰাগ ৰঞ্জিত কৰি 'ওজাপালি' অনুষ্ঠানত গাব পৰাকৈ গীতিকাৰে 'গীতি-ৰামায়ণ'খনি ৰচনা কৰিছে। কিছুমান গীতত মাধৱকন্দলীৰ প্ৰভাৱ প্ৰত্যক্ষ। কিন্তু কিছুমান দৃশ্য অংকনত আৰু জনগণৰ চিত্ত বিনোদন হোৱাকৈ চিত্ৰিত কৰা কিছুমান ঘটনাত কবিৰ মৌলিকতা প্ৰকাশ হোৱা দেখা যায়। অনুভূতিৰ স্বাভাৱিকতা আৰু জনমনস্তত্ত্ব বিশ্লেষণৰ দক্ষতালৈ লক্ষ্য কৰি ড° কাকতীয়ে 'গীতিৰামায়ণ'ক বাল্মীকি মহাকাব্যৰ 'গাঁৱলীয়া তাণ্ডৱ' বুলিছে। নায়ক-নায়িকাৰ মনৰ ভাবানুভূতি নিপুণ চিত্ৰকৰৰ দৰে সুন্দৰৰূপে চিত্ৰিত কৰিছে। তেওঁৰ ৰাম সীতা সম্পূৰ্ণ মানৱীয়। 'গীতিৰামায়ণ'ৰ ৰাম-সীতাৰ উক্তিত লৌকিক প্ৰেম বিচ্ছেদৰ শোক আৰু সন্দেহৰ প্ৰতিচ্ছবিহে প্ৰতিফলিত হোৱা দেখা যায়। তেওঁৰ ভাষা সাৱলীল, বিৱৰণ শক্তি সজীৱ আৰু অনুভূতি প্ৰকাশক। কণ কণ শব্দ চিত্ৰ তোলাত কবি সিদ্ধহস্ত। মুঠতে ৰামায়ণী কাহিনীৰ বিভিন্ন অসমীয়া সংস্কৰণৰ মাজত গীতিকাব্য' হিচাপে দুৰ্গাবৰী ৰামায়ণৰ এখনি স্বতন্ত্ৰ স্থান আছে।

শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ অসমীয়া ৰামায়ণী সাহিত্য ঃ

উত্তৰ বৈষ্ণৱ যুগ বা শঙ্কৰোত্তৰ যুগতো ৰামায়ণী সাহিত্যৰ সোঁত অব্যাহত থাকিল। বৈষ্ণৱ যুগৰ দৰে এই যুগতো দুই চাৰি কবিয়ে ৰামায়ণৰ কাণ্ডবোৰ নতুন সাজপাৰেৰে প্ৰণয়ন কৰাৰ অব্যৰ্থ চেষ্টা কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। তাৰোপৰি ৰাম বিষয়ক কিছুমান কাব্য, নাট, গীত আদিও অসমীয়া সাহিত্যলৈ আগবঢ়াই অসমীয়া ৰামায়ণী সাহিত্যৰ গৌৰৱ অক্ষুণ্ণ ৰাখিলে। সপ্তদশ শতিকাৰ অনন্ত কায়স্থ বা হৃদয়ানন্দ ঠাকুৰ আৰু অষ্টাদশ শতিকাৰ ৰঘুনাথ মহন্তক বিশেষকৈ ৰামায়ণী সাহিত্যিক ৰূপে শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ আসনত বহুৱাৰ লাগিব।

নামনি অসমৰ বাৰাদিত জন্ম গ্ৰহণ কৰা হৃদয়ানন্দ কায়স্থই মায়ঙলৈ গৈ কালশিলাত সত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰি ধৰ্ম আৰু সাহিত্য চৰ্চা কৰে। যদুগিৰি বিষ্ণুপ্ৰিয়াৰ তনয় হৃদয়ানন্দই ৰামৰ গুণানুকীৰ্তন কৰাৰ সুবিধাৰ্থে ভক্ত সমাজলৈ 'শ্ৰীৰাম-কীৰ্তন' নামৰ পুথি আগবঢ়ায়। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ ভ্ৰাতৃ পৌত্ৰী বিষ্ণুপ্ৰিয়াৰ কনিষ্ঠপুত্ৰ হৃদয়ানন্দ বা অনন্ত কায়স্থই মহাপুৰুষ জনাৰ 'কীৰ্তন ঘোষা' পুথিৰ আদৰ্শেৰে 'শ্ৰীৰাম-কীৰ্তন' নামৰ সুন্দৰ পদ পুথি ৰচনা কৰি সুখ্যাতি অৰ্জন কৰে। ৰামায়ণক আশ্ৰয় কৰি এনে ৰাম লীলা মাহাত্ম্য কীৰ্তন শ্ৰৱণ উপযোগী পুথি পোন পহিলাই হৃদয়ানন্দই ৰচনা কৰি উলিয়ায়। শ্ৰীকৃষ্ণৰ লীলা চৰিত্ৰ কীৰ্তন প্ৰসঙ্গৰ উপযোগীকৈ ৰচনা কৰি শঙ্কৰদেৱে ভক্ত সমাজৰ মন হৰিনামৰ মাহাত্ম্যৰে ঢৌত কৰি দিব্যজ্যোতি লাভ কৰোৱাৰ দৰে 'শ্ৰীৰাম-কীৰ্তন'ৰ প্ৰসঙ্গৰদ্বাৰা অনন্ত কায়স্থই একে উদ্দেশ্য সমাধা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰি কৃতকাৰ্যতা লভিছে।

ৰাম-সম্বন্ধীয় গ্ৰন্থ প্ৰণেতা হিচাপে পাৰদৰ্শিতা আৰু সুকৃতি প্ৰদৰ্শন কৰা অষ্টাদশ শতাব্দীৰ এজনা শ্ৰেষ্ঠ গ্ৰন্থকাৰ শঙ্কৰ শিষ্য সন্তানন্দ 'ৰৱভকত'ৰ বংশজাত ৰঘুনাথ মহন্ত।

"কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰ ৰৱভকত বংশে জাত।
অলপমতি ৰঘুনাথ নামত বিখ্যাত।"

শঙ্কৰদেৱ মহাপুৰুষে সন্তানন্দ কায়স্থক 'ৰৱভকত' উপাধি প্ৰদান কৰে। 'ৰৱভকত' ৰঘুনাথ মহন্তৰ সপ্তমজনা উপৰি পুৰুষ। সন্তানন্দ (ৰৱভকত)ৰ পুত্ৰ জয়কৃষ্ণ, জয়কৃষ্ণৰ পুত্ৰ পূৰ্ণানন্দ, পূৰ্ণানন্দৰ পুত্ৰ ৰূপনাৰায়ণ, ৰূপনাৰায়ণৰ পুত্ৰ হৰিকৃষ্ণ,

হৰিকৃষ্ণৰ পুত্ৰ কৃষ্ণনাথ, কৃষ্ণনাথৰ পুত্ৰ ৰঘুনাথ। সন্দিকৈ ফুকনে গোলাঘাটৰ দৈয়াঙত সত্ৰ পাতি থাকিবলৈ দিয়া কৃষ্ণনাথৰ পুত্ৰ ৰঘুনাথ মহন্তই 'ৰাবণাৰে পাতি'—তিনিখন গ্ৰন্থ ৰচনা কৰে। (১) 'শত্ৰুঞ্জয়,' (২) 'অদ্ভুত ৰামায়ণ' আৰু (৩) 'ৰামায়ণ-কথা'। 'শত্ৰুঞ্জয়' ৰচনা কৰে ১৩৬ খৃঃ আৰু 'কথা-ৰামায়ণ' ১৭৮১ খৃঃত। 'অদ্ভুত ৰামায়ণ' সম্ভৱত 'শত্ৰুঞ্জয়' পু'ৰ পিছত ৰচনা কৰা গ্ৰন্থ। 'শত্ৰুঞ্জয়'ত কবিয়ে বালীৰ দিগ্বিজয় কাহিনী বৰ্ণনা কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। বায়ু আৰু সুমেৰুৰ যুদ্ধ, বানৰৰ উৎপত্তি, লঙ্কা নগৰৰ জন্ম, ৰাৱণৰ জনম বৃত্তান্ত, হনুমন্তৰ প্ৰবল পৰাক্ৰম আৰু বানৰকটকৰ বিজয় কাহিনীৰ লগতে প্ৰকৃত ৰামায়ণৰ এটি চমু সংবাদ 'শত্ৰুঞ্জয়' গ্ৰন্থত গ্ৰন্থকাৰে দাঙি ধৰিছে। বিস্তৃত বৰ্ণনাৰে ভাৰাক্ৰান্ত হোৱাত কাব্যখনিয়ে কাব্যিক গুণক তাচ্ছিল্য কৰি পেলাইছে। কাহিনী ৰচনাত কবিৰ কল্পনাই উৎকৃষ্ট ঠাই লভিছে। 'অদ্ভুত ৰামায়ণ' ৰঘুনাথৰ শৃঙ্খলাবদ্ধ কাব্য গুণোচিত মনোগ্ৰাহী কাব্য। কবিয়ে কাব্যৰ মূল ক'ৰ পৰা গ্ৰহণ কৰিছে তাক নিৰ্ধাৰণ কৰাটো 'পৰ্বতত কাছকণী বিচৰাৰ' দৰে কথা হৈ পৰিছে। সংস্কৃত অদ্ভুত ৰামায়ণ বা বঙলা অদ্ভুত ৰামায়ণৰ কাহিনীৰ লগতো ৰঘুনাথৰ 'অদ্ভুত ৰামায়ণ'ৰ কাহিনীৰ কণমানো মিল নাই। আমাৰ চিৰপৰিচিত আৰু অতি সুখদায়ক বাল্মীকি বা অসমীয়া ৰামায়ণ য'ত অন্ত পৰিছে তাতে নতুন কাহিনীৰ সংযোগেৰে ৰঘুনাথে মাৰ্কণ্ডেয় ঋষিয়ে যুধিষ্ঠিৰৰ আগত বৰ্ণনা কৰি যোৱা বুলি উল্লেখ কৰি অদ্ভুত ৰামায়ণ আৰম্ভ কৰিছে। বাৰে বাৰে শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ দ্বাৰা অপমানিত আৰু লাঞ্ছিত হোৱা সীতাই পাতাল পুৰীলৈ গৈ বিত্তাবিলাসিনী মন্দিৰত সকলোৰে দ্বাৰা পূজিতা হৈ থাকি শেষত মনস্তাপ নাইকীয়া কৰিবলৈ কেনেকৈ ছদ্মবেশী অনন্তবাসৰ হতুৱাই লৱ-কুশক হৰণ কৰি নিছিল আৰু অৱশেষত হনুমন্তই সপ্তলোক, সপ্তপাতাল বিচাৰ কৰি কেনেকৈ নাগ-বীৰসকলক যুদ্ধত পৰাভূত কৰি অতিশয় কষ্টেৰে লৱ-কুশ আৰু সীতাক পাতাল পুৰীৰ পৰা অযোধ্যালৈ লৈ আহে তাৰে এটি বিস্ময়জনক বৰ্ণনা অতি মনোমোহাকৈ মহন্তদেৱে 'অদ্ভুত ৰামায়ণ'ত চিত্ৰিত কৰিছে।

ৰাম-কাহিনীক কথ্যৰূপত অসমীয়া সাহিত্যলৈ সবাতোকৈ আগে আগবঢ়ায় ৰঘুনাথ মহন্তই। ধৰ্মীয় পুথি সহজ সৰল অসমীয়া গদ্যত প্ৰকাশ কৰাত এনে কৃতিত্বৰ দাবী খুব কম সংখ্যক কথ্য শিল্পীয়ে কৰিব পাৰে। 'শত্ৰুঞ্জয়' কাব্যতকৈ

প্ৰায় ৪৫ বছৰৰ পিছত ৰচনা কৰা বাল্মীকি ৰামায়ণৰ আধাৰত প্ৰণয়ন কৰা ‘ৰামায়ণ-কথা’ শঙ্কৰী গদ্য আৰু ভট্টদেৱী গদ্যৰ অনুকৰণ প্ৰকট হোৱা অনুপম গদ্য-পুথি। শত্ৰুঞ্জয়’ আৰু ‘অদ্ভুত-ৰামায়ণ’ৰ পিছত ‘ৰামায়ণ-কথা’ প্ৰণয়ন কৰিছিল বুলি গ্ৰন্থখনিৰ বৰ্ণনা আৰু বিষয়বস্তুৰ গাম্ভীৰ্য আৰু শৃঙ্খলাবদ্ধ ৰূপৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰি। লেখকে বাল্মীকিৰ ৰামায়ণখনিক অতি সংক্ষেপ কথা ৰূপ দিবলৈ প্ৰয়াস কৰা কথা স্বীকাৰ কৰিছে—“ইতি শ্ৰীবাল্মীকি বিৰচিত ৰামায়ণ সংক্ষেপ কথায়া দশমোহধ্যায়।” গদ্য ৰামায়ণখনিত ‘আদি’, ‘অযোধ্যা’, ‘অৰণ্য’ আৰু ‘কিষ্কিন্ধ্যা’ উক্ত চাৰিটা কাণ্ডহে পোহৰলৈ অহা পুথিত পৰিদৃষ্ট হয়। মন কৰিবলগীয়া পোৰৰ তিনিটা কাণ্ড—ভাষা, ৰচনা-ৰীতি নাইবা ভণিতাৰ উল্লেখৰপৰা ৰঘুনাথ মহন্তৰ ৰচনা বুলি কোৱাত আপত্তি নাই, কিন্তু ‘কিষ্কিন্ধ্যা কাণ্ড’ ৰঘুনাথৰ বুলি কোৱাত আপত্তি আছে। এই কাণ্ডটিত ক’তো ৰঘুনাথৰ ভণিতা নাই। “ইতি শ্ৰীৰামাগণ কথায়া’ কি’ষ্কিন্ধ্যা কাণ্ডে শিষ্ট বিৰচিতায়াং চতুৰ্থোধ্যায়।”—বুলিহে ভণিতা আছে। গতিকে কোনো ‘শিষ্ট’ নামৰ ৰচকে ৰামায়ণ কথাৰ বাকীছোৱাত হাত দিছিল বুলি চিন্তা কৰিব পাৰি। তাৰোপৰি ৰচনা ৰীতি আৰু ব্ৰজাৱলী শব্দৰ প্ৰয়োগ হীনতাই পূৰ্বৰ তিনিটা কাণ্ডৰ পৰা ‘কিষ্কিন্ধ্যা কাণ্ড’ক বেলেগাই লৈ আহিছে। মহাভাৰতৰ বিষয়বস্তুৰে ‘শিশুপাল বধ’ কাব্য ৰচনা কৰা শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য আৰু ‘কিষ্কিন্ধ্যা কাণ্ড’ৰ ৰামায়ণ-কথা ৰচক শিষ্টক এজন ব্যক্তি বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। গদ্যত ৰচিত ৰামায়ণ হিচাপে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত কথা-ৰামায়ণ’ৰ স্থান অদ্বিতীয়। অসমীয়া সাহিত্যৰ বাহিৰে ভাৰতৰ আন প্ৰাদেশিক ভাষাবোৰত গদ্যত ৰচিত ইমান প্ৰাচীন ৰামায়ণ নাই। মাধৱকন্দলীৰ মৌলিক বৰ্ণনা আৰু উপমাদি অলঙ্কাৰ কথা ৰামায়ণত দেখা যায়। ভট্টদেৱৰ গদ্যৰ প্ৰভাৱ থাকিলেও প্ৰথম তিনিটা কাণ্ডত ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ প্ৰচুৰ ব্যৱহাৰ মন কৰিবলগীয়া। ব্ৰজাৱলীৰ ক্ৰিয়াপদ আৰু সৰ্বনামৰ প্ৰয়োগ অধিক। বিশেষকৈ ‘অযোধ্যা কাণ্ড’ৰ ৰামৰ হৰধনুভঙ্গৰ বৰ্ণনা’শত ব্ৰজাৱলীৰ প্ৰয়োগ অধিক, কিয়নো ইয়াত শঙ্কৰদেৱৰ ৰাম-বিজয় নাটৰ প্ৰভাৱ পৰিছে। কথোপকথনৰ ৰীতিত ৰচিত এই পুথিৰ ভাষাৰ ঠাঁচ কোনো ঠাইত গম্ভীৰ অলঙ্কাৰযুক্ত, সমাসযুক্ত আৰু সংস্কৃতীয়া, কোনো ঠাইত ওজস্বী আৰু বীৰৰসব্যঞ্জক আৰু কোনো ঠাইত সহজ আৰু অধিক মকৰা।

অপ্ৰসিদ্ধ ৰামায়ণী সাহিত্যিক : ৰঘুনাথ মহন্তৰ সমসাময়িক বা পৰৱৰ্তী দুই চাৰিজনা গ্ৰন্থকাৰৰ নামো ৰামায়ণী সাহিত্যৰ গ্ৰন্থকাৰ হিচাপে লেখত ল'বলগীয়া হয়। অৱশ্যে পূৰ্বোল্লিখিত গ্ৰন্থকাৰ সকলৰ দৰে উল্লেখযোগ্য আৰু সৰৱৰহী ৰচকৰ নাম আমাৰ চকুত নপৰে। তথাপি ৰামায়ণৰ বিষয়-বস্তুৰ আলমত কাব্য বা নাট ৰচনা কৰা প্ৰচেষ্টাৰ কথা কবি সাহিত্যিক কেইজনমানৰ ৰচনাই প্ৰমাণ কৰে। গঙ্গাগতি বা গঙ্গাৰাম দাসৰ জৈমিনি ভাৰতৰ 'অশ্বমেধিক পৰ্ব'ৰ কাহিনীৰে সীতাৰ কৰুণ কাহিনী বৰ্ণাই ৰচনা কৰা 'সীতাৰ বনবাস' আৰু 'সীতাৰ পাতাল প্ৰবেশ' অতি হৃদয়বিদাৰক আৰু চিত্তাকৰ্ষক পুথি। আন এখনি চিত্তচমৎকাৰপূৰ্ণ ৰামায়ণী পুথি ৰাৱণৰ লঙ্কা ৰাজ্য লাভ, ব্ৰহ্মাৰপৰা বৰ লাভ আৰু দেৱতাসকলৰ ওপৰত অত্যাচাৰ উৎপীড়ন'ৰ বৰ্ণনাৰে কবি কংসাৰিৰ 'ৰাৱণৰ দিগ্বিজয়'। বাল্মীকি ৰামায়ণৰ লগত সম্পৰ্কহীন বলভদ্ৰ কবিৰ মন্দোদৰীৰ মনিহৰণ' বা 'গণক চৰিত্ৰ' নামৰ পুথিত কবিয়ে হনুমানক গণৰ ৰূপত সজাই ৰাৱণৰ হাতৰ পৰা সীতাক ৰক্ষা কৰিছে। বিপ্ৰচন্দ্ৰদেৱৰ প্ৰণীত 'শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ অশ্বমেধ যজ্ঞ আৰু ৰামসৰস্বতীৰ ভণিতাৰে 'লক্ষ্মণৰ শক্তিশেল' আন দুখনি কাব্য। মাধৱদ্বিজৰ 'বাল কাণ্ড', ব্ৰজসুন্দৰদ্বিজৰ 'লঙ্কা কাণ্ড', ৰঘুৰামদ্বিজৰ 'অযোধ্যাকাণ্ড,' কমলদেৱ শৰ্মাৰ 'অৰণ্যকাণ্ড', শ্ৰীনাথ আৰু ৰঘুনাথদ্বিজৰ 'কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড' প্ৰভৃতি পদ পুথি আৰু জগন্নাথদেৱৰ বালিবধ বা 'সীতাহৰণ', ৰুচিদেৱৰ 'শতস্কন্ধ ৰাৱন বধ', গোপাল মিশ্ৰৰ 'সীতা-হৰণ', পৰমানন্দৰ 'ৰাৱন বধ', কৈৱল্যানন্দৰ 'ৰাম জন্ম' আদি নাটক ৰামায়ণ কথাৰে প্ৰণয়ন কৰা অসমীয়া ৰামায়ণাশ্ৰয়ী সুখপাঠ্য উল্লেখযোগ্য পুথি।

পাশ্চাত্য প্ৰভাৱৰ বহৰঙী ৰজক্ৰা আহৰ কায়দাৰ কৰাল গ্ৰাসত নাইবা ৰাজনৈতিক কুচক্ৰান্তৰ মেৰপাকত কিম্বা আমাৰ দূৰদৰ্শিতা গুণৰ অভাৱত কেতিয়াবা হয়তো অসমীয়া সংস্কৃতি সভ্যতা, ভাষা, ধৰ্ম বিলুপ্ত হৈ যাব পাৰে, কিন্তু অসমীয়া ৰামায়ণী সাহিত্যসমূহ অসমীয়া ভাষা সংস্কৃতি-সভ্যতাৰ জীৱন্ত চানেকি হৈ যে ৰ'ব এই বিষয়ে কণমানো সন্দেহ নাই।

নাট্য-সাহিত্য

নাট্য-সাহিত্য

ভাৰতীয় নাট্য-সাহিত্য প্ৰাচীনতম ঐতিহ্যৰে গৰিমাময় আৰু মহিমামণ্ডিত। নাট্য সাহিত্যৰ পাত লুটিয়ালে 'বৈদিক সাহিত্য', মহাকাব্য 'ৰামায়ণ', আৰু মহাভাৰত' (মহাভাৰতৰ পৰিশিষ্ট "হৰিবংশ"), পাণিনিৰ 'অষ্টাধ্যায়ী', পতঞ্জলিৰ 'মহাভাষ্য' 'বৌদ্ধ সাহিত্য' প্ৰভৃতিত নাটকীয়তাৰ 'বৰ্তমানতা পৰিলক্ষিত হয়

বৈদিক সাহিত্যৰ পুৰুৰবা উৰ্বশী, অগস্ত্য-লোপামুদ্ৰা, বশিষ্ঠ ভৰতসকলৰ উক্তি-প্ৰত্যুক্তিত নাটকীয়তাৰ আস্বাদ লাভ কৰিবপৰা যায়। নাটকৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য অভিনয়, নৃত্য আৰু গীতৰ উল্লেখ 'যজুৰ্বেদ' আৰু 'সামবেদ'ত সুন্দৰভাৱে দেখিবলৈ পোৱা যায়। মহাকাব্য 'ৰামায়ণ,' 'মহাভাৰত' জুকিয়াই চালেও নাট্য-সাহিত্য ৰচনাৰ প্ৰচেষ্টা আৰু নাটকৰ আভাস চকুত পৰে। সবহ সংখ্যক পণ্ডিতে অনুমান কৰা নাট্য সাহিত্যৰ উদ্ভাৱনাৰ মূল 'পুত্তলিকা' বা 'পুতলা নাচ'ৰ উল্লেখ আছে মহাকাব্য 'মহাভাৰত'ত। মহাকাব্যখনৰ নট' আৰু 'অভিনেত্ৰী' অৰ্থৰ 'শৈলূষী' (দ্ৰৌপদী) শব্দ মন কৰিবলগীয়া। শৈলূষ' শব্দৰ প্ৰয়োগ ৰামায়ণতো পোৱা গৈছে। মহাভাৰতৰ পৰিশিষ্ট 'হৰিবংশ'ত ৰামায়ণৰ উপাখ্যান অভিনয় কৰাৰ কথা স্পষ্ট কোৱা হৈছে। এনেবোৰ মহৎ গ্ৰন্থৰ উপৰিও নাটকীয়তাৰ আভাস থকা গ্ৰন্থ পাণিনিৰ অষ্টাধ্যায়ী,' পতঞ্জলিৰ 'মহাভাষ্য', 'বৌদ্ধ-সাহিত্য' আদিও উল্লেখযোগ্য। গতিকে ভাৰতীয় নাট্য কলাৰ সোঁত অতি প্ৰাচীন বুলি পৰিচয় দিয়াত বিশেষ অসুবিধাৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া নহয়।

ীন আৰু সাহিত্যত
কীয়তাৰ আভাস

নাট্য-সাহিত্যৰ আভাস হে যে মাথোন প্ৰাচীন গ্ৰন্থ সমূহত পোৱা গৈছে সেইমানে নহয়—নাটকৰ আলোচনা বিষয়ক 'নাট্যশাস্ত্ৰ'ও বহুদিন পূৰ্বে প্ৰণয়ন কৰা হৈছিল। ভৰতমুনিৰ 'নাট্যশাস্ত্ৰ' এই সম্পৰ্কীয় এখন বিশিষ্ট গ্ৰন্থ।

নাট্যশাস্ত্ৰত নাটকৰ উৎপত্তি প্ৰসঙ্গত এইদৰে কোৱা হৈছে—

জগ্ৰাহ পাঠ্যমৃগ্বেদাৎ সামভ্যো গীতমেৱ চ।
যজুৰ্বেদাদভিনয়ান্ ৰসানাথৰ্বনাদপি।

অৰ্থাৎ ঋক্‌বেদৰপৰা পাঠ, সামবেদৰপৰা গীত, যজুৰ্বেদৰপৰা অভিনয় আৰু অথৰ্ববেদৰপৰা ৰস আদি গ্ৰহণ কৰি নাট্যশাস্ত্ৰ ৰূপ 'পঞ্চমবেদ'ৰ সৃষ্টি ব্ৰহ্মাই কৰে। দেৱতাসকলৰ পৰাজয় বিষয়ক এখনি নাটকো ভৰতমুনিৰ প্ৰচেষ্টাত অভিনয় কৰা হৈছিল। মহাদেৱৰ 'তাণ্ডৱ নৃত্য পাৰ্বতীৰ 'লাস্য আৰু বিষ্ণুৰ 'নাট্যৰীতি' দান আদি উপাদান মন দিবলগীয়া। নাট্যশাস্ত্ৰ ৰচনা হোৱাৰ বহুকাল পূৰ্বৰেপৰা ভাৰতত নাট্য সাহিত্য ৰচনা কৰাৰ বা অভিনয়ৰ প্ৰচেষ্টা যে চলিছিল তাৰ ইঙ্গিত পোৱা গৈছে বিভিন্ন গ্ৰন্থত। আমি কব পাৰোঁ যে ভাৰতীয় কলা সংস্কৃতি আৰু সভ্যতাৰ বিকাশৰ লগে লগে ভাৰতীয় নাট্য সাহিত্যই এক বিশিষ্ট স্থান অধিকাৰ কৰিব পাৰিছে। সংস্কৃত নাট্য-সাহিত্যৰ পৰিমাৰ্জিত আৰু শ্ৰেষ্ঠত্বৰ ৰূপ কোনে উলাই কৰিব পাৰিব। কালিদাস কবিৰত্নৰো পূৰ্বৰেপৰা ভাৰতত সংস্কৃত নাট ৰচনা কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা গৈছে। 'শাৰদ্বতী পুত্ৰ প্ৰকৰণ' নাটকৰ লিখক অশ্বঘোষ কণিষ্কৰ সমসাময়িক অৰ্থাৎ ১ খৃষ্টাব্দৰ নাট্যকাৰ। দ্বিতীয় শতিকাৰ নাট্যকাৰ ভাসৰ 'স্বপ্নবাসৱদত্তা, 'প্ৰতিমা নাটক,' 'অভিষেক নাটক,' 'দূতকাব্য' 'মধ্যমব্যায়োগ, 'প্ৰতিজ্ঞাযৌগন্ধৰায়ন' 'চাৰুদত্ত' 'অবিমাৰক', 'পঞ্চৰাত্ৰ', 'বালচৰিত', কৰ্ণভাৰ', 'দূত ঘটোৎকচ, 'উৰুভঙ্গ' প্ৰভৃতি নাটকে সংস্কৃত নাট্য-সাহিত্যক উজ্জলাই তুলিছে। 'মৃচ্ছকটিক' নাটকৰ নাট্যকাৰ 'শূদ্ৰক'কো প্ৰাক্ কালিদাস যুগৰ বুলি কোৱা হৈছে। কালিদাস আৰু তেওঁৰ পৰৱৰ্তী কালতো বহুদিনলৈকে একে সোঁতত অনেক সংস্কৃত নাট ৰচনা কৰে—বিভিন্ন নাট্যকাৰে। শূদ্ৰক, ভৱভূতি, শ্ৰীহৰ্ষ, বিশাখাদত্ত, ভট্টনাৰায়ণ, ৰাজশেখৰ, জয়দেৱ, কৃষ্ণমিশ্ৰ প্ৰভৃতিৰ নাম সংস্কৃত নাট্য-সাহিত্যত সদায় স্মৰণীয় হৈ থাকিব। কালিদাসৰ 'মালবিকাগ্নিমিত্ৰ', 'বিক্ৰমোৰ্বশী, 'অভিজ্ঞান শকুন্তলা' নাটক সংস্কৃত সাহিত্যলৈ উৎকৃষ্ট উপহাৰ। মালতীমাধৱ', 'মহাবীৰ চৰিত', 'উত্তৰৰাম চৰিত' নাট্যকাৰ ভৱভূতিৰ; 'ৰত্নাবলী' 'প্ৰিয়দৰ্শিকা' 'নাগানন্দ', নৃপতি নাট্যকাৰ শ্ৰীহৰ্ষৰ, 'মুদ্ৰাৰাক্ষস' বিশাখাদত্তৰ আৰু 'বেণীসংহাৰ' ভট্টনাৰায়ণৰ প্ৰাচীন আৰ্য ভাৰতীয় ভাষাৰ উল্লেখযোগ্য নাটক, ভাণ বা ব্যায়োগ বা বীথী।

প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাত নাট্য সাহিত্য।

মধ্যভাৰতীয় আৰ্য ভাষাত নাটকৰ প্ৰৱলৰূপ পৰিদৃষ্ট নহয় যদিও দুই চাৰিখন 'সট্টক' বা 'নাট' যে ৰচিত হোৱা নাছিল তেনে নহয়। মন

কৰিবলগীয়া যে সংস্কৃত নাটৰ স্ত্ৰী বা নিম্নচৰিত্ৰবোৰে কথোপকথনত প্ৰাকৃত ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে। প্ৰাকৃত নাটক সমূহ সট্টক জাতীয়। 'প্ৰবেশক' 'বিষ্কম্ভক'হীন প্ৰাকৃত ভাষাত প্ৰাধান্য দি ৰচনা কৰা নাটকবোৰ হল সট্টক (সাহিত্য দৰ্পণ—বিশ্বনাথ)। দশম শতাব্দীৰ নাট্যকাৰ ৰাজশেখৰৰ 'কৰ্পূৰমঞ্জৰী ৰ উপৰিও নয়চন্দ্ৰৰ 'ৰম্ভামঞ্জৰী', ৰুদ্ৰদাসৰ 'চন্দ্ৰলেখা', মাৰ্কণ্ডেয় ৰচিত 'বিলাসৱতী', বিশ্বেশ্বৰৰ 'শৃঙ্গাৰ মঞ্জৰী' আৰু ঘনশ্যামৰ 'আনন্দ সুন্দৰী' উল্লেখযোগ্য সট্টক জাতীয় নাটক।

মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ নাট্য সাহিত্য

সংস্কৃত আৰু প্ৰাকৃত ভাষাত নাট ৰচনা হোৱাৰ পৰে প্ৰাদেশিক ভাষা সমূহতো লাহে ধীৰে নাটক বা যাত্ৰাৰ উদ্ভৱ হৈ ক্ৰমবিকাশ হ'বলৈ ধৰে। উৰিয়া বঙলা, মালয়লম, তামিল, তেলেগু, ৰাজস্থানী, পাঞ্জাবী, উৰ্দু আদি বিভিন্ন প্ৰাদেশিক ভাষাৰ সাহিত্য জুকিয়াই চালে নাটক ৰচনা কৰাৰ উদ্যম পৰিলক্ষিত হয়। প্ৰকৃততে ভাৰতৰ বিভিন্ন ভাষা সমূহত সপ্তদশ শতাব্দী বা তাৰ পিছতহে পূৰ্ণাঙ্গ বা প্ৰকৃত নাট সৃষ্টি হোৱাৰ সম্ভেদ পোৱা যায়। মন দিবলগীয়া কথা যে পঞ্চদশ আৰু ষোড়শ শতাব্দীতে অসমীয়া ভাষাত শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ প্ৰভৃতি নাট্যকাৰসকলে কলা কৌশলযুক্ত পূৰ্ণাঙ্গ অলেখ নাট প্ৰণয়ন কৰি অসমীয়া নাট্য সাহিত্যক ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাৰ নাট্য সাহিত্য সমূহৰ ভিতৰত প্ৰাচীন ঐতিহ্যৰ যশকীৰ্তিৰ বেদীত প্ৰতিষ্ঠা কৰি থৈ গৈছে।

নব্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষা সমূহত নাট ৰচনাৰ উদ্যম

অসমীয়া নাটকৰ জন্মকথা আৰু শঙ্কৰদেৱ :

অসমীয়া সাহিত্যলৈ 'অঙ্কীয়া নাট' মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ এক 'অপূৰ্ব অভিনৱ অৱদান'। প্ৰাচীন অসমীয়া নাটবোৰ অঙ্কীয়া নাট বা ভাওনা নামে জনাজাত। মহাপুৰুষৰ পূৰ্বে অসমীয়া ভাষা সাহিত্যত কোনো নাট বা অঙ্ক ৰচনা কৰাৰ প্ৰমাণ সাহিত্যৰ ইতিহাসে দাঙি ধৰিবপৰা নাই আৰু সেইবাবে মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱক অসমীয়া নাট্য সাহিত্যৰ স্ৰষ্টা', জনক', 'গুৰু' আদি আখ্যাৰে সন্মানিত কৰা হৈছে। অসমীয়া নাট্য সাহিত্যৰ জনক জনাই নাট ৰচনা কৰাৰ মূল বা আৰ্হি কৰপৰা গ্ৰহণ কৰিলে এই বিষয়ে জানিবলৈ সমালোচকসকলৰ হাবিয়াস জন্মে। অঙ্কীয়া নাটৰ উৎপত্তিৰ বিচাৰ চৰাত বহি বহুতে শঙ্কৰদেৱক সংস্কৃত নাটকৰ ওচৰত পোনপটীয়াভাৱে ঋণী বুলি যুক্তি প্ৰদৰ্শাইছে।

যুক্তিৰ তুলা চালনীত ভালদৰে জোখ মাপ কৰি চালে এনে যুক্তিত তেনে গুৰুত্ব আৰোপ কৰাৰ সকাম নাই। বহুমুখী প্ৰতিভাশালী শঙ্কৰদেৱৰ যে সংস্কৃত সাহিত্যত প্ৰগাঢ় জ্ঞান বা ব্যুৎপত্তি আছিল তাক নুই কৰিবৰ পথ নাই। সংস্কৃত নাট, কাব্য আদিৰ জ্ঞান আছিল বুলিয়েই যে শঙ্কৰদেৱে সংস্কৃতৰপৰা পোনপটীয়া বা অন্ধ অনুকৰণ কৰিব এনে কথা কেতিয়াও হব নোৱাৰে। অৱশ্যে সংস্কৃতপৰা বাহ্যিক আভৰণ শঙ্কৰে গ্ৰহণ কৰি অসমীয়া নাটত প্ৰযোগ কৰা কথা মানি লব পাৰি। সংস্কৃত 'নাটক', প্ৰকৰণ', 'ডিম' 'সমৱকাৰ', 'প্ৰহসন' 'ঈহামৃগ', 'উৎসৃষ্টিকাঙ্ক' (অঙ্ক), বীথী', 'ব্যাযোগ' আৰু 'ভান'—উক্ত দহৰূপকৰ এবিধৰ লগতো অসমীয়া নাটৰ মিল পৰিলক্ষিত নহয়। আনকি এটা মাথোন 'অঙ্ক' থকা লক্ষণৰ বাহিৰে সংস্কৃত 'উৎসৃষ্টিকাঙ্ক' বা 'অঙ্ক' শ্ৰেণী ৰূপকৰ লগতো আন কোনো কথাত অঙ্কীয়া নাটৰ মিল দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। আৰু সেইবাবে সৰহভাগ পণ্ডিতে মানি ললেও 'উৎসৃষ্টিকাঙ্কৰ'পৰা অঙ্কীয়া নাট বা অসমীয়া অঙ্ক উদ্ভৱ হোৱা বুলি মানি লবলৈ আমাৰ টান লাগে। কাৰণ 'উৎসৃষ্টিকাঙ্ক'ৰ দৰে 'ব্যায়োগ', ভান', 'বীথী', আদিও এক অঙ্ক যুক্ত। এইবোৰতো 'ঈয়া' প্ৰত্যয় যোগ কৰাৰ যুক্তি আছিল নিশ্চয়। সঁচা কথা যে চৰিতকাৰে নাটক অৰ্থত 'অঙ্ক' শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছে। সুখ্যাত সংস্কৃত আলঙ্কাৰিক বিশ্বনাথে 'উৎসৃষ্টিকাঙ্ক'ক 'অঙ্ক' বুলি লিখোতেই যে আমাৰ চৰিতকাৰে বিশ্বনাথৰপৰা সেই শব্দটো গ্ৰহণ কৰিব তাৰ কোনো সবল যুক্তি নাই। চৰিতকাৰৰ বিশ্বনাথ প্ৰণীত গ্ৰন্থৰ লগত পৰিচয় আছিল নে নাই সেই বিষয়ে একো জনা নেযায়। সম্ভৱতঃ নাছিলেই। এনে স্থলত এটা অঙ্ক থকা বাবে সংস্কৃত নাটৰ লগত শঙ্কৰী নাটৰ মিত্ৰালি পাতিবলৈ যোৱা পথ নিষ্কণ্টক বুলিবৰ উপায় নাই।

এই প্ৰসঙ্গত আমি এটা অঙ্ক থকা বাবে উৎসৃষ্টিকাঙ্ক'ৰ লগত শঙ্কৰী নাটৰ সম্বন্ধৰ সাঙোৰ চিঙি নাটকীয় বিভাগক বুজোৱা 'অঙ্ক' বিভাগৰ কথা মনত পেলাব পাৰোঁহক। নাটকীয় বিভাগক বুজোৱা 'অঙ্ক' শব্দত এটা অঙ্ক থকাৰ্থত 'ঈয়া' প্ৰত্যয় যোগ দি অঙ্কীয়া কৰা বুলি কোৱাটোৱেই বেচি সমীচীন হ'ব। আৰু এই অঙ্কীয়া শব্দটিৰ লগত নৃত্য-গীতৰ প্ৰাচুৰ্যৰ কাৰণে বৈদিক 'নৰ্ত্ত' শব্দৰ পৰা সৃষ্টি হোৱা 'নাট' (নৰ্ত্ত>নট্ট>নাট) শব্দ প্ৰয়োগ কৰি 'অঙ্কীয়া নাট ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে।

শঙ্কৰদেৱৰ নাটকে সংস্কৃত নাটকৰ লগত ওতঃপ্ৰোত সম্বন্ধ স্থাপন কৰিব

বিচৰা নাই। সংস্কৃত নাটকৰপৰা বাহ্যিক আভৰণহে শঙ্কৰদেৱে গ্ৰহণ কৰি অসমীয়া নাট ৰচনা কৰে। মাথোন বাহিৰা আভৰণ খিনিহে যদি সংস্কৃতৰপৰা গ্ৰহণ কৰিছে বুলি কোৱা হয় তেনেহলে নাটৰ মূল কেঁটিটো নাট্যকাৰে কেনেকৈ গঢ়ি তুলিলে এই বিষয়ৰ প্ৰশ্নৰ অৱতাৰণা হয়। এই প্ৰশ্নৰ কাৰণে আমি বেছি দূৰলৈ খেপিয়াবলৈ যাবৰগে নালাগে। নিচেই ওচৰতে খেপিয়াই চালে উত্তৰে ধৰা দিব। বৈষ্ণৱ যুগৰ পূৰ্ববেলৰা লোক সংস্কৃতিত চহকী পূৰণি কামৰূপত থলুৱা বা আঞ্চলিক অনুষ্ঠান কিছুমানৰ প্ৰচুৰ প্ৰচলন আছিল। জনসমাজত সমাদৃত আৰু আকৰ্ষিত অনুষ্ঠানবোৰৰ ভিতৰত 'ওজাপালি', 'পুতলানাচ' 'ঢুলীয়া ভাও,' 'দেৱদাসী নৃত্য', 'দেওধনী নৃত্য' প্ৰভৃতি উল্লেখযোগ্য। অনাখৰী চেতনাহীন জনতাৰ ওপৰত আধ্যাত্মিক কোনো তত্ত্ব খিতাতে জাপি দিলেই যে সৰবৰহী নহব তাক মহাপুৰুষে ভালদৰে উপলব্ধি কৰিছিল আৰু সেইবাবে জন কবি জনাই সৰ্বসাধাৰণৰ চিৰ পৰিচিত আৰু আদৰণীয় অনুষ্ঠানৰ আহিত 'অঙ্কীয়া নাট' ৰচনা কৰি অভূতপূৰ্ব কৃতকাৰ্যতা লভিছিল। ইতিহাসে ঢুকি নোপোৱা কালৰেপৰা জনসমাজত বাগৰি অহা অনুষ্ঠানক অসমীয়া কলা সংস্কৃতিৰ পূজাৰী প্ৰতিভাসম্পন্ন জাতীয় শিল্পী শঙ্কৰদেৱৰ আওকাণ কৰি ভাওনাৰ সৃষ্টি কৰা কথা কল্পনাই কৰিব নোৱাৰি। চৰিত পুথিত 'ওজাপালি' আৰু পুতলানাচ'ৰ উল্লেখ পোৱা যায়। ৰাম ৰাম গুৰু 'ওজা' আৰু মাধৱদেৱ মহাপুৰুষ 'দাইনাপালি' হোৱাৰ কথাই 'ওজাপালি' অনুষ্ঠানৰ প্ৰভাৱৰ কথা ভালদৰে সূচায়। শঙ্কৰী নাটৰ সূত্ৰধাৰে ওজা পালিৰ 'ওজা আৰু গায়ন-বায়নে 'পালি'ৰ ঠাই অধিকাৰ কৰি ৰহি আছে। ইয়াতে মহাপুৰুষে নিজৰ প্ৰতিভাৰে 'ভাৱৰীয়াৰ' চৰিত্ৰ সন্নিৱেশ কৰি নিজৰ ভাবৰ ওপৰত ভৰদি চলিব পৰাকৈ উৎকৃষ্ট নাটক ৰচনা কৰি সকলোকে চমৎকৃত কৰি তুলিলে। অঙ্কীয়া নাটৰ সূত্ৰধাৰৰ কাৰ্য কলাপলৈ মন কৰিলে 'পুতলা নাচ ৰ সূত্ৰধাৰ আমাৰ চকুৰ আগত ভাঁহি উঠে। 'পুতলানাচ'ৰ সূত্ৰধাৰৰ অনুকৰণত শঙ্কৰদেৱৰ নাটকৰ সূত্ৰধাৰ সৃষ্টি হোৱা বুলি সমালোচকে মত পোষণ কৰিছে। 'ওজাপালি' আৰু 'পুতলা নাচ'ৰ উপৰিও 'ঢুলীয়াভাও'ৰ প্ৰভাৱো অঙ্কীয়া নাটত চাকলীয়া। নাটকৰ দৰে ঢুলীয়াৰ দলত ঢুলীয়াই ভাও প্ৰদৰ্শন কৰে। অঙ্কীয়া নাটকক জনসাধাৰণে 'ভাওনা' বোলা কথা এই প্ৰসঙ্গত মন কৰিবলগীয়া। অসমৰ বাহিৰৰ প্ৰাদেশিক বং বিৰক্তৰ অনুষ্ঠান দুই চাৰিখনৰ প্ৰভাৱ অঙ্কীয়া নাটত পৰা

বুলি কিছুমান সমালোচকে মত আগবঢ়াইছে। সেইবোৰৰ ভিতৰত 'যক্ষগান 'কথাকলি নৃত্য', মৈথিলী নাট্যকাৰ বিদ্যাপতি আদিৰ নাটক ইত্যাদি আঙুলিওৱা হৈছে। প্ৰকৃততে চাবলৈ গলে শঙ্কৰী নাটকৰ ক্ষেত্ৰত এনেবোৰ অনুষ্ঠানৰ প্ৰভাৱ তিমান উল্লেখযোগ্য বুলি কোৱাৰ যুক্তি সবল নহয়। অৱশ্যে সুদীৰ্ঘকাল তীৰ্থ পৰ্যটন কৰাৰ ফলত তেনে কোনো অনুষ্ঠানৰ সামান্য আচোঁৰ যে কৰবাত নপৰিব তাক বুকু ভাঠি কোৱাৰ সাহস কাৰো থাকিব নোৱাৰে।

অসমীয়া নাটকৰ বেশকাৰ মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে থলুৱা অনুষ্ঠানৰ আহি তাৰ লগত সৌন্দৰ্য বৰ্দ্ধনৰ বাবে সংস্কৃত আৰু দুই এক অনা অসমীয়া অনুষ্ঠানৰ পৰা অত্যাৱশ্যকীয় আভৰণ বুটলি আনি তাক স্বকীয় প্ৰতিভাৰে প্ৰয়োগ কৰি অঙ্কীয়া নাট সৃষ্টি কৰি অসমীয়া সাহিত্য পথাৰত অঙ্কীয়া নাট চিৰসেউজীয় কৰি থৈ গৈছে।

সংস্কৃত আৰু অসমীয়া অঙ্কৰ মাজত কিছুমান ক্ষেত্ৰত সাদৃশ্য আৰু কোনে কোনো ক্ষেত্ৰত বৈসাদৃশ্য পৰিলক্ষিত হয়। বিশেষকৈ পূৰ্বৰঙ্গ, নান্দী, প্ৰৰোচনা প্ৰস্তাৱনা, সন্ধি, শ্লোক, ৰস, মুক্তিমঙ্গল ভটিমা আদি কিছুমান বিষয়ত অঙ্কীয় নাটকে সংস্কৃত নাটকৰ কথা সোঁৱৰাই দিয়ে। আকৌ অঙ্কীয়া নাটৰ সূত্ৰধাৰ গদ্য, ভাষা, গীত, অঙ্ক, নাট্য শাস্ত্ৰীয় নীতি, বিদূষক, অভিনয় ৰীতি আ কিছুমান স্বকীয়া বৈশিষ্ট্যই অসমীয়া নাটকক সংস্কৃত নাটৰপৰা আঁতৰা লৈ যায়।

শঙ্কৰদেৱৰ নাটসমূহ : অসমীয়া নাট্য-সাহিত্যৰ জনক যে শঙ্কৰদে এই বিষয়ে সন্দেহৰ ভাৱৰ নাই। অঙ্কীয়া নাট শঙ্কৰ প্ৰতিভাৰ অভিনৱ স্বকীয় সৃষ্টি। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে অঙ্কীয়া নাট বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উপযুক্ত বাহন হ বুলি দৃঢ়তাৰে উপলব্ধি কৰি কেইবাখনো নাটক ৰচনা কৰি অসমীয়া নাট সাহিত্য সমৃদ্ধিশালী কৰি তুলিলে। চৰিত পুথিৰ বৰ্ণনা আৰু উদ্ধাৰ হোৱ নাট কেইখনৰপৰা এই কথা ভালদৰে বুজিব পাৰি। অসমীয়া নাট্য-সাহিত্য জনক জনাৰ মাথোন ছখন নাটহে পোৱৰলৈ আহিছে। সত্ৰ-সবাহে জনসাধাৰণ মাজত চাৰিশ বছৰ ধৰি দৰ্শনানন্দ আৰু শ্ৰৱণানন্দ দান কৰি অহা নাট কিছ হ'ল 'পত্নী-প্ৰসাদ', 'কালিয়দমন', 'ৰুক্মিণী-হৰণ', 'কেলিগোপাল', 'পাৰিজা হৰণ' আৰু 'ৰামবিজয়' (সীতা-সয়ম্বৰ)। 'শ্ৰীৰাম বিজয়' আৰু 'পত্নীপ্ৰসা নাটৰ বাহিৰে বাকী নাট কেইখন ৰচনা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত 'ভকতি ৰসিক সুজান

জগতানন্দৰ উৎসাহ উদ্দীপনা বিশেষ মন কৰিবলগীয়া। 'শ্ৰীৰামবিজয়' বা 'সীতা সয়ম্বৰ' নাট 'শ্ৰীগুৰুধ্বজ নৃপতি প্ৰধান'ৰ অনুৰোধ মতে শঙ্কৰদেৱে ৰচনা কৰি উলিয়ায়।

অসমীয়া প্ৰথম নাট : চিহ্নযাত্ৰা—উক্তাৰ হোৱা নাট কেইখন ৰচনা নোহওঁতেই শঙ্কৰদেৱে উনৈশ বছৰ বয়সত (১৪৬৮ খৃ) 'চিহ্ন নামে যাত্ৰা এখন ৰচনা কৰাৰ কথা চৰিত পুথিয়ে কয়। পেহাক বুঢ়াখা, জয়ন্ত, মাধৱ আদিয়ে বৈকুণ্ঠৰ দৃশ্যপট অঙ্কণ কৰি দেখুৱাবলৈ কোৱাত—

তোমাসাৰ বাক্যে সত্যে সত্যে দেখাই'বা বৈকুণ্ঠপুৰ।
চিহ্ননামে যাত্ৰা কৰিবো বেকত হৰিষ পাইবা প্ৰচুৰ ॥"

বুলিকৈ শঙ্কৰদেৱে—

"বৈকুণ্ঠ নগৰ পটত লিখিয়া অঙ্ক কৰিলন্ত তাৰ।
ধেমালিৰ ঘোষা প্ৰথম লিখিলা দ্বিতীয় শ্লোক ৰচিলা ॥
সূত্ৰ ভটিমাক গীতক কৰিয়া চিহ্ন সবে বিতাগিলা।"

উক্ত 'চিহ্নযাত্ৰা' অভিনয়ৰদ্বাৰা মহাপুৰুষে সবাৰো মন আকৰ্ষণ কৰি অসীম কৃতকাৰ্যতা লভিছিল। ইয়াৰ ভাও দেখি চতুৰ্ভুজ, কবিৰত্ন ৰাম সৰস্বতী আদি অনেক ব্ৰাহ্মণ আৰু বুঢ়াখা, সৰ্বজয়, জয়ৰাম, হৰিহৰ, বলৰা, খজা প্ৰভৃতি অনেক ব্যক্তিয়ে শৰণ লবলৈ অহাৰ কথাই 'চিহ্নযাত্ৰা অভিনয়ৰ হৃদয়স্পৰ্শিতাৰ জলন্ত প্ৰমাণ দিয়ে। 'চিহ্নযাত্ৰা' অঙ্ক আজিও পোহৰলৈ অহা নাই। নৃত্যকেই অকৰ্ষনিত বেচি প্ৰাধান্য দিয়া হৈছিল, ভাৱৰীয়াৰ মুখৰ বচন থকা নথকাৰ কোনো স্পষ্ট ইঙ্গিত জনা নাযায়। খোল, ঢোল, বায়ন, গায়ন, নটুৱা প্ৰভৃতিৰে ইয়াৰ কাম সম্পন্ন কৰা হৈছিল। উৎকৃষ্ট গায়ন, বায়ন শঙ্কৰে সৃষ্টি কৰিব পাৰিছিল—যাক চাই সমাজ ভোল গৈছিল।

"গায়ন বায়ন গীত আনন্দতে গাই।
সমজ্যায়ে যেন বৈকুণ্ঠক আছে চাই ॥"

'চিহ্নযাত্ৰা'ত দেখুৱা চিহ্নৰ ব্যৱহাৰ অসমীয়া নাটত বিশেষ উল্লেখযোগ্য কথা। সংস্কৃতত ইয়াৰ ব্যৱহাৰ পৰিদৃষ্ট নহয়। আনকি য়ুৰোপত প্ৰকৃত নাট আৰু নাটকীয় কলা-কৌশলৰ ব্যৱহাৰ মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ সময়তকৈ প্ৰায় এশ ছকুৰি বছৰ পাছতহে হৈছিল। সেয়েহে শঙ্কৰদেৱ বিশ্বৰ প্ৰথম নাটকীয় দৃশ্য কৌশলৰ আৱিষ্কাৰক বুলি কোৱা হৈছে। স্বৰ্গীয় কালিৰাম মেধিৰ

ভাষাত—"He was perhaps the first to devise and use scene in dramatic performance" সুস্থ, সবল, শৃঙ্খলাবদ্ধ নাট্য সাহিত্য উদ্ভৱৰ কাৰণে অসমীয়াই যেনেদৰে গৌৰৱ কৰিব পাৰিছে ভাৰতৰ প্ৰাদেশি আন ভাষাই তেনে গৌৰৱ কৰাৰ সুবিধা লাভ কৰা নাই। খৃষ্টীয় পঞ্চদ শতাব্দীতে অসমীয়া নাট্য সাহিত্যই স্বকীয় ৰূপত ৰূপায়িত হৈ প্ৰাচীন অসমী নাট্য সাহিত্যৰ ঐতিহ্য গৌৰৱময় কৰি তুলিছে।

মহাপুৰুষৰ 'ৰামবিজয়' নাটৰ বাহিৰে আন নাট কেইখনত শ্ৰীকৃষ্ণৰ ঐশ্বৰি লীলা মাহাত্ম্য আৰু পুৰুষত্ব ফুটাই তোলা হৈছে। 'ৰামবিজয়' নাটত শ্ৰীকৃষ্ণ চৰিত্ৰ অঙ্কিত নহলেও ৰামৰ চৰিত্ৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ চৰিত্ৰৰ দৰেই বেকত হৈছে নাটসমূহৰ বিষয়বস্তু শঙ্কৰদেৱে ভাগৱত, বিষ্ণু পুৰাণ আৰু ৰামায়ণৰপৰা গ্ৰহণ কৰিছে। ঐশ্বৰিক চৰিত্ৰযুক্ত নাটবোৰত দুষ্টক দমন, শিষ্টক পালন আৰু স গহস্তক ৰক্ষা কৰি ধৰ্মৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ মহান আদৰ্শ দেখুৱা হৈছে। মানু অনেক সময়ত নানা কুসংস্কাৰৰদ্বাৰা আচ্ছন্ন হৈ সৎকাৰ্যৰপৰা বিৰত থা নিজৰ জীৱন সংসাৰ সাগৰ চাকনৈয়াৰ মাজত পেলাই থেকনেক হেকৰ পেলায়। জীৱনৰ সংকটাৱস্থাৰপৰা ত্ৰাণ পাবৰ একমাত্ৰ উপায় ভগৱান নাম শ্ৰৱণ আৰু কীৰ্তন। অন্তৰ্যামী সৰ্বশক্তিমান ব্ৰহ্মাণ্ডৰ অধিপতি পৰ পুৰুষক মানৱ ৰূপত প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ প্ৰতিখন নাটতে নাট্যকাৰে প্ৰয় কৰিছে। অনাখৰী অজ্ঞ জনসাধাৰণক কৃষ্ণ ভকতিৰ মালা পিন্ধাই দিব শঙ্কৰদেৱে কাব্যবোৰৰ দৰে নাটবোৰতো চেষ্টা চলাইছে আৰু কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰিছে। মানৱ মনক বিমল আনন্দ দিয়াৰ লগে লগে সু-সাহিত্যি শঙ্কৰদেৱে জনগণক সু-পথেও পৰিচালিত কৰিবপৰা বাবে অঙ্কীয়া নাট বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ আন আন বাহনতকৈ বেচি সাফল্যমণ্ডিত বাহন হৈ পৰিচি তাক নিৰ্বিবাদে স্বীকাৰ কৰিব লাগিব।

উদ্ধাৰ হোৱা নাটসমূহৰ ভিতৰত 'পত্নীপ্ৰসাদ' মহাপুৰুষ বিৰচিত পহি নাট। ব্ৰজাৱলীৰ প্ৰয়োগহীন, পয়াৰযুক্ত আৰু মুক্তিমঙ্গল ভটিমা বিহী উক্ত নাটখনিত ৰামৰায় বা জগতানন্দৰ অনুৰোধ বা তত্ত্বাৱধানৰ কথা নাট্যকা উল্লেখ কৰা নাই। নাটৰ বিষয়বস্তু নাট্যকাৰে গ্ৰহণ কৰিছে ভাগৱতৰপৰা। পৰমপুৰুষ পৰমেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ প্ৰতি থকা ভক্তি ভাৱৰ হেতুকে ব্ৰাহ্মণপত্নী স পূজা পাতলত আস্থা পৰায়ণ, পাণ্ডিত্যৰ গৌৰৱত ওফন্দা কৃষ্ণভক্তি বিহী

ব্ৰাহ্মণসকলৰ মান, অভিমান, গৰ্ব শ্ৰীকৃষ্ণৰ প্ৰসাদত কেনেকৈ খৰ্ব কৰিছিল তাৰে বৰ্ণনা 'পত্নীপ্ৰসাদত' চিত্ৰিত কৰা হৈছে। 'পত্নীপ্ৰসাদ' নাটৰ পূৰ্ণৰূপ কোনো দৰ্শক বা পাঠকে দেখিবলৈ নাপায়।

ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধৰ কাহিনীৰ আশ্ৰয়ত 'কালিয়দমন' নাট বিৰচিত। কালিসৰ্পৰ বাসস্থান কালিহ্ৰদত তৃষ্ণাত আতুৰ হোৱা গৰু গৰখীয়াবিলাকে পানী খাই অচেতন হৈ পৰাত শ্ৰীকৃষ্ণই হ্ৰদত জাপদি কালিক বিনাশ কৰিবলৈ উদ্যত হয় আৰু অৱশেষত নাগপত্নীৰ স্তুতি অনুসৰি কালিক প্ৰাণে নামাৰি ৰমনক দ্বীপলৈ পঠিয়ায়। ইয়াৰ লগতে নাটকৰ অপ্ৰয়োজনীয় দাবাগ্নি পানৰ ঘটনাকো মহাপুৰুষে প্ৰাসঙ্গিক ভাৱে 'কালিয়দমন'ত চিত্ৰিত কৰিছে। শঙ্কৰদেৱৰ 'কেলিগোপাল' নাটৰ কাহিনীও ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধৰপৰা গ্ৰহণ কৰিছে। ৰাসলীলাৰ ঘটনাই 'কেলিগোপাল'ৰ বিষয়বস্তু। ৰাসক্ৰীড়া'ৰ ঘটনাৰ লগতে শ্ৰীকৃষ্ণই শঙ্খচূড় যক্ষক বধ কৰা ঘটনাকো মহাপুৰুষে 'কেলিগোপাল'ত স্থান দিছে। 'পাৰিজাত হৰণ'ৰ মূলৰ বাবে ভাগৱত পুৰাণ হৰিবংশ আৰু বিষ্ণুপুৰাণৰ ওচৰ চাপিব লগীয়া হয়। ভাগৱত আৰু হৰিবংশৰ সংমিশ্ৰণেৰে মহাপুৰুষে নাটকৰ বিষয়বস্তু চিত্তাকৰ্ষক কৰি তুলিবলৈ বিচাৰিছে। স্বৰ্গৰাজ্য ৰক্ষাৰ্থে ইন্দ্ৰৰ লগত শ্ৰীকৃষ্ণৰ ওচৰলৈ অহা নাৰদৰ হাতৰপৰা পাৰিজাত পাই শ্ৰীকৃষ্ণই ৰুক্মিণীক পিন্ধাই দিলে। নাৰদে সত্যভামাক পাৰিজাতৰ মাহাত্ম্য বুজাই সত্যভামাৰ প্ৰতি কৃষ্ণৰ কু-আচৰণৰ কথা লগালে। সত্যভামাই পাৰিজাতৰ বাবে ঠেহ পাতিলত কৃষ্ণই নৰকাসুৰক বধ কৰি স্বৰ্গৰাজ্য ৰক্ষা কৰি আকৌ স্বৰ্গলৈ গৈ পাৰিজাত পুষ্প ইন্দ্ৰ শচী উদ্যানৰপৰা উঘালি আনি সত্যভামাক দান কৰে। এয়ে পাৰিজাত হৰণৰ কাহিনীভাগ। মহাপুৰুষৰ "পাৰিজাত হৰণ" নাটকীয় সকলো লক্ষণেৰে পৰিপুষ্ট এখনি উৎকৃষ্ট মনোমোহা নাটক। 'ৰুক্মিণীহৰণ' নাটকত শ্ৰীকৃষ্ণলৈ পিতৃমাতৃ ভীষ্মক শশীপ্ৰভাই ৰুক্মিণীক বিয়া দিবলৈ সিদ্ধান্ত কৰাত ৰুক্মিণীৰ ভ্ৰাতৃ ৰুক্মবীৰে বাধা প্ৰদান কৰি শিশুপাল'ক ৰুক্মিণীক দিয়াৰ কথা জনালে। যথাসময়ত স্বয়ম্বৰৰ আয়োজন কৰা হল। বেদনিধিৰ মুখৰপৰা ৰুক্মিণীৰ সকলো সংবাদ পোৱা শ্ৰীকৃষ্ণই স্বয়ম্বৰলৈ অহাত ৰুক্মিণীয়ে বৰমাল্য প্ৰদান কৰে আৰু শ্ৰীকৃষ্ণই ৰুক্ম, শিশুপাল আৰু স্বয়ম্বৰত উপস্থিত ৰজাসমূহক পৰাভূত কৰি ৰুক্মিণীক দ্বাৰকালৈ লৈ গৈ বিধিমতে বিয়া কৰায়। 'ৰুক্মিণীহৰণ'ৰ মূল দশমস্কন্ধ ভাগৱতৰ ৫২-৫৪ অধ্যায়ৰপৰা শঙ্কৰদেৱে

গ্ৰহণ কৰিছে। 'ৰুক্মিণীহৰণ'ৰ দৰে প্ৰায় একে পৰ্যায়ৰ নাট শ্ৰীৰামবিজয় শঙ্কৰদেৱৰ জীৱনৰ অন্তিম কালত প্ৰণয়ন কৰা নাট। ১৪৯০ শক (১৫৬৮খ্ৰী ৰচিত এই নাটখনেই শঙ্কৰৰ শেষ ৰচনা। 'সীতাস্বয়ম্বৰৰ বিষয়ক লৈ লি 'ৰামবিজয়' নাট শঙ্কৰদেৱৰ শ্ৰেষ্ঠ নাটবোৰৰ ভিতৰত অন্যতম।

পূৰ্বে উল্লেখ কৰি অহা 'চিহ্নযাত্ৰা' অংকখনিৰ দৰে শঙ্কৰদেৱে প্ৰণয়ন ক আৰু কেইখনমান নাটক পোহৰলৈ অহা নাই। মহাপুৰুষে ৰচনা কৰা সকে সাহিত্য সম্পদ যে সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু ধৰ্মনৈতিক নিৰ্যাতনত অগ্নি হোৱা অসম দেশত ৰক্ষিত হৈছে তাক কোৱাৰ সাহস আমাৰ নাই। কাল সোঁতত অনেক আপুৰুগীয়া সম্পদ উটি ভাঁহি গৈ বিনাশ হৈছে। চৰিতপুঁ আলোচনাৰপৰা মহাপুৰুষে আৰু তিনিখন নাট ৰচনা কৰিছিল বুলি প্ৰমা পোৱা যায়। নাট তিনিখন হ'ল (১) কংসবধ', (২) 'জন্মযাত্ৰা', আৰু ('উদ্ধৱ সংবাদ'।

মাধৱদেৱৰ নাট্যসাহিত্য : ঝুমুৰা :

প্ৰাচীন অসমীয়া নাট্য সাহিত্যৰ পাত লুটিয়াই চালে অসমীয়া নাটক জনক মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ পিছতে মহাপুৰুষ মাধৱদেৱ আমাৰ চকুৰ আগ আছে। মহাপুৰুষ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ প্ৰতি একান্ত ভকতিত আপ্লুত হৈ সেই সম অসমীয়া জাতিৰ জহি পমি যোৱা অৱস্থাক লক্ষ্য কৰিয়েই শঙ্কৰদেৱৰ লগ মাধৱদেৱেও নিজৰ জীৱন উৎসৰ্গ কৰিলে অসমীয়া ভাষা, সাহিত্য, ধৰ্ম আ সমাজ সেৱাৰ অৰ্থে। শঙ্কৰদেৱৰ দৰে মাধৱদেৱো বহুমুখী প্ৰতিভাশালী ব্যা আৰু সাহিত্যিক। সাহিত্যৰ সকলো দিশতেই মাধৱদেৱ বৰ্তমান। অসমী জাতিয়ে নিজৰ ভাষা, সাহিত্য, ধৰ্ম সাংস্কৃতিক লৈ কৃষি শক্তিকাতো গৌৰ ওখ আসন দাবী কৰিব পাৰিছে—শঙ্কৰ-মাধৱৰ অৱদান সমূহক লৈ। শঙ্কৰদেৱ সকলো কামে পূৰ্ণাঙ্গ ৰূপত ৰূপায়িত কৰোঁতাজনেই মহাপুৰুষ মাধৱদেৱ। এ সমালোচকৰ ভাষাত "শঙ্কৰে বহলকৈ ভেঁটি পাতি অট্টালিকা সাজিবৰ দি কৰিছিল। মাধৱে সেই অট্টালিকাৰ ওপৰৰ ভাগ সম্পূৰ্ণ কৰিছিল।"

কাব্য, গীত, বৰগীত, পদ-পুথি আদি সাহিত্যৰ শাখাবোৰৰ দৰে মাধৱদে শঙ্কৰদেৱ মহাপুৰুষৰ আদৰ্শ আৰু অনুকৰণত নাটক ৰচনা কৰিবলৈ লয় অ তাৰ ফলস্বৰূপ মাধৱদেৱৰ নামত নাট বা ঝুমুৰা বা অঙ্ক দেখিবা

াইছোহঁক। মাধৱদেৱৰ ভণিতা যুক্ত উদ্ধাৰ হোৱা নখন নাট আৰু চৰিতপুথিৰ ৱৰণৰপৰা তিনিখন,—সৰ্ব্বমুঠ বাৰখন নাটৰ উল্লেখ পোৱা গৈছে।

উদ্ধাৰ হোৱা নখন নাটকেই মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ বিৰচিত বুলি দৃঢ়তাৰে ক সমালোচকসকলে একমতত উপনীত হ'বলৈ বাট বিচাৰি পোৱা নাই। াধৱদেৱৰ বিৰচিত হয়নে নহয় বুলি সন্দেহযুক্ত নাটকেইখনৰ লক্ষণ নিৰূপণ ৰি চালে সেইকেইখন নাটক যে মাধৱদেৱৰ বিৰচিত নহয় সেই কথাত পণ্ডিতসম াজত বেচি অসুবিধা নাথাকিব নিশ্চয়। উদ্ধাৰ হোৱা নাট বা ঝুমুৰাৰ ভিতৰত (১) অৰ্জুনভঞ্জন (দধিমথন) (২) চোৰধৰা, (৩) পিম্পৰা গুচোৱা ৪) ভোজনবিহাৰ (ব্যৱহাৰ) (৫) ভূমিলুটিয়া—উক্ত পাঁচখন নাট মাধৱদেৱৰ িৰচিত বুলি অনায়াসে দাবী কৰিব পৰা ঝুমুৰা। কিন্তু মাধৱদেৱৰ ভণিতাযুক্ত ৬) কোটোৰাখেলা, (৭) ব্ৰহ্মমোহন, (৮) ভূষণহৰণ, (৯) ৰাসঝুমুৰা—উক্ত ৪খন নাট মাধৱদেৱৰ স্বৰচিত বুলি দাবী কৰাৰ যুক্তি সবল নহয়। যি যি ুণ আৰু লক্ষণৰদ্বাৰা মাধৱদেৱৰ নাট পৰিপুষ্ট হোৱা [illegible] [illegible] গুণ াৰু লক্ষণৰ দ্বাৰা 'কোটোৰাখেলা' 'ব্ৰহ্মমোহন' 'ভূষণ হৰণ' আৰু 'ৰাসঝুমুৰা' লঙ্কৃত হোৱা নাই আৰু সেইবাবে এই চাৰিখন মাধৱদেৱ ৰচিত নহয় বুলি প্ৰতীতি জন্মাটো স্বাভাৱিক। মাধৱদেৱ বিৰচিত নহয় বুলি সন্দেহযুক্ত ঝুমুৰা খন লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে নাটবোৰৰ আৰম্ভণিত নান্দীৰ অভাৱ মধ্য ভত সংস্কৃত শ্লোক-হীন গীত ভটিমাৰ পুন পুন ব্যৱহাৰ, ভাষা অগভীৰ, বাৰ্জিত আৰু অৰুচিকৰ। ইয়াৰ উপৰি নিবৰ্হনিপানী বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ সাহিত্যত ৰদেৱ বা মাধৱদেৱে তিলমানো স্থান দিবলৈ নিবিচৰা 'ৰাধা'চৰিত্ৰই ঝুমুৰাবোৰত াপনি পুতি বহিছে। এনেবোৰ দোষে স্পৰ্শকৰা যিকোনো কাব্য বা নাটকেই দেৱৰ স্বৰচিত বুলি ভবাটো অসমীচীন হ'ব। বিশেষকৈ মাধৱদেৱৰ দৰে াক্তিত্বসম্পন্ন সুদক্ষ সুনিপুণ কলা শিল্পী এগৰাকীৰ নিৰ্দ্দেশ এনে ঊনৈশ বিশ ট, কথা স্বীকাৰ কৰি ললে তেওঁৰ সৃজনী প্ৰতিভাক ক্ষুণ্ণ কৰা হ'ব। এইখিনিতে প্ৰশ্নৰ অৱতাৰণা হ'ব পাৰে—যদি এই কেইখন নাট মাধৱদেৱৰ ৰচিত নহয় নহলে তেওঁৰ ভণিতা নাটত পৰিল কেনেকৈ? উক্ত প্ৰশ্নৰ উত্তৰ অতি আৰু সোণপটীয়া। মহাপুৰুষ শঙ্কৰ মাধৱৰ যশস্যা, গুণ গৰিমা অসমৰ ূৰৰ পৰা সিমুৰলৈ চন্দ্ৰ দিবাকৰৰ পোহৰৰ দৰে বিয়পি পৰিছিল আৰু সেইবাবে তেওঁলোকৰ গীত, পদ, নাট, সকলোবে অতি আকৰ্ষণীয় আৰু আদৰণীয়

হৈ পৰিছিল—আনকি শঙ্কৰ মাধৱ 'দুজনাগুৰু'ৰ প্ৰতি জনসাধাৰণ ইমান বেচি আকৃষ্ট হৈছিল যে তেওঁলোকৰ গীত পদ শুনি গুণীৰ গুণ বুজোঁতাসকলে গুৰু দুজনাৰ চৰচাপি নতজানু হৈ শৰণ মাগিছিল আৰু তেওঁলোকৰ ৰচিত গীত পদ কণ্ঠস্থ কৰি লৈছিল। গতিকে শঙ্কৰ মাধৱৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণৰ পিছত পৰৱৰ্তী কোনো অখ্যাত কবি-সাহিত্যিকে জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰি প্ৰচাৰৰ প্ৰসাৰতাৰ বাবে তেওঁলোকৰ ভণিতাৰে গীত, পদ নাট প্ৰণয়ন কৰি উলিওৱা একো অসম্ভৱ বা বিস্ময়কাৰক কথা হব নোৱাৰে। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ ভণিতাযুক্ত 'নামমালিকা' আৰু মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ ভনিতাৰে 'গুপ্তমণি', 'আদিচৰিত' প্ৰভৃতি গ্ৰন্থ আৰু অলেখ দেহবিচাৰৰ গীত-পদ নিঃসন্দেহে তেওঁলোকৰ স্বহস্তে ৰচিত নহয় বুলি থাৱৰাব পাৰি। গতিকে সেই একে সূত্ৰতে আমাৰ আলোচ্য উক্ত নাট চাৰিখন কোনো অখ্যাত নাট্যকাৰে প্ৰণয়ন কৰি মাধৱদেৱ মহাপুৰুষৰ ভণিতা পেলাইছে বুলি অনুমান কৰাত বেচি আপত্তি থাকিব পাৰে বুলি আমি নাভাবোঁ।

মাধৱদেৱৰ স্বৰচিত বুলি কোনো তৰ্কৰ আশ্ৰয় নোলোৱাকৈ মানিবপৰা অঙ্কীকাৰৰপৰা পোহৰলৈ অহা নাট পাচোঁখন হল—(১) অৰ্জুন ভঞ্জন (২) চোৰধৰা, (৩) পিম্পৰাগুছোৱা, (৪) ভোজনবিহাৰ আৰু (৫) ভূমি লুটিৱা। উক্ত পাচোঁখন নাটকৰ ভিতৰত মাথোন 'অৰ্জুন ভঞ্জন' বা 'দধি মথন'তহে মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ আহি বা নাট্য ৰীতি স্পষ্ট। কিন্তু বাকী চাৰিখন নাটত তেনে আহি দৃষ্টিৰ বাহিৰত। 'অৰ্জুন ভঞ্জন' নাটখনি শঙ্কৰদেৱৰ জীৱিতাৱস্থাতে মাধৱদেৱে গণকচুছিত প্ৰণয়ন কৰিছিল আৰু এই নাট শঙ্কৰদেৱে নন্দৰ আৰু মাধৱদেৱে উপানন্দৰ ভাও লৈ অভিনয়ো কৰিছিল। বিশেষ ভাবিবলগীয়া কথা যে 'অৰ্জুন ভঞ্জন'ৰ বাহিৰে আনকিখন ঝুমুৰাই শঙ্কৰদেৱৰ নাটৰ আটাইখিনি লক্ষণ সামৰি লবপৰা নাই,—এইকেইখন নাটত শঙ্কৰদেৱৰ নাট্যৰীতি বা লক্ষণৰপৰা মাধৱদেৱ বহু দূৰলৈ আঁতৰি আহিছে। শঙ্কৰদেৱৰ নাটত সম্পূৰ্ণাঙ্গ কাহিনী, প্ৰাসঙ্গিক কাহিনী (বেচিভাগ নাটকত), দুটা নান্দীশ্লোক, প্ৰস্তাৱনা, পয়াৰ, ভটিমা, শৃঙ্গাৰ, বীৰ আদি ৰস, ব্ৰজাৱলী শব্দৰ প্ৰচুৰ প্ৰয়োগ প্ৰভৃতিয়ে যেনেদৰে ভিৰদি ধৰিছে মাধৱদেৱৰ নাট বা ঝুমুৰাত তেনে হেঁচা বা ভিৰ চকুত নপৰে।

মাধৱদেৱৰ 'চোৰধৰা', 'পিম্পৰা গুছোৱা', 'ভোজন বিহাৰ' আৰু 'ভূমি লুটিৱা' অকত 'ঝুমুৰা'ৰ লক্ষণহে প্ৰশস্ত আৰু সেইবাবে 'অৰ্জুন ভঞ্জন'ৰ দৰে

ান কিথন অংকক আখ্যা দিয়া হৈছে 'ঝুমুৰা' বুলিহে। মাধৱদেৱৰ বিকিথন াট পৰিস্থিতি প্ৰধান, খণ্ড ঘটনা যুক্ত আঠ অংকৰ ঝুমুৰ ছন্দৰে অলংকৃত, াকৃতি বা গঠনত ক্ষুদ্ৰ, নৃত্য সঙ্গীতৰ গোন্ধেৰে আমোল মোল, ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ শিশুৰূপ অংকিত বাৎসল্য ৰস প্ৰধান আৰু নাৰী চৰিত্ৰৰ প্ৰচুৰ প্ৰয়োগৰ ৰিলক্ষিত হয় সেইকিথন নাটকক 'ঝুমুৰা' বোলা হৈছে। মাধৱদেৱ বিৰচিত ন্দেহবিহীন নাটকেইখন উক্ত লক্ষণেৰে পৰিপুষ্ট বাবে সেইকেইখন নাটকে ঝুমুৰা াখ্যা পাইছে। অসমীয়া নাট্য সাহিত্যত মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ 'ঝুমুৰা ই বিশিষ্ট ান অধিকাৰ কৰিছে। মাধৱদেৱ জন কবি। জনগনক সংসাৰ আওতাৰ ন সত্য শিৱ সুন্দৰৰ চৰণ অন্তৰৰ পবিত্ৰতাৰে আকোঁৱালি লোৱাৰ উপযোগীকৈ ষ্টি কৰিছে তেওঁৰ কাব্য, বৰগীত, গীত আৰু নাটসমূহ। সৰ্বসাধাৰণৰ জীৱন ৰ্ম্মমুখৰ, দৈনন্দিন জীৱনৰ ব্যস্ততাৰে জুৰুলা—তাতে আকৌ কাম, ক্ৰোধ, লোভ মাহ পাশেৰে পিঞ্জৰাবদ্ধ, অদম্য কামনা বাসনা ক্লিষ্ট, পেটভাতৰ চিন্তাত াকুলিত নৰে ভগৱান বা পৰমপুৰুষৰ চিন্তাত মনোনিৱেশ কৰিবলৈ সময়েই বা ায় ক'ত? সেয়েহে মাধৱদেৱে অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে চিত্ত বিনোদন কৰিব াৰাকৈ কাব্য বা নাটৰ প্ৰয়োজন উপলব্ধি কৰি শিশুকৃষ্ণৰ অভিব্যক্তি আৰু কানো এটা মুহূৰ্তৰ লঘু উল্লাসপূৰ্ণ ঘটনাৰ চিত্ৰনেৰে সৃষ্টি কৰিলে ঝুমুৰা'ৰ। ুৰি শতিকাৰ সমস্যাবহুল সমাজত একাঙ্কিকা বা চুটিগল্প সৃষ্টিৰ উদ্দেশ্যৰ আদৰ্শ া পথ মহাপুৰুষ মাধৱদেৱে কাহানিবাই অৰ্থাৎ আধুনিক যুগৰ আৱশ্যকতাৰ াবিশ বছৰ আগেয়ে প্ৰদৰ্শন কৰি থৈ গৈছে। 'কথা গুৰুচৰিত'ত উল্লেখিত ামভাওনা' নামৰ নাট দীঘলীয়া হোৱাত ইয়াক কৰ্মময় জীৱনৰ অনুপযোগী ্জি বিবেচনা কৰি পুৰি পেলোৱা কথাৰ পৰাই হ্ৰস্ব বা চুটি ৰচনাৰ প্ৰয়োজন কনে আছিল তাক সহজে অনুমান কৰিব পাৰি।

পূৰ্ণাঙ্গ ঘটনাযুক্ত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ অন্তকৰণত সনকৃছিত '১৫৫৫—৫০ ৰ ভিতৰত ৰচনা কৰা অৰ্জুন ভঞ্জন (দধিমথন)ৰ মূল মাধৱদেৱে গ্ৰহণ িছ ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধৰপৰা। দুষ্ট কৃষ্ণক দধিচোৰৰ অপৰাধত যশোদাই ৰলত বান্ধি থোৱাত শ্ৰীকৃষ্ণই উৰলৰ লগত চূৰ্চৰিগৈ যমলাৰ্জুন গছত খুন্দা খাই নেকৈ গছ দুজোপা ভাঙি পেলালে আৰু তাৰপৰা শাপভ্ৰষ্ট নল আৰু মণিগ্ৰীৱ দেৱদ্বয়ে দিব্যৰূপ লাভ কৰিলে তাৰে এটি বৰ্ণনা দাঙি ধৰি মাধৱদেৱে শিশু কৃষ্ণৰ মহিমা বেকত কৰিব বিচাৰিছে—'অৰ্জুন ভঞ্জন' নাটত। 'চোৰধৰা,

পিম্পৰাগুছোৱা' আৰু 'ভূমিলুটিৱা' এই তিনিখন নাট সুন্দৰীদিয়াত ১৫৫৬—৮ খৃ ৰ ভিতৰত মাধৱদেৱে ৰচনা কৰিছে বিল্ব মঙ্গল বা লীলাশুকৰ 'শ্ৰীকৃষ্ণকৰ্ণামৃত স্তোত্ৰ'ৰ আশ্ৰয়ত। হাতে হাতে ধৰাপৰা চোৰ শ্ৰীকৃষ্ণই কেনেকৈ ৰাজমাৰগলৈ গোপীসকলক লৈ গৈ গোপীসকলক ওলোটাই চোৰ সাব্যস্ত কৰিলে তাৰে সুন্দৰ চিত্ৰ এখনি 'চোৰধৰা' ঝুমুৰাত আৰু গোপীৰ ঘৰত লৱণু চুৰি কৰা কাৰ্যত ধৰা পৰি শ্ৰীকৃষ্ণই গোপীৰ হাতৰপৰা সুচতুৰ বাক্য প্ৰয়োগ কৰি ৰক্ষা পৰিল যদিও মাকে এই অপৰাধত কঠোৰ শাস্তি বিহিবলৈ উদ্যত হোৱাত কেনেকৈ শ্ৰীকৃষ্ণই যশোদাক সমুচিত বাক্য বাণেৰে যশোদাৰ কটা ঘাঁত চূন বাকি নিৰুত্তৰ কৰিলে তাৰে উজ্জল ছবি এখন অঙ্কণ কৰিছে 'পিম্পৰাগুছোৱা'ত। 'ভূমিলুটিৱা' ঝুমুৰাত গৃহৰ ভিতৰত মনে মনে লৱণু চুৰি কৰি খাই থকা অৱস্থাতে মাক যশোদাক শ্ৰীকৃষ্ণই হঠাতে দেখি মাটিত বাগৰি কান্দিবলৈ ধৰাত যশোদাই বান্দৰৰ উৎপাতত ক্ষীৰ লৱণু নাশ হৈছে বুলি কৈ কৃষ্ণক হাত ভৰি ধুৱাই মৰমেৰে কোলাত তুলি লৱণু খুৱালে আৰু খাই বৈ উঠি শ্ৰীকৃষ্ণই কেনেকৈ পৰম তৃপ্তিৰে নৃত্য কৰিবলৈ ধৰিলে তাৰে বৰ্ণনা দাঙি ধৰা হৈছে।

১৫৭০—৭৫ খৃ ৰ ভিতৰত ৰচনা কৰা 'ভোজন বিহাৰ' ঝুমুৰাৰ বিষয়বস্তু মূল ভাগৱতৰ দশমস্কন্ধৰপৰা মাধৱদেৱে গ্ৰহণ কৰিছে। শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু গৰখীয়া সবে বৃন্দাবনলৈ গৰু চাৰিবলৈ গৈ বনভোজ খাবলৈ যোৱাত গৰু নাইকিয়া হোৱাত কৃষ্ণই বিচাৰি হাবাথুৰি খাই শেষত ব্ৰহ্মাই গৰু গোবৎসবোৰ চুৰি কৰা বুলি শ্ৰীকৃষ্ণই বুজি পোৱা কথাখিনিৰে 'ভোজন বিহাৰ' ঝুমুৰা সমাপ্ত।

চিৰকুমাৰ মাধৱদেৱৰ নাট বা ঝুমুৰা সমূহত পৰমপুৰুষ পৰমেশ্বৰৰ শিশুলীলা অতি সজীৱ আৰু চিত্তাকৰ্ষক ৰূপত চিত্ৰিত হৈছে। বালকৃষ্ণক লৈ মহাপুৰুষ মাধৱদেৱে যেনেকুৱা আদৰণীয় মোহনীয় চিত্ৰ ফুটাই তুলিছে ভাৰতৰ কোনো বৈষ্ণৱ কবিয়ে এই ক্ষেত্ৰত তেনে পাৰ্গতালি লভিব পাৰিছে বুলি কোৱাত সন্দেহ আছে। নাটৰ কাহিনী, গীত-পদ, সূত্ৰধাৰৰ বোল, সংলাপ আদিৰে দৰ্শক বা পাঠকক অতি সহজতে কৃষ্ণৰ শিশু আৰু বাল্যলীলা বিষয়ক অমৃতোপম বাণী মাধৱদেৱে পান কৰাইছে। অতি মন কৰিবলগীয়া কথা যে কৃষ্ণৰ মানৱীয় কালচোৰ বৰ্ণনাৰ লগে লগে ঐশ্বৰিক দিশটো কোনো ঝুমুৰাতে প্ৰকাশ কৰিবলৈ নাট্যকাৰে পাহৰি যোৱা নাই। ত্ৰিলোকৰ অধিকাৰী ব্ৰহ্মা মহেশ্বৰেও যাৰ পদ সেৱা কৰি পৰম প্ৰীতি লাভ কৰে সেই জনাই নানা চোৰ চাতুৰ্যৰ খেলা পাতিছে—

'জো হৰি এ তিনি ভুৱন অধিকাৰী।
গকুল মহ সোহি নৱনু ভিখাৰী॥
ভকতি অধীন হৰি দিন দয়াল।
কহয় মাধৱ গতি বাল গোপাল॥"

স্তৰস আস্বাদিত ঝুমুৰাবোৰত শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাল্যলীলাৰ জৰিয়তে বাৎসল্য প্ৰেমৰস স্ৰোত বোৱাই নাট্যকাৰ মাধৱদেৱে স্বতঃস্ফূৰ্ত আনন্দ লভিছে। 'নলগা তাৰোলত ক বন্ধা' স্বভাৱ, আৰু 'ওলোটা চোৰে গিৰিক বন্ধা' কাৰ্য্যৰদ্বাৰা বালক কৃষ্ণৰ গৰ, চাতুৰী, ভেম, ঠেহ, অভিমান, খিত্তিতালি, ধূৰ্তালি, উদ্ধতালি আদি ানৱীয় দিশ প্ৰকাশ কৰাৰ উপৰিও দৰ্শকক 'ওহি কৃষ্ণক বালক চৰিত্ৰ : মাটি ভাঙ্গি দধি নাসল লৱহু ভুঞ্জল উড়ুখলে বন্ধন অৰ্জুনভঞ্জন যাত্ৰা : আৱাসবে শ্ৰদ্ধায়ে শুনে শ্ৰদ্ধায়ে গাৱে শ্ৰদ্ধায় ভাওনা কৰয়॥ তাৰাসবৰ শ্ৰীকৃষ্ণ চৰণে নিৰ্মল ভকতি বাঢ়য়। ইহা জানি শ্ৰীকৃষ্ণ চৰণে মন নিবিড় কাৰ এ তাক নিৰন্তৰে লোক হৰি বোল হৰি বোল' বুলি কৰলৈ ভুলতো পাহৰি যোৱা নাই।

সুৰসিক অভিনেতা, শ্ৰেষ্ঠ নাট্যকাৰ মাধৱদেৱৰ প্ৰতিভাৰ দ্বাৰা 'ৰামভাওনা' যাত্ৰা), 'গোবৰ্দ্ধন যাত্ৰা' আৰু 'নৃসিংহ যাত্ৰা' নামৰ এই তিনিখন নাট ৰচিত হৈছিল বুলি চৰিত পুথিৰ উল্লেখৰপৰা বুজা যায়। নাট তিনিখন শঙ্কৰদেৱৰ অনুকৰণত ৰচনা কৰা হৈছিল। ইয়াৰে 'ৰাম ভাওনা' খন দীঘলীয়া হোৱা বাবে পুৰি পেলোৱা কথা আগতে কোৱা হৈছে। 'গোবৰ্দ্ধন যাত্ৰা' আৰু সিংহ যাত্ৰা' ৰচনা কৰি মাধৱদেৱে নিজে সুন্দৰীদিয়া আৰু দক্ষিণ কূলৰ মালচাত ষ্ঠিত ভাওনাৰ অভিনয়ত অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল বুলি চৰিত পুথিৰপৰা স্পষ্ট জা যায়। দক্ষিণকূলৰ মালচাত অভিনীত 'নৃসিংহ ভাওনা'ত মাধৱদেৱে সিংহৰ ভাও লৈছিল। এতিয়াও বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ অনেক লিখনি অন্ধকাৰত ৰি আছে। এই সকলো বিলাক উদ্ধাৰ হলে প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ বিসৰ আৰু অনেকগুণে যে বৃদ্ধি হব তাত তিলমানো সন্দেহ নাই। ইয়াৰ ৰণে এলাহুৱৰী আটাল আৰু পুৰণি জৰাজীৰ্ণ অৱস্থাৰ সত্ৰ সমূহ খুচৰি চালে কিছু সম্পদ পোৱাৰ আশা কৰিব পাৰি।

শঙ্কৰদেৱৰ পৰৱৰ্ত্তী অনুগামী নাট্যকাৰসকলৰ নাট্য-সাহিত্য— শঙ্কৰদেৱ দেৱৰ মহাপ্ৰয়াণৰ লগে লগে অসমীয়া সাহিত্য আকাশৰপৰা দুই প্ৰতিভা জকাৰী প্ৰতিভাশালী শ্ৰেষ্ঠ বৈষ্ণৱ কবি সাহিত্যিকৰ চিৰবিদায় হ'ল যদিও

শংকৰী আদৰ্শক চিৰযুগমীয়াকৈ ৰাখিবলৈ পৰৱৰ্তী বৈষ্ণৱ কবি সাহিত্যিকসকল যে আপ্ৰাণ চেষ্টা কৰিছিল সেই কথা বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ ইতিহাস অধ্যয়নৰ দ্বাৰা বুজিব পাৰি। শঙ্কৰদেৱৰ কলাকৃষ্টি বা আদৰ্শক পৰৱৰ্তী কবি নাট্যকাৰসকলে জীৱন্তৰূপ দান কৰিবলৈ কঠোৰ শ্ৰম কৰাৰ পৰা বিৰত নাথাকিল— আৰু তাৰ ফলতেই আন আন কাব্য সাহিত্যৰ দৰে নাট্য সাহিত্যৰ সোঁতটিও বহুতদিনলৈকে প্ৰবাহিত হৈ থাকিল। নাট্য-সাহিত্যৰ বিচাৰত এটা কথ স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব যে পৰৱৰ্তী নাট্যকাৰসকলৰ নাট বা অঙ্কসমূহে শঙ্কৰ মাধৱৰ 'নাট বা 'ঝুমুৰা'ৰ দৰে বিশিষ্ট স্থান এখনি দাবী কৰিবলৈ অপাৰগ। পৰৱৰ্তী নাট্যকাৰসকলৰ সংস্কৃত ভাষা সাহিত্যত অগভীৰ জ্ঞান আৰু ব্যুৎপত্তি-হীনতা, ভাৰতীয় বিশেষকৈ উত্তৰ ভাৰতৰ লগত সংযোগ স্থাপন কৰা ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ প্ৰতি উদাসীনতা আৰু বিশেষকৈ ব্যক্তিত্ব আৰু কবি প্ৰতিভাত পৰৱৰ্তী নাট্যকাৰসকল গুৰু দুজনাতকৈ নিম্ন পৰ্য্যায়ৰ হোৱাত নাট্যকাৰসকলে শঙ্কৰ-মাধৱৰ দৰে সৰৱৰহী আৰু সাফল্যমণ্ডিত ভাওনাৰ উপযোগী বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ নাট প্ৰণয়ন কৰিবলৈ নোৱাৰিলে। তথাপি মানিবই লাগিব যে গুৰুদ্বয় উদ্ভৱ আৰু প্ৰণয়ন কৰা নাট বা অঙ্কৰ পৰম্পৰা এই সকলৰ নাট্যকাৰৰ দ্বাৰাই অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্যত ৰক্ষিত হৈছে। শঙ্কৰ-মাধৱৰ অনুগামী নাট্যকাৰসকলে নাটকত মৌলিক প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দেখুৱাবলৈ সমৰ্থবান হোৱা নাই— আনকি নাটকীয় কলা কৌশলৰ হীন দেখিহে ঘটাইছে। সম্ভৱতঃ সুপ্ৰতিভাৰ অভাৱত এনে হ'বলৈ পালে। সি যি হওক নাট ৰচনা কৰাৰ ধাৰাটি ব্যাহত নহৈ আকাৰী পুৰুষসকলৰ আদৰ্শৰে প্ৰবাহিত হৈ থাকিল। ষোড়শ শতিকাৰ দ্বিতীয়াৰ্দ্ধৰ পৰা সপ্তদশ শতিকালৈ নাট ৰচনা কৰি অসমীয়া নাট্য-সাহিত্যৰ সম্মান অটুটৰখা নাট্যকাৰসকলৰ ভিতৰত ভবানীপুৰীয়া গোপাল আতা ৰামচৰণ ঠাকুৰ, দৈত্যাৰি ঠাকুৰ, ভূষণ দ্বিজ, যদুমনিদেৱ প্ৰভৃতি উল্লেখযোগ্য।

মহাপুৰুষ মাধৱদেৱ নাট্যকাৰৰ পিছত অসমীয়া নাট্য-সাহিত্যৰ মঞ্চত প্ৰবেশ কৰে ভবানীপুৰীয়া গোপাল আতাই। শঙ্কৰদেৱৰ আকাৰী পুৰু চণ্ডীবৰৰ লগত অসমলৈ অহা কন্দ্ৰেৰ ভূঞাৰ বংশধৰ গোপাল আতা কামেৰ ভূঞাৰ ঔৰসত ৰত্নাৱতীৰ গৰ্ভত ১৭৩৩ খৃষ্টাব্দ মানত নাজিৰা অঞ্চলৰ খোৱৰা গ্ৰামত জন্ম গ্ৰহণ কৰে। আহোম ৰাজপুৰুষৰ লগত গোপালৰ খৈয়া-নখৈয়া ভুল বুজ লাগিলত তেওঁ মাতৃ ৰত্নাৱতী নাজিৰাৰ পৰা পলাই গৈ ৰঙপেটা মহলুৰ

ন্তৰ্গত ভৱানীপুৰত বসবাস কৰিবলৈ লয় আৰু তাতে মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ গ পাই বৈষ্ণৱ ধৰ্মত দীক্ষা লয়।

গোপালদেৱে শঙ্কৰদেৱৰ সাক্ষাৎ লাভ কৰিছিল যদিও মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ াহে ধৰ্মগ্ৰহণ কৰিছিল।

ধৰ্মাচাৰ্য গোপালদেৱে অসমীয়া সাহিত্যলৈ আগবঢোৱা উপহাৰবোৰৰ ৰত তিনিখন নাট, যোৱা আৰু কেইটামান গীত উল্লেখযোগ্য। 'জন্মযাত্ৰা ন্দোৎসৱ' (বোকাযাত্ৰা) আৰু 'উদ্ধৱযান' (গোপী-উদ্ধৱ সম্বাদ। তেওঁৰ নৰে নিগৰিপৰা অসমীয়া অঙ্ক বা নাট। গোপালদেৱৰ ভণিতাযুক্ত স্তহৰণ' নামৰ অঙ্ক এখনিও কোনো সত্ৰত দেখিবলৈ পোৱা যায়। এইজনা পালদেৱ ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতাই হব নিশ্চয়। মন কৰিবলগীয়া যে ন্মযাত্ৰা' আৰু 'বোকাযাত্ৰা' (পাচতি) এই দুখনি অঙ্কৰ এখনি শ্ৰীকৃষ্ণৰ মাষ্টমীৰ দিনা আৰু আনখন (বোকাযাত্ৰা) কোনো ঠাইত এদিন, কোনো ঠাইত নিদিন আৰু কোনোঠাইত পাঁচদিন পিছত অভিনীত হয়। নাট দুখনি দেৱৰ জীৱিতাৱস্থাতে ৰচিত। প্ৰকৃততে দুয়োখন নাট লগ লগাই এখনি ঙ্গ নাট বুলি কোৱাটো যুক্তি সঙ্গত কথা, কিন্তু পাহৰিলে নহব যে দুই 'নন্দ । উৎসৱ উপলক্ষেহে অঙ্ক দুখনি ৰচনা কৰা হৈছে। অৱশ্যে স্বীকাৰ কৰিব িব যে 'নন্দোৎসৱ এখনি লেখত ধৰিবপৰা অঙ্ক হোৱা নাই। দশমস্কন্ধ গৱতৰ দৈৱকী বসুদেৱৰ বিবাহৰ পৰা আৰম্ভ কৰি শ্ৰীকৃষ্ণৰ জনম পৰ্যন্ত আৰু কৃষ্ণৰ নামকৰণৰ বিষয়ক লৈ 'জন্মযাত্ৰা' আৰু 'বোকাযাত্ৰা' অঙ্ক সমাপ্ত হৈছে।

ভূতি প্ৰধান শৃঙ্গাৰ ৰসাস্বাদিত 'উদ্ধৱযান' গোপাল আতাৰ দশমস্কন্ধ ভাগৱতৰ হিনীৰ আশ্ৰয়ত ৰচনা কৰা এখনি প্ৰসিদ্ধ নাট। ভাগৱতৰ দশমৰ কাহিনী ণ কৰিলেও শঙ্কৰদেৱৰ ৰচনাৰ লগতহে নাট্যকাৰৰ সম্বন্ধ বেচি পাই। কৃষ্ণই মথুৰালৈ গৈ কংসক বধ কৰি উগ্ৰসেনক ৰজা পাতি কিছুদিন মথুৰাত কিবলৈ লোৱাত পথিকৰ মুখৰপৰা গোপীসকলৰ মনস্তাপ দূৰ কৰিবলৈ উদ্ধৱক দ কুলৈ পঠিয়াই দিয়াত গোপীসকলে উদ্ধৱক মণ্ডলাকাৰে আগচি ধৰি [illegible] নৰ বিৰহ বেদনাৰ কথা নিবেদন কৰিছিল তাৰে এখনি চিত্ৰ অতি নিপুণভাৱে ট্যকাৰে অঙ্কন কৰিছে 'উদ্ধৱযান' অঙ্কত। নাটখনিত গীতৰ প্ৰাধান্য অত্যধিক ৰাত কাহিনীত কৈ অনুভূতিহে বেচি প্ৰকট হৈ পৰিছে। মন কৰিবলগীয়া 'উদ্ধৱযানত' শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱৰ গীতৰ উদ্ধৃতি দিয়াৰ লোভ নাট্যকাৰে

সম্বৰণ কৰিব নোৱাৰিলে। ছপাহোৱা নাটত থকা আৰম্ভণি ভটিমাটি মহাপুৰু মাধৱদেৱ ৰচিত।

শঙ্কৰ মাধৱৰ নাটৰ লগত তুলনামূলক আলোচনা কৰিলে গোপাল আতাৰ নাটক অসমীয়া নাটৰ অৱনতিৰ পহিলা পদক্ষেপ বুলি সমালোচকে ভাবিবলৈ বাধ্য হয়। গোপাল আতাই অকল নাট্যৰীতি অনুসৰণ কৰিয়ে ক্ষান্ত নাথাকি শঙ্কৰ মাধৱৰ ভটিমা, গীত, পদ নাটত সুবিধা বুজি প্ৰয়োগ কৰিছে। আৰ চাৰলগীয়া যে কোনোখন নাটতে গোপালদেৱে নান্দীশ্লোক, নাটকৰ মাজৰশ্লোৰ আৰম্ভণি ভটিমা মুক্তিমঙ্গল ভটিমা, ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ প্ৰয়োগ কৰি কবি প্ৰতিভাৰ সুপৰিচয় দেখুৱাব পৰা নাই। ব্ৰজাৱলীৰ ব্যৱহাৰ শঙ্কৰ মাধৱৰ নাটকতকৈ গোপালদেৱৰ নাটত বহু ক্ষীণ হৈ পৰিল। মুঠতে নাট্যকাৰ গোপালদেৱে কোনো মৌলিক প্ৰতিভা নাটত দেখুৱাবলৈ চেষ্টা কৰা যেন নালাগে। সম্ভৱত শঙ্কৰ মাধৱগুৰুৰ সম্পদৰ ওপৰত থকা প্ৰগাঢ় শ্ৰদ্ধা ভকতি আৰু নাট্যকাৰ বহুমুখী প্ৰতিভাৰ অভাৱহেতুকে গোপাল বা পৰৱৰ্তী আন আন নাট্যকাৰ নাটবোৰে ক্ৰমান্বয়ে অৱনতিৰ ভটীয়নি সোঁতত গতি কৰিবলৈ ললে।

ভৱানীপুৰীয়া গোপালদেৱৰ সমসাময়িক নাট্যকাৰ ৰামচৰণ ঠাকু (১৫২১—১৬ ০) মাধৱদেৱৰ ভাগিনীয়েক। মাধৱদেৱৰ তত্বাৱধানত জীৱ অতিবাহিত কৰাৰ সুবিধা পোৱা উৰ্বশী ৰামদাসৰ নন্দন ৰামচৰণ ঠাকুৰ জ্ঞান আৰু যশস্বী শাস্ত্ৰজ্ঞ পণ্ডিত হৈ উঠে। 'কীৰ্ত্তন' পুথি সঙ্কলয়িতা, 'ভক্তিৰত্নাকৰ পদ ভাঙোতা, 'গুৰুচৰিত' ৰচক ৰামচৰণৰ 'ক সবধ' নাটক অসমীয়া নাট্য সাহিত্যলৈ আগবঢ়োৱা এক সুন্দৰ উপহাৰ। শ্ৰীকৃষ্ণৰ উদ্ধত, উদণ্ড, অত্যাচাৰী মোমায়েক কংস নিধন ভাগৱতৰ পাঠক-পাঠিকা মাত্ৰেই কামনা কৰে। এনেজন ক সাসুৰক ভাগিন শ্ৰীকৃষ্ণই বধ কৰা দৃশ্য নাটকখনত দৰ্শকে দেখিবলৈ পোৱ কাৰণে নাটখনি জনসাধাৰণৰ অতি আদৰণীয় আৰু আকৰ্ষণীয় হৈ পৰিছে সেয়েহে অসমৰ নিকা, পুৰুষ, ব্ৰহ্মা আৰু কালসংহতিৰ প্ৰায়বোৰ সত্ৰতে ৰামচৰণৰ 'কংসবধ' ভাওনা বিভিন্ন পৰ্ব বা উৎসৱত অতি সমাৰোহ অ সমাদৰেৰে প্ৰদৰ্শন কৰা হয়।

নাটক ৰচনাত গোপালদেৱতকৈ ৰামচৰণ শঙ্কৰদেৱৰ বেচি ওচৰ চাপি শঙ্কৰদেৱৰ নাটৰ দৰে ছুটা নান্দী শ্লোক, প্ৰৰোচনা, প্ৰস্তাৱনা দিবলৈ কৰিছে। কংসবধত থকা আৰম্ভণি ভটিমা—"জয় জয় যাদৱ দৈত্য পৰা

কাৰি মাধৱ ভকতজনক জো মুকুতি সাধৱ"—শঙ্কৰদেৱৰ বিৰচিত আৰু মুক্তি-মঙ্গল ভটিমা "জয় জয় কৃষ্ণদেৱ আদিমূল, নাহি-নাহি দেৱ জোহি সমতুল"—মাধৱদেৱৰ বিৰচিত। নাটকৰ পদ পয়াৰতো শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰভাৱ বেছি সমুজ্জ্বল হৈ উঠিছে।

দ্বিজ ভূষণ :—বৰনগৰ অঞ্চলৰ ডিঙা নগৰৰ বৈকুণ্ঠৰ পুত্ৰ দ্বিজভূষণ শঙ্কৰদেৱৰ নাতি পুৰুষোত্তম আৰু চতুৰ্ভূজৰ বন্ধু আৰু ৰামচৰণ, ভৱানীপুৰীয়া গোপাল দেৱৰ সমসাময়িক নাট্যকাৰ। মহাপুৰুষৰ জীৱন-চৰিত এখনি ৰচনা কৰাৰ উপৰিও ভাগৱতৰ কাহিনীৰে 'অজামিল উপাখ্যান' নামৰ নাট এখনি প্ৰণয়ন কৰে। ডঃ সত্যেন্দ্ৰ শৰ্মাদেৱে 'স্যমন্তহৰণ' নামৰ আন এখনি নাটো ভূষণ'দ্বিজে প্ৰণয়ন কৰে বুলি উল্লেখ কৰিছে। দ্বিজভূষণৰ ৰচনা লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় এওঁৰ পদ-পয়াৰত শঙ্কৰদেৱৰ বৈষ্ণৱপদাৱলীৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট। মহাপুৰুষৰ কীৰ্তনৰ অন্তৰ্গত 'অজামিল উপাখ্যান'ৰ মোহ নাট্যকাৰে পৰিহাৰ কৰাৰ লোভ ত্যাগ কৰিব নোৱাৰিলে। উল্লেখণীয় কথা যে বৰ্তমানলৈকে উদ্ধাৰ হোৱা অঙ্কীয়া নাটসমূহৰ ভিতৰত ভূষণদ্বিজৰ নাট 'অজামিল উপাখ্যান'তেই পোনপহিলা আৰম্ভণি ভটিমা অসমীয়া ভাষাত লিপিবদ্ধ কৰা হয়। তাৰোপৰি 'ব্ৰজাৱলীৰ বংসামান্য চিটিকনিহে পৰিলক্ষিত হয়। প্ৰাচীন অসমীয়া ভাষাত নাট ৰচনা কৰাৰ প্ৰয়াসহে দ্বিজভূষণৰ নাটত প্ৰকট হোৱা দেখা গৈছে।

দৈত্যাৰি ঠাকুৰ :—'কংসবধ' নাটৰ নাট্যকাৰ ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ পুত্ৰ 'শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱ' চৰিত ৰচক দৈত্যাৰিৰ অসমীয়া নাট্য সাহিত্যলৈ আগবঢ়োৱা অৱদান—'স্যমন্তহৰণ আৰু 'নৃসিংহযাত্ৰা'। দ্বিজভূষণৰ নাটকৰ দৰে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰয়োগেৰে দৈত্যাৰিয়েও নাট ৰচনা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। শঙ্কৰদেৱৰ নাটকৰ আদৰ্শত দুটা নান্দী-শ্লোক, প্ৰৰোচনা, প্ৰস্তাৱনা, ভটিমা দৈত্যাৰিয়ে দিবলৈ পাহৰি যোৱা নাই। নাটত সংস্কৃতৰ নান্দী শ্লোকৰ ব্যৱহাৰ পৰিলক্ষিত হয় যদিও অসমীয়া ভাষাত নান্দী-গীত নাট্যকাৰে ৰচনা কৰিছে আৰু এই নান্দী-গীতেৰে নাটৰ আভাস দৰ্শকক দিবলৈ চেষ্টা কৰা দেখা গৈছে। 'স্যমন্তহৰণ'ৰ নান্দী-শ্লোক মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ পাৰিজাত হৰণৰপৰা গ্ৰহণ কৰিছে। আনখন নাট 'নৃসিংহ যাত্ৰা'ৰ বেলেগ বেলেগ পাঠত বেলেগ বেলেগ নান্দীশ্লোক থকা দেখা যায়। সম্ভৱতঃ দুখিনা মতে ভাওনা কৰিবলৈ ভিন ভিন্ সত্ৰৰ মত অনুসৰিহে নাটত বেলেগ বেলেগ নান্দীশ্লোক প্ৰয়োগ কৰিছে।

‘নৃসিংহ যাত্ৰাত’ মুক্তিমঙ্গল ভটিমা নাই—‘স্যমন্তহৰণ’ত হলে আছে। মাধৱদে নমস্কাৰ জনোৱা দুয়োখন নাটকতে পূৰ্বৰ কবি-নাট্যকাৰৰ পদাৱলীৰ প্ৰভা জিলিকি উঠিছে।

যদুমণিদেৱ আৰু ৰামদেৱ:—দ্বিজভূষণ, দৈত্যাৰি ঠাকুৰ প্ৰভৃতি সমসাময়িক নাট্যকাৰ যদুমণিদেৱ আৰু শ্ৰীৰামদেৱ আতা ভৱানীপুৰী গোপালদেৱৰ পৰম শিষ্য। ষোড়শ শতিকাৰ শেষ দশক নাইবা সপ্ত শতিকাৰ পহিলা দশক মানত দুয়োজন নাট্যকাৰে দুখন নাট প্ৰণয়ন কৰে যদুমণিদেৱৰ ‘ফাকুযাত্ৰা’ আৰু শ্ৰীৰামদেৱৰ ‘সুভদ্ৰাহৰণ’ উল্লেখযোগ্য অৰ যদুমণিদেৱে দোল পূৰ্ণিমাত শ্ৰীকৃষ্ণৰ লগত গোপ গোপীৰ ফাকু খেলৰ বিৱৰ অতি সহজ আৰু পোনপটীয়া ভাবে নাটত চিত্ৰিত কৰিছে। ৰামদে ‘সুভদ্ৰাহৰণ’ত অৰ্জুনে নাৰদৰপৰা সুভদ্ৰাৰ ৰূপ-গুণৰ কথা শুনি সুভদ্ৰা কেনেকৈ হৰণ কৰি লৈ গ’ল তাৰে এটি বৰ্ণনা দাঙি ধৰিছে। দুয়োজ নাট্যকাৰৰ নাটকত পূৰ্ব কবিৰ পদ আৰু নাট্য ৰীতিৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট।

শঙ্কৰ মাধৱৰ যিকোনো কাৰ্যৰ প্ৰতি অৱনত হোৱা উক্ত নাট্যকা কেইজনাৰ সময়ৰপৰা যে অসমীয়া নাট্য সাহিত্যৰ অৱনতিৰ সূচনা হ ধৰিলে, সেই কথা নাট্যকাৰসকলৰ নাট কেইখনে সমৰ্থন কৰে। কলা-কৌশল নাট গুৰুদুজনাৰ দৰে ৰচনা কৰিব নোৱাৰিলেও নাটক ৰচনা কৰাৰ প্ৰ পৰৱৰ্তী নাট্যকাৰসকলে ত্যাগ নকৰিলে আৰু সেই কাৰণেই শঙ্কৰ-মাধ অন্ধ অনুকৰণত অনেক নাট ষোড়শ আৰু সপ্তদশ শতিকাৰ শঙ্কৰ-মাধৱৰ পোৱা সন্ত-মহন্তই ৰচনা কৰি নাটক ৰচনাৰ পৰম্পৰা জীয়াই ৰাখিছে।

নাট্য-সাহিত্যৰ অৱক্ষয় যুগ: অপ্ৰধান নাট্যকাৰ মণ্ডলী:—সপ্ত শতিকাৰ পিছৰপৰা অসমৰ ধৰ্মনীতি, ৰাজনীতি আৰু সমাজনীতিত ন কেৰোণে দেখা দিলে। বৈষ্ণৱ সমাজ অস্থিৰ হৈ পৰিল। লগতে সত্ৰ সমা ৰীতি নীতিত ঘূণে ধৰিবলৈ উপক্ৰম কৰিলে। কাব্য, গীত, নাট ৰচনাত সু সুনিপুণ তথা একাণপতীয়া সাধক বীৰ নাইকিয়া হৈ পৰিল। অসম বুৰ অষ্টাদশ আৰু ঊনবিংশ শতিকা নিঃসন্দেহে বিপৰ্যয়ৰ যুগ। মোগলৰ আক্ৰ দুৰ্বল আহোম ৰজাৰ অস্থিৰ শাসন, আহোম ৰজাক শৰণ দিয়া বঙালী গু প্ৰৰোচনা, মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহ, দন্দুৱা দ্ৰোহ আৰু মানৰ আক্ৰমণে সদায় বুৰ এই সময় ছোৱাৰ দুৰ্যোগৰ কথা বিৰিঙাই থাকিব। অষ্টাদশ শতিকা অসম

নাট্য-সাহিত্যৰ অৱক্ষয়ৰ যুগ। বিশেষ এই কবিব লগীয়া কথা যে যি শতিকাত ভাৰতৰ আন আন প্ৰাদেশিক ভাষাত নাট ৰচনা কৰাৰ উদ্যম চলিব'ল ধৰিলে সেই শতিকাত আমাৰ অসমীয়া নাট্য-সাহিত্যৰ অধোগতি হব'ল ধৰিলে। ষোড়শ শতাব্দীত উদ্ভৱ হোৱা অসমীয়া নাটে ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাবোৰৰ ভিতৰত নাট্য-সাহিত্যৰ প্ৰাচীনতাৰ কাৰণে কেনে গৌৰৱৰ স্থান লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে তাক বুজিবলৈ নিশ্চয় বেছি কষ্ট কৰিব নালাগে। অষ্টাদশ শতিকা নাট্য সাহিত্যৰ অৱক্ষয়ৰ যুগ হলেও অনেক নাট্যকাৰে নাট ৰচনা কৰা পৰম্পৰা বিৰত থাকিব নোৱাৰিলে। বৈষ্ণৱ সন্ত মহন্তসকলৰ অনেকে শঙ্কৰী ধৰ্মৰ দোকানী হৈ নাথাকি নাট্য-সাহিত্যৰ পৰম্পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে, যাৰ ফলত অসমৰ বিভিন্ন সত্ৰত বিভিন্ন সত্ৰাধিকাৰ, ভকত, মহন্ত নাইবা পাৰদৰ্শিতা থকা ব্যক্তিৰ দ্বাৰা অলেখ নাট প্ৰণয়ন কৰা হ'ল। এই সময়ছোৱাত (উত্তৰ বৈষ্ণৱ যুগৰ অষ্টাদশ ঊনবিংশ শতিকাত) নাট্য সাহিত্যৰ অৱক্ষয়ৰ কাৰণ কি ? ইয়াৰ কাৰণে আমি জগৰীয়া বুলিম কাক—সময়ক নে সত্ৰীয়া সমাজক ? প্ৰথমতে সময়ৰ কথাকে অলপ মন কৰা যাওক। সময় মানে সেই সময়ছোৱা—যি সময়ত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম বা সাহিত্য সংস্কৃতিৰ দৃঢ় সোঁতটো বিলুপ্তিৰে দেখা দিছিল—যি সময়ছোৱাত শঙ্কৰ মাধৱ দুজনা গুৰুৰ প্ৰায় দুশ আঢ়ৈশ বছৰ পিছত অৰ্থাৎ আমি কবলৈ খোজা অষ্টাদশ শতিকাত অসমৰ ৰাজনীতিত বিভিন্ন বিপৰ্যয়ে দেখাদিছিল। অৱশ্যে অষ্টাদশ শতিকাৰ কিছু পূৰ্বৰে পৰাই ৰাজনৈতিক বিপ্লৱৰ সূচনা হয়। আগতে উল্লেখ কৰি অহা মোগলৰ আক্ৰমণ, পূৰ্বৰ সবল আহোম ৰজাসকলৰ দুৰ্বল শাসন, কোচ কছাৰী জয়ন্তীয়া ৰজাৰ পতন, মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহ, দন্দুৱাদ্ৰোহ, মানৰ আক্ৰমণ বৃটিশ শাসনৰ সূচনা হোৱা দুৰ্য্যোগৰ সময়ত বৈষ্ণৱ সমাজত শঙ্কৰদেৱৰ দৰে অভ্ৰভেদী কোনো ব্যক্তিৰ আৱিৰ্ভাৱ হৈছিল নে ? কেতিয়াও হোৱা নাছিল।

বৈষ্ণৱ সন্ত মহন্তৰ ওপৰত আহোম ৰজা ৰাণীয়ে চলোৱা উপদ্ৰৱ উৎপীড়ন কোনে পাহৰিব। গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে (১৬৮১ খৃঃ) দক্ষিণপাটৰ সত্ৰাধিকাৰ ৰামৰাপুক চকু কাঢ়ি নাক কাটি শাস্তি বিধান কৰা, আউনীআটী আৰু দক্ষিণপাট আদি সত্ৰৰ ভকত-মহন্তৰ ওপৰত কৰা নিৰ্যাতনৰ কথা বুৰঞ্জীয়ে সদায় বিঙিয়াব। আহোম স্বৰ্গদেউ শিৱসিংহই (১৭১৪-৪৪খৃ) পিছ আজ্ঞানুসৰি শৰণ লোৱা কামাখ্যাৰ বঙালী শাক্ত কৃষ্ণৰাম ভট্টাচাৰ্য্যৰ ৰজাতীৰ

ধৰ্ম প্ৰতিষ্ঠাৰ কাৰণে অসমীয়া বৈষ্ণৱ ধৰ্ম নিৰ্মূলৰ প্ৰচেষ্টা আৰু চিনাতলীয়া নটৰ জীয়ৰী ফুলমতী ফুলেশ্বৰী কুঁৱৰীয়ে 'বৰৰজা' (১৭২২-৩১) হোৱা সময়ত শাক্ত বঙালী কৃষ্ণৰাম ভট্টাচাৰ্য আৰু জ্যোতিষীৰ প্ৰৰোচনাত বৈষ্ণৱ সন্ত মহন্তৰ ওপৰত কৰা অত্যাচাৰে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ ওপৰত যি কুঠাৰাঘাত কৰিলে সি বুৰঞ্জীত চিৰস্মৰণীয় হৈ ৰব। ইয়াৰ পিছত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম, সাহিত্য, সংস্কৃতিয়ে অৱনতিৰ ভটীয়নি সোঁতত গতি কৰিবলৈ ধৰিলে।

এতিয়া আমি সত্ৰীয়া সমাজখনৰ কথা চুবাৰমান দোহাৰিম। বৈষ্ণৱ সন্ত মহন্তসকলৰ মাজত সত্ৰীয়া পদৱী আৰু সা সম্পদকলৈ দ্বন্দ খৰিয়ালৰ সৃষ্টি হবলৈ ধৰিলে। শঙ্কৰী, দামোদৰী, হৰিদেৱী, ঠাকুৰীয়া বিভিন্ন সম্প্ৰদায়ৰ সৃষ্টি কৰি বৈষ্ণৱ গুৰু সকলে শঙ্কৰদেৱ প্ৰৱৰ্তিত বৈষ্ণৱ ধৰ্মত বিশৃঙ্খলা লগালে। সম্ভৱং 'শিচ' ভজাই চহৰ ফুৰা নিয়মো এই সময়ৰেপৰা প্ৰকটহৈ পৰিবলৈ ধৰে। পদ মৰ্যাদাক সবাতোকৈ শ্ৰেষ্ঠ বুলি সত্ৰাধিকাৰ বা সন্ত মহন্তই বিবেচনা কৰিলে আৰু শিষ্যক শৰণ ভজন দিয়াটোৱেই বেচিভাগ সত্ৰীয়া ৰবৰৱীয়াৰ একমাত্ৰ কামহৈ পৰিল—যাৰফলত ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিক আওকান কৰিবলৈ বাধ্য হৈ পৰিল। গতিকে এনে সমাজৰ এনেবোৰ বৈষ্ণৱ সন্ত মহন্তৰদ্বাৰা আস্বাদনীয় সুকাব্য বা নাট বা গীত ৰচনা হোৱাৰ কিবা আশা কৰিব পাৰি নে? কাব্য গীত নাট ৰচিত হ'ল যদিও এইবোৰ পূৰ্বৱৰ্তী বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ সাহিত্যৰ আগত তেনেই নিষ্প্ৰভ হৈ ৰ'ল।

অঙ্কীয়া নাট ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰতো সেই একে 'ফৰমূলা'ই প্ৰযোজ্য। সত্ৰ-সমাজ বা সম্ভ্ৰান্ত পৰিয়াল দুই এটাত নাট ৰচনা কৰা হ'ল বিভিন্ন অনুষ্ঠান বা পৰ্বত— আনকি আহোম ৰজাসকলৰ অভিষেক আদি উৎসৱতো নাটৰ অভিনয় চলিল, কিন্তু কলা কৌশল যুক্ত শঙ্কৰ-মাধৱৰ নাটৰ মৰ্যাদা ৰক্ষা কৰিবপৰা নাটৰ মুখ আৰু দেখিবলৈ পোৱা নগ'ল। এই সময়ৰ নাট্যকাৰসকলৰ নাটকত নাটকীয় কৌশল বা ৰীতি একেবাৰে সোলোক চোলোক হৈ পৰিল যদিও মনে প্ৰাণ শঙ্কৰী ধৰ্ম-সংস্কৃতিৰ আদৰ্শক সজীৱ কৰি ৰাখিবলৈ যত্নৰ ত্ৰুটি কৰা নাই। উজনি-নামনি-ভাটিৰ বিভিন্ন সত্ৰত পদৱী গ্ৰহণ কৰা সত্ৰীয়া লোকৰদ্বাৰা ৰচনা কৰা অগণন নাট্য-সাহিত্য সত্ৰসমূহত (বেচিভাগ জৰাজীৰ্ণাৱস্থাত) দেখিবলৈ পোৱা যায়।

অষ্টাদশ আৰু ঊনবিংশ শতিকাৰ নাটসমূহ নাট্যকাৰসকলে পুৰাণ, মহাভাৰত,

ৰামায়ণ আদি গ্ৰন্থৰপৰা বিষয়বস্তু লৈ ৰচনা কৰিলেও শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱৰ আৰু আন আন পূৰ্বৰ শ্ৰেষ্ঠ নাট্যকাৰসকলৰ ৰচনাৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট। সেই সময়ৰ বিভিন্ন সত্ৰত ৰচনা কৰা নাট আৰু নাট্যকাৰসকলৰ এখনি তালিকা যুক্ত কৰি দেখুৱা হ'ল। অসমৰ বিভিন্ন সত্ৰ সমূহত থকা সাঁচিপতীয়া পুথি আৰু চৰিত পুথিৰ বিৱৰণত নাটকবোৰৰ অনুসন্ধান পোৱা গৈছে। পুৰাতত্ত্ব বিভাগত অনেক নাট সংগ্ৰহ কৰি ৰখা হৈছে।

ৰামগোপালৰ 'কুমৰহৰণ', **জয়নাথদেৱৰ** 'কংসবধ 'সীতা হৰণ' আৰু 'বলিছলন', **কৈৱল্যানন্দৰ** (১৭১৫-৮২ খৃঃৰ) (অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ আটোৰ থকা) কংসবধ', 'পুতনা বধ', 'স্যমন্তহৰণ' 'অমৃত মথন' প্ৰভৃতি, **বলদেৱৰ** 'স্যমন্ত হৰণ', **ৰমাকান্ত আতাৰ** 'স্যমন্ত হৰণ', **পূৰ্ণকান্তৰ** 'হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান **ৰামানন্দ গোস্বামীৰ** 'সুভদ্ৰা হৰণ' আৰু 'পাতালিকাণ্ড', **দ্বিজ জয়কান্তৰ** 'সম্বৰাসুৰ বধ', **পৰমানন্দৰ** 'বাণবধ' আৰু 'তৰণীসেন বধ', **মধুদাসৰ** 'গোবৰ্দ্ধন যাত্ৰা আৰু 'অমৃতমথন', **লক্ষ্মীনাথ দাসৰ** 'কুমৰ হৰণ', **বিশ্বদেৱৰ** বালীবধ', **ৰমাকান্তৰ** 'প্ৰলম্ব বধ', **সত্যদাসৰ** 'অমৃত মথন , **কেশৱকান্তৰ** 'শঙ্কৰদেৱৰ জন্মযাত্ৰা' , **পূৰ্ণানন্দদেৱৰ** 'ভীষ্মনিৰ্য্যান' আৰু 'সাবিত্ৰী উপাখ্যান', **হৰিৰামদেৱৰ** "অজামিল উপাখ্যান' আৰু 'কংসবধ', **লক্ষ্মীকান্তৰ** 'অভিমন্যু বধ', **কমলৰ** 'কুলাচল বধ', **কামদেৱৰ** 'কুমৰহৰণ', **অনিৰুদ্ধ** আৰু **ৰামৰায়ৰ** 'উষাহৰণ', **কৃষ্ণকান্তৰ** 'কংসবধ , ৰাজসূয় যজ্ঞ', 'ৰুক্মিণী হৰণ আদি উল্লেখযোগ্য ভাওনাৰ পুথি বা অঙ্ক। মন কৰিবলগীয়া যে ৰাৱণবধ, 'সীতাহৰণ' আৰু 'সীতাৰ পাতাল প্ৰবেশ'—উক্ত তিনিখন নাট গোপাল নামৰ ভণিতাযুক্ত। নাটকেইখন ভৱানীপুৰীয়া আতাৰেই নে পৰৱৰ্তী অইন কোনো গোপালৰ ৰচিত সেই বিষয়ে থাটাং কৰ নোৱাৰি। বৈষ্ণৱ সমাজত কেইবাজনো গোপালৰ অস্তিত্ব স্বীকাৰ্য। কোন জনাৰ ৰচিত তাক নিৰ্ণয় কৰিব নোৱাৰিলেও ভৱানীপুৰীয়া গোপালৰ পৰৱৰ্তী আন কোনো গোপালৰ নাট বুলি উক্ত নাট তিনিখনক ভাবিবৰ হেতু আছে। আৰু চাবলগীয়া এই সময়ত একে বিষয় বস্তুক লৈ একে নামৰ নাট বিভিন্ন নাট্যকাৰদ্বাৰা ৰচনা কৰা হৈছিল। সম্ভৱতঃ অসমৰ ইমূৰৰপৰা সিমূৰলৈ সকলো ঠাইৰ সত্ৰ-সত্ৰাৰ যোগসূত্ৰ ক্ষীণ হৈ পৰাত অধিকাৰ বা সত্ৰ-মহন্তই অতি আখ্যানীয় কাহিনীৰ ওপৰত সুকীয়া নাট ৰচনা কৰাত ব্যস্ত হৈ পৰিছিল।

নাট্যকাৰ অনিৰুদ্ধ, উত্তমৰাম আৰু শ্ৰীকৃষ্ণৰ নামৰ তিনিখন 'উষাহৰণ', গোপালদেৱ, ৰমাকান্ত আৰু বলভদ্ৰদেৱৰ নামৰ তিনিখন "স্যমন্তহৰণ" আৰু জয়নাথদেৱ, কৈৱল্যানন্দন, হৰিৰামদেৱ আৰু কৃষ্ণকান্তৰ নামৰ চাৰিখন 'কংসবধ' নাটক পোৱা কথা মন কৰিবলগীয়া। অনন্ত কন্দলীৰ ভণিতাত পোৱা 'সীতাৰ পাতাল প্ৰৱেশ' নাট বৈষ্ণৱাচাৰ্য অনন্তকন্দলীৰ পৰৱৰ্ত্তী কালৰ অৰ্থাৎ অষ্টাদশ শতিকাৰ কোনো কবি নাট্যকাৰৰ ৰচিত নাট বুলি কোৱাটো অসমীচীন নহব। অকল ইমানেই নহয় নামী অনামী অলেখ সাহিত্যিকে ৰচনা কৰা আৰু অলেখ নাটকৰ নাম অসমীয়া প্ৰাচীন নাট্য-সাহিত্য অধ্যয়নৰদ্বাৰা উল্লেখ কৰিব পাৰি। নাট ৰচনা কৰা আৰু ভাওনাৰ প্ৰবাহ সত্ৰসমূহত প্ৰচলিত হৈ থকা বাবেই এনেবোৰ নাট দেখিবলৈ পোৱা যায়। লক্ষ্মীদেৱৰ 'নৃসিংহযাত্ৰা', লক্ষ্মীকান্তৰ 'ভোজন বিহাৰ', 'অঘাসুৰ বধ', জগজ্জীৱনৰ 'অজামিল উপাখ্যান', কৃষ্ণদাসৰ 'বভ্ৰুবাহনৰ যুদ্ধ', জয়দেৱৰ 'ৰাম-বনবাস', হৰেন্দ্ৰদাসৰ 'পুতনা বধ' আৰু 'দুৰ্বাসা ভোজন', মহেশ্বৰদেৱ গোস্বামীৰ 'অমৃত মন্থন' বৃন্দাৱন গোস্বামীৰ 'কংস বধ' আৰু 'সুভদ্ৰাহৰণ', বিষ্ণুচন্দ্ৰৰ 'কৰ্ণপৰ্ব', 'অভিমন্যু বধ প্ৰভৃতি উনবিংশ শতিকা মানত ৰচনা কৰা নাট।

প্ৰাচীন অসমীয়া নাটকৰ এখন নিখুঁত চিত্ৰ প্ৰদৰ্শন কৰা সম্ভৱপৰ কথা নহয়। অসমত অৱস্থিত শ শ সত্ৰত শ শ নাট বা অংক যে একে সময়ত ৰচনা কৰা নহৈছিল এনে কথা কোনে কব পাৰে। ধৰ্ম, সাহিত্য, সংস্কৃতিৰ আপদাল নোহোৱা সত্ৰবোৰৰ অনেক কাব্য বা নাট বা গীতো যে কালৰ গৰ্ভত বিলীন হৈ গৈছে তাক ইতিহাসৰ লগত জড়িত থকা অনুসন্ধিৎসু ব্যক্তি মাত্ৰেই বুজি পায়। সত্ৰসমূহত উদযাপন কৰা কোনো তিথি, পৰ্ব বা উৎসৱ আদি দৰ্শন কৰিবলৈ গলে বিভিন্ন নাটকৰ ভাওনা বা অভিনয় আজিও দেখিবলৈ পোৱা যায়। কুৰি শতিকাৰ ৰেডিঅ' বা লেণ্টাৰ্ন যুগতো প্ৰাচীন অংকৰ অভিনয়ৰ দৰ্শক হবলৈ সুবিধা লাভ কৰা নাইবা তেনে বিষয়ৰ জ্ঞান থকা ব্যক্তিয়ে বুজিবলৈ অসুবিধা নাপাব নিশ্চয় কেনেদৰে বৈষ্ণৱ যুগৰেপৰা অংকীয়া নাটৰ অভিনয়ে অসমীয়া নাট আন্দোলনক সাফল্যমণ্ডিত কৰি তুলি সুদীৰ্ঘ চাৰিশ বছৰ ধৰি অসমীয়া নাট উৎকৰ্ষ সাধন কৰি আহি আছে।

অসমৰ গাঁৱে ভূঞে নগৰে চহৰে অৱস্থিত অলেখ সত্ৰত যিবোৰ সাঁচিপতীয়া পুথি দেখিবলৈ পোৱা যায়—সেইবোৰৰ প্ৰায় ভাগেই কাব্য বৰগীত আ

নাটকৰে পৰিপূৰ্ণ। নানা সত্ৰত অনুসন্ধান কৰি অলেখ নাটক সংগ্ৰহ কৰা হৈছে। আৰু অনেক সত্ৰত এতিয়ালৈকে কোনো পুৰাতত্ত্ব বিভাগীয় ব্যক্তিৰ পদধূলা পৰা নাই। এনেবোৰ সত্ৰ অনুষ্ঠানত বিচাৰি চুচৰি প্ৰাচীন অসমীয়া নাট্য-সাহিত্য সমূহ উদ্ধাৰ কৰাটো উৎসাহী আৰু অনুসন্ধিৎসু ব্যক্তি মাত্ৰৰেই কৰ্তব্য হোৱা উচিত।

গীতি-সাহিত্য

গীতি-সাহিত্য

অসমীয়া লোক-গীতৰ আভাস

বিশ্বৰ যি কোনো ভাষাৰ সাহিত্য অধ্যয়ন কৰিলে (১) লোক সাহিত্য আৰু (২) সাধু সাহিত্য আমাৰ চকুৰ আগত পৰে। লিখিত সাহিত্যৰ ৰূপ নৌ পাওঁতেই যি কোনো ভাষাই জন্মলাভ কৰি বিকাশৰ পথ পৰিগ্ৰহণ কৰাৰ মুহূৰ্তৰ পৰাই স্বকীয় ভাষাত যি কোনো লোকে নিজৰ ভাৱ অনুভূতি প্ৰকাশ কৰিবলৈ উদ্যত হয় আৰু তাৰ ফলস্বৰূপে লোক-সাহিত্যৰ উদ্ভৱ হ'ল। বিশাল বিশ্বত জন্মগ্ৰহণ কৰি জীৱশ্ৰেষ্ঠ মানৱে জীৱন নিৰ্বাহ কৰিবলৈ লৈ যি বিভিন্ন অভিজ্ঞতা লাভ কৰিলে তাক তেওঁলোকে ব্যক্ত কৰিলে বিভিন্ন নৃত্য গীত ফকৰা, প্ৰবচন আদিৰে আৰু ইবোৰেই হৈ পৰিল লোক সাহিত্য। যি কোনো দেশৰ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী ফঁহিয়াই চালে বিৰাট লোক সাহিত্যৰ লগত সাক্ষাৎ হবই লাগিব। লোক সাহিত্য মানুহৰ মুখে মুখে বাগৰি অহা সাহিত্য। গতিকে কালৰ সোঁতত ইবোৰ সাহিত্যৰ ভাষাই মোট সলায় আৰু সময়ৰ ভাষাৰ খোজত খোজ মিলায়। নৈৰ সোঁতৰ দৰে ভাষাৰ সোঁত পৰিবৰ্তনশীল। গতিকে এনে কথা ঘটিবই। এটা কথা উনুকিওৱা উচিত হব যে সাহিত্যই লিখিত ৰূপ পোৱাৰ পূৰ্বে ভাষা সৃষ্টিৰ পিছত লোক-সাহিত্য সমূহ সৃষ্টি হৈছে যদিও লিখিত ৰূপ পোৱাৰ পিছতো অনাখৰী লোক শ্ৰেণীৰদ্বাৰা লোক সাহিত্য যি কোনো যুগতে ৰচিত হৈ থাকিল। আনকি আজিও গাওঁ অঞ্চলত অশিক্ষিত বা অনাখৰী লোক দ্বাৰা এনে সাহিত্য সৃষ্টি হৈ আছে। যি কোনো সমস্যা বা প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগ আদি বিষয়ৰ সম-সাময়িক লোকগীত গাঁৱে ভূঁয়ে বিচাৰিলে অনেক পোৱা যাব। গতিকে লোক সাহিত্য বুলিলেই ভাষাই লিখিত ৰূপ পোৱাৰ পূৰ্বৰ ৰচনা বুলি কোৱাটো সমীচীন নহব—ইবোৰ ভাৱ অনুভূতি সম্পন্ন অনাখৰী বা অক্ষৰজ্ঞ যি কোনো কালত ৰচিত সাহিত্য বুলি কলেহে বেছি যুক্তিপূৰ্ণ হব। মন কৰিবলগীয়া যে লোক সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত লোকগীতৰ ভাগটো [illegible]। কোনো সাহিত্যতে প্ৰবাদ, ফকৰা-যোজনা আৰু সাধু কথাৰ ভাগ দুটাই যে লোকগীতৰ দৰে উচ্চ আসন শোভিত কৰিব পৰা নাই।

লোক সংস্কৃতিত চহকী প্ৰাচীন অসমত অসমীয়া ভাষা উদ্ভৱ হোৱা দিনৰে পৰা যে লোক সাহিত্যই গঢ় লৈছিল তাক নিৰ্বিবাদে স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। সাহিত্যই লিখিত ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰাৰ পূৰ্ববেপৰা বৰ্তমানলৈকে সাহিত্যৰ বিভিন্ন যুগক লোক সাহিত্যই প্লাৱিত কৰি ৰাখিছে আৰু জনসমাজৰ অনাখৰী লোকৰ সৃষ্ট ইবিধ সাহিত্যই অসমীয়া সাহিত্যৰ অঙ্গ শোভিত কৰাৰ উপৰিও অসমীয়া সমাজ, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ৰীতি নীতি, চাল চলন ধৰণ-কৰণ, সকলো দিশৰ সমুজ্জল ৰূপ পৰিস্ফুট কৈ দেখুৱাইছে। লোক সাহিত্য কোনো ব্যক্তি বিশেষৰ সম্পদ নহয়, ই জন সমাজৰ সম্পদ। ইয়াৰ ৰচয়িতাৰ নাম পাবলৈ নাই।

অসমীয়া ভাষাৰ লোক সাহিত্যলৈ দৃষ্টিপাত কৰিলে ইয়াৰ তিনিটা ভাগ নিৰ্ণয় কৰিব পাৰি। (১) লোকগীত (২) প্ৰবাদ, ফকৰা যোজনা আৰু (৩) সাধুকথা। তিনিওটা ভাগৰ ভিতৰত লোক গীতৰ শাখাটি অতি বিশাল আৰু চহকী। অসমীয়া লোকগীতৰ শাখাটোক সমালোচকসকলে সুবিধাৰ কাৰণে তিনিটা শাখা কৰি দেখুৱাইছে। (১) অনুষ্ঠানমূলক, (২) কাহিনী মূলক (বেলাড) আৰু (৩) বিবিধ বিষয়ক। কোনো অনুষ্ঠান বা পৰ্ব উপলক্ষে ৰচনা কৰা গীতসমূহৰ ভিতৰত বিহুগীত, বিয়ানাম (খিচা-গীত), আইনাম ধাইনাম, লখিমীসবাহৰ গীত, গোসাঁই নাম অপেচ্ছৰা সবাহৰ গীত আদিৰ নাম লব পাৰি। ইতিহাসৰ বুকুৰ মনোৰঞ্জক কাহিনী, মানুহৰ মুখে মুখে চলি অহা কিম্বদন্তী নাইবা কল্পনাৰ প্ৰশ্ৰয়ত কেতিয়াবা কিছুমান গীত ৰচনা হয় আৰু এইবোৰ গীতক কাহিনীমূলক গীত বোলা হয়। যেনে—মনিকোঁৱৰৰ গীত ফুলকোঁৱৰৰ গীত, জনাগাভৰুৰ গীত, ৰাধিকা শান্তিৰ গীত, কন্দা বাৰমাহীৰ গীত, মধুমতীৰ গীত, চিকন সৰিয়হৰ গীত, নাহৰৰ গীত, ৰৰফুকনৰ গীত, হৰদত্ত বীৰদত্তৰ গীত, জয়মতীৰ গীত, মনিৰাম দেৱানৰ গীত, মান আক্ৰমনৰ নিৰ্যাতনৰ গীত, বিয়াল্লিশৰ গীত আদি উল্লেখযোগ্য। বিবিধ বিষয়ৰ গীতসমূহৰ বেছিভাগ খেলা ধূলা, নিচুকনি আদিৰ ওপৰত ৰচিত। নাওখেলৰ গীত, নিচুকনি গীত, সদাশিৱৰ গীত আদি এনেবিধৰ। উক্ত লোকগীতসমূহৰ উপৰিও আজান ফকিৰ (পীৰ) ৰ নামত চলি অহা 'জিকিৰ গীত'ৰ নামো এই প্ৰসঙ্গত লব পাৰি আজান পীৰৰ ৰচিত বুলি খ্যাত জিকিৰসমূহ ফকিৰে নিজ হাতে লিখি থৈ যোৱ নাই, পিছলৈহে ইবোৰ পোহৰলৈ আহে। অসমীয়া লোকগীত আৰু বৈষ্ণ গীতৰ আদৰ্শত জিকিৰসমূহ ৰচিত হৈছিল।

লোক-গীতসমূহৰ সৃষ্টিৰ কাল থাটাংকৈ নিৰ্ধাৰণ কৰিব নোৱাৰি। আগতে ল্লেখ কৰা হৈছে যে অসমীয়া ভাষা সৃষ্টি হোৱাৰ লগে লগে লোক-গীতৰ সৃষ্টি বলৈ ধৰে। অনুষ্ঠানমূলক বা বিবিধ বিষয়ৰ গীতসমূহৰ সময় নিৰ্ধাৰণ কৰাৰ থ কাইটীয়া। বুৰঞ্জীমূলক গীতৰ সময় বুৰঞ্জীৰ সময় নিৰ্ধাৰণৰ দ্বাৰা নিৰ্ণয় কৰা থ সহজ। অৱশ্যে এটা কথা স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব যে ভাৰত প্ৰাচীন হলেও লাক গীতসমূহৰ ভাষা লক্ষ্য কৰি এইবোৰ পঞ্চদশ শতিকাৰ পৰৱৰ্তী কালতহে চিত হৈছিল বুলি যুক্তি আগবঢ়াব পাৰি। পঞ্চদশ শতিকাৰপৰা অষ্টাদশ তিকালৈ এই সময় ছোৱাত বিভিন্ন লোকগীতে লিখিত ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিছিল লি কোৱাত কোনো আপত্তি থাকিব নোৱাৰে। লোকগীতৰ আলোচনা মাৰ প্ৰবন্ধৰ উদ্দেশ্য নহয়। লিখিত গীতৰ বিষয়ৰ পৰিচয় দানহে আমাৰ মুখ্য দ্দেশ্য আৰু সেইবাবে লোক গীতৰ কথাৰ সামান্য আভাস দি অসমীয়া সাধু-াহিত্যৰ অন্তৰ্গত গীতৰ ধাৰাটি কঢ়িয়াই দেখুৱাবলৈ যত্ন কৰিমহঁক। কিন্তু াধু সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত গীতৰ ধাৰাৰ আলোচনাত প্ৰৱিষ্ট হোৱাৰ পূৰ্বেই অসমীয়া ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য থকা প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰ আন এবিধ গীত আমাৰ কুত পৰে। বঙলা, উৰীয়া, হিন্দী, অসমীয়া ভাষাৰ উমৈহতীয়া মাক প্ৰাচ্য পভ্ৰংশত ৰচিত ইবিধ গীতক 'চৰ্যাগীত' নামেৰে জনা যায়। সেইবাবে এই ভাষা-মূহে চৰ্যাগীতসমূহক নিজৰ নিজৰ সম্পদ বুলি দাবী কৰিছে। আৰু এই দাবী মূলকো নহয়। নৱম দ্বাদশ শতিকাত ৰচিত এই গীতসমূহত অসমীয়া ভাষাৰ নিদৰ্শন থাকিলেও স্বতন্ত্ৰ অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপত ইয়াক নোপোৱাৰ বাবে ব্যাপক আলোচনাত প্ৰবৃত্ত নহৈ পঞ্চদশ শতিকাৰপৰা লিখিত ৰূপত পোৱা অসমীয়া গীতি সাহিত্যৰ বিভিন্ন ধাৰা আলোচনা কৰিবলৈহে চেষ্টা কৰা হ'ল।

বৈষ্ণৱ যুগৰ অবৈষ্ণৱ গীত: প্ৰাক্-শঙ্কৰী ৰীতিৰ বিকাশধাৰা: লিখিত গীতি-সাহিত্যৰ শাখাটি প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যত বিশেষ উল্লেখযোগ্য। নাথযোগীসকলৰদ্বাৰা সৃষ্ট গীতৰ শাখাই যেনেকৈ অসমীয়া লোক সাহিত্যক এক বিশিষ্ট স্থানত বহুৱাইছে শিক্ষিত বা আখৰী বিজ্ঞসকলৰ ৰচিত সুৰ-তাল যুক্ত তসমূহেও অসমীয়া সাহিত্যক জাকত জিলিকা কৰি তুলিছে। পঞ্চদশ তাব্দীৰপৰা গীতি-সাহিত্যৰ এই শাখাটি প্ৰবাহিত হৈ আহিছে। শঙ্কৰৰ াৰত বৈষ্ণৱ যুগত লিখিত গীতি সাহিত্যৰ সৃষ্টি পৰিপুষ্ট হয়। বৈষ্ণৱ যুগত চিত গীতসমূহত বৈষ্ণৱ আৰু অবৈষ্ণৱ উভয় [illegible]। বিশেষকৈ

শঙ্কৰদেৱৰ সময়তে কেইজনমান কবি-গীতিকাৰে বৈষ্ণৱ বা ভাগৱতী ধ সান্নিধ্যলৈ নহৈ কিছুমান গীত বা কাব্য ৰচনা কৰিলে। অবৈষ্ণৱ কবি কেইজনা গীতসমূহ প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰ ঠাঁচত ৰচনা কৰা গীত। বৈষ্ণৱ যুগত সেইবা আমি লৌকিক ৰসাশ্ৰয়ী আৰু ভক্তি ৰসাশ্ৰয়ী গীত ৰচিত হোৱা দেখিব পাওঁহক।

শঙ্কৰদেৱৰ ভক্তি আন্দোলনৰ সময়ত পূৰ্বৰ লোক-ৰীতিৰে জনসাধাৰণৰ সম্পৰ্ক থকা বিষয়ৰ গীত কিছুমান কেইজনমান গীতিকাৰে ৰচনা কৰে। কোনে কোনোৱে লৌকিকতাৰ দোহাই দি গীত ৰচনা কৰা লোক কেইজনাক প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰ বুলি কৰলৈ খোজে। কিন্তু আমি পাহৰিলে নহব যে এই কেইজনা কবি গীতিকাৰৰ সময় পঞ্চদশ-ষোড়শ শতিকাহে। অৱশ্যে গীতিকাৰ কেইজন ৰচনা যে প্ৰাক্-শঙ্কৰী ৰীতিৰ সেই কথা নিশ্চয় স্বীকাৰ্য। লৌকিক ৰসাস্বাদন গীত অকল যে পঞ্চদশ-ষোড়শ শতিকাৰ গীতিকাৰ কেইজনাইহে ৰচনা কৰি গ' তেনে নহয়, ইয়াৰ পৰৱৰ্তী শতিকাবোৰতো এনে গীত শঙ্কৰী ধৰ্মৰ সোঁতত তিয়া নোৱাৰা গীতিকাৰৰদ্বাৰা অসমীয়া ভাষাত ৰচনা কৰা হৈছিল।

ৰচনাত প্ৰাক্-শঙ্কৰী ৰীতি সুস্পষ্ট, অথচ কালৰ জোখত শঙ্কৰী যুগৰ বু পৰিগণিত গীতিকাৰ কেইজনা হ'ল মনকৰ, দুৰ্গাবৰ কায়স্থ, পীতাম্বৰ অ নাৰায়ণদেৱ। বৈষ্ণৱ যুগৰ এইকেইজনা অবৈষ্ণৱ গীতিকাৰ। এওঁলোক শৃঙ্গাৰিক গীতিকাৰ বুলি কলেও ৰজিতা খাব। অসমৰ অতি প্ৰাচীন আকৰ্ষণীয় আৰু সৰবৰহী অনুষ্ঠান 'ওজাপালি'ৰ উপযোগীকৈ পাচালী ৰীতি গীত ৰচনা কৰি সুখ্যাতি অৰ্জন কৰা গীতিকাৰৰ ভিতৰত অসমীয়া সাহিত্য মনকৰ, দুৰ্গাবৰ আৰু নাৰায়ণদেৱ বিশেষ উল্লেখযোগ্য। মহাকাব্য 'ৰামায় 'মহাভাৰত' আৰু 'পদ্মপুৰাণ'ৰ কাহিনীৰ ওপৰত গীত ৰচনা কৰি 'ওজাপা অনুষ্ঠানত নৃত্য কৰি কৰি ওজাপালিয়ে গায়। মহাকাব্যৰ কাহিনীৰ গীত গো ওজাক 'বিয়াহ'ৰ আৰু 'পদ্মপুৰাণ'ৰ মনসা মাহাত্ম্য বিষয়ৰ গীত গোৱা ওজ 'বিষহৰী'ৰ গীত গোৱা ওজা বুলি কোৱা হয়। অবৈষ্ণৱ গীতিকাৰসকলৰ ৰচিত গীতসমূহক 'পাচালী গীত' বুলিও আখ্যা দিয়া হৈছে। আকৌ কো কোনো পণ্ডিতৰ মতে সংস্কৃত 'পাঞ্চালিকা' (পুতলা) শব্দৰপৰা পাচালী শ উদ্ভৱ। আকৌ আন কিছুমানৰ মতে পাঁচজনৰ নৃত্য-গীতসম্বলিত অনুষ্ঠান 'পাচালী' বোলা হয়। কনৌজ বা পাঞ্চাল দেশত পাঞ্চালী গীতৰ উদ্ভৱ হয়

কোনোৱে পাঁচালী গীতৰ প্ৰসঙ্গত পাঞ্চাল দেশৰ কথা মনত পেলাইছে। পদ চালন কৰা অৰ্থতো পাঁচালী বুলি কোৱাৰ যুক্তি আছে। কিয়নো পালি বৰ্গই পাৰ বা ভৰি চালন কৰিহে নৃত্য কৰি গীতসমূহ গাই সমজুৱাক পৰিতৃপ্ত কৰে। পালিবৰ্গই পাৱেৰে তাল ধৰা কথা মন কৰিবলগীয়া। পাঁচালী শব্দটি লৈ এইদৰে নানা কথাত প্ৰবৃত্ত হব পাৰি।

পাঁচালী গীতসমূহ লৌকিকতাৰ আশ্ৰয়ত গঢ়ি উঠা গীত। মন কৰিবলগীয়া যে পাঁচালী সাহিত্যৰ বৰ্ণনাত মানৱীয় কাৰ্য কলাপৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে। কেতিয়াবা দেৱ-দেৱীক মানৱ মানৱীৰ শাৰীলৈ নমাই আনিবলৈ কবিয়ে চেষ্টা কৰিছে। এনে চেষ্টাৰ ফলত দেৱ দেৱী জনসাধাৰণৰ অতি স্মৰণীয় হৈ পৰিছে। আনফালে সদ্‌চৰিত্ৰযুক্ত মানৱ মানৱী দেৱ-দেৱীৰ শাৰীলৈ উঠাত সকলোৰে অতি আকৰ্ষণীয় আৰু আদৰ শ্ৰদ্ধাৰ হৈ উঠিছে। অসমীয়া জন-সমাজৰ বিভিন্ন দিশ, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, মাত-কথা, বিশ্বাস অবিশ্বাস, ৰীতি-নীতি, কাৰ্য-কলাপ চিত্ৰিত কৰাত পাঁচালী কবিৰ ৰচনা অসমীয়াৰ মনত আৰু বেচি আপোন হৈ পৰাৰ সুবিধাকণ পাইছে।

বিশ্বসিংহ নৃপতিৰ আমোলৰ কবি মনকৰে পদ্মাপুৰাণৰ আখ্যানেৰে 'মনসা গীত' পদ আৰু বিশ্বসিংহ আৰু নৰনাৰায়ণৰ আমোলৰ কবি দুৰ্গাবৰে 'বেউলা আখ্যান'ৰ গীত পদ ৰচনা কৰে। পাচাও যুক্ত 'গীতি-ৰামায়ণ' দুৰ্গাবৰ কায়স্থৰ আন এখনি উল্লেখযোগ্য পুথি। 'গীতি-ৰামায়ণ'ত পূৰ্ব বৈষ্ণৱ যুগৰ ৰামায়ণী কবি মাধৱকন্দলীৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট। কবি পীতাম্বৰৰ গীত-পদযুক্ত গ্ৰন্থ 'ঊষা-পৰিণয়'। সপ্তদশ শতিকা বুলি কাল নিৰ্ণয় কৰিব পৰা গীতিকাৰ সুকবি নাৰায়ণদেৱ। তেওঁ ওজাপালি অনুষ্ঠানৰ উপযোগীকৈ 'পদ্মা পুৰাণ' নামৰ বৃহৎ পুথিখন ৰচনা কৰি কৃতিত্ব অৰ্জন কৰিছে। উপৰোক্ত গীতিকাৰ কেইজনাই লৌকিকতাৰ ওপৰত যথেষ্ট গুৰুত্ব আৰোপ কৰি গীত ৰচনা কৰাত তেওঁলোকৰ গীতি-কাব্যত বৈষ্ণৱাদৰ্শ প্ৰতিফলিত হোৱা নাই। জনজীৱনৰ লগত সম্পৰ্ক ৰখাকৈ গীতসমূহ ৰচনা কৰা বাবে এওঁলোকে লৌকিক ৰসৰহে আস্বাদ দিব পাৰিছে। শৃঙ্গাৰ ৰসৰ প্ৰাধান্যত আদি-ৰসী ঠাঁচত গীত ৰচনা কৰা গীতিকাৰসকলৰ গীতত মনকৰিবলগীয়া কথা।

প্ৰাচীন অসমৰ সঙ্গীত অধ্যয়ন কৰিলে বিভিন্ন ৰাগৰ লগত সাক্ষাৎ হ'বলগীয়া হয়। 'পাঁচালী গীতিকাৰসকলে ৰাগৰ সুপ্ৰয়োগ কৰিবলৈ পাহৰি যোৱা নাছিল।

দুৰ্গাবৰ, পীতাম্বৰ আদি গীতিকাৰৰ গীতত ৰাগৰ উল্লেখ উল্লেখযোগ্য। মনকৰে অৱশ্যে তেওঁৰ গীতত ৰাগৰ কথা কোৱা নাই। দুৰ্গাবৰৰ 'বেউলা আখ্যান'ত পটমঞ্জৰী, ৰামগিৰি, ভাটিয়ালী, আৰু সুহাই—এই চাৰিটা ৰাগৰ উল্লেখ আছে। 'গীতি-ৰামায়ণ' নামৰ আনখন পুথিত উক্ত ৰাগ চাৰিটাৰ উপৰিও অহিৰ, আকাশমণ্ডলী, গুঞ্জৰী, দেৱজিনি, চালনি, দেৱমোহন, ধনশ্ৰী, বৰাড়ী, বসন্ত, বেলোৱাৰ, মঞ্জৰী, মাৰোৱাৰ, মালচী, মেঘমণ্ডল, শ্ৰীগন্ধকালী আৰু শ্ৰীগান্ধাৰ ৰাগৰ উল্লেখ পোৱা যায়। 'কামৰত্ন' পীতাম্বৰ কবিৰ 'উষা পৰিণয়'ৰ গীতসমূহত অহিৰ, গুঞ্জৰী, ধনশ্ৰী, নাগ, নাট, পটমঞ্জৰী, গোণ্ডগিৰি, পাহাড়ী, বৰাডী, বসন্ত ভাটিয়ালী, ভৈৰৱী, মল্লাৰ আৰু সুহাই ৰাগৰ ব্যৱহাৰ চকুত পৰে।

শঙ্কৰ মাধৱৰ বৰগীত আৰু অঙ্কৰ গীত: অসমৰ ভক্তি আন্দোলন সাফল্যমণ্ডিত কৰি তুলিবলৈ বহুমুখী প্ৰতিভাশালী মহান শিল্পী মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে কাব্য, নাট, পদানুবাদ আদিৰ লগতে গীতৰো সহায় ললে। মানুহৰ অন্তৰত ভক্তিৰ নিজৰা প্ৰবাহিত কৰি সত্য শিৱ সুন্দৰৰ বিষয়ক জ্ঞান দান কৰাৰ কাৰণে গীত যে উৎকৃষ্ট বাহন হ'ব তাক জন কবি শঙ্কৰে বুজিছিল আৰু সেইবাবেই তেওঁৰ প্ৰতিভাবে 'ভক্তিমূলক গীত' কিছুমান ৰচনা কৰিলে। আধ্যাত্মিক চৈতন্য জগাই তুলিবপৰা উচ্চ-মান-বিশিষ্ট শঙ্কৰৰ গীতসমূহ পূৰ্বৰ অসমত প্ৰচলিত লৌকিক গীতবপৰা সম্পূৰ্ণ পৃথক। শঙ্কৰদেৱৰ সকলো কাব্য ভক্তিমূলক, গীতো ভক্তিমূলক। মহাপুৰুষজনাৰ গীতসমূহ প্ৰধানকৈ দুটা ভাগত ভগাব পাৰি 'বৰগীত' আৰু 'অঙ্কৰ গীত'। অৱশ্যে দুয়োবিধ গীতৰ বিষয়বস্তু, ভাষা, ৰাগ, তাল আদিত কোনো পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত নহয়। তথাপি নাটকত ব্যৱহৃত গীতসমূহক বৰগীত বুলি কোৱা হোৱা নাই। নাটকৰ কাহিনীৰ লগত ওতঃপ্ৰোতভাৱে সম্বন্ধ থকা নাইবা নাটৰ কাহিনীৰ সম্পূৰ্ণ আভাস দাঙি ধৰা বাবে অঙ্কৰ গীতসমূহক বৰগীত বুলি কোৱা নাই। অঙ্কৰ গীত যিকোনো সময়ত হয়তো গাব পাৰে। বৰগীত যেনেদৰে ভিন্ ভিন্ ৰাগৰ আশ্ৰয়ত ভিন্ ভিন্ সময়ত গোৱাৰ কটকটীয়া নিয়মৰ অধীন অঙ্কৰ গীত তেনে নিয়মৰ অধীন নহয় আৰু হবও নোৱাৰে। তাৰোপৰি বৰগীতসমূহ প্ৰসঙ্গৰ কাৰণে ৰচনা কৰা গীত। অঙ্কৰ গীতৰ উদ্দেশ্য এনে নহয়। এইদৰে ফঁহিয়াই চালে 'বৰগীত' আৰু 'অঙ্কৰ গীত'ৰ মাজত দুটা ভাগ নিৰ্ণয় কৰাটো অৰ্বাচীন নহব।

বৰগীত—ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ সংমিশ্ৰণ ঘটাই বিষয়বস্তু

সংযম ৰক্ষা কৰি শাস্ত্ৰীয় সুৰৰ আশ্ৰয়েৰে মানৱৰ অন্তৰত ভক্তিৰসৰ আধাৰ দান কৰিবপৰা সত্ৰ, বা নাম ঘৰত প্ৰসঙ্গৰ উপযোগীকৈ শঙ্কৰ মাধৱদেৱে ৰচনা কৰা গীতসমূহ 'বৰগীত' নামে পৰিচিত। ভাৱ, ভাষা, সুৰ, তাল, ৰাগ সকলো দিশতেই আন আন গীততকৈ শঙ্কৰ-মাধৱ গুৰু দুজনাৰদ্বাৰা ৰচিত বিবোৰ গীতে শ্ৰেষ্ঠত্বৰ পৰিচয় দিব পাৰিছে সিবোৰেই বৰগীত' আখ্যা লাভ কৰিছে। সত্ৰীয়া সমাজৰ মতে প্ৰচলিত আন আন গীততকৈ 'শ্ৰেষ্ঠ' বা 'বৰ' বুলি 'বিবেচিত গীতসমূহেই 'বৰগীত'। মন কৰিব লগীয়া যে 'বৰগীত' শব্দটি শঙ্কৰদেৱ বা মাধৱদেৱ দুজনা গুৰুৱে প্ৰয়োগ কৰা নাছিল। পৰৱৰ্তী কালত চৰিতকাৰ আৰু সত্ৰ মহন্তৰদ্বাৰাহে এই শব্দটি ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। 'কথাগুৰুচৰিত'ত শঙ্কৰগুৰুৰ আজ্ঞামতে মহাপুৰুষ মাধৱদেৱে 'বৰগীত' ৰচনা কৰাৰ উল্লেখ আছে। তেহে মাধৱদেৱে গুৰু বাক্য ধৰি কৰিছে। আতৈসকলৰ মুখত বোলা আগে গুৰি বিহা গাৰি ক্ৰমে দিশ্যাজত চোট আতাই গীত কৈলে একৰি এঘাৰটা বৰগীত ছয় ৰসে, চোৰ চাতুৰী।"

বৰগীতৰ সংজ্ঞা নিৰ্ধাৰণ কৰি বিবোৰ গীত পোৱা হৈছে সেইবোৰৰ ভিতৰত কোনটি গীত কোন ঠাইত গুৰুজনাই প্ৰথমে ৰচনা কৰে এই বিষয়ে স্পষ্ট কোনো কথা কোৱাটো এক সমস্যা। 'কথা-গুৰু চৰিত'ত গুৰুজনা বাৰজন ভকতে বৃন্দাবনলৈ যাওঁতে কামৰূপৰ 'বৌমাৰি'ত এজন ভকত পাতি,

ৰাম, মেৰি হৃদয় পঙ্কজে বৈছে।
ভাই চিন্তনা চিন্তস কৈছে। —গীতটি ৰচনা কৰি থৈ

গৈছে বুলি উল্লেখ আছে। বুঢ়া আতাই ওঠৰজনা ভকতৰ লগত কামৰূপৰ বৌমাৰিত উপস্থিত হোৱাত এইজন ভকতক লগ পায়। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে "ৰাম ৰাম, সৰ্বজয়, পৰমানন্দ, বলোৰাম, বলোভদ্ৰ গোবিন্দ, নাৰায়ণ, বৰচিৰায়, গোপাল, চোটবলোৰাম, মুকুন্দ, মুৰাৰি এই সব চাতেৰে (চাত্‌ বাতি) ওনায়" – প্ৰথমবাৰ তীৰ্থ ভ্ৰমনলৈ ১৪৮১ খৃঃ ত। গতিকে বৰগীতটি বৌমাৰিত ৩২ বছৰ বয়সত শঙ্কৰে ৰচনা কৰে বুলি 'কথা-গুৰুচৰিত'ৰ কথাৰপৰা বুজিব পাৰি। 'কথা-গুৰুচৰিত'ৰ কথা কিমান নিৰ্ভৰযোগ্য তাক বুজিবলৈ কিছু টান লাগে।

আৰো ভাবিবলগীয়া কথা যে প্ৰথমবাৰ তীৰ্থ ভ্ৰমণ কৰি ঘূৰি আহোঁতে 'বদৰিকাশ্ৰম'ত স্থিত হৈছে শঙ্কৰদেৱে প্ৰথম বৰগীত 'মন মেৰি ৰাম চৰণহি

লাগু। তই দেখিওনা কেন অন্তক আগু'—লিখে বুলিও চৰিত পুথিৰপৰা বুজা যায়। বদৰিকাশ্ৰমত বৰগীত ৰচনা কৰা বুলি ধৰিলে প্ৰথম বৰগীতৰ সময় ১৪৯২ খৃ°ত পৰিব। তেতিয়া হলে গুৰুজনাই ৪৩ বছৰ বয়সত প্ৰথম বৰগীত ৰচনা কৰিছিল বুলি কব লাগিব।

মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে 'বাৰকুৰি বৰগীত' ৰচিছিল বুলি চৰিত পুথিৰপৰা জানিব পাৰি। কিন্তু শঙ্কৰদেৱৰ কৃত বাৰকুৰি বৰগীত পাবলৈ নাই। বৰপেটাৰ কমলা গায়ন নামৰ এজনে গীতসমূহ আওৰাবলৈ নিয়াত তেওঁৰ গৃহত অগ্নিসংযোগ ঘটাত বাৰকুৰি বৰগীতৰ পুথিখন পুৰি বিনষ্ট হয়। গুৰুজনাই মনৰকষ্টত আৰু গীত নিজে ৰচনা কৰিবলৈ চেষ্টা নকৰি একান্ত শিষ্য মাধৱদেৱক গীত ৰচনা কৰিবলৈ আজ্ঞা দিয়ে। কথা চৰিতত আছে—"আৰু গীত কৰি গোটাই লিখিলে বাৰেওকুৰি, কমলাগায়নে নিলে আৱৰাবলৈ চ'ত মহা বনপোৰা বতাহত ঘৰপোৰাত পুইলে। গুৰুজনে খেদকৈ বোলে, বৰা পে', অনেক শ্ৰমকৈ গীতখানি কৈলো, পুইলে। গীত কিছু কৰা, আমি নকৰো আৰু।" অক্লান্ত পৰিশ্ৰমৰ ফল শঙ্কৰদেৱৰ বাৰকুৰি বৰগীত অসমীয়া সাহিত্যৰ বুকুৰপৰা আঁতৰি গ'ল। অসমীয়া গীতৰ এক মহান সম্পদ যে আমি হেৰুৱাইছো তাক নকলেও হব। শঙ্কৰদেৱ ৰচিত মাথোন একুৰি চৈধ্যটা বৰগীতহে আজি দেখিবলৈ পোৱা গৈছে। অসমীয়া বৰগীত পুথি নকুৰি এঘাৰটা বৰগীতেৰে সমৃদ্ধ। ইয়াৰে ১৫৭ টা বৰগীত মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ ৰচিত। মাধৱদেৱৰ নামত সৰহ-সংখ্যক বৰগীত কি কাৰণে অসমীয়া সাহিত্য বা সমাজে লাভ কৰিলে সেই কথা স্পষ্ট।

বৰগীতৰ মহিমা অনন্ত, আকৰ্ষণ অপৰিসীম। বৈষ্ণৱধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰাৰ অভিপ্ৰায়েৰে ৰচনা কৰা বৰগীত শুনি অনেকজনে অন্তৰত দিব্যজ্ঞান লাভ কৰি শঙ্কৰদেৱ গুৰুৰ সান্নিধ্যলৈ আহি পৰম ভক্ত হবলৈ বাধ্য হৈছিল। 'গোপাল কি গতি কৈলে, গোপাল কি মতি দিলে' বৰগীত শুনি বৈয়াক্ৰত গীতৰ 'বৈৰাগ্য বিৰক্ত হৈ তীৰ্থ ফেৰাই' ফুৰা তাকৰ ভকতে অকমানি মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ শৰণ লৈছিল। সেইদৰে ভবানন্দ সাউদ ওৰফে নাৰায়ণ ঠাকুৰ, চিলাৰায় নৃপতি প্ৰভৃতিয়েও বৰগীতৰ মাধুৰ্যত তন্ময় হৈ গুৰুৰ ওচৰ চাপিবলগীয়া হৈছিল। ভক্তিমূলক বৰগীতসমূহক উচ্চাঙ্গ সঙ্গীত বুলি অভিহিত কৰি সমালোচক মন্তব্যই আগবঢ়াইছে। শঙ্কৰদেৱৰ পূৰ্ব আৰু পৰবৰ্তী কালত নানান গীত ৰচনা হোৱাৰ প্ৰমাণ পোৱা গৈছে যদিও বৰগীতৰ সমপৰ্যায়ৰ উচ্চমান বিশিষ্ট গীত

চিত হৈছিল বুলি কবলৈ উপায় নাই। ভক্তিধৰ্মৰ মহান উদ্দেশ্য সাধনৰ ক্ষেত্ৰত বৰগীতৰ স্থান একক আৰু তুলনাবিহীন। মানৱৰ অন্তৰ সিক্ত [illegible] কৰি স্বৰ্গীয় জ্যোতিকণা বোৱাবলৈ সমৰ্থ হোৱা এনে মহান গীতৰ জগত ভাৰতৰ কোনো গীতৰে তুলনা পাবলৈ নাই।

শংকৰ-মাধৱৰ উচ্চাঙ্গ সঙ্গীতৰ মৰ্যাদা প্ৰাপ্ত বৰগীতসমূহত দৈৱকীনন্দন শ্ৰীকৃষ্ণৰ লীলা মাহাত্ম্যই ব্যক্ত হৈছে। অৱশ্যে বৈষ্ণৱ কবিৰ দৃষ্টিত শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ আৰু শ্ৰীকৃষ্ণ অভিন্ন। মহাপুৰুষে পৰমেশ্বৰ বুলি শ্ৰীকৃষ্ণৰ দৰে শ্ৰীৰামচন্দ্ৰকো একে অৰ্থত তেওঁলোকৰ ৰচনাত স্থান দিছে। কৃষ্ণৰ লীলা গুণ চৰিত্ৰৰ দৰে ৰামৰো লীলা-মাহাত্ম্যই বৰগীতত শ্ৰোতামণ্ডলীক পৰিতৃপ্ত কৰিছে। শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱ দুজনা গুৰুৰ ৰচিত যি সমুৰি এশাৰটা বৰগীত পোৱা হৈছে তাক সমালোচক পণ্ডিতসকলে কেইটামান ভাগত বিভক্ত কৰি দেখুৱাইছে (১) লীলা ২) বিৰহ (৩) বিৰক্তি (৪) পৰমাৰ্থ (৫) চোৰ আৰু (৬) চাতুৰী। পৰমপুৰুষ শ্ৰীকৃষ্ণৰ বিভিন্ন কাৰ্যকলাপ আৰু গুণ বৰ্ণনা 'লীলাবিষয়ক গীত'ত চিত্ৰিত হৈছে। জাগৰণ, চলন, খেলন আৰু নৃত্য সম্পৰ্কীয় লীলাবিষয়ক গীত মন কৰিব লগীয়া। 'বিৰহবিষয়ক গীত'ত কংসপুৰ মথুৰালৈ শ্ৰীকৃষ্ণ যোৱাত শ্ৰীকৃষ্ণ অবিহনে নন্দ যশোদা আৰু গোপীসকলৰ কেনে মনস্তাপ জন্মিছিল সেই বিষয়ৰ আভাস লাভ কৰিব পাৰি। মায়াময় জাগতিক পদাৰ্থ আৰু সুখৰ প্ৰতি অনাসক্তি বা বিৰক্তিৰে 'বিৰক্তি বিষয়ক গীত' আৰু ঈশ্বৰ একমাত্ৰ শাশ্বত, ঈশ্বৰ উপলব্ধিয়েই পৰম জ্ঞান আৰু ঈশ্বৰৰ প্ৰতি থকা প্ৰগাঢ় ভক্তিয়েই ভগৱদজ্ঞানৰ একমাত্ৰ উপায় বুলি নিৰ্ধাৰণ কৰি 'পৰমাৰ্থতত্ত্ব সম্পৰ্কীয় গীত'সমূহ ৰচনা কৰা হৈছে। শ্ৰীকৃষ্ণই শিশুকালত গোৱালপাৰাৰ গোৱালীৰ গৃহত প্ৰবেশ কৰি ক্ষীৰ লৱণু চুৰকৈ খোৱা আৰু সুকৌশলী কথাৰে গোৱালীৰ হাতৰপৰা ৰক্ষা পোৱা গীতবোৰত শ্ৰীকৃষ্ণৰ চোৰ আৰু 'চাতুৰ্য বিষয়ৰ গীত'ৰ আভাস পৰিলক্ষিত হয়।

বিভিন্ন ভাবৰ বৰগীতসমূহ ভিন্ ভিন্ ৰাগ আৰু তালত নিৰ্দিষ্ট সময়ত গোৱাৰ নিয়ম সত্ৰ-সমাজত দেখিবলৈ পোৱা যায়। কোন সময়ত কি ৰাগৰ গীত গাব লাগে তাৰ ধৰা বন্ধা নিয়ম বিশেষ মন কৰিবলগীয়া। মহাপুৰুষ দুজনাৰ বৰগীতত ব্যৱহাৰ কৰা ৰাগ সমূহলৈ মন দিলে দেখা যায় যে শংকৰদেৱে তেওঁৰ ৩৪টা বৰগীতত ১৩টা ৰাগ আৰু মাধৱদেৱে ১৫৭টা বৰগীতত ২৭টা ৰাগ ব্যৱহাৰ কৰিছে। বৰগীতত ব্যৱহৃত দুয়োজনা সন্তৰ ৰাগৰ সংখ্যা ২৯টা।

শঙ্কৰদেৱ মহাপুৰুষৰ বৰগীতত অহিৰ, আশোৱাৰী, কল্যাণ, কেদাৰ, গৌৰী, তুড় বসন্ত, ধনশ্ৰী, নাটমল্লাভ, বসন্ত, ভূপালী, মাহুৰ ধনশ্ৰী, শ্ৰী আৰু সুহাই উক্ত ১৩টা ৰাগ দেখিবলৈ পোৱা গৈছে। মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ বৰগীতত শঙ্কৰদেৱৰ ব্যৱহাৰ কৰা কল্যাণ আৰু ভূপালী ৰাগ দুটাৰ বাহিৰে আন এঘাৰটা ৰাগৰ উল্লেখ আছে। ইয়াৰোপৰি মাধৱদেৱে আৰু ১৬টা ৰাগ ব্যৱহাৰ কৰিছে। যেনে কানড়া, কামোদ, কৌ, তুডভাটিয়ালী, নাট, বৰাড়ী, বেলোৱাৰ, ভাটিয়ালী মল্লাৰ, মাহুৰ, ললিত, শ্যাম, শ্যামগডা, শ্ৰীগান্ধাৰ শ্ৰীগৌৰী আৰু সিন্ধুৰা। মাধৱৰ ব্যৱহৃত ৰাগৰ সংখ্যা ১১+ ৬=২৭টা।

কোন সময়ত কি ৰাগত বৰগীত গোৱা হয় তাক এনেদৰে ভাগ কৰা হৈছে—ৰাতিপুৱাৰপৰা দুপৰৰ আগমুহূৰ্তলৈকে—কৌ, কল্যাণ, শ্যাম, অহিৰ, ললি, আৰু শ্যামগড়া ৰাগ, দুপৰৰপৰা গধূলিলৈকে—ভাটিয়ালী, গৌৰী, বসন্ত, তু বসন্ত, গান্ধাৰ, শ্ৰীগান্ধাৰ, ধনশ্ৰী, বৰাড়ী, কেদাৰ, মাহুৰ, শ্ৰী আৰু তুড় ভাটিয়ালী গধূলি আশোৱাৰী আৰু বেলোৱাৰ, আগ নিশা সুহাই, সিন্ধুৰা, কানড মল্লাৰ আৰু নাটমল্লাৰ, শেষ নিশা ভূপালী আৰু কামোদ ৰাগৰ গীত গোৱা নিয় সত্ৰ সমাজত চলি আহিছে ('বৰবেখাত বৰগীত' ড মহেশ্বৰ নেওগ সম্পাদিত)। সত্ৰ বিশেষে ৰাগৰ ইফাল সিফাল হোৱাও দেখা যায়। সত্ৰীয়া গীতত বিভি তালৰ প্ৰয়োগ আছে। মন কৰিবলগীয়া যে শঙ্কৰ-মাধৱৰ বৰগীতসমূহ তালৰ উল্লেখ তেনেদৰে পোৱা নাযায়। বাৰখন তাল আৰু বাৰখন উপতাল কথা সত্ৰসমূহত প্ৰচলিত। গীতসমূহ তালৰ আশ্ৰয়ত যে গোৱা হয় তাক কোৱা আৱশ্যক নাই। শঙ্কৰদেৱে বিৰচিত 'ষড়চ্ছন্দ'ৰ গীতত ছখন তালৰ উল্লে আছে। যেনে—ভূপালী ৰাগৰ গীতত চুটা আৰু খৰমান, ধনশ্ৰী ৰাগৰ গীত পৰিতাল আৰু একতালি, অহিৰ ৰাগৰ গীতত জতি আৰু চোক তাল। উ তাল ছয়খনৰ বাহিৰে আন কোনো তালৰ উল্লেখ বৰগীতত চকুত নপৰে।

অঙ্ক (নাট)ৰ গীত ঃ

মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ কৃত ৬ খন আৰু মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ কৃত সন্দেহবিহী ৫ খন নাট বৰ্তমানলৈ উদ্ধাৰ হৈছে। শঙ্কৰ-মাধৱৰ কৃত নাট ১১ খন অঙ্কসমূহত গীত প্ৰাচুৰ্য মন দিবলগীয়া। নাটসমূহত গীতৰ প্ৰয়োজন ইমান বেছি যে কেতিয়া নাটবোৰক 'গীতিনাট্য' বুলি নামকৰণ কৰিবলৈ মন যায়। অসমীয়া সত্ৰী

সমাজত একশ্ৰেণী গীতক 'অঙ্কৰ গীত' বুলি কোৱা হয়। নাটকত থকা গীতসমূহকেই 'অঙ্কৰ গীত' শ্ৰেণীত ধৰা হয়। শঙ্কৰ মাধৱ দুজনা নাট্যকাৰৰ বাহিৰেও তেওঁলোকৰ পদাঙ্ক অনুগামী পৰৱৰ্তী নাট্যকাৰসকলেও অঙ্ক ৰচনা কৰাৰ পৰা বিৰত নহ'ল। তেওঁলোকৰ অঙ্ক সমূহতো গীতৰ প্ৰয়োগ পৰিদৃষ্ট হয়। শঙ্কৰ মাধৱ আৰু শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ সকলো নাট্যকাৰৰ নাট সমূহত অসংখ্য 'অঙ্কৰ গীত' চকুত পৰে। অৱশ্যে পৰৱৰ্তী নাট্যকাৰসকলে অঙ্কত কেতিয়াবা শঙ্কৰ মাধৱৰ গীত ব্যৱহাৰ কৰিছে নাইবা প্ৰায় ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ প্ৰভাৱ পেলাইছে। আমি মনকৰিব পাৰো যে বৰগীতত মাথোন ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণ বা শ্ৰীৰামৰ লীলা মাহাত্ম্য বেকত হৈছে, কিন্তু অঙ্কৰ গীতত ৰামৰ চৰিত্ৰৰ বাহিৰেও আন চৰিত্ৰ বিষয়ক গীতেও স্থান পাইছে। নাটকৰ সমগ্ৰ ঘটনাও অঙ্কৰ গীতৰ জৰিয়তে দাঙি ধৰা হৈছে। তাৰোপৰি নাটৰ গীতসমূহ নাট যেতিয়া অভিনয় কৰা হয় তেতিয়া গোৱা হয়। ইয়াৰ গীতত বৰগীতৰ দৰে সময়ৰ ধৰাবন্ধা নীতি মনা নহয়। সি যি হওক বৰগীতৰ লগত অঙ্কৰ গীতক এক কৰিবলৈ যোৱাত নিশ্চয় যথেষ্ট আসোঁৱাহ চকুত পৰিব আৰু সেইবাবে অসমীয়া বৈষ্ণৱ সঙ্গীত সাহিত্যত 'অঙ্কৰ গীত' বুলি এবিধ গীতক কৰলগীয়া হ'ল।

শঙ্কৰদেৱৰ পত্নীপ্ৰসাদত ৮, কালিদমনত ১৫, কে'লিগোপালত ৩৩, ৰুক্মিণীহৰণত ৩১, পাৰিজাত হৰণত ২২, আৰু শ্ৰীৰাম বিজয়ত ১৯, মুঠ ১২৮টা আৰু মাধৱদেৱৰ অৰ্জুনভঞ্জন (দধিমথন)ত ৮, চোৰধৰাত ৬, পিম্পৰা গুচোৱাত ৩, ভোজন বিহাৰত ৩, আৰু ভূমি লুটিৱাত ৫, মুঠ ২৫ (নাটত থকা বৰগীত দুটা ধৰি) টা অঙ্কৰ গীত আমাৰ চকুত পৰে। দুজনা গুৰুৰ নাটৰ গীতৰ সংখ্যা ১২৮+২৫=১৫৩ টা।

'অঙ্কৰ গীত'ৰ মন কৰিবলগীয়া কথা যে ৰাগৰ লগত তাল বান্ধি দিয়া আছে। কি ৰাগৰ গীত কি তালত গোৱা হ'ব তাক গীততেই উল্লেখ কৰা হৈছে। বৰগীতত ব্যৱহৃত ৰাগসমূহৰ উপৰিও আৰু কেইটামান ৰাগ যেনে ভূপ, পূৰ্বী, ৰামগিৰি আৰু সাৰেং ৰাগৰ উল্লেখ অঙ্কৰ গীতত দেখিবলৈ পোৱা যায়। 'অঙ্কৰ গীত'ত একতাল, পৰিতাল, যতিমান, যোমানি, ৰূপক, খৰমান, ছুটা বা ছুটকলা, বিষম, মানচোক আদিৰ তালৰ প্ৰয়োগ আছে। বিভিন্ন তাল আৰু ৰাগৰ প্ৰয়োগ দুয়োজনা নাট্যকাৰৰ 'অঙ্কৰ গীত'ত দেখিবলৈ পোৱা যায়।

শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ গীত—শঙ্কৰোত্তৰ যুগত শঙ্কৰ-মাধৱৰ দৰে দু-প্ৰতিভাশালী

গীতিকাৰ আমি দেখিবলৈ নাপাওঁ যদিও গীত ৰচনা কৰা ধাৰাটি কিছুমান গীতিকাৰে যে অব্যাহত ৰাখিলে তাক স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। বিশেষকৈ শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ আদৰ্শৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হোৱা সত্ৰীয়া অধিকাৰ ভকতসকলে ৰচনা কৰা কিছুমান 'গীত' আৰু নাট্যকাৰসকলৰদ্বাৰা নাটত প্ৰয়োগ কৰা 'অঙ্কৰ গীত' শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ উল্লেখযোগ্য গীত সম্পদ। এই যুগৰ গীতকাৰৰ গীতসমূহ 'বৰগীত' ৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰি লোৱা হোৱা নাই যদিও কিছুমান গীত যে বৰগীতৰ দৰে আস্বাদনীয় নহয় এনে কথা কব নোৱাৰি। ভবানীপুৰীয়া গোপাল আতা, ৰামচৰণ ঠাকুৰ, যদুমনিদেৱ, দৈত্যাৰি, লক্ষ্মীকান্ত, শ্ৰীৰাম, ৰামানন্দ প্ৰভৃতিৰ কিছুমান গীতক কোনো কোনোৱে বৰগীত বুলি ভাবিব খোজে। সেইবুলি আমি মন কৰিবলাগিব যে পৰৱৰ্তী গীতিকাৰৰ গীতসমূহে শঙ্কৰ-মাধৱৰ বৰগীতৰ দৰে একে আসন শোভিত কৰিবপৰা নাই। পৰৱৰ্ত্তী গীতিকাৰসকল শঙ্কৰ মাধৱৰ দৰে ব্যক্তিত্বসম্পন্ন আৰু সু-প্ৰতিভাশালী নোহোৱা বাবে তেওঁলোকৰ ৰচনা বৰগীতৰ আটাই কেইটা লক্ষণেৰে পৰিপুষ্ট হোৱা নাই। গীতিকাৰসকলৰ গীত ভক্তিমূলক। কোনো স্বকীয়া বৈশিষ্ট্য আৰু বিষয়বস্তুৰ মৌলিকতা গীতিকাৰ সকলৰ গীতত চকুত নপৰে, মাথোন তেওঁলোকে পূৰ্বৰ বৈষ্ণৱ গুৰু দুজনাৰ অনুকৰণহে কৰিছে। নাটক ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰতো শঙ্কৰী নাট্য ৰীতিৰ অৱনতি এই যুগত পৰিলক্ষিত হয় যদিও নাট ৰচনা কৰাৰ প্ৰয়াস শঙ্কৰ-ভক্তসকলে পৰিহাৰ নকৰিলে আৰু সেইবাবে অনেক নাটত অনেক অঙ্কৰ গীতো দেখিবলৈ পোৱা গ'ল। বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ ভক্তিমূলক গীত বা অঙ্কৰ গীতসমূহৰ উপৰিও শাক্ত ধৰ্মৰ প্ৰাধান্য থকা গীত কিছুমানো শঙ্কৰদেৱৰ যুগত দুই চাৰিজন গীতিকাৰে ৰচনা কৰিছিল।

শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ গীত শ্ৰোতা বা পাঠকসকলে মন কৰিলে বুজিব যে বৈষ্ণৱ গীতিকাৰসকলে তেওঁলোকৰ গীতত ব্ৰজাৱলী ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। বিশেষকৈ শঙ্কৰ মাধৱৰ ৰীতিক আওকান কৰি চলিবলৈ ভক্তসকলে টান পালে। বেচিভাগ গীতিকাৰে ব্ৰজাৱলীৰ সুপ্ৰয়োগ কৰিব নোৱাৰিলে যদিও শঙ্কৰী গীতৰ ৰচনাৰ আহিঁ সততে ৰক্ষা কৰিবলৈ কঠোৰ শ্ৰম কৰা দেখা যায়। আনফালে মন কৰিবলগীয়া কথা যে এই যুগতে প্ৰকৃত অসমীয়া ভাষাতো অনেক গীত ৰচিত হয়। সত্ৰীয়া গীত কিছুমানত প্ৰকৃত অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰয়োগ হোৱাৰ উপৰিও সত্ৰীয়া সমাজৰ লগত সম্পৰ্ক নথকা এক শ্ৰেণীৰ লোকৰদ্বাৰা ৰচনা কৰা গীতত

নিজৰ অসমীয়া ভাষাৰ সু-প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। অসমীয়া জনসাধাৰণৰ চিৰাচৰিত মাত কথাৰে গীত ৰচনা কৰিবলৈ লোৱা উদ্যম [illegible] এই যুগত সঁচাকৈয়ে গৌৰৱ কৰিবলগীয়া কথা। এই যুগৰ গীতৰ আন এটি বৈশিষ্ট্য হ'ল নিৰহ নিপানী বৈষ্ণৱ ধৰ্মত শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱে স্থান নিদিয়া 'ৰাধা' চৰিত্ৰটিৰ প্ৰৱেশ। শঙ্কৰদেৱৰ 'কেলিগোপাল' নাটত যি 'ৰাধা' নামৰ উল্লেখ আছে সি প্ৰক্ষিপ্তহে। আকৌ মাধৱদেৱৰ দুই চাৰি গীতত ৰাধা নাম আছে যদিও ৰাধাৰ প্ৰাধান্য কণমানো নাই, ৰাধা অনেক অনী গোপীৰ মাজৰ এজনী সাধাৰণ গোপীহে। কৃষ্ণৰ প্ৰণয়িনী ৰূপত ৰাধাক মাধৱদেৱৰ গীতত পাবলৈ নাই নাইবা শৃঙ্গাৰ ৰসৰ সমাবেশ ঘটাবলৈও মাধৱ বৈষ্ণৱে ইচ্ছা কৰা নাই। কিন্তু শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ কিছুমান গীতিকাৰে ৰাধাক শ্ৰীকৃষ্ণৰ প্ৰণয়িনী ৰূপে চিত্ৰিত কৰি শৃঙ্গাৰ ৰসত উটি ভাঁহি ফুৰিছে। আহোম যুগত বঙ্গীয় বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰভাৱত অসমীয়া কবি বা গীতিকাৰৰ হাতত ৰাধা চৰিত্ৰটিয়ে এনে ৰূপ পায় বুলি ভাবিব পাৰি।

শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ গীতিকাৰসকলৰ ভিতৰত ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতা, চোট আতা মাধৱদেৱৰ ভাগিন ৰামচৰণ, ৰামচৰণৰ পুত্ৰ দৈত্যাৰি, শঙ্কৰদেৱৰ নাতি কাল সংহতিৰ প্ৰৱৰ্ত্তক পুৰুষোত্তম ঠাকুৰ (ৰামানন্দৰ পুত্ৰ), মায়ামৰা সত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাতা অনিৰুদ্ধদেৱ, বৈকুণ্ঠ পুত্ৰ ভূষণ দ্বিজ, ঢিহিং সত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাতা দৰবছুমণি, অথখণ্ডৰিয়া সত্ৰ স্থাপন কৰ্তা শ্ৰীৰাম আতা আৰু তেওঁৰ পুত্ৰ ৰামানন্দ, শঙ্কৰৰ কনিষ্ঠ পুত্ৰ হৰিচৰণৰ তনয় চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰ নাৰায়ণ ঠাকুৰ আতাৰ পুত্ৰ পৰমানন্দ, ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতাৰ কন্যা পদ্মপ্ৰিয়া, কাজলামাজিৰ পুত্ৰ জগদানন্দ, সনাতনদেৱ, প্ৰেমভূষণ দেৱ, বৃন্দাবন চন্দ্ৰদেৱ, ৰমানন্দ কায়স্থ প্ৰভৃতি উল্লেখযোগ্য।

উত্তৰ বৈষ্ণৱ যুগৰ নাট্যকাৰসকলৰদ্বাৰা যিবোৰ অংকীয়া নাট ৰচনা কৰা হৈছিল সেই নাটবোৰত গীত কিছুমান পোৱা যায়। ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতাৰ 'জন্মযাত্ৰা', 'নন্দোৎসৱ' (বোকাযাত্ৰা), আৰু 'উত্তৰ সৱাৰ'; ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ 'কংসবধ'; দ্বিজভূষণৰ 'অজামিল উপাখ্যান', দৈত্যাৰি ঠাকুৰৰ 'নৃসিংহ যাত্ৰা' আৰু 'স্যমন্ত হৰণ' আৰু আন আন বহুতো নাট্যকাৰে ৰচনা কৰা নাটত ৰাগ আৰু তাল আশ্ৰয়ী 'অংকৰ গীত' অলেখ পোৱা যায়। অৱশ্যে কিছুমান নাটকত শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ গীত সন্নিবিষ্ট হৈ থকা দেখা যায় আৰু বেছিভাগ গীতেই শঙ্কৰ-মাধৱৰ প্ৰভাৱ-গ্ৰস্ত। সকলো গীতিকাৰসকলো [illegible]

শতিকাৰ প্ৰথম ছোৱালৈকে—এই সময়ছোৱাত অঙ্কৰ গীত আৰু অন্যান্য গীতেৰে অসমীয়া গীতৰ ধাৰাটি উজ্জ্বল ৰূপত প্ৰকট হোৱা দেখা যায়।

শৃঙ্গাৰ ৰসাশ্ৰয়ী তান্ত্ৰিক গীত কিছুমানো আহোম ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতাত সৃষ্টি হৈছিল। বঙ্গীয় গুৰুক আহোম ৰজা মহাৰজাই ধৰ্ম-গুৰু বুলি গ্ৰহণ কৰাত শাক্ত ধৰ্মই গা কৰি উঠিল—যাৰ ফলত বৈষ্ণৱ গীত পদৰ দৰে তান্ত্ৰিক গীত পদো ৰচিত হবলৈ ধৰিলে। স্বয়ং ৰুদ্ৰসিংহ আৰু শিৱসিংহ স্বৰ্গদেৱৰদ্বাৰা এনে গীত ৰচনা কৰা হ'ল। গৌৰী বা ৰাধাৰ বন্দনা স্বৰ্গদেউসকলৰ গীতত সুস্পষ্ট। অম্বিকা আৰু শিৱসিংহ ৰজাৰ অনুপ্ৰেৰণাত কাব্য গীত ৰচনা কৰা কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী এই যুগৰ এজনা শ্ৰেষ্ঠ গীতিকাৰ। শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ ভণিতাযুক্ত গীত কিছুমান এই যুগত গুপ্ত সম্প্ৰদায় এটাৰ দ্বাৰা ৰচনা কৰা হৈছিল। এই গীতসমূহক 'দেহ-বিচাৰৰ গীত' বুলি কোৱা হয়। সম্ভৱত মহাপুৰুষ দুজনাৰ জনপ্ৰিয়তা লক্ষ্য কৰি পৰৱৰ্তী কবিয়ে তেওঁলোকৰ নামত ভণিতা পেলাইছে। এইদৰে অন্যান্য বিষয়ৰ অলেখ গীত অসমীয়া ভাষাত শঙ্কৰোত্তৰ যুগত ৰচনা কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়।

পঞ্চদশ শতিকাৰপৰা ঊনবিংশ শতিকালৈ এই কেই শতিকাত অসমীয়া ভাষাত অনেক গীতিকাৰে অলেখ গীত ৰচনা কৰি অসমীয়া গীতৰ ধাৰাটি প্ৰবাহিত কৰি এক চহকী আৰু গৌৰৱোজ্জ্বল স্থানত বহুৱাই থৈ গৈছে। এতিয়াও অসমীয়া সকলো গীত অন্ধকাৰৰপৰা পোহৰলৈ অহা নাই। সকলো গীতিকাৰৰ গীত পোহৰলৈ আহিলে অসমীয়া গীতি সাহিত্যৰ প্ৰকৃত ৰূপটি আৰু উজ্জ্বল হৈ যে দেখা দিব এই বিষয়ে সন্দেহ নাই।

গদ্য সাহিত্য

গদ্য সাহিত্য

গদ্য সাহিত্যৰ জন্ম ঃ নিজৰ পৰিয়াল বা সমাজৰ বিভিন্ন কাৰ্যসমূহ নিয়াৰিকৈ চলাবলৈ মানুহে অৰ্থপূৰ্ণ যিবোৰ বাক্য সচৰাচৰ ব্যৱহাৰ কৰে সেয়ে কথা বা গদ্য। জনসমষ্টিয়ে শৃংখলাবদ্ধ ভাবে বসবাস কৰিবলৈ লোৱাৰ কাৰণে যি কথোপ-কথন প্ৰয়োগ কৰিবলৈ ললে তাৰ পৰাই গদ্যৰ উদ্ভৱ হ'ল। এই বিষয়ত কোনো দ্বিধা নাই যে সাহিত্যই লিখিত ৰূপ পোৱাৰ বহুত দিন পূৰ্বৰে পৰা মানুহে গদ্যতে কথা বতৰা পাতিছিল আৰু সেইবাবে কথিত গদ্যৰ জন্ম লোক গীত বা লিখিত পদ্যতকৈ আগে হৈছিল। দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহৃত কথ্য ৰীতিৰে সাহিত্য ৰচনা কৰিলে কোনো কৃতিত্ব বা প্ৰতিভা প্ৰকাশ নাপায় এই কথা পোনতে পদ্য সৃষ্টিকৰ্তাসকলে নিশ্চয় ভাবিছিল আৰু সেইবাবে প্ৰতিভাসম্পন্ন সুচতুৰ ব্যক্তিয়ে কথ্য ৰীতিৰ পৰা ফালৰি কাটি গৈ নিজৰ ভাবানুভূতিক বেকত কৰিবলৈ পদ্য ছন্দৰ আলম লৈ সাহিত্য সৃষ্টি কৰিবলৈ ধৰিলে। প্ৰথমতে হয়তো কুশ কুশ পদসমূহ কিছুকাল ধৰি চলিছিল আৰু পিছলৈ এইবোৰে লিখিত ৰূপ ধাৰণ কৰিলে। সেই কাৰণেই আমি বিশ্বৰ যি কোনো ভাষাৰ সাহিত্যত গদ্যতকৈ পদ্যৰ জন্ম কিছু আগত হোৱা দেখোঁ। অৱশ্যে এটা কথা ঠিক যে পদ্য সাহিত্যৰ সোঁত কিছু দিন প্ৰবাহিত হৈ অহাৰ পিছতহে ই গদ্য সাহিত্যৰ পিনে চাপ খায় আৰু তাৰ ফলতে কোনো বিষয়ত পদ্য সাহিত্যৰ দৰে কথা সাহিত্যও পৰিপুষ্ট হয়।

ভাৰতীয় গদ্য সাহিত্যৰ ইতিহাস ঃ পুৰাতন কালৰ পৰা অৰ্থাৎ বৈদিক সাহিত্যৰ যুগৰ পৰা (খৃঃ পূ ১৫০০-খৃ ৩০০) গদ্য সাহিত্যৰ ইতিহাস স্পষ্ট। বৈদিক সাহিত্যৰ তিনিটা স্তৰ (১) বেদ, (২) ব্ৰাহ্মণ আৰু (৩) উপনিষদ। যজ্ঞীয় বেদ ঋক, সাম আৰু যজুঃ এই ত্ৰয়ীৰ ভিতৰত যজুৰ্বেদত আৰু অৰ্বাচীন অথৰ্ববেদত প্ৰাচীন ভাৰতীয় গদ্য সাহিত্যৰ পহিলা নিদৰ্শন দেখিবলৈ পোৱা যায়। ঋকবেদৰ দৰে লয় যুক্ত পদ্য বা কবিতাৰ আৰু সামবেদৰ দৰে গীতৰ অলি যজুৰ্বেদত বিচাৰি পোৱা নাই। যজুৰ্বেদত যজ্ঞানুষ্ঠানৰ মন্ত্ৰ আৰু নিয়ম পালনৰ বিষয়ে যিবোৰ বৰ্ণনা আছে সিবোৰ গদ্যত ৰচনা কৰা হৈছে। বৈদিক ধৰ্ম

কাণ্ডৰ লগত গাঢ সম্পৰ্কিত যজুৰ্বেদ গদ্যত ৰচিত হ'লেও ইয়াৰ গাম্ভীৰ্যপূৰ্ণ ধ্বনিত কবিতাৰ অনুৰণন অস্পষ্ট নহয়। মন কৰিবলগীয়া যে যজুৰ্বেদৰ ভাগ 'কৃষ্ণ যজু' গদ্যাত্মক আৰু 'শুক্লযজু' পদ্যাত্মক। 'মনুসংহিতা' বা 'অমৰকোষ'ত বেদ বুলি স্বীকৃতি নিদিয়া অথচ 'ছান্দোগ্য' উপনিষদত বেদ বুলি স্বীকৃত গাৰ্হস্থ্য জীৱনৰ উপযোগী অথৰ্ববেদত গদ্যৰ প্ৰয়োগ চকুত পৰে। বিভিন্ন যজ্ঞ কাৰ্যৰ বিৱৰণ আৰু ব্যাখ্যাৰে বেদত ব্ৰাহ্মণসমূহ আৰু যুক্তিবাদী পণ্ডিত মনীষাৰ আধ্যাত্মিক চিন্তানুভূতিৰে সৃষ্টি হোৱা উপনিষদ বা বেদান্তসমূহত গদ্যৰ প্ৰাচুৰ্যই প্ৰকট হৈছে। 'বিষ্ণু পুৰাণ'তো প্ৰাচীন গদ্য সাহিত্যৰ নিদৰ্শন পৰিলক্ষিত হয়। পতঞ্জলি ৰচিত পাণিনীয় 'মহাভাষ্য' প্ৰাঞ্জল সংস্কৃত গদ্য গ্ৰন্থ। মুঠতে খৃষ্ট জন্মৰ বহু বছৰ পূৰ্বে প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ সাহিত্যত গদ্যৰ নিদৰ্শন যে সুস্পষ্ট তাক স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। অৱশ্যে এটা কথা ঠিক যে উক্ত উল্লেখিত গদ্যবোৰ প্ৰাচীন যুগৰ সংস্কৃত ভাষাৰ গদ্যৰ নিদৰ্শনহে, প্ৰকৃত বা উৎকৃষ্ট গদ্য সাহিত্যৰ লক্ষণেৰে ইবোৰ পৰিপুষ্ট হোৱা নাই।

প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য সাহিত্যত গদ্য: প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাত ৰচিত গদ্য বা কথা-সাহিত্য পদ্য-সাহিত্যতকৈ সংখ্যাত তাকৰ হ'লেও অনেক গদ্য সাহিত্য ৰচনা কৰা হৈছিল। অৱশ্যে অনেক সাহিত্য আজিলৈ উদ্ধাৰ হোৱা নাই। কিছুমান গ্ৰন্থকাৰৰ গ্ৰন্থত পূৰ্ববৰ্তী গ্ৰন্থকাৰ আৰু গদ্য গ্ৰন্থৰ নাম পোৱা যায়। উদাহৰণ স্বৰূপে পতঞ্জলিৰ ৰচনাত 'বাসবদত্তা', 'সুমনোত্তৰা আৰু 'ভৈমৰথী' নামৰ গদ্য সাহিত্যৰ উল্লেখ আছে। বৰৰুচিৰ 'চাৰুমতী', ৰামিল আৰু সোমিলৰ উমৈহতীয়া শক্তিৰে ৰচনা কৰা 'শূদ্ৰক-কথা'ও মন কৰিব লগীয়া। সংস্কৃতৰ উৎকৃষ্ট গদ্য সাহিত্য কেইজনমান ৰচকৰ হাতত সমুজ্জল ৰূপত সৃষ্টি হৈছিল। বিশেষকৈ সপ্তম শতাব্দীৰ বাণভট্টৰ 'কাদম্বৰী' আৰু 'হৰ্ষ-চৰিত', দণ্ডীৰ 'অৱন্তী সুন্দৰী কথা', 'দশকুমাৰ চৰিত,' আৰু সুবন্ধুৰ 'বাসবদত্তা' উৎকৃষ্ট সংস্কৃত গদ্য সাহিত্য। উক্ত গদ্য সাহিত্যবোৰৰ উপৰিও ধনপালৰ 'তিলকমঞ্জৰী', সোড্‌চলৰ 'উদয় সুন্দৰী কথা', অগস্ত্যৰ 'কৃষ্ণ-চৰিত', বামন ভট্টবাণৰ 'বীৰ নাৰায়ণ চৰিত' প্ৰভৃতি উল্লেখযোগ্য কথা-পুথি।

মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য সাহিত্যত গদ্য: প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ সাহিত্যৰ দৰে মধ্যভাৰতীয় আৰ্য ভাষা পালি-প্ৰাকৃত আৰু অপভ্ৰংশতো গদ্য সাহিত্য ৰচনা কৰা হৈছিল। অৱশ্যে সংস্কৃত ভাষাৰ গদ্য সাহিত্যৰ তুলনাত

পালি-প্ৰাকৃত ভাষাৰ গদ্য সাহিত্য তেনেই তাকৰ। খৃষ্ট জন্মৰ পূৰ্বে ৰচিত বৌদ্ধ গাথাসমূহ ব্যাখ্যা কৰিবৰ উদ্দেশ্যে আৰু সেইবোৰৰ প্ৰসঙ্গ নিৰ্দেশ কৰিবলৈ গাথাবোৰৰ লগত গদ্যাংশৰ সংযোগ কৰা হ'ল। খৃঃ পূঃ ৩য় শতাব্দীত ৰচিত ত্ৰিপিটক সাহিত্যও পদ্য-গদ্য মিশ্ৰিত। অৱশ্যে খৃষ্টীয় প্ৰথম শতাব্দী অৰ্থাৎ কণিকৰ ৰাজত্বকালত ৰচিত 'মিলিন্দ পঞ্হ' আদিত শৃঙ্খলাবদ্ধ, মাৰ্জিত সাবলীল গদ্যৰ প্ৰয়োগ চকুত পৰে। প্ৰাকৃত গদ্য সাহিত্যৰ ভিতৰত ৬ষ্ঠ শতাব্দীৰ গ্ৰন্থকাৰ সন্ধদাস আৰু ধৰ্মসেন গনিন্‌ৰ বসুদেৱহিণ্ডী, হৰিভদ্ৰসূৰি কৃত 'সমৰাইচ্চ কহা' (সমৰাদিত্য কথা) উল্লেখযোগ্য। ইয়াৰোপৰি জিনচন্দ্ৰৰ 'কথা কোষ', সোমপ্ৰভৰ 'কুমাৰ পাল চৰিত হেম বিজয়ৰ 'কথা ৰত্নাকৰ', আদি গদ্য-পদ্য মিশ্ৰিত প্ৰাকৃত সাহিত্য।

ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাৰ গদ্য আৰু অসমীয়া গদ্যৰ স্থান নিৰ্ণয়: ভাৰতৰ বিভিন্ন প্ৰদেশত স্বকীয় বৈশিষ্ট্যৰে বিভিন্ন ভাষাসমূহ উদ্ভৱ হোৱাত বিভিন্ন প্ৰাদেশিক ভাষাত নানা গ্ৰন্থ ৰচনা হবলৈ ধৰিলে আৰু তাৰ ফলতে কাব্য, গীত, নাট, গদ্য আদি সাহিত্যৰে বাঙ্ময় ভাষাসমূহ পৰিপুষ্ট হৈ পৰিল। মাগধী অপভ্ৰংশৰপৰা উদ্ভৱ হোৱা অসমীয়া, বঙলা উৰিয়া, হিন্দী আদি ভাষাসমূহতো ভাষাই স্বকীয় ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰাৰ লগে লগে নানা বিষয়ৰ সাহিত্য ৰচিত হবলৈ ধৰিলে। পোনতে প্ৰাদেশিক ভাষাবোৰত পদ্য সাহিত্যৰ সৃষ্টি হ'ল যদিও লাহে ধীৰে কথা সাহিত্যও সৃষ্টি হবলৈ ধৰিলে। অসমীয়া ভাষাতো পদ্য সাহিত্য উদ্ভৱ হোৱাৰ কিছু বছৰ পিছত গদ্য সাহিত্য গঢ়ি উঠিল। চৰ্যাপদৰ সময়ৰপৰা বৈষ্ণৱ যুগৰ আৰম্ভণিলৈকে এই চাৰিশ বছৰ ধৰি অসমীয়া সাহিত্যত পদ্য সাহিত্যৰ খলকনি উঠি থাকিল যদিও বৈষ্ণৱ যুগৰ পৰাহে গদ্য সাহিত্যৰ নিদৰ্শন সুস্পষ্ট হৈ পৰিল। গদ্য সাহিত্যৰ প্ৰাচীনতাৰ কাৰণে ভাৰতীয় আন আন প্ৰাদেশিক ভাষাৰ তুলনাত অসমীয়া সাহিত্যই গৌৰৱৰ ওখ আসনত বহিব পাৰিছে। কিয়নো কোনো প্ৰাদেশিক ভাষাৰ সাহিত্যত পঞ্চদশ বা ষোড়শ শতাব্দীত অসমীয়া গদ্যৰ দৰে সমুজ্জল আৰু প্ৰাঞ্জল গদ্য ৰচনা কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা নাযায়। অৱশ্যে কেইখনমান ফলিত মাৰাঠী ভাষাত চতুৰ্দশ শতিকাৰ গদ্যৰ চানেকি পোৱা হৈছে। কবিশেখৰ জ্যোতিৰীশ্বৰ আচাৰ্যই চতুৰ্দশ শতাব্দীত আদি মৈথিল গদ্যত কড়চা 'বৰ্ণ ৰত্নাকৰ' ৰচনা কৰে। হিন্দী ভাষাৰ গদ্য (হঠ-যোগ ব্ৰহ্মজ্ঞান) পঞ্চদশ শতাব্দীৰ শেষ ভাগৰ ৰচনা। মন কৰিবলগীয়া

যে ষোড়শ শতাব্দীৰ পূৰ্বে বঙলা ভাষাত কোনো গদ্যৰ নিদৰ্শন পৰিলক্ষিত নহয়। ষোড়শ শতাব্দীৰ শেষ নাইবা সপ্তদশ শতাব্দীৰ প্ৰাৰম্ভত বৈষ্ণৱ সাধকসকলৰদ্বাৰা ৰচনা কৰা প্ৰশ্নোত্তৰময় ক্ষুদ্ৰ ক্ষুদ্ৰ নিবন্ধ বা 'কড়চা' সমূহ আৰু দুই চাৰিখন সপ্তদশ শতাব্দীৰ দলিল পত্ৰকে প্ৰাচীন বঙলা ভাষাৰ গদ্যৰ নিদৰ্শন ৰূপে দেখিবলৈ পোৱা গৈছে। 'বঙলা সাহিত্যে গদ্য নামৰ পুথি এখনত অধ্যাপক শ্ৰীসুকুমাৰ সেন, এম-এ, পি, এইচ, ডি মহোদয়ে 'বাঙ্গালা গদ্যৰ প্ৰাপ্ত প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন' বুলি ১৪৭৭ শক (১৫৫৫ খৃ°)ৰ আহোম ৰজালৈ লিখা কোচাবিহাৰৰ ৰজাৰ পত্ৰ খনকে উল্লেখ কৰিছে। আনকি আহোম ৰজাই লিখা কেইখনমান চিঠিতো বঙলা গদ্যৰ পৰিচয় পোৱা যায় বুলি তেওঁ কৈছে। উক্ত চিঠিসমূহ যে অসমীয়া ভাষাৰ গদ্যত ৰচিত তাক কোৱাটো নিষ্প্ৰয়োজন। ইয়াৰোপৰি গুজৰাটী গদ্যও পঞ্চদশ শতিকাৰ নিদৰ্শন। মাৰাঠী, হিন্দী, গুজৰাটী আৰু বঙলা ভাষাৰ প্ৰাচীন গদ্য পোৱা হৈছে যদিও এইবোৰে প্ৰকৃত গদ্য সাহিত্যৰ যোগ্য আসন শোভিত কৰিব পৰা নাই, মাথোন গদ্যৰ নিদৰ্শন ৰূপেহে পৰিগণিত হৈছে।

অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ উদ্ভৱ, ক্ৰমবিকাশ আৰু প্ৰস্ফুটনত সত্ৰীয়া সমাজ আৰু আহোম শাসকসকলৰ অৱদান অবিস্মৰণীয় হৈ থাকিব। নৱ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ অত্যুত্তম বাহন স্বৰূপে শঙ্কৰদেৱৰ অভিনৱ অৱদান অঙ্কীয়া নাটৰ সূত্ৰ কথা আৰু ভাৱৰীয়াৰ বচনতে সৰ্বপ্ৰথম অসমীয়া গদ্যৰ নিদৰ্শন আমাৰ চকুত পৰে। মহাপুৰুষ মাধৱদেৱ, ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতা, ৰামচৰণ ঠাকুৰ প্ৰভৃতি নাট্যকাৰৰ নাটতো শঙ্কৰী গদ্যৰ ব্যৱহাৰ মন দিবলগীয়া। গীতা, ভাগৱত আদি ধৰ্মগ্ৰন্থসমূহক ষোড়শ শতিকাৰ গদ্য ৰূপ দান কৰি স্ত্ৰী, শূদ্ৰৰ উপযোগী কৰিবলৈ গৈ ভট্টদেৱে 'গীতা কথা' আৰু 'ভাগৱত-কথা' সম্পূৰ্ণ ৰূপে গদ্যত ৰচনা কৰি অসমীয়া গদ্য সাহিত্যক গৌৰবোজ্জ্বল আসনত থাপিলে। তেওঁৰ অনুকৰণত পৰবৰ্তী কবি-সাহিত্যিকৰ হাতত 'ভক্তি ৰত্নাকৰ-কথা', 'ঘোষা কথা', 'ৰামায়ণ কথা', 'কথা পদ্মপুৰাণ' আদি বিভিন্ন গদ্য সাহিত্য অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ আলোচকসকলে দেখিবলৈ সমৰ্থবান হ'ল। উত্তৰ বৈষ্ণৱ যুগত বিশেষকৈ সপ্তদশ-অষ্টাদশ শতাব্দীত আহোম ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ৰচনা কৰা 'বুৰঞ্জী সাহিত্য' আৰু বৈষ্ণৱ গুৰুসকলৰ একান্ত ভক্ত মহন্তসকলে ৰচনা কৰা 'চৰিত সাহিত্য'ৰ গদ্যই সৃষ্টি কৰিলে অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ 'স্বৰ্ণময়ী যুগ'। এই কালছোৱাতে মুখে বাগৰা মন্ত্ৰ সাহিত্যয়ো লিখিত

ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰে। আন কালে অনেক বিজ্ঞান বিষয়ক লেখাতো গদ্যৰ প্ৰয়োগ দেখিবলৈ পোৱা গ'ল।

অসমীয়া গদ্যৰ সূচনা: সুৰ লয়যুক্ত শঙ্কৰী গদ্য: অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ পুৰাতন ইতিহাস অধ্যয়ন কৰিলে আমি পোৱা প্ৰথম মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ নাটকত ব্যৱহৃত গদ্যৰ ওচৰ চাপিব পাৰোঁহক। মহাপুৰুষে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰৱৰ্তন কৰি ইয়াক জনসমাজত প্ৰচাৰ কৰি অজ্ঞ চৈতন্যহীন মানৱৰ মন নিৰ্মল পৱিত্ৰ কৰি তুলি সুপথে পৰিচালিত কৰিবৰ মনেৰে কাব্য, গীত, পদ ঘোষা, আদিৰ উপৰি নাট্য সাহিত্যৰো সৃষ্টি কৰে। আখৰী অনাখৰী, পণ্ডিত অপণ্ডিত সকলো শ্ৰেণীৰ লোকৰ সমানে সমাদৰৰ কৰি তুলিবলৈ সৃষ্টি কৰা ভাওনা বা নাটত মহাপুৰুষে সংস্কৃত শ্লোক, অসমীয়া গীত পদৰ প্ৰয়োগ কৰাৰ উপৰিও গদ্য [illegible] ব্যৱহাৰ কৰিলে। শঙ্কৰদেৱ জনকবি। জনসাধাৰণৰ কাষ আৰু মনৰ লগত খাপখোৱাকৈ সাহিত্য ৰচনা কৰাটো হৈ পৰিছিল তেওঁৰ প্ৰধান কৰ্তব্য আৰু দায়িত্ব। গধুৰ ধৰ্মতত্ত্বৰ বাণীবোৰ সহজ সৰল মনৰ অজ্ঞ জনগণৰ মাজত প্ৰচাৰ কৰিবলৈ প্ৰচেষ্টা কৰোঁতে জনসাধাৰণৰ ভাব, ভাষা আচাৰ নীতি, চাল চলনৰ লগত ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক ৰাখিবলৈ শঙ্কৰদেৱ বাধ্য হৈছিল। জনসমষ্টিৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ কাৰ্যাৱলী সম্পাদন কৰা মাত-কথাত সহজে ৰচনা কৰিলে ই বেচি আকৰ্ষণীয় আৰু আদৰণীয় হ'ব এই কথা বহুমুখী প্ৰতিভাশালী ব্যক্তি শঙ্কৰে ভালদৰে বুজিছিল আৰু সেইবাবে তেওঁ পদ পয়াৰ-গীত আদিৰ লগতে গদ্যকো নাটলৈ আদৰণি জনাই আনি যথাস্থানত বহুৱালে। শঙ্কৰদেৱৰ নাটত 'সূত্ৰধাৰৰ বোল' আৰু 'ভাৱৰীয়াৰ বচন' সমূহত প্ৰয়োগ কৰা গদ্যই অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ পহিলা নিদৰ্শন।

নাট্যানুষ্ঠান আৰু দৰ্শক উভয়ৰে মধ্যস্থতা অৱলম্বন কৰিবলগীয়া হোৱাৰ ফলতে শঙ্কৰীনাটৰ সূত্ৰধাৰৰ বচনত গদ্যৰ ব্যৱহাৰ অত্যাৱশ্যকীয় হৈ পৰিল। পদ্য ছন্দেৰে গীত, পয়াৰ আদি সুৰ লগাই গোৱাত সুবিধা, কথোপকথনৰ বাবে পদ ছন্দ সিমান সুবিধাজনক নহয় আৰু সহজ বোধগম্যও নহয়। সেই কাৰণে জনসেৱক নাট্যকাৰ শঙ্কৰে কথোপকথনৰ উপযোগীকৈ নাটত গদ্য বা কথাৰ প্ৰয়োগ কৰিলে। শঙ্কৰদেৱে ব্যৱহৃত নাটকৰ গদ্যক লৈ অসমীয়াই প্ৰাচীন গদ্য সাহিত্যৰ কাৰণে গৌৰৱৰ মুকুট পিন্ধিব পাৰিছে। ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাত সৃষ্টি হোৱা গদ্যসমূহৰ ভিতৰত শঙ্কৰী নাটকৰ গদ্যই বিশেষ

স্থান লাভ কৰিব পাৰিছে। ভাৰতৰ আন আন প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহৰ নাট বোৰতকৈ শঙ্কৰদেৱৰ নাটৰ সংলাপত সবাতোকৈ পূৰ্বে দেশীয় ভাষাৰ গদ্য প্ৰয়ো কৰা কথা পৰিদৃষ্ট হয়। শঙ্কৰী নাটত ব্যৱহাৰ কৰা গদ্য লয়যুক্ত সুৰধৰ্মী গদ্য সৰ্বসাধাৰণৰ কথিত ভাষাৰ লক্ষণেৰে আৰ্দ্ৰ নহৈ শঙ্কৰী গদ্যই স্বকীয়া ৰীতি পৰিগ্ৰহণ কৰিছে। নাটৰ গদ্যত আংশিক ছন্দৰ সম্পৰ্ক দৃষ্ট হয়। সেইবা শঙ্কৰী গদ্যক 'বৃত্তগন্ধী' গদ্য বুলি কব পাৰি। শ্লোক, গীত, পদ, নৃত্য আদি জুমুৰি দি ধৰা ভাওনাৰ গদ্য যে সুৰগন্ধী বা লয় যুক্ত হব তাক বুজিবলৈ নিশ্চ বেচি সময় নালাগে। নিম্নোলিখিত সন্ধি সমাসবদ্ধ উদ্ধৃতিটিলৈ লক্ষ্য কৰিলে ইয়াৰ প্ৰমাণ পোৱা যাব—

'তদন্তৰ জে গোপি সবক বন্ধু বান্ধৱে ৰাখয়ে নাহি পাৰল বৃন্দাব গয়া কহোঁ সকল সুৰাসুৰেশ্বৰ সিৰ সিখৰ চূড়ামনি বিৰাজিত পাদ পঙ্কজ পৰমেশ্বৰ শ্ৰীশ্ৰীগোপালক সমিপ পাৱল তান্হক বৃত্তান্ত সুনহ। সে সব হৰি পৰিহাসে স্বভাৱে পুচয়ে লাগল।"

শঙ্কৰী নাটকৰ ভাষাক সাধাৰণতে 'ব্ৰজাৱলী' বা 'ব্ৰজবুলি' বুলি কোৱা হ ব্ৰজাৱলী ভাষা ব্যৱহৃত নাটকীয় গদ্য অসমীয়া গদ্যৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন কেনেকৈ হব পাৰে? পিছে শঙ্কৰদেৱৰ নাটৰ ভাষাক জানো 'ব্ৰজাৱলী' বুলি কৈ সান্ত লভিলেই হব। ভাৰতীয় বৈষ্ণৱ কবি সাহিত্যিকসকলে মধ্যযুগত সৰ্বভাৰতী দৃষ্টিভঙ্গি আগত ৰাখি কাব্য গীত, নাট আদিত প্ৰয়োগ কৰা ভাষাটোৰ ন 'ব্ৰজবুলি' বা 'ব্ৰজাৱলী'। ব্ৰজভাষা পশ্চিমা হিন্দীৰ উপভাষা। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদে এই ভাষাটিৰ লগত মিতিৰালি পাতিছিল নিশ্চয়, কিন্তু সেই বুলি অসমীয়া ভাষ স্বকীয়তাক সুৰক্ষিত কৰি ৰাখিবলৈ কোনোপধ্যে পাহৰি যোৱা নাছিল। এ ক্ষেত্ৰত শঙ্কৰে 'গা-গছত কপৌ ফুল গ্ৰহনীয়' ৰীতি গ্ৰহণ কৰিছিল। নাটক গীত-বৰগীত, সংলাপ-বচনত অসমীয়া ভাষাৰ শব্দাৱলী আৰু বৈয়াকৰ ৰীতিৰ লগত মৈথিলী ভাষাৰ আওজন মন কৰিবলগীয়া। মিথিলা অথ ব্ৰজভাষাই কেনেকৈ শঙ্কৰী নাট বা গীতত প্ৰবেশ কৰিলে সেই বিষয়ে চিন্তা ক বিশেষ সমস্যাত উপনীত হোৱাৰ যুক্তি নাই। কিয়নো মহাপুৰুষে যি কেইখ নাটকত বচন আৰু বৰগীতৰ প্ৰয়োগ কৰিলে সেই কেইখন তীৰ্থ ভ্ৰমণৰ পিছত ৰচনা কৰিছে। প্ৰথমবাৰ বাৰ বছৰীয়া তীৰ্থভ্ৰমণৰ অভিজ্ঞতা আৰু অপৰিসী জ্ঞান-প্ৰতিভাৰ বলত শঙ্কৰদেৱে এনে এটি মহান উদ্দেশ্য আৰু কাৰ্যত ব্ৰতী

পৰিল যেন সমগ্ৰ পূৰ্ব ভাৰততে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ মতবাদৰ বিজয় ধ্বজা উৰাব। শ্ৰীকৃষ্ণৰ লীলা মাহাত্ম্যত আপ্লুত হৈ কাব্য ৰচনা কৰা মধ্যযুগৰ শ্ৰেষ্ঠ শ্ৰেষ্ঠ প্ৰতিভাশালী কবি সাহিত্যিকসকলে ব্ৰজবুলি ভাষাক কৃষ্ণৰ লীলা চৰিত্ৰ প্ৰকাশ কৰাৰ কাৰণে ব্যৱহাৰ কৰা দৃষ্টান্ত মন কৰিবলগীয়া। শঙ্কৰদেৱৰ ক্ষেত্ৰতো এনে কথা ভাবিব পাৰি। সেইবুলি আমি স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব যে শঙ্কৰী নাটৰ ভাষা অসমীয়া ভাষাৰ শাব্দিক, বৈয়াকৰণিক আৰু জতুৱা ৰীতিৰে পৰিপুষ্ট হ'ক সেইবাবে শঙ্কৰী নাটৰ ভাষা 'অসমীয়া ব্ৰজাৱলী'। গতিকে শঙ্কৰী নাটৰ গদ্যক অসমীয়া গদ্যৰ প্ৰথম নিদৰ্শন বুলি কোৱাত কোনো আপত্তিৰ থল আছে বুলি ভাবিব নোৱাৰি।

অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ ইতিহাসত পোন পহিলা শঙ্কৰদেৱৰ নাটকৰ গদ্যই ভুমুকি মাৰিছে। শঙ্কৰদেৱৰ গদ্য সৰ্বসাধাৰণৰ কথিত ভাষাৰপৰা ফালৰি কাটি গৈছে যদিও তেওঁৰ ভাষাই কথিত ভাষাৰ লগত সম্পৰ্কচ্ছেদ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে বুলিব নোৱাৰি। অৱশ্যে সেই সময়ত জনসাধাৰণৰ কথিত ৰীতিৰ পৰিবৰ্তন সাধন কৰি পদ বা গদ্য সৃষ্টি কৰাটো প্ৰয়োজন আছিল। তাৰোপৰি ধৰ্মতত্ত্ব বিষয়ক পুণ্য কথাৰ প্ৰকাশ সৰ্বসাধাৰণৰ লৌকিক গদ্য ৰীতিৰে কৰিলে মহত্ব বা গুৰুত্ব কমি যাব পাৰে বুলিও ভবাৰ যুক্তি আছে। সেয়েহে ব্ৰজাৱলীৰ মিশ্ৰণেৰে অসমীয়া ভাষাৰ গদ্য ৰচনা কৰি সকলোৰে আকৰ্ষণীয় আৰু আস্বাদনীয় কৰি তুলিবলৈ শঙ্কৰে চেষ্টা কৰিলে। আৰু বেছি মন কৰিবলগীয়া কথা যে সাধাৰণভাৱে দৈনন্দিন জীৱনত কথা বতৰা পতা ৰীতি পৰিহাৰ কৰাৰ ইচ্ছাৰে শঙ্কৰে নাটকীয় গদ্য সুৰ ধৰ্মী কৰি তুলিছে। সুৰ ধৰ্মী কাৰণে বহুতে শঙ্কৰী নাটকৰ গদ্যক পদ্যৰ বেছি ওচৰ চপা বুলি কবলৈ বিচাৰে। প্ৰকৃত বিচাৰত শঙ্কৰী গদ্য ভাওনাৰ চৰিত্ৰৰ সংলাপ উপযোগীকৈ প্ৰয়োগ কৰা বাবে এই গদ্যত সুৰগন্ধী ৰূপ প্ৰকট হৈ উঠিছে।

মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ বিৰচিত 'পত্নী-প্ৰসাদ', 'কালি দমন', 'কেলি-গোপাল', 'ৰুক্মিণী-হৰণ', 'পাৰিজাত হৰণ' আৰু 'ৰাম বিজয়' উক্ত নাট কিছুমানত গদ্যৰ ব্যৱহাৰ সুস্পষ্ট। শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰধান শিষ্য 'পৰম বান্ধৱ' মাধৱদেৱৰ অঙ্ক বা নাট— 'দধিমথন', 'চোৰধৰা', 'পিম্পৰা গুচোৱা', 'ভূমি লেটোৱা', 'ভোজন ব্যৱহাৰ' আদিতো গদ্যৰ প্ৰয়োগ চকুত পৰে। শঙ্কৰ মাধৱৰ পৰৱৰ্তী নাট্যকাৰ ভবানীপুৰীয়া গোপাল আতা, ৰামচৰণ ঠাকুৰ, দৈত্যাৰি ঠাকুৰ, দ্বিজভূষণ প্ৰভৃতি

নাট্যকাৰে শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱৰ অনুকৰণত একে ৰীতিৰে গদ্যৰ ব্যৱহাৰ নাটবোৰত কৰি যোৱাৰ উদ্যম অব্যাহত ৰাখিলে। চাবলগীয়া যে পৰৱৰ্তী নাট্যকাৰ সকলৰ নাটত ব্ৰজাবলীৰ প্ৰয়োগ ক্ৰমান্বয়ে হ্ৰাস পাবলৈ ধৰে। আনকি কিছুমান নাট্যকাৰৰ নাটত বিশুদ্ধ অসমীয়া ভাষাৰ গদ্য সহজ সৰল ৰূপত প্ৰকাশ পালে।

অসমীয়া গদ্যৰ গৌৰৱময় অধ্যায়ঃ ভট্টদেৱঃ অসমীয়া গদ্যৰ বুৰঞ্জ শঙ্কৰদেৱৰ নাটকত যে সূচিত হৈছে এই বিষয়ে সন্দেহ নাই। কিন্তু উল্লেখ যোগ্য যে নাটকত একে বিষয়ৰ কথা লৈ গদ্যৰ দৰে সংস্কৃত শ্লোক, পদ পয়াৰ আদিও দেখিবলৈ পোৱা যায়। গতিকে সম্পূৰ্ণাঙ্গ বা প্ৰকৃত গদ্য সাহিত্যৰ প্ৰতিনিধিত্বৰ গৌৰৱ শঙ্কৰী নাটৰ গদ্যই অৰ্জন কৰিব পাৰিছে বুলিলে উচিত কোৱা নহব। অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ ইতিহাস অধ্যয়ন কৰিলে মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰায় চাৰিকুৰি বছৰ পিছৰ আন এজনা শ্ৰেষ্ঠ বৈষ্ণৱ সাধক কথা সাহিত্যিক বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচাৰ্যৰ কথা আমাৰ চকুত পৰে। কামৰূপৰ বিজ্ঞনকুছিত (বৰনগৰ অঞ্চলৰ) জন্মগ্ৰহণ কৰা এইজনা প্ৰতিভাশালী মহান পুৰুষৰ একান্ত প্ৰচেষ্টাত অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ এক গৌৰৱময় অধ্যায় আৰম্ভ হয়। 'ভাগৱত', 'গীতা'ৰ দৰে তত্বগধূৰ বিষয়ৰ গ্ৰন্থক সম্পূৰ্ণৰূপে গদ্য বা কথাত ৰচনা কৰি অপৰিসীম পাণ্ডিত্যৰ পৰিচয় দেখুৱাৰ লগতে ভট্টদেৱে অসমীয়া গদ্য সাহিত্যকো যোগ্য আসনত প্ৰতিষ্ঠা কৰি থৈ গ'ল। ভাৰতৰ প্ৰান্তীয় প্ৰদেশখনৰ ভাষা এটিৰে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ মতবাদসমূহ জনসাধাৰণৰ আত উপযোগী বা হৃদয়স্পৰ্শী হব বুলি দৃঢ়ভাবে ভাবি ষোড়শ শতাব্দীত ৰচন কৰা ভট্টদেৱৰ গদ্যই ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰাদেশিক ভাষা সমূহৰ গদ্যৰ ভিতৰত সবাতোকৈ শীৰ্ষস্থানত সগৌৰৱে বহিব পাৰিছে। পূৰ্বৰ কোনো উৎকৃষ্ট গদ্যৰ আদৰ্শ নোপোৱাকৈ শাস্ত্ৰীয় বিষয়ৰ গ্ৰন্থক কথা ৰূপ দিবলৈ যোৱাটো কেনে দুৰূহ আৰু বিস্ময়কৰ কথা তাক কোৱাটো নিষ্প্ৰয়োজন। সেই কাৰণে আমি দৃঢ়স্বৰে ঘোষণা কৰিব পাৰোঁ যে কবিবৰ বৈকুণ্ঠনাথৰ ৰচনাই ষোড়শ শতাব্দীত অসমীয়া গদ্য সাহিত্যক এক অতুলনীয় যশস্যাৰ মুকুট পিন্ধাই থৈ গৈছে। 'তিলটোকে তালটো কৰা' স্বভাৱৰ অসমৰ ওচৰৰ জাতিৰ লোকে ভট্টদেৱী গদ্য দেখি তবধ মানিছে আৰু ভট্টদেৱৰ গদ্য তুলনা নাইকিয়া সম্পদ বুলি ভাবিবলৈ বাধ্য হৈছে।

যি জনা কথা সাহিত্যিকৰ গৰ্ব লৈ অসমীয়া সাহিত্যই গৌৰৱৰ ইতিহাস

ৰচনা কৰিব পাৰিছে সেই কথাকাৰ বৈকুণ্ঠনাথৰ গদ্য সাহিত্য হ'ল উদ্ধাৰ হোৱা (১) 'ভাগৱত-কথা' (২) 'গীতা-কথা' আৰু উদ্ধাৰ নোহোৱা (৩) 'ৰত্নাৱলী কথা'। অতি সংক্ষেপকৈ ভাগৱত আৰু গীতাৰ দৰে মহান গ্ৰন্থ সহজ সৰল ৰূপত 'কথাবন্ধে' নিবন্ধন কৰি ভট্টদেৱে অক্ষয় কীৰ্তি অৰ্জন কৰিব পাৰিছে। গদ্য ৰচনাৰ বাবে অসমীয়া সাহিত্যৰ পাঠক পাঠিকাই ভট্টদেৱৰ লগতে প্ৰভু দামোদৰদেৱৰ গুৰুকো স্মৰণ কৰিব লাগিব। দামোদৰদেৱৰ আজ্ঞা শিৰোগত কৰিহে যে ভট্টদেৱে ভাগৱতক কথা ৰূপ দিবলৈ অশেষ চেষ্টা কৰে আৰু কৃতকাৰ্যতা লভে তাক চৰিত পুথি আৰু ভট্টদেৱৰ ৰচনাই কয়। ভট্টদেৱে তেওঁৰ 'ভাগৱত-কথা'ত প্ৰভু গুৰুৰ আজ্ঞাৰ কথা আমাক জনাইছে

'শ্ৰীশ্ৰীমদ্ভাগৱত কথা'ৰ প্ৰথম স্কন্ধৰ প্ৰথমোঽধ্যায়ৰ আৰম্ভণিতে "যাৰ নাম পাপ দূৰ পৰম মুক্তিদায়ক, তাহানে চৰিত্ৰ শ্ৰীভাগৱত শাস্ত্ৰ দ্বাদশ স্কন্ধ তিনিশ পঞ্চত্ৰিংশ অধ্যায়, তাহাৰ কথাবন্ধে কিছো নিবান্ধতে চাঞো। মই অল্পমতি, তথাপি শ্ৰীদামোদৰৰ আজ্ঞায়ে সন্তসবৰ অনুমোদনে টীকা ভাষ্য অনুসৰি সংক্ষেপ প্ৰকাৰে নিবন্ধো।" আৰু শেষ অধ্যায়ত "সাগৰ সমান শ্ৰীভাগৱত, মই পৰ পশু প্ৰায়, কি কথা বুলিম? কিন্তু শ্ৰীদামোদৰৰ আজ্ঞায়ে মতি অনুসাৰে কহিলো।"—বুলি।

চৰিত পুথিৰপৰা জনা যায় যে বিৰুদ্ধবাদীসকলৰ প্ৰৰোচনাত নৃপতি পৰীক্ষিত নাৰায়ণে পৰম বৈষ্ণৱ দামোদৰদেৱক ধৰিবলৈ 'খোপধৰা' পঠিয়াওঁতে দামোদৰদেৱে ৰজাৰ নিগ্ৰহ সহ্য কৰি থকা অসম্ভৱ বুলি মনে গুণি পাটবাউসী সত্ৰৰ দায়িত্ব অৰ্পণ কৰি 'ব্যাস সমসৰ' কৰিবলৈ ভট্টদেৱক আজ্ঞা দিছিল—

"আৰু এক জগত ঈশ্বৰ আজ্ঞা ধৰা
কথা বন্ধে একখণ্ড ভাগৱত কৰা।
পূৰ্বে মহাপুৰুষে কৰিলা দশ স্কন্ধ।
কীৰ্তন ভটিমা ছবি তুলড়ি সুছন্দ।
তাতো কৰি সুগম কৰিয়ো ভাগৱত।
স্ত্ৰী শূদ্ৰ সৰ্বলোকে বুজে যেনমত।"

'গীতা-কথা' ৰচনাত ভট্টদেৱে দামোদৰ গুৰুৰপৰা আজ্ঞা পাইছিল নে নাই একো উল্লেখ নাই। দামোদৰৰ আজ্ঞা লাভ কৰক বা নকৰক শ্ৰীকৃষ্ণৰ গুণ লীলা চৰিত্ৰ প্ৰচাৰ কৰিবলৈ 'গীতা-কথা' যে 'ভাগৱত-কথাৰ' দৰে উপাদেয়

গ্ৰন্থ হব তাক কবিৰত্নই ভালদৰে উপলব্ধি কৰিছিল আৰু সেইবাবে তেওঁ ‘ভাগৱত-কথা’ৰ দৰে ‘গীতা কথা’ও ৰচনা কৰি উলিয়াইছিল। ‘গুৰুতকৈ শিচ শিয়ান’ প্ৰবাদ বাক্য আমাৰ আছেই। গতিকে দামোদৰৰ আজ্ঞাতে চতুৰ শিষ্য সীমাবদ্ধ হৈ থাকিব নে? নিশ্চয়কৈ আৰু আগবাঢ়িবই। শিষ্য ভট্টদেৱ ইয়াৰ প্ৰমাণ। দামোদৰদেৱক বৈষ্ণৱ আচাৰ্য বা গুৰু বুলি বৈষ্ণৱ সমাজত স্ব আসনত প্ৰতিষ্ঠিত কৰি থৈ যোৱাত পৰম শিষ্য ভট্টদেৱৰ কাৰ্য আৰু শ্ৰম অত্যাধিক বুলি স্বীকাৰ কৰিব নালাগিব নে?

কাব্য, দৰ্শন ধৰ্মশাস্ত্ৰ, শ্ৰুতি, স্মৃতি, ব্যাকৰণত অশেষ ব্যুৎপত্তি থকা সাহিত্যিক, নৈয়ায়িক বৈকুণ্ঠনাথে বৰ নগৰত ভাগৱত পাঠ কৰি ‘কবিৰত্ন’ আৰু পাটবাউসীত ভাগৱত ব্যাখ্যা কৰি পণ্ডিত সমাজৰপৰা ‘ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য’ উপাধি লাভ কৰে। পাটবাউসীত দামোদৰদেৱৰ গুৰু-গম্ভীৰ জ্ঞান আৰু শান্ত-সৌম্য মূৰ্তি দেখি ভট্টদেৱে গুৰু মানি শৰণ লবলৈ বাধ্য হ'ল আৰু সিদিনাৰে পৰা প্ৰভু দামোদৰৰ সকলো কাৰ্যত শিষ্যই গাটোৰ লগতে ছাঁটো থকাৰ দৰে থাকিল। পৰীক্ষিত ৰজাৰ ৰাজত্বত দুৰ্গাপূজা নমনা দামোদৰদেৱ মানসিক অশান্তিত কোচবিহাৰলৈ যাবলৈ বাধ্য হৈ তেওঁৰ উপযুক্ত শিষ্য কবিৰত্ন ভট্টদেৱক পাটবাউসী সত্ৰৰ গুৰু দায়িত্ব অৰ্পণ কৰি বিদায় লয়। দামোদৰদেৱৰ কৃষ্ণদেৱ নামৰ ভতিজাকে এনে কাৰ্যত বৰ অপমান বোধ কৰিলে আৰু ভট্টদেৱৰ বিৰুদ্ধে অন্নমতি শ্ৰীকৃষ্ণদেৱে সত্ৰৰ অধিকাৰ পদৰ বাবে ফেৰ পাতিলে। সুবুদ্ধিপৰায়ণ দামোদৰদেৱে উভয়কে মাতি পঠিয়ালে জীৱনৰ অন্তিম অৱস্থাত সুখাদ্য উপহাৰ মাগি। ভট্টদেৱে গুৰুৰ আজ্ঞাৰে ‘কথা’ত ৰচনা কৰা ‘শ্ৰীমদ্ভাগৱত-কথা’ প্ৰদৰ্শালে আৰু বিষয় বাসনাৰে পৰিতৃপ্ত কৃষ্ণদেৱে চিৰা, পিঠা, লাড়ু আদি সুখাদ্য দ্ৰব্য আগবঢ়ালে। দামোদৰে ভতিজাকৰ বস্তু অগ্ৰাহ্য কৰি ভট্টদেৱৰ কথা ভাগৱতহে সুখাদ্য বুলি আকোৱালি ললে। আৰু বৈকুণ্ঠনাথক পাটবাউসী সত্ৰৰ পৰিচালক অধিকাৰ নিয়োগ কৰিলে।

‘শাস্ত্ৰৰ উত্তম্ গীতা ভাগৱত।’ গতিকে অকল ভাগৱত ৰচনা কৰিয়ে ক্ষান্ত নাথাকি ভট্টদেৱে কঠোৰ পৰিশ্ৰমেৰে গীতা শাস্ত্ৰখনিও কথাৰূপে নিবন্ধন কৰি প্ৰচুৰ কীৰ্তিৰ অধিকাৰী হৈ পৰে। ‘ভাগৱত কথা,’ ‘গীতা-কথা’তকৈ কেইবছৰমান পূৰ্বে ৰচনা কৰা গদ্য-পুথি। দামোদৰৰ আজ্ঞাৰে ভাগৱত ৰচনা কৰা নাইবা প্ৰথম স্কন্ধ ৰচনা বেচি দীঘল হোৱাত আকৌ হ্ৰস্ব কৰিবলৈ লোৱা

অনভিজ্ঞতা বিষয়ক কথা 'গীতা-কথা' ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য নহয়। অভিজ্ঞ শাস্ত্ৰজ্ঞ এজনাই যেন অব্যাহত গতিত আৰম্ভণিৰ পৰা শেষলৈ 'গীতা কথা' ৰচনা কৰি পাণ্ডিত্যৰ সুপৰিচয় দিব পাৰিছে। গুৰু দামোদৰৰ আজ্ঞাৰ কোনো সম্বাদ 'গীতা-কথা'ত উল্লেখ নকৰা কথাও মন কৰিবলগীয়া। শব্দ প্ৰয়োগ ৰচনা ৰীতি, ভাষা আদি দিশৰ পৰ্যালোচনাৰ দ্বাৰাও বুজিব পাৰি যে 'গীতা কথা' সুদক্ষ পণ্ডিতৰ পৈণত ৰচনা। দামোদৰদেৱ পাটবাউসীত থাকোতেই ভট্টদেৱে 'ভাগৱত কথা' ৰচনা কৰিবলৈ লৈছিল যদিও গুৰু দামোদৰ কোচবিহাৰলৈ যোৱাৰ পিছত হে গ্ৰন্থখনিৰ কাম সমাপ্ত হয়। পৰীক্ষিত নাৰায়ণৰ ৰাজত্বকাল যদি ১৫১৫ শকৰপৰা আৰম্ভ হয় তেনেহলে তাৰ দুই চাৰি বছৰ পূৰ্বৰ পৰা অৰ্থাৎ ১৫১৩—১৫১৭ শকৰ ভিতৰত উক্ত গ্ৰন্থ সমাপ্ত কৰি উলিয়াইছিল বুলি সহজে বুজিব পাৰি। শ্ৰীমদ্ভাগৱতৰ দৰে তত্ত্বপ্ৰধান মহান গ্ৰন্থখনি কথা ৰূপত ৰচনা কৰাত ৫।৬ বছৰ সময় নিশ্চয় আৱশ্যক হৈছিল। [illegible] ৮ মাহৰ গুৰুৰ বৈকুণ্ঠপ্ৰয়াণৰ দুই এক বছৰ পূৰ্বে [illegible] প্ৰণয়ন কৰিছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। দামোদৰৰ যশ-কীৰ্তি নাইবা আজ্ঞাৰ কোনো বৰ্ণনা 'গীত কথা'ত নাই। মাথো গুৰুক স্মৰিছেহে। নীলকণ্ঠ দাসৰ দামোদৰ চৰিতৰপৰা জনা যায় যে দামোদৰে 'গীতা কথা'খন ভট্টৰ হাতৰপৰা লাভ কৰিছিল আৰু ৰচনাক প্ৰশংসা কৰিছিল। এই কথাৰ সত্যতা স্বীকাৰ কৰিলে গুৰুৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণৰ আগ মুহূৰ্তত অৰ্থাৎ ১৫১৮-১৯ শক (১৫৯৬-৯৭ খৃঃ)ত গ্ৰন্থখনি ৰচনা কৰিছিল বুলিব লাগিব। অসমীয়া কথা সাহিত্যলৈ ভট্টদেৱে আৰু এখনি উৎকৃষ্ট বৈষ্ণৱ ধৰ্মতত্ত্বৰ পুথি উপহাৰ দিছিল বুলি জনা যায়। পুথিখন হ'ল 'ৰত্নাৱলী-কথা'। এতিয়ালৈকে পোহৰৰ মুখ নেদেখা পুথিখনৰ সম্পৰ্কে কোনো আলোচনা কৰাৰ সুবিধা সমালোচকে পোৱা নাই।

কবিৰত্ন ভট্টদেৱৰ পূৰ্বে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত কোনো তত্ত্বৰ বিষয়ৰ ধৰ্মপুথি সম্পূৰ্ণৰূপে কথাৰূপে অৰ্থাৎ গদ্য ৰূপত ৰচনা কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা নাযায়। তেওঁৰ পূৰ্বে অনেক বৈষ্ণৱ কবিয়ে পদ, ঘোষা, নাট, গীত আদি জনসাধাৰণৰ চিত্তাকৰ্ষক আৰু মনোগ্ৰাহীকৈ ৰচনা কৰি অভূতপূৰ্ব কৃতকাৰ্যতা লভিছিল। শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱৰ দৰে ব্যক্তিত্বসম্পন্ন লোকৰ পদ সাহিত্যই কি যে জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰিছিল তাক বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ লগত সম্পৰ্ক থকা ব্যক্তি মাত্ৰেই জানে। তথাপি এনেবোৰ জনগণৰ আকৰ্ষণীয় সাহিত্য থাকোতে

ভট্টদেৱে আকৌ 'কথা' বা গদ্যত গীতা নাইবা ভাগৱত কিয় ৰচনা কৰিবলগীয়া হ'ল? এই ৰচনাই কেনে জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰিলে বা কিমানদূৰ কৃতকাৰ্যতা লভিলে এই বিষয়ে জানিবলৈ হাবিয়াস জন্মে। দামোদৰ গুৰুৰ 'স্ত্ৰী শূদ্ৰ সৰ্বলোকে বুঝে যেন মত' আজ্ঞা মানি লৈ সাধক সাহিত্যিক শিষ্য ভট্টদেৱে 'ভাগৱত কথা' ৰচনা কৰিছিল। 'গীতা-কথা' ৰচনাৰ উদ্দেশ্যেও একে আছিল অৱশ্যে মন কৰিবলগীয়া যে ভট্টদেৱৰ পূৰ্বৰ বৈষ্ণৱ কবি সাহিত্যিকসকলেও সেং একে উদ্দেশ্য আগত ৰাখিয়েই অসমীয়া ভাষাত কাব্য গীত, পদ ঘোষা ৰচন কৰিছিল। শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, অনন্তকন্দলী, ৰামসৰস্বতী প্ৰভৃতি বৈষ্ণৱ গুৰু আচাৰ্যসকলৰ ভাগৱতী বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল অনাখৰী অজ্ঞ জনসাধাৰণৰ জ্ঞান চক্ষু মেল খুৱাই অন্তৰ স্নিগ্ধ পবিত্ৰ কৰি তোলা।

কীৰ্তন, দশম আদি মহান মহান ধৰ্মগ্ৰন্থসমূহ যে অন্ত্যজাতি বা অজ্ঞ অনাখৰ লোকৰ অৰ্থে লিখিছিল তাক কোৱাটো নিষ্প্ৰয়োজন। বৈষ্ণৱ সাধক ক অনন্ত কন্দলীয়ে স্পষ্টভাৱে ঘোষণা কৰি থৈ গৈছে—

> “শ্লোক সংস্কৃতে আমি লিখিবাক ভাল জানি
> তথাপি কৰিবোঁ পদবন্ধ।
> স্ত্ৰী-শূদ্ৰ আদি যত জানোক পৰম তত্ত্ব
> শ্ৰৱণত মিলক আনন্দ ॥ (ভাগৱত, দশম)

বৈষ্ণৱ গুৰু, ধৰ্মাচাৰ্য কিম্বা কবি সাহিত্যিকে কাব্য বা গীত, পদ, ঘোষা আদিৰ জৰিয়তে জনসমাজত বৈষ্ণৱধৰ্মৰ বাণী বা তত্ত্বসমূহ যে প্ৰচাৰ কৰি বহু কৃতকাৰ্যতা লভিছিল তাক নিৰ্বিবাদে স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। সম্ভৱতঃ তে কৃতকাৰ্যতা বিশ্বৰ ধৰ্ম সাহিত্যত অতি বিৰল। মন কৰিবলগীয়া যে বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টাচাৰ্যই মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱতকৈ প্ৰায় চাৰিকুৰি বছৰ পিছত গদ্য ৰূপত ৰচনা কৰা গীতা আৰু ভাগৱত শাস্ত্ৰ বৈষ্ণৱ কাব্যসমূহৰ আগত নিষ্প্ৰভ আৰু অপ্ৰচলিত হৈ ৰ'ল। যি মহান উদ্দেশ্যেৰে গুৰু দামোদৰদেৱে ভট্টদেৱৰ হতুৱাই গদ্য সাহি প্ৰণয়ন কৰালে সেই উদ্দেশ্য বৈষ্ণৱ সমাজ বা জনসমাজত ফলৱতী হোৱা বুলি কোৱাৰ যুক্তি আছে বুলি আমি নাভাবোঁ। মহাপুৰুষৰ কীৰ্তন-ভটিমা স্বচ্ছন্দ-পয়াৰতকৈ সুগমকৈ 'কথা-ভাগৱত' আদি ভট্টদেৱে গদ্যত ৰচনা কৰিলে যদিও আমি নিশ্চয়কৈ কব পাৰোঁ যে পূৰ্বৰ কীৰ্তন পদ-ঘোষা আদিৰ দৰে ভট্টদেৱৰ ৰচনা সৰব্‌ৰহী বা জনপ্ৰিয় হৈ নুঠিল। প্ৰমাণ স্বৰূপে ইয়াকে কব

পাৰি যে শঙ্কৰদেৱৰ কীৰ্তন, দশম, মাধৱদেৱৰ নামঘোষা, ৰত্নাৱলী আদি ধৰ্মপুথি যেনেদৰে শঙ্কৰী যুগৰপৰা বৰ্তমানলৈকে সত্ৰ, নামঘৰ বা কোনো পৰ্ব উৎসৱত থাপনাত ঠাই পাইছে, ভট্টদেৱৰ 'ভাগৱত কথা বা গীতা কথা' তেনে আদৰৰ আসন সুশোভিত কৰিব পৰা নাই। নাইবা ভট্টদেৱী সাহিত্য [illegible] পৰ্ব-উৎসৱ, সত্ৰ নামঘৰ, কিম্বা ঘৰে ঘৰে পাঠক পাঠিকাৰ দ্বাৰা শ্ৰৱণ-কীৰ্তন কৰা নিয়মো নাই। অৱশ্যে স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব যে ছবি দুটা ছন্দযুক্ত পদ পদাৰ, গীত-ঘোষা সুৰ লগাই গোৱাত যিমান সুবিধাজনক গদ্য তেনে নহয় নোৱাৰে আৰু গদ্যৰে জনসাধাৰণৰ চিত্ত আকৰ্ষণ কৰাও সম্ভৱপৰ হ'ব নোৱাৰে। তাতে আকৌ আৰু চাবলগীয়া যে বৈষ্ণৱ পদ পুথিৰ ভাষা আৰু ৰচনা ৰীতি সহজ সৰল প্ৰাঞ্জল হোৱা বাবে এইবোৰ বেচি চিত্তাকৰ্ষক আৰু মনোগ্ৰাহী হৈ পৰিছিল, যাৰ ফলত ভট্টদেৱৰ গদ্যই বৈষ্ণৱ পদ পুথিৰ ঠাই দখল কৰিবলৈ সুবিধাকণ নাপালে। তাৰোপৰি শঙ্কৰ মাধৱ দুজনাই বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে জনসাধাৰণৰ উপযোগী যিখিনিবোৰ বস্তুৰ প্ৰয়োজন বুলি উপলব্ধি কৰিছিল তাৰে আটাইবোৰকে সাহিত্যত প্ৰয়োগ কৰি অভূতপূৰ্ব কৃতকাৰ্যতা লভিছিল। গতিকে এওঁলোকৰ দ্বাৰা গীত পদ নাট আদি [illegible] সম্পদৰ আগত আন কোনো অভিনৱ পন্থাই ধৰ্মবাণী প্ৰচাৰ কৰাৰ ক্ষমতা লাভ কৰি উঠা অসম্ভৱ হৈ পৰিছিল।

ভট্টদেৱৰ গদ্য সাহিত্যই জনসাধাৰণৰ লগত সম্বন্ধ স্থাপন কৰিব নোৱাৰা আন এটা কাৰণ হ'ল, তেওঁৰ গদ্যই সৰ্বসাধাৰণৰ ভাষাৰ লগত সম্বন্ধ স্থাপন কৰিব নোৱাৰিলে। পূৰ্বৰ কোনো গদ্য পুথিৰ আদৰ্শ গ্ৰহণ কৰিবলৈ সুবিধা নোপোৱা কথা-সাহিত্যিক জনাই ধৰ্মীয় বিষয় সম্বন্ধে বৰ্ণনা দাঙি ধৰোঁতে কথিত ভাষাক ৰচনাত প্ৰশ্ৰয় নিদি ধৰ্মীয় গাম্ভীৰ্য আৰু বিশুদ্ধতা ৰক্ষা কৰিবলৈ বিচাৰিছিল। আৰু উল্লেখযোগ্য কথা যে কবিৰত্ন ভট্টদেৱ প্ৰথমতে সংস্কৃত পণ্ডিত। কবিৰত্ন 'ব্যাস সমসৰ'। অসমীয়া বেদব্যাস জনাই বেদভাষা সংস্কৃতৰ প্ৰতি থকা ভক্তি আৰু আস্থাক অসমীয়া গদ্য ৰচনাত অৱজ্ঞা কৰিবলৈ টান পায় আৰু সেইবাবে তৎসম আৰু তদ্ভৱ শব্দৰ প্ৰয়োগৰ তেওঁৰ ৰচনাত প্ৰাধান্য লাভ কৰিবলগীয়া হৈ পৰিছে।

ভট্টদেৱৰ পূৰ্বৰ অভূতপূৰ্ব কৃতকাৰ্যতা অৰ্জন কৰা পদ-কীৰ্তন-ঘোষা-গীত প্ৰভৃতিৰ জনপ্ৰিয়তাৰ হেতুকে কথিত ভাষা আৰু ৰচনা ৰীতিৰ লগত সম্পৰ্ক

হীন, সংস্কৃত শব্দাৱলীৰে চিত্ৰ-বিচিত্ৰ আৰু পূৰ্ব কবিৰ পদ-পয়াৰৰ প্ৰভাৱ প্ৰসূত ভট্টদেৱৰ গদ্য ৰচনা জন চিত্তাকৰ্ষক আৰু আদৰণীয় হৈ উঠিল বুলি সহজে অনুমান কৰিব পাৰি।

আমি আগতে উল্লেখ কৰিছোঁ ভট্টদেৱৰ গদ্যই শঙ্কৰদেৱৰ নাটকীয় গদ্যৰূপৰ আদৰ্শ আকোৱালি লোৱা যুক্তি তৰা৽। শঙ্কৰী নাটকত গদ্যৰ ব্যৱহাৰ ভট্টদেৱে নিশ্চয় দেখিছিল, কিন্তু শঙ্কৰী গদ্য সুৰগন্ধী গদ্যহে, গদ্যৰ স্বতন্ত্ৰ অস্তিত্ব এই গদ্যত দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। এনে ৰীতিৰ গদ্যই ভট্টদেৱৰ গদ্যক সহায় কৰা বুলি ভাবিবৰ হেতু নাই। কিন্তু স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে ভট্টদেৱৰ গদ্যতো কোনো নতুন প্ৰাণ সঞ্চাৰ হৈছিল বুলিব নোৱাৰি। সুৰৰ চমৎকাৰিত্ব বা কবিত্বৰ ঠাঁচ কবিৰত্নৰ গদ্যত সুস্পষ্ট। এটা কথা ঠিক যে ভট্টদেৱে পূৰ্বৰ বৈষ্ণৱ কবিৰ কাব্য ৰীতিক সম্পূৰ্ণ পৰিহাৰ কৰিব নোৱাৰিলে আৰু সেই কাৰণে তেওঁৰ গদ্য মাজে মাজে কাব্যধৰ্মী হৈ পৰিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে—"তহিতে গূঢ় হয়া বলভদ্ৰ সহিতে এঘাৰ বৎসৰ আছিল। শিশুকালতে পূতনা শুষিলা, তৃণাবৰ্ত বধিলা। অনেক বাল লীলা কৰি গোপ-গোপীক আনন্দ কৰাইলা। যমলাৰ্জুন উভাগিলা। গোপ ছৱাল সহিতে যমুনা তীৰত নানা ক্ৰীড়া কৰি গৰু চাৰিলা। অঘ, বক, ৱৎস, ধেনুক বধিলা, কালিকো দমিলা, প্ৰলম্ব মৰাইলা, বনাগ্নিকো পিলা, গোবৰ্দ্ধন ধৰিলা, ৰাস ক্ৰীড়া কৰিলা।" এই কাৰণেই ছন্দময় কবিতা বুলি ভট্টদেৱৰ গদ্যক কেতিয়াবা কোৱাৰ যুক্তি আছে।

ধৰ্মপুথিৰ নিমজ আৰু প্ৰাঞ্জল গদ্য-ৰূপ :

কবিৰত্ন বৈকুণ্ঠনাথৰ পৰৱৰ্তী কালত অৰ্থাৎ সপ্তদশ শতিকাত ধৰ্মপুথি কেইখনমান কেইজনমান ৰচকে গদ্যত ভাঙিবলৈ লয়। ভট্টদেৱৰ গদ্য অকল অসমৰ কিয় ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহৰ ভিতৰতে এক মহান অত্যুজ্জ্বল কীৰ্তিস্তম্ভ। 'ভাগৱত-কথা', 'গীতা-কথা' কথা বন্ধে ৰচনা কৰি ভট্টদেৱে অসমীয়া গদ্য ৰূপত যে ধৰ্মপুথি ৰচনা কৰিব পাৰি তাক প্ৰমাণ কৰাত তেওঁৰ পৰৱৰ্তী আন আন বৈষ্ণৱ সন্ত মহন্ত ভকতেও সম্ভৱত সেই পথ অনুকৰণ কৰি তেনে বিষয়ৰ পুথি গদ্যত ৰচনা কৰিবলৈ ধৰিলে। তথপূৰ ভাগৱত বা গীতা গ্ৰন্থ পূৰ্বৰ কোনো আদৰ্শ গদ্য গ্ৰন্থ নোহোৱাকৈ ভট্টদেৱে ৰচনা কৰিবলৈ লোৱাত সেইবোৰে অসমীয়া প্ৰকৃত কথিত ভাষাৰ ঠাই অধিকাৰ কৰি ৰহিবলৈ অপাৰগ হ'ল। [illegible] সংস্কৃত

কাব্য আৰু অসমীয়া পদ পুথিক আদৰ্শ গ্ৰন্থ ৰূপে লাভ কৰা ৰচক ভট্টদেৱে 'স্ত্ৰী শূদ্ৰে বুজে যেন মত' উদ্দেশ্য সাৰোগত কৰি গদ্য সাহিত্য ৰচনা কৰিলে যদিও সৰ্বসাধাৰণৰ কথিত ভাষাৰ প্ৰকৃত ৰূপ দাঙি ধৰিব নোৱাৰিলে আৰু তেনে কৰাটো সম্ভৱপৰো নাছিল নিশ্চয়। সি যি হওক কবিৰত্ন বৈকুণ্ঠনাথৰ ৰচনাতে অসমীয়া সাহিত্যই পোন প্ৰথমে সম্পূৰ্ণাঙ্গ আকাৰত গদ্য সাহিত্য লাভ কৰাৰ সুবিধাকণ পায়। ভট্টদেৱতে ধৰ্ম পুথিৰ গদ্য ৰূপৰ পৰিসমাপ্তি নঘটিল ইয়াৰ সোঁত পৰৱৰ্তী কাললৈকে অব্যাহত থাকিল। সপ্তদশ অষ্টাদশ শতাব্দীত এনে ধৰণৰ আৰু কিছুমান গদ্য পুথি অসমীয়া সাহিত্যিকৰ [illegible] প্ৰকাশ পালে। কবিৰত্নৰ পৰৱৰ্তী কথাকাৰসকলৰ গদ্য পুথিসমূহ [illegible] মান আৰু ৰচনা ৰীতিৰ দিশৰপৰা বেচি সহজ সৰল অনাড়ম্বৰ হৈ আকৃতি ধৰিলে।

এই সকল ৰচকৰ লগত সংস্কৃত শাস্ত্ৰতকৈ পূৰ্বৰ বৈষ্ণৱ কবিৰ পদ পুথি নাট আৰু ভট্টদেৱৰ 'ভাগৱত-কথা', 'গীতা কথা'ৰ সম্পৰ্ক [illegible]। ভট্টদেৱৰ দৰে পাণ্ডিত্য বা ওজস্বী গুণৰ পৰিচয় দেখুৱাব নোৱাৰিলে যদিও পৰৱৰ্তী গদ্য ৰচক সকলৰ ভাষা পোনপটীয়া, প্ৰাঞ্জল আৰু জনসাধাৰণৰ কথিত ভাষাৰ ঈষৎ ওচৰ চপা।

কবিৰত্ন বৈকুণ্ঠনাথৰ পিছত ভক্তি ধৰ্ম বিষয়ক গদ্য পুথি ৰচোতাসকলৰ ভিতৰত নাম লব লাগিব গোপাল চৰণ দ্বিজৰ। গোপাল চৰণ দ্বিজ সপ্তদশ শতিকাৰ কবি সাহিত্যিক। 'হৰিবংশ', 'তৃতীয় আৰু 'অষ্টম স্কন্ধ ভাগৱত'ৰ পদ ভাঙি সুকবিৰ ঠাই সুশোভিত কৰা গোপাল চৰণ কবিৰত্ন বৈকুণ্ঠনাথৰ পিছতে উল্লেখযোগ্য অসমীয়া প্ৰাচীন কথা-সাহিত্যিক। বৈষ্ণৱ শ্ৰেষ্ঠ কবি মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে 'ভক্তি-ৰত্নাকৰ' নামৰ এখনি প্ৰকৰণ গ্ৰন্থ ৰচনা কৰিছিল। অসমীয়া বৈষ্ণৱ সমাজৰ উপযোগীকৈ উক্ত সংস্কৃত গ্ৰন্থখনি গোপাল চৰণে সহজ সৰল ৰূপত অতি সুন্দৰকৈ অসমীয়া ভাষাত ৰচনা কৰি উলিয়ায়। পুথিখন [illegible] দামোদৰদেৱৰ মহাপ্ৰয়াণৰ পিছত ৰচিত বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। গোপাল চৰণে প্ৰস্তুত 'দামোদৰ বন্দনাষ্টক' নমস্কাৰ জনোৱা কথা এনে কবিৰ [illegible]। ধৰ্মতত্ত্ব বিষয়ক গ্ৰন্থ 'ভক্তি ৰত্নাকৰ'ৰ ভাষা মাৰ্জিত, ৰসাল আৰু অত্যুজ্জ্বল। ভট্টদেৱৰ ব্যৱহৃত গদ্যতকৈ বহু ক্ষেত্ৰত গোপাল চৰণৰ গদ্য প্ৰাঞ্জল আৰু অনাড়ম্বৰ ৰূপ গ্ৰহণ কৰি জনসাধাৰণৰ মাত কথাৰ বেচি ওচৰ

চাপিছে। ড নেওগৰ ভাষাত “অসমীয়া কথা সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত গোপাল চৰণৰ স্থান কবিৰত্নৰ সমকক্ষ। তেওঁৰ ভাষা কবিৰত্নতকৈ সৰল আৰু প্ৰাঞ্জল গতিকে পদ্যৰ কাব্যিক গঠনতকৈ প্ৰকৃত গদ্যৰ কিঞ্চিৎ অধিক নিকটবৰ্তী।” আন এখনি লেখত লবলগীয়া গদ্য পুথি হ’ল **পৰশুৰামৰ** ‘কথা ঘোষা। পৰশুৰামৰ নামত পোৱা পুথিখন ১৬৩৭ শকত লিখা। মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ শ্ৰেষ্ট ধৰ্মগ্ৰন্থ ‘নাম ঘোষা’ৰ অনুপ্ৰেৰণা আৰু আদৰ্শৰে ‘কথা-ঘোষা’ পুথি প্ৰতিষ্ঠিত। নাম ঘোষা’ পুথিৰ মূল-সূত্ৰ নিৰূপণ বা সমালোচনাৰ ধাৰা ‘কথা-ঘোষা’ত মন কৰিবলগীয়া কথা। কেইখনমান অজ্ঞাত ৰচকৰ কথা সাহিত্যও দেখিবলৈ পোৱা যায়। পৌৰাণিক আখ্যানেৰে সমৃদ্ধ ‘হৰ গৌৰী সম্বাদ কথা’—গ্ৰন্থখনত বিভিন্ন পুণ্যতীৰ্থ, মঠ মন্দিৰ, ভৌগোলিক বিৱৰণ আদি পোৱা যায়। মহাদেৱ পাৰ্বতীৰ উক্তি-প্ৰত্যুক্তিৰ চলেৰে ধৰ্মপ্ৰাণ লোকৰ কৰ্তব্য আৰু দায়িত্ব, তিথি সমূহত কৃতাকৃত কৰ্তব্য আদিৰ বৰ্ণনাৰে ‘কথা পদ্ম পুৰাণ ১৭১৮ শকত কোনোৱে ৰচনা কৰে। পাপ-পুণ্য, যুগধৰ্ম, অৱতাৰবাদ বিষয়ৰ বৰ্ণনাযুক্ত ‘সাত্বত তন্ত্ৰ’ নামৰ গদ্য পুথিখনি সংস্কৃত সাত্বত তন্ত্ৰৰ অসমীয়া ভাঙনি। তীৰ্থ কৌমুদী’ চিত্ৰাঙ্কিত আন এখনি গদ্য পুথি। **কৃষ্ণানন্দ দ্বিজ** নামৰ এজনাৰ ‘পুণ্য-ভাগৱত’ গদ্য পদ্য মিশ্ৰিত পুথি।

অষ্টাদশ শতিকাৰ শ্ৰেষ্ঠ ৰামায়ণ সাহিত্যিক **ৰঘুনাথ মহন্তই** পদত ৰামায়ণৰ কাহিনী ৰচনা কৰাৰ উপৰিও গদ্যতো ৰামায়ণ ৰচনা কৰি কৃতিত্ব অৰ্জন কৰিছে। ‘বৰ ভক্ত ৰ শ জাত’ ৰঘুনাথে ‘শত্ৰুঞ্জয়’ আৰু ‘অদ্ভুত ৰামায়ণ’ কাব্য দুখন ৰচনা কৰি ক্ষান্ত নাথাকি কথা ৰূপত ৰামায়ণৰ কেইবাটাও কাণ্ড অনুবাদ কৰিবলৈ লয়। ৰামায়ণী সাহিত্য প্ৰসঙ্গত ৰঘুনাথৰ বিষয়ে আমি আলোচনা আগবঢ়াইছোঁ। প্ৰকৃততে মহন্ত কবিৰ সবাতোকৈ শ্ৰেষ্ঠ কীৰ্তি যশস্যা ‘ৰামায়ণ-কথা’ ৰচনাত হে সমুজ্জল ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে। ধৰ্মীয় পুথিত ব্যৱহাৰ কৰা ‘ৰামায়ণ-কথা’ৰ গদ্য মাজে মাজে ব্ৰজাৱলী ঠাঁচ আৰু ছন্দৰ হেন্দোলনিৰে হেন্দোলিত যদিও ভট্টদেৱৰ গদ্য ভঙ্গিতকৈ মহন্তদেৱৰ গদ্য ভঙ্গি অধিক সহজ সৰল আৰু পোনপটীয়া হৈ পৰিছে।

> বিষ্ণুৰ চক্ৰ ইন্দ্ৰৰ বজ্ৰ ব্যৰ্থ কৰি জমৰ দণ্ড শত খণ্ড কৰিলো। ইন্দ্ৰক জিনি বৰুণক তুৎস কৰিলো। আনো দিশপাল জিনি বশ কৰিলো। কুবেৰ ধনাৰ

লঙ্কা পুষ্পক বিমান কাঢ়ি লৈলে। ব্ৰহ্মাও যাব, মোৰ পৰাজয় নাহি। যেন ত্ৰৈলোক্য বিজয় ৰাৱণক অল্প বিৰ্য্য মানুষত গৰ্বে চাপিতে চাব। হ'ব ভবি কিবা বঞ্চিত হৈলি। আত বিধি বাধা নাহি।' অসমীয়া 'ৰামায়ণ কথা'ৰ মাজত চাৰিটা কাণ্ডহে পোৱা গৈছে,—'আদি', 'অযোধ্যা', 'অৰণ্য' আৰু 'কিষ্কিন্ধ্যা' কাণ্ড। অতি সংক্ষেপতে কিষ্কিন্ধ্যা কাণ্ডৰ বাহিৰে বাকী তিনিটা কাণ্ড সহজ সৰল ভাষাত পোনপটীয়া ৰীতিত অনুবাদ কৰাত ৰঘুনাথে অসীম কৃতকাৰ্য্যতা লভিছে। ৰাম-তত্ত্ব বিষয়ক পুথি যদিও ভট্টদেৱৰ 'ভাগৱত কথা' বা 'গীতা কথা'তকৈ বেছি ঘৰুৱা কৰাৰ শ্ৰম ৰঘুনাথে কৰিছে। অৱশ্যে সংস্কৃত শব্দৰ ব্যৱহাৰ বা ভট্টদেৱৰ গদ্য ৰীতিক যে মহন্ত কথাকাৰে পৰিহাৰ কৰিব পাৰিছে তেনে নহয়। তৎসম, তদ্ভৱ শব্দই গদ্যত প্ৰায়ে ভুমুকি মাৰিছে আৰু ভট্টদেৱৰ ৰচনাৰ প্ৰভাৱ ঠায়ে ঠায়ে 'ৰামায়ণ কথা'ত দেখিবলৈ পোৱা যায়। 'ৰামায়ণ কথাত' পোৱা কিষ্কিন্ধ্যা কাণ্ডৰ ৰচক শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য্য হয়। 'শিষ্ট' ৰঘুনাথৰ গদ্য অনুকৰণ কৰি একে ৰীতিৰে কথা ৰূপত কাণ্ডটি ৰচনা কৰিবলৈ কৰা প্ৰচেষ্টা মন কৰিবলগীয়া।

স্বতন্ত্ৰ সত্তাযুক্ত স্বচ্ছন্দ গতিৰ গদ্য :

শঙ্কৰোত্তৰ যুগত অসমীয়া গদ্যই পূৰ্ব কবিতাৰ অধীনতাৰ পাশৰপৰা মুক্ত হৈ পোলোকা দি ওলাই আহি মুক্ত বিহঙ্গৰ দৰে বিচৰণ কৰাৰ প্ৰবল চেষ্টা চলালে। পূৰ্বৰ নাটকৰ গদ্য বা ভট্টদেৱৰ ধৰ্ম পুথিৰ গদ্যত গদ্য সাহিত্যৰ স্বতন্ত্ৰ অস্তিত্ব পৰিলক্ষিত হোৱা দেখা নাযায়। কাৰণ কবিতাৰ অলঙ্কাৰ আছিল গদ্যৰ 'প্ৰসাধন' আৰু কাব্যৰ উচ্ছিষ্ট প্ৰসাদ আছিল গদ্যৰ পুষ্টি'। সপ্তদশ শতিকাৰ গদ্য ৰচকে পূৰ্বৰ ৰীতি ভঙ্গ কৰি গদ্যক প্ৰকৃত মৰ্য্যাদা দান কৰিলে। কবি কল্পনাৰ সংমিশ্ৰণ, সুদীৰ্ঘ কঠিন বাক্য বিন্যাস ৰীতি, কবিতাৰ মধুৰ আৰু শ্বাসৰোধকাৰী আলিঙ্গনৰপৰা এই সময়ৰ গদ্য মুক্ত হৈ স্বচ্ছন্দ গতিৰ স্বতন্ত্ৰ সত্তাযুক্ত হৈ পৰিল। সহজ সৰল ভাষাৰে জনসাধাৰণৰ মাত কথাৰ আশ্ৰয়ত এনে গদ্য গঢ় উঠিল। বুৰঞ্জী, জীৱনী, বিজ্ঞান প্ৰভৃতি বিষয়ৰ ৰচনাত অসমীয়া প্ৰকৃত গদ্য সাহিত্যই সমুজ্জ্বল ৰূপ লাভ কৰে। কথা ৰীতি বা ঘৰুৱা মাত-কথাক স্পষ্টভাৱে প্ৰকট কৰা গদ্য সাহিত্যসমূহৰ 'ভিতৰত সপ্তদশ শতিকাত ৰচনা কৰা 'বুৰঞ্জী সাহিত্য' আৰু তাৰ অনুৰূপ পিছত গঢ় লোৱা

‘চৰিত পুথি’ৰ গদ্য অসমীয়া কথা-সাহিত্যৰ যুগান্তকাৰী কীৰ্তিস্তম্ভ। অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ ‘স্বৰ্ণ যুগ’ বুলি এই সময় ছোৱাক বুৰঞ্জী আৰু চৰিত সাহিত্যৰ গদ্যৰ কাৰণে নিৰ্বিবাদে স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। ৰাজনৈতিক ইতিহাসেই হওক বা সত্ৰীয়া সমাজৰ গুৰু শিষ্য-প্ৰশিষ্য বিষয়ক বৰ্ণনাৰ ৰচনাই হওক এই দুই শ্ৰেণীৰ গদ্যই অসমীয়া জনসাধাৰণৰ সেই সময় ছোৱাৰ কথিত ভাষাৰ প্ৰতিনিধিত্ব অনায়াসে কৰিব পাৰিছে।

(ক) বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ গদ্য :

সৰস, তীক্ষ্ণ অথচ বাহুল্য বৰ্জিত কথ্য ভাষা প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা শঙ্কৰোত্তৰ যুগত বিশেষকৈ আহোম ৰাজত্বৰ আমোলত অসমীয়া সাহিত্যত এবিধ উৎকৃষ্ট গদ্যৰ সৃষ্টি হয়। ইতিহাস বা বুৰঞ্জী পুথিত এই বিধ গদ্য পৰিদৃষ্ট হয়। ইতিহাস বা বুৰঞ্জী সাধাৰণতে ৰজাঘৰীয়া সম্পদ। দিনৰ পিছত দিন বাগৰাৰ ফলত ৰজা মহাৰজাৰ বৰ্ণনা থ।। বুৰঞ্জীবোৰত ৰাজমহিষী ৰাজবিষয়া, মন্ত্ৰী প্ৰজাসাধাৰণ আৰু আইন কানুনৰ বৰ্ণনাই যথাস্থান অধিকাৰ কৰি ৰহিল—যাৰ ফলত বুৰঞ্জী আহোম শাসক আৰু প্ৰজাসাধাৰণৰ এক অমূল্য সম্পদ ৰূপে পৰিগণিত হ’ল। উক্ত বুৰঞ্জীসমূহ প্ৰথমতে আহোমসকল অসমলৈ অহাৰ প্ৰথম অৱস্থাত অৰ্থাৎ ত্ৰয়োদশ চতুৰ্দশ শতিকাত আহোম ভাষাত লিখা হ’ল যদিও পিছলৈ এই অপৰাজেয় শ্যাম শক্তিৰ লোকসকলে অসম দেশত ভালদৰে শাসনৰ খুটি পুতি লৈ অসম দেশক আপোন মাতৃভূমি জ্ঞান কৰি অসমীয়া ভাষা সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ মৰ্যাদা অক্ষুণ্ণ ৰাখিবলৈ দৃঢ় সঙ্কল্প গ্ৰহণ কৰি অসমৰ মাতৃভাষা অসমীয়াত বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কৰাৰ নিয়ম বিহি’ল। অসমত স্থায়ীভাৱে ৰাজ্যস্থাপন কৰাৰ পিছত দেশত বিভিন্ন ভাষা ভাষীৰ মাজত যেতিয়া ৰাজকীয় কাৰ্য পৰিচালনা কৰিব লগা হ’ল তেতিয়া তেওঁলোকৰ এটা গ্ৰহণযোগ্য ভাষাৰ প্ৰয়োজন হৈ পৰিল। সেইবাবে তেওঁলোকে নিজৰ আহোম ভাষা এৰি অসমীয়া ভাষা গ্ৰহণ কৰিলে আৰু অসমীয়া ভাষাক ৰাজ্য ভাষালৈ উন্নীত কৰি এই ভাষাতেই তেওঁলোকৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কৰিবলৈ ধৰিলে। সম্ভৱতঃ পঞ্চদশ শতিকা মানৰপৰা অসমত অসমীয়া ভাষাত বুৰঞ্জী ৰচনা কৰাৰ চেষ্টা চলিল আৰু এই চেষ্টাৰ সুফল স্বৰূপে অসমীয়া গদ্য সাহিত্যই ‘বুৰঞ্জী সাহিত্য’ নামৰ আন এবিধ অতুলনীয় বহুমূলীয়া সম্পদৰ অধিকাৰী হোৱাৰ সুযোগ লাভ কৰিলে।

মন কৰিবলগীয়া যে পূৰ্বৰ বৈষ্ণৱ গদ্যত থকা পদ্যৰ ধ্বনি লহৰ, ব্যঞ্জনা শক্তি, ছন্দৰ স্পন্দন, ভাবোচ্ছ্বাস প্ৰভৃতিৰ বিলোপ সাধন কৰি বুৰঞ্জীৰ গদ্যই গদ্য সাহিত্যৰ দৃঢ়বদ্ধ সংহতি ৰক্ষা কৰিব পাৰিছে। ৰজাগৃহত জনম পোৱা বৈষয়িক ইতিহাসবোৰতে সম্ভৱতঃ পোন প্ৰথমে অসমীয়া জতুৱা গঢ়ৰ গদ্য সমালোচকৰ চকুত পৰে।

নানা নিৰ্যাতনত অতিষ্ঠ অসম দেশত প্ৰাচীন কালৰ বহুতো পুথি কালৰ হাত সৰকি আজিলৈকে জীৱন্ত হৈ আছে। এনেবোৰ পুথিৰ ভিতৰত বুৰঞ্জীও উল্লেখযোগ্য। ৰাজনৈতিক আবিলা-অৰি, খাম খেয়ালি, আৰু কীৰ্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাৰ 'বুৰঞ্জী দাহ'ৰ দৰে প্ৰচণ্ড অত্যাচাৰৰ কবলৰ পৰাও হাত সাৰি অনেক বুৰঞ্জী সাহিত্য নিশ্চিহ্ন নহৈ আমাৰ মাজত ভুমুকি মাৰিছে। 'কিমান বুৰঞ্জী যে বিলুপ্ত হৈ গৈছে তাৰ হিচাব আজি কোনে পায়। তথাপি 'আনন্দৰ কথা যে আমাৰ মাজত শতাধিক বুৰঞ্জী উদ্ধাৰ হৈ অসমীয়া সাংস্কৃতিক গৌৰৱময় ইতিহাস ৰচনা কৰিছে।

প্ৰাচীন অসমৰ বুৰঞ্জীসমূহ মহাভাৰতৰ মহাপ্ৰতাপী ৰজা ভগদত্তৰ সময়ৰ পৰা আহোম ৰজাৰ বিদায় পৰলৈ এই সময়ছোৱাৰ বিভিন্ন ঘটনাৰে পৰিপূৰ্ণ। উল্লেখযোগ্য যে অসমৰ আহোম ৰজা বা ৰাজ্যৰ উপৰিও অসমৰ বাহিৰা দেশৰ বিষয়েও কেইবাখনো অসমীয়া ভাষাত ৰচনা কৰা বুৰঞ্জী পোৱা গৈছে। কছাৰী, ত্ৰিপুৰা, জয়ন্তীয়া আদি ৰাজ্যৰ বুৰঞ্জীৰ কথা এই ক্ষেত্ৰত আঙুলিয়াব পাৰি। অসমীয়া গদ্য সাহিত্যক উৎকৃষ্ট আসনত প্ৰতিষ্ঠিত কৰা বুৰঞ্জীসমূহৰ ভিতৰত পুৰণি অসম বুৰঞ্জী', 'দাতিয়ালীয়াৰ বুৰঞ্জী', তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী, 'স্বৰ্গনাৰায়ণ ৰজাৰ জন্ম চৰিত্ৰ', 'বাহগড়ীয়া আতন বুঢ়াগোহাঁইৰ বুৰঞ্জী', 'কামৰূপৰ বুৰঞ্জী' সাত সৰী অসম বুৰঞ্জী', 'অসম বুৰঞ্জী', 'বৰ পাহি বুৰঞ্জী', চক্ৰবৰ্তী বুৰঞ্জী, ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জী', 'কছাৰী বুৰঞ্জী, 'জয়ন্তীয়া বুৰঞ্জী' 'পাদশাহ বুৰঞ্জী' 'আসামৰ বুৰনজি' প্ৰভৃতি সপ্তদশ শতিকাৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথমাৰ্দ্ধৰ ভিতৰত ৰচনা কৰা উল্লেখযোগ্য বুৰঞ্জী সাহিত্য। অসমৰ প্ৰাচীন ইতিহাস, আহোম ৰজা মহাৰজাৰ অসম আগমন আৰু ৰাজ্য শাসন, মানৰ দিন মুছলমানৰ অসম আক্ৰমণ আদিৰ সম্পূৰ্ণ আভাস গদ্য বুৰঞ্জীবোৰে দাঙি ধৰিব পাৰিছে। ত্ৰিপুৰা, কছাৰী, জয়ন্তীয়া আদি দাতিকাষৰীয়া ৰাজ্যবোৰৰ আভাস সেই সেই ৰাজ্যৰ নামৰ বুৰঞ্জীত স্পষ্ট। 'পাদশাহ বুৰঞ্জী' মোগল সম্ৰাটসকলৰ বিৱৰণেৰে ভৰপূৰ।

জনসাধাৰণৰ কথিত ভাষাৰ লগত সংযোগ স্থাপন গদ্য বুৰঞ্জীসমূহৰ সবাতোকৈ উল্লেখযোগ্য কথা। ৰজা ঘৰীয়া কথাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি বুৰঞ্জীসমূহ ৰচনা কৰিছিল যদিও সৰ্বসাধাৰণৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ লগত সম্পৰ্ক থকা ব্যক্তিয়ে বুৰঞ্জীসমূহ ৰচিছিল আৰু সেইবাবে তেওঁলোকে জনসমাজৰ কথিত ভাষাৰ ওপৰত ভেজা দি বুৰঞ্জী লিখা কাৰ্য সম্পাদন কৰিছিল। বুৰঞ্জীৰ গদ্য অধ্যয়ন কৰিলে আধুনিক গদ্যৰ পূৰ্ব আভাস লাভ কৰিব পাৰি। বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ বাহিৰে পূৰ্বৰ কোনো গদ্য পুথিয়ে আধুনিক গদ্য ৰূপৰ কথা মনত পেলাব নোৱাৰে। আধুনিকতাৰ ৰূপ বুৰঞ্জীৰ গদ্যই কেনেদৰে দাঙি ধৰিছে চাওক,—

"পাছে কছাৰী ৰজাৰ দেশৰপৰা আহি ৰহা পালেহি। তাতে ৰহাৰ চকীয়ালে ৰহা কৰি দিলে, বোজ বাজো দিলে। তাৰপৰা সলাল বৰগোহাঁইৰ ভাগৰ মানুহে মহাৰজাৰ আজ্ঞাএ নাও মানুহ দি অনালে। কলীয়াবৰত সলালৰ মানুহে ৰহা কৰি দিলে, বোজো দিলে—"। [ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জী]

সদায় মনত ৰাখিব লাগিব যে বুৰঞ্জীসমূহ নিৰস প্ৰাণহীন ৰচনা নহয়। ইবোৰ ৰসযুক্ত কাহিনী-উপকাহিনীৰে ৰংচঙীয়া হৈ উঠিছে যাৰ ফলত বুৰঞ্জীসমূহত সাহিত্যৰ স্বাদ পোৱা গৈছে। বুৰঞ্জী গদ্যৰ ভাষা আৰু বাক্য বিন্যাস ৰীতি বাহুল্য বৰ্জিত, অনাড়ম্বৰ আৰু সংক্ষিপ্ত, অথচ সূচ্যগ্ৰৰ দৰে তীক্ষ্ণ। নীতিকথা বা প্ৰবাদ মূলক অনেক বাক্যৰদ্বাৰা বুৰঞ্জীৰ গদ্য অনেক সময়ত আকৰ্ষণীয় কৰি তোলা হৈছে।

(খ) সত্ৰীয়া সমাজৰ গদ্য : চৰিত পুথি

মধ্য যুগত বৈষ্ণৱ সত্ৰসমূহ অসমৰ সংস্কৃতিৰ প্ৰাণকেন্দ্ৰ হৈ পৰিছিল। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, দামোদৰদেৱ, হৰিদেৱ প্ৰভৃতি ধৰ্মাচাৰ্যই অসমৰ ইমূৰৰপৰা সিমূৰলৈ অৰ্থাৎ লখীমপুৰ জিলাৰপৰা কোচ বিহাৰলৈকে এই সুবিস্তৃত অঞ্চলত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰাৰ অৰ্থে সুবিধানুযায়ী সত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰি বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু সংস্কৃতিক গৌৰৱ কৰি থৈ যায়। সত্ৰসমূহত হেজাৰ হেজাৰ সত ভকতে গুৰুসকলৰ প্ৰচাৰিত বৈষ্ণৱ ধৰ্মত দীক্ষা লৈ শৰণাগত হ'ল, যাৰ ফলত বৈষ্ণৱ সত্ৰসমূহত ক'লাকৃষ্টি সাহিত্যৰ প্ৰচুৰ অভ্যুদয় ঘটিবলৈ পালে। শঙ্কৰ গুৰুৰ মহাপ্ৰয়াণৰ পিছত একান্ত প্ৰিয় মাধৱদেৱে অতিশয় শোকাভিভূত হৈ পৰে আৰু সেই শোক পৰিহাৰৰ অৰ্থে নিত্য প্ৰসঙ্গৰ অন্তত সত্ৰত 'চৰিত তোলা' নিয়ম প্ৰৱৰ্তন কৰে।

কিছু দিন মুখে মুখে চলি অহাৰ পিছত গুৰু বিষয়ক কথাসমূহ লিপিবদ্ধ ৰূপ পায়। অসমীয়া সাহিত্যত সৰ্ব প্ৰথমে মাধৱদেৱৰ ভাগিনীয়েক ৰামচৰণ ঠাকুৰে গুৰু শঙ্কৰৰ বিষয়ে চৰিত পুথি প্ৰণয়ন কৰি উলিয়ায়। ৰামচৰণ প্ৰভৃতি কেইজনমান সপ্তদশ শতিকাৰ চৰিতকাৰে পদ্যতহে চৰিত পুথি ৰচনা কৰে। কিন্তু অষ্টাদশ শতিকাত পদ্য চৰিতৰ উপৰিও জনসাধাৰণৰ কথিত ভাষাৰূপৰ কথা বা গদ্য চৰিতে বিশেষ স্থান লাভ কৰে আৰু এই কথা চৰিতৰ বাবেই অসমীয়া গদ্য সাহিত্য অষ্টাদশ শতিকাত চিৰ জ্যোতিৰ্ময় হৈ পৰিল।

পোনতে সত্ৰ সমাজৰ মাজত মহাপুৰুষৰ বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ গাথাকীৰ্তন পৰম পুৰুষ পৰমেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ লীলা কীৰ্তনৰ দৰে পদ্য ছন্দত চলিছিল [illegible] এনে গুৰু লীলা যুগ যুগ ধৰি মুখে মুখে আলোচনা কৰি আহিছে তাত সন্দেহৰ কথা হব নোৱাৰে। সেইবাবে কাল বাগৰি যোৱাৰ পিছত কিছুমান সত্ৰৰ সত্ৰ মহন্তই গুৰু লীলাবোৰ সাধাৰণৰ কথিত ভাষাতে [illegible] ৰূপত বৰ্ণনা কৰিবলৈ সচেষ্ট হ'ল আৰু ইয়াৰ ফলস্বৰূপে কথিত ভাষাশ্ৰয়ী গুৰু লীলা কীৰ্তনবোৰে অষ্টাদশ শতিকাত লিখিত ৰূপ পালে। কেইবা শতিকাৰ পিছত মুখে মুখে বিভিন্ন সত্ৰত প্ৰচলিত হৈ অহা কথাবোৰ লিপিবদ্ধ কৰোঁতে মূল কথাৰ যে মাজে মাজে সাল সলনি নঘটিছে এনে হব নোৱাৰে। বহু ক্ষেত্ৰত পদ্য চৰিত পুথিৰ কথাৰ লগত কথা চৰিতৰ অমিল মন কৰিবলগীয়া। অৱশ্যে পদ্য চৰিত সমূহৰ ভিতৰতো কেতিয়াবা যে অমিল পৰিলক্ষিত নহয় তেনে কথাও হব নোৱাৰে।

অসমৰ 'মথুৰা-বৃন্দাবন' বুলি খ্যাত বৰদোৱা-বৰপেটা দুটা থানৰ পৰা লীলাকাৰ কথা-চৰিত দুখন উদ্ধাৰ হৈছে। বৰপেটাৰ পৰা পোৱা চৰিতখন 'কথা গুৰু চৰিত' নামে জনাজাত। ভাষাতত্ত্ববিদ যশস্বী সাহিত্যিক সমালোচক স্বৰ্গীয় বাণীকান্ত কাকতিৰ দ্বাৰা সংগ্ৰহ কৰা 'কথা-গুৰু চৰিত' খন অধ্যাপক শ্ৰীউপেন্দ্ৰ চন্দ্ৰ লেখাৰুৰ সম্পাদনাত ৰাইজৰ আগলৈ আহিছে। অজ্ঞাত চৰিতকাৰে "দুজনা গুৰু, দুজনা ঠাকুৰ যেউ, ন-জনা আতা অনেক মহাভাগৱতৰ চৰিত্ৰ অমৃত সংসাৰ ব্যাধিৰ মহৌষধ জীৱৰ উদ্ধাৰ কৰ্তাৰ দোষ ক্ষমা এৰি পাষণ্ডক মুখে কৰি বৈকুণ্ঠ যাওঁ"—বুলি আশা কৰি চৰিতখন প্ৰণয়ন কৰিছে। 'বৰদোৱা চৰিত্ৰ' নামৰ পুথিখনি আন এখন উল্লেখযোগ্য কথা—চৰিত। সম্পাদক স্বৰ্গীয় লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই বজোৱা 'বাঁহী'ৰ যোগত 'বৰদোৱা চৰিত' প্ৰকাশিত হৈছিল।

কথা-চৰিত অষ্টাদশ ঊনবিংশ শতিকাত ৰচিত অসমীয়া গদ্য পুথি বুলি ঠাৱৰাব পাৰি যদিও ইয়াৰ ভাষা প্ৰাচীনতাৰ গ্ৰাসৰপৰা মুক্ত হব পৰা নাই। সত্ৰীয়া সমাজৰ পূৰ্বৰ প্ৰচলিত মাত কথা বা কথ্য ৰীতি চৰিতকাৰে অক্ষুণ্ণ ৰাখিবলৈ প্ৰযত্ন কৰা দেখা যায়। অসমৰ মধ্যযুগীয়া ৰাজনৈতিক, সামাজিক, ভৌগোলিক, অৰ্থনৈতিক, ধৰ্মনৈতিক, শিক্ষানৈতিক সংবাদেৰে পৰিপুষ্ট কথা চৰিতৰ ৰচকে ভাষা প্ৰয়োগত গ্ৰন্থৰ পবিত্ৰতা ৰক্ষা কৰিবলৈ সচেষ্ট আছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। "The language in which this classics is written is elegant and elevated , it perfectly befits the dignity of the narration The author was wholly conscious of his sacred task and he tried his best to reproduce the Vaisnavite atmosphere with right use of right expressions বুলি ড° বাণীকান্ত কাকতিদেৱে 'কথা-গুৰু চৰিতৰ চিনাকি প্ৰসঙ্গত উল্লেখ কৰি গৈছে।

ৰচকে অতি বিনীত ভাবে অকৃত্ৰিম শ্ৰদ্ধা ভকতি সহ গুৰু আৰু ধৰ্মাচাৰ্যসকলৰ বিষয়ে কথা চৰিত ৰচনা কৰিবলৈ লোৱা কথা মন কৰিবলগীয়া। অতিশয় শ্ৰদ্ধাশীল মনোভাবৰ বাবে বৰ্ণিত ব্যক্তিসকলৰ গাত অলৌকিকতাৰ চাপ মোহৰ মাৰিবলৈ কৰা প্ৰচেষ্টা পাঠক পাঠিকাৰ চকুত পৰে। আধুনিক বিজ্ঞানৰ যুগত অলৌকিক বা অতিপ্ৰাকৃতত আস্থা বা বিশ্বাস স্থাপন কৰাটো নিষেধ। কিন্তু মধ্যযুগৰ চৰিতকাৰে জীৱনী ৰচনাত অলৌকিকতাক আস্থা বা নিষ্ঠাৰে স্থান দি গুৰুসকলক সৰ্বসাধাৰণতকৈ বিশেষ উচ্চ আসনৰ মৰ্যাদা দান কৰিছে। এনে বৰ্ণনাবোৰত চৰিতকাৰৰ নিপুনতাৰ স্বপৰিচয় প্ৰকট হৈছে। প্ৰগাঢ়-ভক্তি বিশ্বাসযুক্ত হোৱা বাবে চৰিতকাৰৰ ৰচনাত অতিৰঞ্জন প্ৰবণতা প্ৰবলভাবে দেখা দিছে।

'কথা-গুৰু চৰিত'ৰ ভাষা গুৰু-গম্ভীৰ, কথ্য শব্দ বহুল; কিন্তু বাক্য প্ৰায় ক্ষেত্ৰত হ্ৰস্ব বা সংক্ষিপ্ত আৰু সংযত ৰীতিৰ। ইয়াৰ গদ্য কবি-কল্পনাৰ সংমিশ্ৰণত আৰ্দ্ৰ নহয়। উক্তি-প্ৰত্যুক্তি বা কথোপকথনৰ সংযোগত বৰ্ণনা অতি চমৎকাৰপূৰ্ণ হৈ উঠিছে। সৰল আবেগময়ী কথ্য-ভাষাই কথা-চৰিতক মহীয়ান কৰি তুলিছে।

উৎকৃষ্ট গদ্য হ'বলৈ হলে জনসমাজৰ কথিত ভাষাক নেওচা নিদি বিশিষ্ট স্থানত বহুৱাব লাগিব। কথা-চৰিতত এনে কথ্য ভাষাই বহুল হৈ উঠিছে।

"আৰু খগেশ্বৰ সন্ন্যাসী আছিল বাদ কৰিবলৈ পণ্ডিত বিচাৰি, কপিলা উপৰে শাস্ত্ৰ তাৰ ওপৰে উঠি। গুৰুজনে পাছে বোলে কোন ব্ৰহ্মচাৰী। গো, শাস্ত্ৰ, আৰু উপৰে চৰি ফুৰা? বোলে গো, শাস্ত্ৰ, হামু সবে এক, কিছু দোষ নাহি। ঐ ব্ৰহ্ম লিংগৰা আছিল, বোলে হামু কে? বোলে ব্ৰহ্ম। তেবে গুৰুজনে চকুত আৰ দিলে, বৰভুকু মাইলে হিয়াত। বেকবেকাব ধৰিলে। তেবে গুৰুদেৱে বোলে গৰু শাস্ত্ৰ তুমি হামু, আদি ঈশ্বৰ, ব্ৰহ্ম। ব্ৰহ্মত ব্ৰহ্ম মা'ৰিলে কিছু দোষ নাই। তেহে লাজ অধোমুখ হৈ গুচি গ'ল গৈ।"

" তেনেতে ঠাকুৰ আতা ন জনা ভাএ আৰো সুধিলে বোলে ৰামানন্দ, গুৰুজন চলোতে নাছিলা? বোলে সাৱটি ধৰি আছিলো। তুমি কি সুধিলা আৰু কাক কি বুলি গ'ল জীৱৰ ঈশ্বৰে? বোলে আতা, আমি কাজেকো নোসোধো, আমাৰলৈকেহে সুধিলো। বোলে কি সুধিলা? বোলে আতা, আতা তোমাৰ এক ভাও দেখো। এ আমি তোমাৰ পুত্ৰ নাম লৈ একো বস্তু নেপালো অভাগীয়া পাপীএ। বোলে তত 'ৰ আছে ৰজত, সুৱৰ্ণ, তাম, কাঁহ, বস্ত্ৰ যাৰ হাতেই, অ'ত যি আছে, তোৰে, পাইছই। মই বোলো আতাই ৰামানন্দ ইহলোকৰ দ্ৰব্যৰ কথা কোৱা নাই, তোমা 'ৰ বৈকুণ্ঠৰ পথা পৰম তত্ত্ব সৰ্বস্ব জীৱক কৃপা কৈ আনা গ'ল তিনিও ৰাজ্য সুখী হ'ল তাৰতে এক কণিকা নেপালো। তেহে আতা সাৱটি চুম্বনকৈ বোলে ৰামানন্দ আমি বোলো আনো জল মল খাবাতে ৰাজ হৈছা, এ পিতা পুত্ৰৰ আজিহ সম্বন্ধ ঘটিল। এতিয়া নাও মেলো, এনে সময়ত আৰু আমাত হবে নোপোৱা। শক্তি ভক্তি, বল পৰাক্ৰম সকলোখিনি ৰবাপোতে থৈছো, শিষ্য তাই ছুবুলি গুৰু বোলাই সুধিবা, সকলো আমাৰ সৰ্বস্ব পাবা।" বিশেষকৈ অসমৰ সামাজিক আচাৰ ব্যৱহাৰ, ৰীতি-নীতি, গ্ৰাম্য জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি, ধাৰ্মিক অনুষ্ঠান পৰ্ব, লোক বিশ্বাস, লোক প্ৰবাদৰ সংমিশ্ৰণৰ দ্বাৰা 'কথা গুৰু চৰিত'ৰ বিষয় বস্তু বেকত কৰাত ইয়াৰ গদ্য অসমীয়া পাঠকৰ বেচ আমোদজনক আৰু সমৃদ্ধশালী হৈ পৰিছে।

সাহিত্য-শ্ৰীহীন অসমীয়া গদ্য পুথি

(১) মুখ বাগৰা সাহিত্যৰ গদ্য : মন্ত্ৰ সাহিত্য :

অসম তন্ত্ৰ মন্ত্ৰৰ দেশ। শঙ্কৰদেৱৰ পূৰ্বৰেপৰা নানা যাদুবিদ্যা, তন্ত্ৰ মন্ত্ৰ প্ৰচলনৰ কথা অসমৰ ধৰ্ম-সংস্কৃতিৰ বুৰঞ্জী অধ্যয়নৰপৰা বুজিব পাৰি। দেও-ভূত, পিশাচ, ডাইনী যখিনী আদি মানুহৰ গাত লম্ভা বুলি ভাবি এইবোৰ খেতৰৰপৰা উপশম পোৱাৰ উপায় স্বৰূপে নানা ধৰণৰ মন্ত্ৰ মাতি জৰা ফুকা কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰা হ'ল। সৰ্প আদি হিংস্ৰ প্ৰাণী, শৰীৰৰ অঙ্গপ্ৰত্যঙ্গৰ বিষ, ভঙা-চিঙা, শৰীৰৰ ব্যাধি আদিৰপৰা সকাহ পোৱাৰ কাৰণেও নানা মন্ত্ৰৰ উদ্ভৱ হ'ল। মন্ত্ৰসমূহ যে অতি প্ৰাচীন তাক স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব। 'ওজা' বা 'বেজ' বুলি খ্যাত সম্প্ৰদায় এটাৰ মাজত মন্ত্ৰসমূহ আজিলৈকে গাঁৱে ভূঞে প্ৰয়োগ হৈ আহি আছে।

মন্ত্ৰ-সাহিত্য লোক সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত। বহু বছৰ ধৰি মুখে মুখে ওজাৰ পৰিয়ালত বংশানুগত ভাবে মন্ত্ৰসমূহ চলি আহিছিল। কিন্তু পিছলৈ ওজাৰ শিচ (শিষ্য) বা ওজাৰ পুত্ৰ বা পৰিয়ালৰ কোনো লোকে মন্ত্ৰসমূহ লিখি ৰখাৰ যতন কৰিলে। মন্ত্ৰসমূহ পহিলা পদত লিখিবলৈ যত্ন কৰা হৈছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি যদিও পিছলৈ ছন্দৰ খাঁত হেৰাই যায় আৰু তাৰ ফলতে সুৰাশ্ৰয়ী এক গদ্য-ৰূপ প্ৰাপ্ত কৰে। বিজ্ঞানৰ গদ্য বা কাকত পত্ৰৰ গদ্যৰ দৰে মন্ত্ৰৰ গদ্যয়ো সাহিত্য বিচাৰত যথাযোগ্য স্থান লাভ কৰিব নোৱাৰে ই ঠিক কথা; তথাপি প্ৰাচীন অসমীয়া গদ্যৰ আভাস মন্ত্ৰৰ গদ্যই দাঙি ধৰিব পাৰিছে বুলি কব লাগিব। জনসাধাৰণৰ দৈনন্দিন ব্যৱহৃত ভাষাৰ ওপৰত মন্ত্ৰ-সমূহ গঢ়ি উঠিছে। মন্ত্ৰ সৃষ্টিৰ সময় যে পূৰ্ব বৈষ্ণৱ যুগ এই কথাত কাৰো সন্দেহ নাই, কিন্তু উত্তৰ বৈষ্ণৱ যুগতহে যে মন্ত্ৰসমূহে লিখিত ৰূপ পায় তাকো স্বীকাৰ কৰাত কোনেও নিশ্চয় সন্দেহ প্ৰকাশ নকৰে।

অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ ক্ষীণ ৰূপহে মন্ত্ৰ সাহিত্যত প্ৰকট হয়। ছন্দ-ৰীতি আশ্ৰয়ী মন্ত্ৰবোৰে প্ৰকৃত গদ্যৰ মৰ্যাদা নিশ্চয় পাব নোৱাৰে। তথাপি গদ্য সাহিত্যৰ আলোচনাত মন্ত্ৰসাহিত্যৰ স্থান থাকিব। পানী কৰতি, গু-কৰতি, ব্ৰহ্ম-কৰতি, সুদৰ্শন মন্ত্ৰ, ওচি মন্ত্ৰ, বীৰা জৰা প্ৰভৃতি বিভিন্ন বিষয়ৰ মন্ত্ৰৰ কথা অসমীয়া গদ্য সাহিত্য ৰূপত পৰিস্ফুট হয়। লৌকিক আচাৰ-ব্যৱহাৰ, বিভিন্ন অনুষ্ঠান আদিত মন্ত্ৰসমূহৰ স্থান মন দিবলগীয়া।

ড° বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাদেৱৰ মতে 'অংকীয়া নাটৰ ভাষাৰ দৰে মন্ত্ৰপুথি সমূহৰ গদ্যও পদ্যধৰ্মী। বাক্য গঠন পদ্ধতি চঞ্চল আৰু ব্যাকৰণ বন্ধনবিহীন। বহুত মন্ত্ৰতে গদ্যৰ যি প্ৰকৃত গুণ, অৰ্থাৎ যুক্তি আৰু শৃংখলাৰে ভাব প্ৰকাশ কৰিবৰ ক্ষমতা, তাৰে অভাৱ।"

অন্য এক পদ্যধৰ্মী মন্ত্ৰ সাহিত্যৰ নিদৰ্শন চাওক—"কাৰো হাত চুটি ফুটে ভৰি চুটি কাৰো পেট যায় মাটিত বাগৰি। বেঙৰ সমান চেপেটা নাসিকা। কাৰো চুটি ঢোল পেট কতো বেঙবুৰা। কতো চকু কণা কতো চকুথাল চান সুতৰা সুতৰি। কাৰো দুই ভৰি দূৰে মাটিত চুচৰি। গাহত হাৰৰ মালা জখলি। কাৰো দুই ভৰি আছে ওপৰত তুলি। কতো কেচা নকা শাপন পলিয়া। সৰ্ব যক্ষ পলায় লৰৰি।"

(২) বিজ্ঞান পুথিৰ গদ্য :

আহোম যুগৰ বিভিন্ন পুথি অধ্যয়ন কৰিলে আৰু এবিধ গদ্য পুথিৰ ওচৰ চাপিব পাৰোঁহক। এইবিধ হৈছে বিজ্ঞান সাহিত্যৰ গদ্য। বিজ্ঞান পুথি গদ্য সাহিত্যৰ আ অলঙ্কাৰেৰে সমৃদ্ধ বুলি কোৱাৰ যুক্তি অৱশ্যে আছে বুলিব নোৱাৰি। তথাপি অসমীয়া গদ্যৰ সম্যক ৰূপ এনেবোৰ গ্ৰন্থক স্বীকৃতি নিদিলে নহব। সংস্কৃত সাহিত্যত বিজ্ঞান বিষয়ৰ নানান পুথি থকাৰ দৰে অসমীয়া সাহিত্যতো বিজ্ঞান বিষয়ৰ পুথি কেইখনমান কেইবটাৰ পোৱা গৈছে। জ্যোতিষ, আয়ুৰ্বেদ, নৃত্য বিদ্যাত প্ৰাচীন ইতিহাসত [illegible] সৈতে অধিষ্ঠিত অসমীয়া ৰচক কিছুমানে এনেবোৰ বিষয়ৰ তথ্যপূৰ্ণ ৰচনা কথিত ভাষাত লিখি থৈ গৈছে। বিশেষকৈ ৰোগৰ কাৰণ, লক্ষণ আৰু চিকিৎসা বিষয়ৰ নিদান-শাস্ত্ৰ, গ্ৰহ-নক্ষত্ৰৰ গতি-বিধি যুক্ত জ্যোতিষবোৰৰ জ্যোতিষ শাস্ত্ৰ অভিনয়-নৃত্য-সঙ্গীতত জ্ঞান থকা ব্যক্তিৰ ৰচিত মুদ্ৰা-নৃত্য-অভিনয়ৰ পুথি আৰু আন আন ব্যৱহাৰিক জ্ঞান বিষয়ৰ গণিত পুথিয়ে শংকৰোত্তৰ যুগৰ অসমীয়া গদ্য সাহিত্যত উল্লেখযোগ্য স্থান লাভ কৰিছে। সপ্তদশ-অষ্টাদশ শতিকাত এনেবোৰ পুথি ৰচিত হৈছিল বুলি দুই চাৰিখন পুথিত উল্লেখ থকা শক আৰু পুথিবোৰৰ ভাষা বিচাৰৰ দ্বাৰা বুজিব পাৰি। সাহিত্যিক ৰস, সৌন্দৰ্য বা বা-অলঙ্কাৰেৰে আৰ্দ্ৰ নহলেও বিজ্ঞান আৰু ব্যৱহাৰিক বিষয়ৰ পুথিবোৰ অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত হব নিশ্চয়।

নিদান-শাস্ত্ৰ তত্বৰ পুথিৰ ভিতৰত 'হস্তিবিদ্যাৰ্ণৱ' আৰু 'ঘোৰা-নিদান' উল্লেখযোগ্য। দিলবৰ আৰু দোষায় নামৰ দুজনা চিত্ৰকৰে নানা চিত্ৰ অঙ্কন কৰা 'হস্তি বিদ্যাৰ্ণৱ' গদ্য পুথিখনি ৰচনা কৰে সুকুমাৰ বৰকাঠে ১৬৫৬ শকত। "গম্ভীৰ ধাৰ্মিক সকলৰ মধ্যত শ্ৰেষ্ঠতৰ সৌমাৰ পীঠৰ ঈশ্বৰ শ্ৰীযুত শ্ৰীমন্ত শিৱসিংহ নামে যি মহাৰাজা আৰু তেনে মহিষী শ্ৰীঅম্বিকা নামে মহাদেৱী সেই দুজনাৰ আজ্ঞা ৰত্নমালাৰ শিৰত ধৰি সুকুমাৰ বৰকাঠে এই 'হস্তি বিদ্যাৰ্ণৱ' সাৰ সংগ্ৰহ কৰিলে। শক ১৬৫৬।" হাতীৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ ৰোগ আৰু ইয়াৰ লক্ষণ, ৰোগৰ ঔষধ, চিকিৎসা আদি বিৱৰণেৰে পুথিখন পৰিপুষ্ট।

হাতীৰ বিভিন্ন বিষয়ৰ বণনা থকা পুথি 'হস্তি বিদ্যাৰ্ণৱ'ৰ দৰে ঘোৰাৰ প্ৰকাৰ, ৰোগ, চিকিৎসা আদিৰ বৰ্ণনা থকা আন এখন অজ্ঞাত ৰচকৰ গদ্য পুথি 'ঘোৰা নিদান'। ১৭৪ খৃ (১৬৬২ শক ত ৰচনা কৰা পুথিখন 'হস্তি বিদ্যাৰ্ণৱ'ৰ প্ৰায় সমসাময়িক ৰচনা। জ্যোতিষৰ ৰাজ্য প্ৰাচীন অসম জ্যোতিষ বিদ্যা চৰ্চাৰ প্ৰধান কেন্দ্ৰ আছিল। জ্যোতিষ বিদ্যা বিষয়ৰ গ্ৰন্থ ৰচনা কৰা সাহিত্যিকৰ নামো প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যত পৰিদৃষ্ট হয়। 'গীত গোবিন্দ', 'ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত পুৰাণ'ৰ অনুবাদক, শঙ্খচূড় বধ' কাব্য আদিৰ ৰচক কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী শিৱসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ আমোলৰ এজনা কবি। এইজনা সাহিত্যিকে ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞামতে 'ভাস্বতি' নামৰ এখন জ্যোতিষ শাস্ত্ৰ গদ্যত প্ৰণয়ন কৰে। বিভিন্ন গ্ৰহ-নক্ষত্ৰৰ বৃত্তান্ত, চন্দ্ৰগ্ৰহণ আৰু সূৰ্যগ্ৰহণৰ বৃত্তান্ত পুথিখনিত মন কৰিবলগীয়া।

'শ্ৰীহস্ত মুক্তাৱলী' শুভঙ্কৰ নামৰ এজনৰ ৰচনা। মহেশ-গৌৰীৰ প্ৰশ্ন আৰু উত্তৰৰ দ্বাৰা পুথিখনিত হাতৰ মুদ্ৰা আৰু বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ নৃত্যৰ কথা দাঙি ধৰা হৈছে। সংস্কৃত শ্লোকবলৰা অনূদিত পুথিখনত সংস্কৃত শব্দৰ প্ৰাচুৰ্য চকুত পৰে। তথাপি অসমীয়া ৰচকে যিমান দূৰ পাৰে অসমীয়া শব্দ প্ৰয়োগ কৰাৰ চেষ্টা পাহৰি যোৱা নাই।

উক্ত পুথিসমূহৰ উপৰিও গদ্যত ৰচনা কৰা কাশীনাথৰ জোখ-মাপ অঙ্ক বিষয়ৰ 'অঙ্কৰ আৰ্যা', কমলেশ্বৰ সিংহৰ সময়ত ৰচনা কৰা বাগীশ দ্বিজৰ কমণ্ডকৰ সংস্কৃত 'নীতি লতাঙ্কুৰ'ৰ অসমীয়া ভাঙনি আৰু শ্ৰীগোবৰ্দ্ধনাথ সিদ্ধ বিৰচিতৰ্ 'কামৰত্ন তন্ত্ৰ'ৰ কথা ভাঙনি শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ উল্লেখযোগ্য গদ্য পুথি।

(৩) কাকত পত্ৰৰ গদ্য :

অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ আলোচনাত আৰু এক শ্ৰেণীৰ গদ্যৰ নামোল্লেখ কৰা উচিত হব। কিছুমান কাকত পত্ৰৰ লিখনীত এই গদ্যৰ আভাস পোৱা গৈছে। বিশেষকৈ ৰজাঘৰীয়া চিঠিপত্ৰ, সেবাকাকত, ভূমিদান পত্ৰ, মানুহবেচা কাকত আদিত এনে গদ্য লিপিবদ্ধ হৈ আছে। অৱশ্যে কাকত পত্ৰৰ গদ্যসমূহক সাহিত্যিক মৰ্যাদাৰ আসন লভিবপৰা বিধৰ গদ্য বুলি কব নোৱাৰি। তথাপি পূৰ্ব-আধুনিক যুগৰ অসমীয়া গদ্য ৰূপৰ কথা স্মৰণ কৰিবৰলৈ এইবোৰৰ প্ৰয়োজন আছে নিশ্চয়। আদালতৰ গোচৰ বিচাৰৰ লেখা, ৰজাঘৰীয়া সম্বাদ পত্ৰ, মানুহ আৰু মাটিপিৰল কৰাৰ কাকত পত্ৰ আৰু ভূমিদান সম্পৰ্কীয় তামশিলৰ কলি প্ৰভৃতি লেখাবোৰতো অসমীয়া কথিত ভাষাৰ আৰ্হিত লিখা গদ্যৰ নিদৰ্শন পৰিলক্ষিত হয়। আহোম স্বৰ্গদেউ খোৰাৰজা চুখাম্ফালৈ কোচ মহাৰজা নৰনাৰায়ণে পঠোৱা ১৪৭৭ শক (১৫৫৫ খৃ)ৰ চিঠিখন প্ৰাচীন অসমীয়া গদ্যৰ উল্লেখযোগ্য চানেকি দাঙি ধৰিবপৰা পত্ৰ। আহোম স্বৰ্গদেৱে মহাৰাজ নৰনাৰায়ণলৈ চিঠি প্ৰেৰণ কৰিছিল অসমীয়া ভাষাৰ গদ্যৰে। অৱশ্যে চিঠিসমূহৰ আৰম্ভণি সংস্কৃত ভাষাৰ গদ্যৰে কৰিছিল আৰু অসমীয়া ভাষাৰ ওপৰতো সংস্কৃতৰ প্ৰভাৱ দেখিবলৈ পোৱা যায়। খোৰা'ৰজা চুখাম্ফালৈ কোচ মহাৰাজ নৰনাৰায়ণে দিয়া চিঠিখনলৈ মন কৰক—"লিখনং কাৰ্য্যঞ্চ। এথা আমাৰ কুশল। তোমাৰ কুশল নিৰন্তৰে বাঞ্ছা কৰি। অখন তোমাৰ আমাৰ সন্তোষ সম্পাদক পত্ৰাপত্ৰি গতায়াত হইলে উভয় অনুকূল প্ৰীতিৰ বীজ অঙ্কুৰিত হইতে ৰহে। তোমাৰ আমাৰ কৰ্তব্য সে বৰ্দ্ধতাক পাই পুষ্পিত ফলিত হইবেক আমাৰ সেই উদ্যোগত আছি। তোমাৰো এই গোট কৰিবা উচিত হয় কাৰণক তাক আপুনি জানা। অধিক কি লেখিম। সত্যানন্দ, কাৰ্জি, ৰামেশ্বৰ শৰ্মা, কালকেতু ও ধুমা চৰ্দ্দাৰ উদণ্ডানন্দ চৌধিৰা জয়ৰাই ইহাৰাক পঠাইতেছি। তাসাবাৰ মুখে সকল সমাচাৰ বুজিয়া চিত্তাপ বিদায় দিব।" উক্ত চিঠিৰ উপৰিও জয়ধ্বজ সিংহই ১৬৬০ খৃষ্টত দিল্লীৰ বাদচাহ নবাবলৈ দিয়া চিঠি, ১৬৬৩ খৃষ্টত লাচিত বৰফুকনে নবাব দিলাৰখানলৈ দিয়া পত্ৰ আৰু ১৬৬৮ খৃষ্টত ছাতা খাই বুঢ়াগোহাঁইলৈ আগবঢ়োৱা পত্ৰ অসমীয়া গদ্যত ৰচিত।

স্বৰ্গদেৱ শিৱসিংহই (১৭০১ খৃঃৰ) পৰা ব্ৰাহ্মণক আৰু মহাৰাজ ৰাজেশ্বৰ সিংহই (১৭৫৫ খৃঃৰ) পৰাপাদি বৈদিক ব্ৰহ্মোত্তৰ দান দিয়া কলি অসমীয়া

গদ্যৰ। হাজোৰ হয়গ্ৰীৱ মাধৱ দেৱালয়ৰ কাৰণে '৬৭৫ শক (১৭৫৩ খৃ°)ত প্ৰমত্তসিংহ স্বৰ্গদেৱে মাটিদান দিয়া তাম্ৰফলিৰ গদ্যও নিতান্ত ৰূপৰ অসমীয়া ভাষাৰ গদ্য। মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱৰ জন্মক্ষেত্ৰ বৰদোৱা থানক লৈ শলগুৰীয়া শ্ৰীৰামচৰণ আতাৰ লগত নৰো আৰু শ্ৰীৰামদেৱ আতাৰ কাজিয়া লগাত ৰাজমন্ত্ৰী শ্ৰীপূৰ্ণানন্দ গোহাঁইদেৱে মোকৰ্দমাৰ ৰায়ৰ তামৰ ফলিৰ গদ্য ১৭২১ শকৰ অসমীয়া গদ্য। ৰজাঘৰলৈ নানা বিষয়ৰ গদ্য, কমলেশ্বৰ সিংহৰ দিনৰ মানুহ বেচা কাকতৰ গদ্য, শিৱসিংহ (১৭১৪-৪৪ খৃ)ৰ দিনৰ মানুহ আৰু মাটি পিয়ল কৰা পেৰা কাকতৰ গদ্যৰ কথা অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ আলোচনা প্ৰসঙ্গত স্মৰণ নকৰিলে ভুল কৰা হ'ব।

প্ৰাচীন অসমীয়া গদ্য-সাহিত্যৰ ধাৰাটি শঙ্কৰী নাটত সুৰধৰ্মী ৰূপত সূচিত হৈ, ভট্টদেৱৰ আদিৰ ধৰ্মীয় পুথিত বিকশিত হৈ আৰু শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ বুৰঞ্জী, কথা চৰিত আৰু বিজ্ঞান পুথি আদিত সম্পূৰ্ণাঙ্গ ৰূপ লৈ অতি উজ্জ্বল আৰু গৌৰৱময় হৈ উঠিছে।

চৰিত সাহিত্য

চৰিত সাহিত্য

চৰিত বা জীৱনী সাহিত্যৰ উদ্ভৱ: অসমীয়া সাহিত্যই প্ৰকৃত ৰূপ লোৱা খ্ৰীষ্টীয় চতুৰ্দশ শতিকাৰপৰা সপ্তদশ শতিকালৈ এই সময়ছোৱাৰ সাহিত্যৰ ইতিহাস অধ্যয়ন কৰিলে সেই সময়ৰ কবি সাহিত্যিকসকলৰ ৰচনাত শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু শ্ৰীৰামৰ লীলা চৰিত্ৰই অধিক প্ৰাধান্য লাভ কৰা চকুত পৰে। বিশেষকৈ ভাৰতীয় প্ৰাচীন মহাগ্ৰন্থ ৰামায়ণ, মহাভাৰত আৰু বিভিন্ন পুৰাণৰ উপাখ্যানৰ আশ্ৰয় লৈ অসমীয়া কাব্য সাহিত্যই মূৰ দাঙি উঠিছে। গতিকে এইবোৰ কাব্যত শ্ৰীকৃষ্ণ বা শ্ৰীৰামৰ গুণানুকীৰ্তন প্ৰকট হৈছে। জনসাধাৰণক ভগৱান ভক্ত কৰি তুলিবলৈ প্ৰয়াস কৰা প্ৰধান প্ৰধান বৈষ্ণৱ পদ পুথিসমূহত শ্ৰীৰাম বা শ্ৰীকৃষ্ণৰ পূৰ্ব-পুৰুষ, জন্মলীলা, বাল্যলীলা আৰু বিভিন্ন কাৰ্য লীলা ব্যাখ্যা এনেভাবে দেখা যায় যে এইবোৰে পৰমপুৰুষ ভগৱানৰ মহত্ত্ব প্ৰকাশ কৰাৰ লগে লগে মানৱ চৰিত্ৰৰো বাট মিলাইছে। অসমীয়া সমাজ সংস্কৃতি তথা জাতীয় মনৰ পৰিস্ফুৰণ অসমীয়া ভাষাৰ বৈষ্ণৱ যুগৰ কাব্যত জলজল পটপটকৈ প্ৰকাশ পায়। মধ্যযুগীয় সাহিত্যৰ 'মুকুটমণি' স্বৰূপ শংকৰদেৱৰ বৈষ্ণৱ কাব্যত প্ৰধানকৈ শ্ৰীকৃষ্ণৰ অখণ্ড অপূৰ্ব মহিমাই পৰিস্ফুট হৈ উঠিছে। তেওঁৰ আদৰ্শৰে অনুপ্ৰাণিত নৱবৈষ্ণৱ আন্দোলনত একান্ত মনে চিত্ত নিবিষ্ট কৰা মাধৱদেৱ অনন্তকন্দলী ৰামসৰস্বতী প্ৰভৃতিৰ ৰচনাতো সেই এক পৰমেশ্বৰেই অদ্ভুতপূৰ্ব মাহাত্ম্যই ভুমুকি মাৰিছে। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে প্ৰৱৰ্তন কৰা বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্ম শংকৰৰ অপৰিসীম ব্যক্তিত্ব আৰু শক্তিৰ ফলত অসমৰ সমগ্ৰ লোকৰ মনত তোলপাৰ লগালে। তেওঁৰ স্থাপিত সত্ৰ, নামঘৰ, তেওঁৰ ৰচিত অনুপম কাব্য গীত, নাট, কীৰ্তন হৈ পৰিল সকলোৰে অতি আপোন, এক আকৰ্ষণীয় জাতীয় সম্পদ। শংকৰদেৱ হৈ পৰিল অসমীয়া জাতিৰ গুৰু, ধৰ্মৰ গুৰু বৈষ্ণৱ কলা সংস্কৃতি-সাহিত্যৰ গুৰু।

আধ্যাত্মিক চৈতন্যবিহীন নিঠৰুৱা জাতি এটাক মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ নৱবৈষ্ণৱ আন্দোলনে যে নতুন শক্তিৰ সঞ্চাৰ কৰি সচকিত আৰু সজীৱ কৰি তুলিলে তাক সকলোৱে উপলব্ধি কৰিলে। ধৰ্ম-জাতি-সংস্কৃতিৰ গুৰু শংকৰদেৱৰ

গুণানুকীৰ্ত্তনত ভক্তসকল বিভোৰ হ'ল—শঙ্কৰদেৱ 'মহাপুৰুষ' 'জগতগুৰু' নামে পৰিচিত হ'ল। গুণমুগ্ধ ভক্তসকলে শঙ্কৰদেৱেক ঈশ্বৰৰ এক অৱতাৰ বুলি বিশ্বাস কৰিবলৈ বাধ্য হ'ল।

'সৰ্বগুণাকৰ' মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ অনন্ত লীলা মহিমা প্ৰকাশ আৰু প্ৰচাৰ কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰাৰ ফলতেই উদ্ভৱ হ ল—অসমীয়া সাহিত্যত চৰিত বা জীৱনী সাহিত্যৰ। ন-দি নকলেও হব যে মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱৰ নাইবা পূৰ্ব বৈষ্ণব যুগৰ কোনো কবিয়ে চৰিত পুথি ৰচনা কৰা নাছিল। এনেস্থলত মনলৈ প্ৰশ্ন আহিবই যে চৰিতকাৰসকলে ৰচিত ৰচনা কৰাৰ আহি ক'ৰ পৰা পালে? এই প্ৰশ্নৰ সমাধানৰ বাবে দূৰ দূৰণিলৈ যোৱাৰ শ্ৰম বৃথা। তাৰ কাৰণে আমাৰ মাজত থকা মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ পদ-পুথিসমূহৰ ওচৰ চাপিলেই হব। এই পদ-পুথিসমূহত সুন্দৰভাৱে চিত্তাকৰ্ষক ৰূপত ভগৱানৰ লীলা-মহিমা চিত্ৰিত হৈছে। তেওঁ ভাগৱত পুৰাণক আশ্ৰয় কৰি ৰচনা কৰা পুথিত শ্ৰীকৃষ্ণ, আৰু ৰামায়ণক আশ্ৰয় কৰি ৰচনা কৰা পুথিত শ্ৰীৰাম চৰিত ব্যক্ত কৰিছে। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে ভগৱানৰ লীলা-মহিমা যেনেদৰে তেওঁৰ পুথিত বৰ্ণনা কৰি দেখুৱাইছে, চৰিতকাৰসকলে মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ লীলা মহিমা চৰিত পুথিত তেনেদৰে বৰ্ণনা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। গতিকে অসমীয়া চৰিত সাহিত্যৰ ওপৰত আন কোনো সাহিত্যাদিৰ প্ৰভাৱ পৰিছে বুলি কোৱাটো দুঃসাধ্য যেন লাগে। চৰিতকাৰৰ পদ-উক্তিয়ে আমাৰ কথাৰ সুপ্ৰমাণ দিব

চৰিতকাৰ ৰামচৰণে বৰ্ণাইছে

'শঙ্কৰ স্বৰূপে হৰি হয়া অৱতাৰ।
আপুনাৰ যশ ধৰ্ম কৰিলা প্ৰচাৰ।
সাত্তো বৈকুণ্ঠৰ যিটো নাথ অতিশয়।
দয়া কৰি এঠাক আসিলা কৃপাময় ॥'

দৈত্যাৰি ঠাকুৰৰ বৰ্ণনাত

জয়তি পৰমগুৰু শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ।
লোকৰ হিতাৰ্থে জন্ম অংশ কেশৱৰ॥
মাধৱ স্বৰূপে কৃষ্ণ অংশ অৱতৰি।
গুৰু সেৱা ধৰ্ম দেখাইলন্ত কৃপা কৰি ॥'

ৰামানন্দ দ্বিজৰ মতে স্বয়ং কৃষ্ণই যেন কুসুম্বৰৰ পুত্ৰ শঙ্কৰ ৰূপে জন্ম গ্ৰহণ কৰিছে :

এহি বিধবিধ কৃষ্ণ কৰিয়া মনত।
কুসুম্বৰগিৰীৰ গৃহে ভৈলন্ত বেকত॥
নামত শঙ্কৰদেৱ প্ৰভু ভগৱন্ত।
তাহান মহিমা কহি কোনে পাৱে অন্ত॥'

সুবৃহৎ কথা চৰিতত 'বৃন্দাবনত যি লীলা কৃষ্ণদেৱে সেইৰূপে গুৰুজনে, কৰিব ধৰিলে'; আৰু তেহো মনুষ্য নুহি, কিবা হৰিহৰ হ'য়ে আছোহ' বুলি শঙ্কৰদেৱক বৰ্ণোৱা হৈছে।

আৰু চাবলগীয়া কথা যে চৰিতকাৰসকলে ভণিতাত গুৰুৰ চৰণত শৰণ লৈ নাইবা শঙ্কৰ মাধৱ প্ৰভৃতিৰ নাম উচ্চাৰণ কৰি পাপ সাগৰৰ পৰা উদ্ধাৰ পাবলৈ সভাসদক উপদেশ দিছে।

'শুনিয়োক সভাসদ   শঙ্কৰদেৱৰ পদ
কৰি সবে সাৱধান চিত্ত।
পৰম পুৰুষ হৰি   লীলা নৰতনু ধৰি
চিন্তা প্ৰভু ভকতৰ হিত॥'

'শঙ্কৰ মাধৱ পদ শিৰে ধৰ।
হৰি হৰি বোলা নৰ॥
আনি শুনা সভাসদ কৰিয়া উৎসৱ।
পাপ দূৰ হোক বোলা শঙ্কৰ মাধৱ॥' ইত্যাদি।

উল্লেখিত উদ্ধৃতিবোৰে শঙ্কৰদেৱৰ 'পাতক ছাড়োক ডাকি বোলা ৰাম ৰাম'; 'বোলা হৰি হৰি তৰা সংসাৰ সাগৰ' আদি পদৰ কথা সহজতে মনত পেলাই নিদয়েনে থাক। এই কথা অসন্দিগ্ধ চিত্তেৰে স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে ভক্তসকলে গুৰুলীলা বৰ্ণনা কৰিবলৈ যোৱাৰ মুহূৰ্তত গুৰুক ভগৱানৰ পৰ্যায়লৈ উন্নীত ক'ৰবলৈ বিচাৰিছিল আৰু গুৰুৰ চৰণ হৃদয়ত ধৰি ৰাখি সংসাৰ কূপৰ পৰা নিস্তাৰ লভিবলৈ আশা পোষণ কৰিছিল। গতিকে চৰিতকাৰৰ এনেবোৰ ৰচনাই শঙ্কৰদেৱৰ পদ সাহিত্য বা পূৰ্বৰ কোনো কবি সাহিত্যিকৰ পদ-পুথিৰ কথা নিশ্চয় মনত পেলাই দিয়ে।

অসমীয়া সাহিত্যৰ মধ্যযুগত বিশেষকৈ শঙ্কৰ গুৰুৰ পৰৱৰ্তী কালছোৱাত

চৰিত সাহিত্যই গা কৰি উঠে। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ লীলা-চৰিত্ৰক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই অসমীয়া চৰিত পুথিৰ উদ্ভৱ হয়। অৱশ্যে পিছলৈ বিভিন্ন গুৰুৰ চৰিত্ৰ বিষয়ক যেনে মাধৱদেৱ দামোদৰদেৱ হৰিদেৱ, বৈকুণ্ঠনাথ প্ৰভৃতিৰ শিষ্য-প্ৰশিষ্য সকলে অনেক চৰিত পুথি ৰচনা কৰি অসমীয়া চৰিত সাহিত্যক বিস্তৃত মৰ্যাদাৰ আসনত বহুৱায়। জগতগুৰু শঙ্কৰদেৱৰ তিৰোধানত গুৰুসেৱাই জীৱনৰ ব্ৰত বা সাধনা যিজনাৰ, সেইজনা মহাপুৰুষ মাধৱদেৱে অন্তৰত কঠোৰ আঘাত পালে।

"শ্ৰীশ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱ জগতগুৰু, চোট আতা দামোদৰ হৰিগুৰু পঞ্চিশমহন্ত এই সমস্ত ধৰ্ম বস্তু থৈ উনবিংশতি শতবৰ্ষ ৰহি বেহাৰে কাকতকুটাত পৃথিৱী এৰি নৰদেহা সম্বৰণ কৰি বৈকুণ্ঠ গলন্ত। তেহে মাধৱদেৱে গুৰুবাক্য শিৰে ধৰি গুৰুজনাৰ সদা সৰ্বদা চৰিত্ৰ কীৰ্তন কৰিছিল। আতৈ সৱ শ্ৰৱণ কৰে।

(কথা গুৰুচৰিত)

শঙ্কৰদেৱৰ পুণ্যস্মৃতি ৰক্ষাৰ্থে মাধৱদেৱে সত্ৰৰ ভকতসৱৰ লগত নিত্যপ্ৰসঙ্গৰ অন্তত গুৰুজনাৰ যশ গুণ কীৰ্তন কৰি মনত পৰমানন্দ লাভ কৰাৰ পথ মুকলি কৰিলে। এয়া হ'ল সত্ৰীয়া 'চৰিত তোলা প্ৰথা'ৰ সূত্ৰপাত। ঈশ্বৰৰ অৱতাৰ বুলি শঙ্কৰদেৱক ভক্ত শিষ্যসকলে মান ললে আৰু এনেকুৱাকৈ গুৰুজনাৰ গুণানুকীৰ্তন কৰা প্ৰথাৰদ্বাৰাই পিছত অসমীয়া চৰিত সাহিত্যৰ উদ্ভৱ হয়।

শঙ্কৰদেৱ মহাপুৰুষ, জগদীশ্বৰ জগতগুৰু, অকল ইমানেই নহয়—ত্ৰিভুবন বন্দন দৈৱকীনন্দন যো হৰি মাৰল কংস। জগজন তাৰণ দেৱ নাৰায়ণ শঙ্কৰ তাকেৰি অংশ।" শঙ্কৰদেৱ ঈশ্বৰপুৰুষ, হৰিভকতৰ কল্পতৰু' সৰ্বজ্ঞৰে 'গুৰু' বুলি মাধৱদেৱে নামঘোষাৰ বিভিন্ন স্তৱকত উল্লেখ কৰিছে।

"শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ হৰিভকতৰ
জানা যেন কল্পতৰু।
তাহান্ত বিনাই নাই নাই নাই
আমাৰ পৰম গুৰু। ইত্যাদি।

পঙক্তিকে মাধৱদেৱৰ লিখনিতে শঙ্কৰ-বন্দনা নাইবা লীলা চৰিত বৰ্ণনাৰ পোন প্ৰথম আভাস পৰিলক্ষিত হয়। মাধৱদেৱৰ চৰিত তোলা প্ৰথা, নামঘোষাৰ স্তৱকত বৰ্ণনা কৰা গুৰুৰ গুণ-গৰিমা আৰু গুৰুবন্দনাৰদ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈ তেওঁৰ পৰৱৰ্তী ভক্তসকলে চৰিত ৰচনা কৰাৰ আদৰ্শ লাভ কৰিছিল নিশ্চয়। প্ৰথম চৰিতকাৰ মাধৱদেৱৰ ভাগিন ৰামচৰণ ঠাকুৰেও "মোহোৰ সংসদ মাধৱত পৰে

নাই। ৰচিবোঁহো পদ মই তাৰ আজ্ঞা পাই।"—বুলি তেওঁৰ চৰিত পুথিত যোৱাৰেক মাধৱদেৱৰ কথা উনুকিয়াইছে।

মাধৱদেৱৰ বাহিৰেও শঙ্কৰদেৱৰ সমসাময়িক শাক্ত বা পণ্ডিত আচাৰ্য-সকলেও শঙ্কৰদেৱক গুৰু, পৰমপুৰুষ, ভগৱানৰ অংশ বা 'কলা অৱতাৰ' বুলি স্বীকাৰ কৰি গৈছে। এই সকলৰ ভিতৰত ৰাজসৰস্বতী, অনন্তকন্দলী শ্ৰীধৰ কন্দলী, সুকবি শেখৰ, নাৰায়ণ ঠাকুৰ আদিৰ নাম বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। মহাপুৰুষ মাধৱদেৱ প্ৰভৃতি সন্ত-মহন্তসকলৰ শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰৰ প্ৰতি থকা প্ৰগাঢ় ভকতি আৰু অপৰিসীম প্ৰভাৱ হেতুকেই যে অসমীয়া সাহিত্যৰ মধ্যযুগত চৰিত বা জীৱনী সাহিত্যৰ উদ্ভৱ হ'ল এই কথা স্পষ্ট।

প্ৰথম চৰিতকাৰ ৰামচৰণ যদি মাধৱদেৱৰ ভাগিনীয়েক হয় আৰু যোৱাৰেক মাধৱদেৱৰ আজ্ঞাতে ৰামচৰণে চৰিত পুথি প্ৰণয়ন কৰা বুলি কোৱা হয়, তেনেহ'লে মাধৱদেৱৰ জীৱনৰ শেষ অৱস্থাত চৰিত পুথি ৰচিত হৈছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। অসমীয়া সাহিত্যৰ সুজ্ঞাত ৰামচৰণ ঠাকুৰ ষোড়শ শতিকাৰ কবি। মাধৱদেৱৰ মৃত্যুৰ সময় ষোড়শ শতিকাৰ শেষ দশক (১৫৯০ খৃঃ)। গতিকে ষোড়শ শতিকাৰ শেষাৰ্ধত চৰিত সাহিত্যই লিপিবদ্ধ ৰূপ পাইছিল বুলি এটা সিদ্ধান্তত উপনীত হোৱাত কোনো অসুবিধা আছে বুলি ভাবিব নোৱাৰি।

শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ দামোদৰদেৱ, হৰিদেৱ, বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টাচাৰ্য আৰু আন আন সন্ত-মহন্ত গুৰুসকলৰ চৰিত্ৰ বিষয়ক উদ্ভাৱ হোৱা চৰিত পুথিসমূহ লক্ষ্য কৰিলে (১) পদ-চৰিত (২) গদ্য বা কথা চৰিত উভয় বিধকে অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যৰ আদিগুৰি বিচাৰকসকলে চকুৰ আগত দেখিব। সত্ৰীয়া 'চৰিত তোলা প্ৰথাৰ' ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিয়েই চৰিতকাৰৰ চৰিত সাহিত্যই পদ বা ৰূপ লৈছে। প্ৰথমতে পদ সাহিত্যত চৰিত ৰচনা কৰা হয় আৰু পিছলৈ অৰ্থাৎ প্ৰায় ডেৰ-দুশ বছৰৰ পিছত সত্ৰীয়া ভকত সমাজৰ কথ্য ৰীতিত চৰিত পুথি লিপিবদ্ধ কৰিবলৈ লোৱা হ'ল। পোনতে গদ্যৰ প্ৰচলন সৰ্বব্যাপী নোহোৱা বাবে যে চৰিতকাৰে বৈষ্ণৱ কাব্যৰ আদৰ্শত পয়াৰ, ছবি, দুলড়ী ছন্দত পদত চৰিত পুথি ৰচনা কৰিবলৈ লয় তাক সহজে বুজিব পাৰি।

অসমীয়া চৰিতকাৰ আৰু চৰিত পুথিৰ সংক্ষেপ পৰিচয়: পদ-চৰিত: ৰামচৰণ ঠাকুৰ—আদি অসমীয়া জীৱনী কাব্য ৰচক ৰামচৰণ ঠাকুৰ হোকোবাহুচীয়া গঙ্গাপাণি বা ৰামদাসৰ পুত্ৰ। ৰামচৰণ ঠাকুৰ মাধৱদেৱৰ

ভাগিন বুলিহে সৰ্বজনৰ পৰিচিত। জীৱনৰ প্ৰায় মুহূৰ্ত্তই মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ সঙ্গত কটাবলৈ পাই শিক্ষা-দীক্ষা, বিদ্যা-বুদ্ধিত নিজৰ সুপৰিচয় দেখুৱাই শাস্ত্ৰজ্ঞ পণ্ডিত হৈ পৰিছিল। মোমায়েক মাধৱদেৱৰপৰা মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ ব্যক্তিত্ব আৰু মাহাত্ম্য ভালদৰে উপলব্ধি কৰি শঙ্কৰদেৱক 'ঈশ্বৰপুৰুষ' বুলি জ্ঞান কৰি মোমায়েকৰ আজ্ঞা অনুসৰি শঙ্কৰদেৱৰ সম্পূৰ্ণ জীৱন লীলা বিষয়ক 'গুৰুচৰিত' এখন ৰচনা কৰে। সুবৃহৎ চৰিতখনিত শঙ্কৰদেৱৰ তীৰ্থ পৰ্যটন, শাস্ত্ৰ প্ৰণয়ন বৈকুণ্ঠপ্ৰয়াণৰ বিশদ বিৱৰণ চিত্ৰিত কৰিছে। বৈষ্ণৱ সত্ৰীয়া সাধুসকলৰ ভাষাত ৰামচৰণৰ গুৰুচৰিতখন 'বৰচৰিত'। শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱৰ সান্নিধ্য লাভ কৰাৰ সৌভাগ্য উদয় হোৱা বাবে যে ৰামচৰণে বৈষ্ণৱ সমাজ সত্ৰ আৰু গুৰু দুজনাৰ বিষয়ে এনে বিতং বিৱৰণ চৰিতখনিত দাঙি ধৰিব পাৰিছে তাক বুজিব পাৰি।

দুই এক সমালোচক পণ্ডিতে গুৰু চৰিত ৰচক ৰামচৰণক মাধৱদেৱৰ ভাগিনীয়েক বুলি কবলৈ কট্‌কটীয়া পথেৰে আগুৱাব পৰা নাই। তেওঁলোকৰ যুক্তি ৰামচৰণৰ পুত্ৰ দৈত্যাৰিয়ে লিখা 'শঙ্কৰদেউ মাধৱদেউ' চৰিতখনিত ৰামচৰণে লিখা কোনো চৰিতপুথি বা পূৰ্বৰ কোনো লিখকৰ চৰিতপুথিৰপৰা আহৰি নোপোৱাৰ কথা উল্লেখ কৰি গৈছে। তাৰোপৰি দৈত্যাৰিয়ে 'ৰামচৰণত শুনিছো যি মত (অৰ্থাৎ ৰামচৰণৰ মুখৰপৰা শুনিহে) সবাকে আমি লিখিলো' বুলিও লিখিছে। দৈত্যাৰিৰ এনেবোৰ কথাৰপৰা পিতাক ৰামচৰণে কোনো চৰিত ৰচনা কৰা বুলি মানি লবলৈ টান লাগে। কিন্তু অকল দৈত্যাৰিৰ কথাৰ ওপৰত বিশ্বাস কৰিয়েই চৰিতকাৰ ৰামচৰণক মাধৱদেৱৰ ভাগিনীয়েক নহয় বুলি কবলৈ গলে পক্ষপাতীৰ কথা হব। মাধৱদেৱ সম্পৰ্কে ৰামচৰণে তেওঁৰ চৰিতখনিত কি কৈ গৈছে তাক অলপ ভাল দৰে কঁহিয়াই চালেই মাধৱদেৱৰ ভাগিন যে চৰিত ৰচক ৰামচৰণ ঠাকুৰ হয় এই কথাত পতিয়ন যাবলগীয়া হব। গুৰুচৰিত গ্ৰন্থ আৰম্ভ কৰিলেই ৰামচৰণে ভক্ত সমাজৰ ওচৰত কৰা প্ৰাৰ্থনা বিচাৰি মোমায়েক মাধৱদেৱৰ আজ্ঞাতহে যে 'গুৰুচৰিত' ৰচনা কৰিবলৈ লৈছে সেই বিষয়ে এইদৰে গাইছে:

'ভকতসকলক মই কৰো নমস্কাৰ।
ক্ষমা ত্ৰুটি দোষ যত কেনিবা আমাৰ॥
যথা হেন বুলি মোৰ নকৰোক মন।
মাধৱৰ পদে মাহি মহত গহন॥

মোহোৰ সংসাৰ মাধৱত পৰে নাই।
ৰচিবোহো পদ মই তান আজ্ঞা পাই ॥'

*　　　*　　　*

'মাধৱ সখাক মই কৰো নমস্কাৰ।
শঙ্কৰৰ বিনে গুৰু নাহিকে আমাৰ ॥'

আকৌ ভাগিনে গাইছে :

'আপুনি ঈশ্বৰ　　গুৰু শিষ্যৰূপে
　　হৈলা আসি অৱতাৰ।
তাহান ভাগিন　　ৰমা অতো মই
　　হৈলো কিলো দুৰাচাৰ ॥'

আৰু মন কৰিবলগীয়া কথা যে ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ চৰিতখনিত মাধৱদেৱৰ জীৱন লীলাৰ সম্পূৰ্ণ বতৰা পাবলৈ নাই। মাধৱদেৱৰ জীৱিতাৱস্থাতে চৰিতখনি লিখা বাবে হয়তো মাধৱদেৱৰ বিষয়ে সকলো কথা বৰ্ণনা কৰিব নোৱাৰিলে। সম্ভৱতঃ ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ চৰিতত মাধৱদেৱৰ জীৱনী অসম্পূৰ্ণ হৈ ৰৈ যোৱাত শঙ্কৰৰ 'আত্মা', 'পৰম বান্ধৱ' মাধৱদেৱৰ জীৱনী সম্পূৰ্ণ কৰাৰ এটি দায়িত্ব দৈত্যাৰিয়ে বহন কৰিবলগীয়া হয়। আকৌ ভাবিবলগীয়া কথা যে দৈত্যাৰিৰ চৰিতখনত শঙ্কৰদেৱতকৈ মাধৱদেৱৰ বিষয়বস্তু অধিক বিৱৰণ প্ৰকট হৈছে। মুঠতে দুই বাপ বেটাই শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱ দুয়োজনা গুৰুৰ বিষয়ে দুয়োখন চৰিতপুথিত সম্পূৰ্ণ বিৱৰণ অঙ্কন কৰি অসমীয়া বৈষ্ণৱ সমাজৰ বাবেও শঙ্কৰ মাধৱৰ অদ্ভুতপূৰ্ব কাৰ্যকলাপ আৰু অপৰিসীম গুণ-মাহাত্ম্য চিৰস্মৰণীয় কৰি থৈ গৈছে। এখনি সুবৃহৎ শঙ্কৰদেৱ চৰিত, যি চৰিতত শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰতিদিন, প্ৰতি মাহ, প্ৰতি বছৰ তথা সমগ্ৰ জীৱন আৰু বৈষ্ণৱ সমাজৰ সমগ্ৰ কথাৰ বৃত্তান্ত দাঙি ধৰা হৈছে— সেইখন চৰিত পুথিৰ ৰচকজনা যে শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱৰ সম্পৰ্কে বিশেষ জ্ঞান থকা লোক হব লাগিব তাক নোহাবিবৰ সকাম নেদেখোঁ। বহুত ঠাইত দৈত্যাৰিয়ে আনৰ মুখৰপৰা শুনা কথাৰে চৰিত ৰচনা কৰা বুলি উল্লেখ কৰিছে। কিন্তু ৰামচৰণৰ চৰিতত তেনে লোক-মুখৰ কথাৰে চৰিত ৰচনা কৰাৰ ইঙ্গিত নাই। ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ চৰিতত্তকৈ দৈত্যাৰি ঠাকুৰৰ চৰিতখন বেছি প্ৰসিদ্ধ নহয় বুলি কোন সাহসেৰে কোনে মুখ দাঙি কব পাৰিব। পণ্ডিতে মাধৱৰ ভাগিন 'কংস বধ' নাটকাৰ; 'ভক্তি ৰত্নাকৰ' অনুবাদক আৰু 'কীৰ্তনৰ

সংগ্ৰাহক ৰামচৰণ ঠাকুৰক 'গুৰুচৰিত'খনৰ চৰিতকাৰ বুলি স্বীকাৰ কৰাটো সমীচীন হব।

দৈত্যাৰি ঠাকুৰঃ 'শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱ ঈশ্বৰৰ চৰিত্ৰ'ৰ ৰচকজনা হ'ল ওপৰত উল্লেখ কৰা ৰামচৰণৰ পুত্ৰ দৈত্যাৰি ঠাকুৰ। পিতৃ ৰামচৰণ আৰু মধুপুৰ সত্ৰৰ 'বুঢ়ীৰ পো' গোবিন্দ আতৈৰ মুখৰপৰা দৈত্যাৰিয়ে কথা শুনি চৰিতখন ৰচনা কৰাত অশেষ সহায় পাইছিল বুলি চৰিতৰ শেষত উল্লেখ আছে। দৈত্যাৰি ঠাকুৰৰ চৰিতত শঙ্কৰদেৱ বিষয়ক বৰ্ণনা সংক্ষেপ, কিন্তু মাধৱদেৱৰ জীৱন বৰ্ণনা সুবিস্তৃত। অতি সংক্ষেপ চিত্ৰত তুলোৱা গুৰুৰ জন্ম, বাল্যলীলা ধৰ্মপ্ৰচাৰ, সাহিত্য ৰচনা, বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণৰ বৰ্ণনা দাঙি ধৰা চৰিতখনিত দৈত্যাৰিয়ে কবিত্ব শক্তিৰ সুপৰিচয় প্ৰদৰ্শাব পাৰিছে। দৈত্যাৰিয়ে দ্বিতীয় অধ্যায়ৰপৰাই মাধৱদেৱৰ আৱিৰ্ভাৱৰ বৰ্ণনা দি নানান কাৰ্য-কলাপৰ বিশদ বিৱৰণ দাঙি ধৰি মাধৱদেৱৰ তিৰোধানৰ বৰ্ণনাৰে শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱ ঈশ্বৰৰ চৰিত্ৰ' পুথিৰ পৰিসমাপ্তি ঘটাইছে। গতিকে মাধৱদেৱৰ বৰ্ণনাই পুথিখনত বেছি প্ৰাধান্য লাভ কৰিছে বুলি নিঃসন্দেহে স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। দৈত্যাৰিয়ে চৰিতখনত জীৱন চৰিত ব্যাখ্যাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে, কিন্তু ৰামচৰণৰ চৰিতত জীৱন চৰিতৰ ব্যাখ্যাতকৈ শঙ্কৰদেৱ যে পৰম পুৰুষ শ্ৰীকৃষ্ণৰ অৱতাৰ বৈষ্ণৱৰ আৰাধ্য দেৱতা সেই বিষয়হে প্ৰাঞ্জল ৰূপ প্ৰকট হৈছে।

ভূষণদ্বিজঃ শঙ্কৰদেৱৰ শৰণাপন্ন চক্ৰপাণি দ্বিজৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ বৈকুণ্ঠৰ তনয় ভূষণদ্বিজৰ শঙ্কৰদেৱ চৰিত' এক উল্লেখযোগ্য জীৱনী সাহিত্য। শঙ্কৰদেৱৰ নাতি দুগৰাকী আৰু সেই সময়ৰ সন্ত-মহন্তসকলৰপৰা উপাদান সংগ্ৰহ কৰি চৰিত ৰচনা কৰা 'দ্বিজভূষণ' চৰিতকাৰ দৈত্যাৰি ঠাকুৰৰ একে সময়ৰ সমান শক্তিধৰ কবি। ভূষণৰ শঙ্কৰ চৰিত্ৰত শঙ্কৰদেৱৰ জীৱন বৃত্তান্তৰ উপৰিও মাধৱদেৱৰো জীৱনৰ স্বল্প আভাস পৰিলক্ষিত হয়। ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ চৰিত পুথি ভূষণ দ্বিজে আগত ৰাখি 'শঙ্কৰদেৱ চৰিত' ৰচনা কৰা বুলি ভাবিব পাৰি। কাৰণ ৰামচৰণৰ চৰিতৰ লগত কিছুমান পদৰ হুবহু মিল চৰিতখনিত পৰিদৃষ্ট হয়।

শ্ৰীৰামানন্দ দ্বিজঃ ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতাৰ পৰম শিষ্য আহতগুৰি সত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাতা শ্ৰীৰাম আতাৰ পুত্ৰ শ্ৰীৰামানন্দ দ্বিজৰ 'গুৰুচৰিত' আন এখন মূল্যবান শঙ্কৰ চৰিত। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ দৈৱিক লীলাখেলা অঙ্কিত

সুবিস্তৃত জীৱন কাহিনীৰে পৰিপূৰ্ণ চৰিতখনিত মাধৱদেৱ মহাপুৰুষৰ জীৱন বৃত্তান্ত আৰু প্ৰসংগক্ৰমে ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতাৰো আভাস পোৱা যায়। 'ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতা' নামৰ আন এখন চৰিতৰো ৰচক শ্ৰীৰামানন্দ দ্বিজ।

ৰামৰায় : সপ্তদশ শতিকাৰ মাজভাগত অৰ্জুনদেৱৰ শিষ্য ৰাম ৰায় নামৰ এজনে লিখা 'গুৰুলীলা' শ্ৰীশ্ৰীদামোদৰদেৱৰ গুৰুৰ লীলা মাহাত্ম্য প্ৰকাশক এখন উল্লেখযোগ্য পদ চৰিত পুথি। চৰিতখনিত দামোদৰদেৱৰ জীৱনী আৰু বিভিন্ন কাৰ্যৰ হুবহু বিৱৰণ চিত্ৰিত হৈছে। মহী দামোদৰদেৱৰ মতবাদ উপৰিও বহু বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচাৰ্যৰ জীৱন বৃত্তান্তও ৰামৰায়ে সুন্দৰ ৰূপত বৰ্ণাইছে।

অনিৰুদ্ধ দাস : পুৰুষোত্তম আৰু চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰৰ বিশদ বিৱৰণ থকা 'গুৰু-বৰ্ণনা' চৰিত অনিৰুদ্ধ দাসৰদ্বাৰা প্ৰণীত। বৈষ্ণৱ গুৰুৰ বৰ্ণনাযুক্ত পুথিখনিত দুজনা গুৰু শংকৰ মাধৱৰ সংবাদো সংক্ষেপ ৰূপত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। কবিৰ গুৰু ৰমাকান্তৰ কথাও চৰিতকাৰে উল্লেখ কৰিছে।

দামোদৰ দাস : মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ জীৱনৰ গুণানুকীৰ্তন সম্বলিত দামোদৰদাস ৰচিত 'গুৰু চৰিত্ৰ' আন এখন উল্লেখযোগ্য পুথি।

ৰমানন্দ দ্বিজ : মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ আজ্ঞাপৰ ধৰ্মাচাৰ্য উৎকৃষ্ট ধৰ্ম প্ৰচাৰক বংশীগোপালদেৱৰ ধৰ্মপ্ৰচাৰ আৰু জীৱনৰ পূৰ্ণ পৰিচয় পোৱা যায় ৰমানন্দৰ 'বংশীগোপালদেৱৰ চৰিত'ত। এই চৰিতত শংকৰদেৱৰ কালৰ বৈষ্ণৱ সমাজৰ ইতিহাস স্পষ্ট। আহোম শাসকসকলৰ গুচৰত ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ ক্ষেত্ৰত বৈষ্ণৱ গুৰুৱে কেনে সমস্যাৰ সন্মুখীন হব লগীয়া হৈছিল সেই বিষয়ৰ আভাস চিত্ৰিত কৰিছে ৰমানন্দই তেওঁৰ চৰিত পুথিত।

নীলকণ্ঠদাস : মহাপ্ৰভু দামোদৰদেৱৰ জীৱনৰ সম্পূৰ্ণ আভাস, ধৰ্মপ্ৰচাৰ আৰু ধৰ্ম-সত্ৰ স্থাপনৰ বিভিন্ন বিৱৰণেৰে পৰিপূৰ্ণ নীলকণ্ঠদাসৰ 'দামোদৰ চৰিত্ৰ' এখন অতি উল্লেখযোগ্য চৰিত গ্ৰন্থ।

বিদ্যানন্দ ওজা : বিদ্যানন্দ ওজাৰ 'ঠাকুৰ চৰিত' পুৰুষোত্তম আৰু চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰৰ জীৱনী বিষয়ক চৰিত পুথি। বিদ্যানন্দ ওজাই চৰিত পুথিখনিত ঈশ্বৰ পুৰুষ শংকৰ মাধৱৰ কথাও চিত্ৰিত কৰিছে।

'বনমালীদেৱৰ চৰিত' ৰমাকান্তই, 'গোপালদেৱৰ চৰিত' পূৰ্ণানন্দই আৰু 'গোবিন্দচৰিত' ভবানন্দই ৰচনা কৰি অসমীয়া চৰিত সাহিত্যক সমৃদ্ধিশালী কৰি

থৈ গৈছে। ৰমানন্দ দ্বিজ-তনয় ৰামগোপাল, জয়নাৰায়ণ ৰচিত 'গোপালদেৱৰ চৰিত ৰপৰাও গোপালদেৱৰ বিষয়ে জানিব পাৰি।

বৈষ্ণৱ ধৰ্মপ্ৰচাৰক হৰিদেৱ গুৰুৰ জীৱন বৃত্তান্ত দাঙি ধৰা দুখন চৰিত সাহিত্য আছে। ৰামেশ্বৰ আৰু দিবাকৰ দ্বিজে ৰচনা কৰা এখন আৰু আনখন বনগঞাগোপীদ্বিজৰদ্বাৰা প্ৰণয়ন কৰা। শ্ৰীকৃষ্ণ ভাৰতী নামৰ এজনেও দামোদৰদেৱৰ জীৱনী বিষয়ৰ এখন চৰিত ৰচনা কৰি থৈ গৈছে।

সপ্তদশ আৰু অষ্টাদশ শতাব্দীত বিভিন্ন চৰিতকাৰে অনেক চৰিত পুথি প্ৰণয়ন কৰি অসমীয়া চৰিত সাহিত্যক চহকী ৰূপত সজাইছে। কামৰূপ, মধ্য অসম আৰু উজনি অসমৰ ৰাজনৈতিক সামাজিক, ধৰ্মনৈতিক তথা সত্ৰীয়া সমাজৰ বিভিন্ন দিশবোৰ উজ্জ্বল হৈ পৰা চৰিতবোৰে অসমৰ আহোম যুগৰ আভাসো দাঙি ধৰিব পাৰিছে। 'জয়নাৰায়ণৰ লক্ষ্মীপতি চৰিত', অঘৰীৰ দ্বিজৰ 'কেশৱদেৱ চৰিত, ভদ্ৰচাৰুৰ 'অনন্তৰাম চৰিত', চতুৰ্ভুজ কায়স্থৰ 'যদুমণি ৰমানন্দ চৰিত', চিদানন্দদেৱৰ 'অনিৰুদ্ধদেৱ চৰিত্ৰ', ৰামনাথ মহন্তৰ 'সন্তমুক্তাৱলী', 'কনকলতা আইৰ চৰিত' প্ৰভৃতি এই সময়ৰ উল্লেখযোগ্য চৰিত পুথি। নগঞা এলেঙী বালিসত্ৰত হাতে লিখা অৱস্থাত থকা ৰাম ৰাম গুৰুৰ বংশধৰ বুলি পৰিচয় দিয়া দুই পিতা-পুত্ৰ দ্বিজনাৰায়ণ আৰু নৰোত্তম দ্বিজৰ 'সতানন্দ বৰভকতৰ চৰিত্ৰ' আৰু সন্তমুক্তাৱলী' আৰু আন এজন চৰিতকাৰ দ্বিজতাৰিকা মিশ্ৰৰ সন্তাৱলী' পুঁথি আন তিনিখন অসমীয়া পদ-চৰিত।

অপকৃষ্ট পদ চৰিত: ঈশ্বৰৰ অৱতাৰ বুলি গণ্য কৰা বৈষ্ণৱ গুৰুসকল আৰু বৈষ্ণৱধৰ্মৰ বিৰোধিতা আচৰণ কৰি দুই চাৰিখন পুথি দুই চাৰিজনদ্বাৰা প্ৰণয়ন কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা গৈছে। বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ বিৰূপ প্ৰকাশক এনে অপ্ৰশস্ত চৰিত পুথিসমূহক বৈষ্ণৱ ভকতমহন্তসকলে সাদৰে সাৱটি লব নোৱাৰে।

মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ নামত পোৱা 'আদি চৰিত' আৰু কৃষ্ণাচাৰ্যৰ 'সন্তচৰিত' নামৰ আন দুখন চৰিত পুথি আছে। চৰিত দুখনিয়ে নিৰহনিপানী বৈষ্ণৱধৰ্মৰ বিশুদ্ধতা পৰিষ্কাৰকৈ প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰা বাবে এনে চৰিতক 'অপকৃষ্ট' বা ৰামাৱয়' চৰিত পুথি বুলি কৰৰ মন যায়। 'অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা'ত ড° মহেশ্বৰ নেওগদেৱে এনেবোৰ চৰিতক 'মানিক্য চৰিত' বুলিছে।

বংশাৱলী চৰিত: কোচৰজাসকলৰ বুৰঞ্জীয় সংবাদৰ লগতে বিভিন্ন বংশাৱলী লিপিবদ্ধ কৰা সূৰ্যখৰি দৈৱজ্ঞৰ 'দৰং ৰাজবংশাৱলী' আৰু

ৰতিকান্তদ্বিজৰ 'ৰাজবংশাৱলী' উল্লেখযোগ্য পুথি। 'ৰাজবংশাৱলী' পুথিৰ মতে শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ সত্ৰ-মহন্তসকলে লিপিবদ্ধ কৰা সত্ৰীয়া বংশাৱলী কিছুমানো আছে। এইবোৰ সত্ৰীয়া চৰিত পুথিৰ লেখিয়া সম্পদ। সত্ৰ-সমাজ আৰু মহন্ত-অধিকাৰ আদিৰ আভাস দান কৰা পুথিবোৰত সত্ৰাধিকাৰ বা গুৰুজনৰ বংশাৱলী স্পষ্টভাৱে অঙ্কন কৰা হৈছে। চিদানন্দৰ 'বংশাৱলী' পুথি 'নৰোৱা গোঁসাই বংশাৱলী',, 'গোবিন্দ বংশাৱলী', 'মায়ামৰা সত্ৰৰ বংশাৱলী', 'দিহিং সত্ৰৰ বংশাৱলী' আদি এই শ্ৰেণীৰ পুথি।

কথা-চৰিত : যিকোনো ভাষাৰ সাহিত্যৰ ইতিহাস অধ্যয়ন ক'লে লক্ষ্য কৰিব পাৰি যে পহিলা পদ্য পুথিত আৰু তাৰ কিছুদিন পিছতহে কথা বা গদ্য সাহিত্য ৰচনা কৰা হয়। অসমীয়া জীৱনী সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰতো সেই একে কথা প্ৰযোজ্য। ষোড়শ শতিকাত ৰচিত হোৱা চৰিত পুথিসমূহ সপ্তদশ শতিকালৈকে পদ্য ছন্দত চৰিতকাৰে ৰচনা কৰি যায়। কিন্তু অষ্টাদশ শতিকাত পদ-চৰিতৰ ঠাই কথা চৰিতে দখল কৰিলে। অষ্টাদশ শতিকাত দুই চাৰিখন পদ চৰিত যে ৰচনা কৰা হোৱা নাছিল এনে নহয়, কিন্তু ষোড়শ বা সপ্তদশ শতিকাৰ পদ চৰিতৰ দৰে সুবিস্তৃত কোনো চৰিত পুথি সেই সময়ত ৰচিত হোৱা চকুত নপৰে। অসমীয়া চৰিত পুথি অধ্যয়নৰদ্বাৰা বুজিব পাৰি এই শতিকাত বিস্তৃত বৰ্ণনাৰদ্বাৰা গদ্য চৰিতে সবাতোকৈ উল্লেখযোগ্য স্থান অধিকাৰ কৰিছে। সত্ৰীয়া অধিকাৰ, সত্ৰ মহন্তসকলে সভাত মুখে মুখে গুৰুজনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা কথাবোৰ কোনো লিখকে লিপিবদ্ধ কৰিবলৈ যত্ন ক'লে আৰু এনে প্ৰচেষ্টাৰ ফলস্বৰূপে আমি অসমীয়া সাহিত্যত কথা-চৰিতৰ সাক্ষাৎ লাভ কৰোঁ।। পদ চৰিতৰ দৰে কথা-চৰিতসমূহতো সত্ৰীয়া সমাজ, পূৰ্বশঙ্কৰ যুগৰপৰা শঙ্কৰোত্তৰ যুগলৈ অসমৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক, ধাৰ্মিক, অৰ্থনৈতিক আৰু শিক্ষা সম্বন্ধীয় সকলো কথাই প্ৰকট হৈ পৰিছে। অসমৰ মধ্যযুগৰ বিভিন্ন দেশৰ ইতিবৃত্ত দাঙি ধৰা এনে গদ্য চৰিত অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এক অমূল্য অতুলনীয় সম্পদ।*

কথা চৰিতৰ ভিতৰত অলেখ কথাৰে পৰিপূৰ্ণ অধ্যাপক উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰু দেৱ সম্পাদিত 'কথা গুৰু চৰিত' আৰু ৰসৰাজ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৱে 'বাঁহী' আলোচনীত বাহিৰৰ ভাৱাৰ্থে প্ৰকাশ কৰা 'বৰদোৱা চৰিত' বিশেষভাৱে মন কৰিবলগীয়া। সুবিস্তৃত বৰ্ণনামূলক বিৰাটাকাৰৰ 'কথা-চৰিত' গদ্যৰ বাক্য

[* প্ৰথম গদ্য-সাহিত্য দ্ৰষ্টব্য]

ভজনা গুৰু, বিভিন্ন আত্মা, ঠাকুৰ আৰু অগণন ভক্তৰ বৰ্ণনাৰে পৰিপূৰ্ণ। পূৰ্ববৈষ্ণৱ যুগৰপৰা উত্তৰ বৈষ্ণৱ যুগলৈ এই কালছোৱাৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক, ধৰ্ম নৈতিক, অৰ্থ নৈতিক আৰু শিক্ষা সম্বন্ধীয় সকলো দিশৰ আভাস দাঙি ধৰাৰ উপৰিও শঙ্কৰদেৱৰ পূৰ্বপুৰুষ ক'ৰপৰা কেনেকৈ অসমলৈ আহিছিল, কেনে পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া হৈছিল আদি সকলো কথাৰ সম্বাদ কথা-চৰিতে পাঠকক পৰিষ্কাৰভাৱে দিব পাৰিছে। শঙ্কৰদেৱৰ বিষয়ৰ প্ৰায় চৰিত এনে কথাৰে ভৰপূৰ। 'কথা-চৰিত'ত উল্লেখ আছে মধ্যযুগৰ বিদগ্ধ পণ্ডিত, নৈয়ায়িক বা তাৰ্কিক আৰু শাস্ত্ৰবিদসকলে শঙ্কৰদেৱৰ অভ্ৰভেদী ব্যক্তিত্ব আৰু অপৰাজেয় শক্তিৰ ওচৰত 'লোটসোট' হৈ পৰি শঙ্কৰদেৱক গুৰু বুলি স্বীকাৰ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল। মহাপুৰুষ মাধৱদেৱ, দামোদৰদেৱ, কণ্ঠভূষণ, নাৰায়ণ ঠাকুৰ, সুকবি শেখৰ প্ৰভৃতিৰ নাম এই প্ৰসঙ্গত স্মৰণীয়। শঙ্কৰদেৱে ভ্ৰমণ কৰা ভাৰতৰ শ্ৰেষ্ঠ শ্ৰেষ্ঠ তীৰ্থক্ষেত্ৰ আৰু তীৰ্থ ভ্ৰমণ কালত লগ পোৱা মহান ব্যক্তিসকলৰ উল্লেখৰদ্বাৰা যিকোনো চৰিত পাঠকে মধ্যযুগীয় ভাৰতৰ লগত সাক্ষাৎ হোৱাৰ সুযোগ অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ চিত্ৰ অঙ্কিত কথা চৰিতৰদ্বাৰা লাভ কৰিব পাৰিছে।

গোবিন্দ দাসৰ 'এটকা মহন্তৰ চৰিত্ৰ' বা 'সন্ত সম্প্ৰদায় কথা' শঙ্কৰ, মাধৱ, দামোদৰ, বংশীগোপাল প্ৰভৃতি গুৰুসকলৰ সেৱক সাধুসৱৰ সত্ৰীয়া কাম কাজৰ বিৱৰণেৰে পৰিপূৰ্ণ আন এখন সুন্দৰ চৰিত গ্ৰন্থ।

অপকৃষ্ট কথা চৰিত : শ্ৰীকৃষ্ণ ভাৰতীৰ 'সন্ত নিৰ্ণয়' আৰু ভট্টদেৱৰ নামত প্ৰচলিত 'সৎসম্প্ৰদায় কথা' আন দুখন গদ্যত ৰচিত অপকৃষ্ট বা বামাচাৰী অসমীয়া চৰিত পুথি।

অসমীয়া চৰিতকাৰসকলে তেওঁলোকৰ গুৰুসকলক অৱতাৰী পুৰুষ ৰূপে স্বীকৃতি দি চৰিত সাহিত্যসমূহত মাথোন গুণ মাহাত্ম্য বৰ্ণনা কৰিবলৈ যোৱাত আধুনিক জীৱনী কাব্যৰ সংজ্ঞাৰ বিচাৰৰ জোখ মাপত চৰিতকাৰসকল দোষ মুক্ত হ'ব পৰা নাই। জীৱনী কাব্যত চৰিতকাৰে কোনো ব্যক্তিৰ চৰিত্ৰক মুখ্য হিচাপে গ্ৰহণ কৰি লয় যদিও চৰিত্ৰটিৰ বিভিন্ন দিশৰ পৰ্যালোচনা কৰে। আমি নিশ্চয় স্বীকাৰ কৰোঁ 'মুনীনাঞ্চ মতিভ্ৰম', মহান লোকৰো ভুল হয়। গতিকে জীৱনী লিখকে যিমানে শ্ৰেষ্ঠ গুণসম্পন্ন ব্যক্তিৰ জীৱনী নিলিখক কিয় নিশ্চয় সেই চৰিত্ৰটিৰ দোষো কেতিয়াবা দেখিব লাগিব। আধুনিক জীৱনী লিখকসকলে ব্যক্তিৰ দোষ, গুণ

উত্তৰ দিশক চৰিত সাহিত্যত প্ৰকট কৰি দেখুৱায়। বৈষ্ণৱ চৰিতকাৰৰ চৰিতত এনে কথা প্ৰযোজ্য নহয়। তেওঁলোকৰ চৰিত প্ৰকৃত জীৱনী কাব্য হৈ থকা নাই যেন লাগে। কাৰণ শ্ৰদ্ধা ভক্তিত ডুব যোৱাই বৈষ্ণৱ গুৰুৰ চৰিত্ৰ বৰ্ণনা কৰিবলৈ যোৱাত চৰিতকাৰসকলে গুৰুসকলৰ গাত মাত্ৰাধিক ঐশ্বৰিক গুণ নিহিত হৈ থকাহে দেখিলে। সেয়েহে অলৌকিকতাৰে চৰিত্ৰসমূহ মহিমামণ্ডিত কৰি ভক্ত সমাজৰ আগত গুৰুৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশ কৰিবলৈ যোৱাত চৰিতকাৰৰ চৰিত সাহিত্যসমূহে ভক্তি মূলক কাব্যৰ কথা পাঠক পাঠিকাক মনত পেলাই দিব পাৰিছে।

'প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰাঞ্জল ধাৰা' ৰচনা কৰোঁতে লেখকে তলত নাম দিয়া গ্ৰন্থৰাজিৰপৰা উপকৃত হৈছে

১।	৺হৰিনাৰায়ণ দত্তবৰুৱা (সম্পাদিত)	সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ অসমীয়া মহাভাৰত শ্ৰীশঙ্কৰ বাক্যামৃত শ্ৰীমদ্ভাগৱত বৰগীত গুৰুচৰিত (ৰামচৰণ) মহাপুৰুষ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱৰ চৰিত (দৈত্যাৰি)
২।	৺ডিম্বেশ্বৰ নেওগ	অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী অসমীয়া সাহিত্যৰ অধ্যয়ন
৩।	ড° ৺বাণীকান্ত কাকতি	পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য Aspects of Early Assamese Literature (সম্পাদনা) Assamese Its Formation and Development.
৪।	ড° ৺বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা	অসমীয়া কথা সাহিত্য (পুৰণি ভাগ) শ্ৰীৰাম আতা আৰু শ্ৰীৰামানন্দদেৱৰ গীত (সম্পাদনা)
৫।	ডঃ শ্ৰীমহেশ্বৰ নেওগ	অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা বৰ ৰেখাত বৰগীত (সম্পাদনা) শ্ৰীশ্ৰীভাগৱত-কথা (দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় খণ্ড,—সম্পাদনা) শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰদেৱ
৬।	৺দেৱেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱা ঃ	অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী

৭।	ড° শ্ৰীসত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা .	অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত অসমীয়া নাট্য সাহিত্য কথা ৰামায়ণ (সম্পাদনা)
৮।	৺কালিৰাম মেধি	অংকাৱলী (সম্পাদনা)
৯।	শ্ৰীউপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰু .	কথা গুৰুচৰিত (সম্পাদনা)
১০।	ড° সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা	ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জী (সম্পাদনা) Studies in the Literatures of Assam
১১।	ড° শ্ৰীহৰিশ্চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য .	অসমীয়া নাট্য সাহিত্যৰ জিলিঙনি Assamese Drama And The Stage
১২।	৺লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা	শ্ৰীশংকৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ
১৩।	চাণ্ডী ক'ফ্লাৰ	THE UNESCO COURIER '67 (সম্পাদনা)
১৪।	শ্ৰীতিলকচন্দ্ৰ মজুমদাৰ	ৰুক্মিণী হৰণ নাট (সম্পাদনা)
১৫।	ড° শ্ৰীসুকুমাৰ সেন	বাঙ্গালা সাহিত্যে গদ্য
১৬।	গোপাল হালদাৰ	বাঙ্গালা সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা
১৭।	শ্ৰীক্ষিতিমোহন সেন	ভাৰতৰ ইতিহাস (প্ৰথম পৰ্ব)
১৮।	শ্ৰীপৰেশচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য	প্ৰাচীন ও মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য সাহিত্য
১৯।	ডঃ বিমানচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য	সংস্কৃত সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা
২০।	ডঃ শ্ৰীকুমাৰ বন্দ্যোপাধ্যায়	ইংৰাজী সাহিত্যৰ ইতিহাস।